

No. 19

Jordbunden

i

Romsdals amt

af

Amund Helland

Anden del

Herrederne i Romsdalen og Nordmør

Christiania

I kommission hos H. Aschehoug & Co.

1895

Pris: kr. 1,00.

Norges geologiske undersøgelse. No. 19

Jordbunden

i

Romsdals amt

af

Amund Helland

*NBR-DEPOTBIBLIOTEKET
POSTBOKS 278 - 8601 MO*

Anden del

Herrederne i Romsdalen og Nordmør

Kristiania

I kommission hos H. Aschehoug & Co.

1895

NORGES STATSMÅLER
HOVEDSTYRET

Romsdal fogderi.

Romsdal fogderi.

Vestnes herred.

Vestnes herred, der indbefatter Vestnes, Sylte og Fiksdalens sogne, ligger paa Romsdals- (Molde-) fjordens sydside.

Herredet grændser mod nord til Moldefjorden, mod øst til Veo og Vold herreder, mod syd til Stordalen og Ørskog og mod vest til Skodje.

Vestnes kirke i herredets nordøstlige del paa Tresfjordens vestside har en nordlig bredde $62^{\circ} 37' 40''$ og en længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 38' 6''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 25,5 km. og fra øst til vest 30,5 km.

Den største længde fra sydøst mod nordvest er 34,5 km. og største bredde fra sydvest mod nordøst 21,0 km.

Herredet, hvis grændser er uregelmæssige og brudte, har nogenlunde form af et triangel, hvis længste side gaar langs sydvestgrændsen og er 32 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Sortemyr*.

—	østligst	—	—	- <i>Sakseli</i> .
—	sydligst	—	—	- <i>Marken</i> .
—	vestligst	—	—	- <i>Haugen</i> .

Herredets samlede areal 351,1 km.²

Heraf er:

Fastland 350,8 —

Øer:

Fjæø (i Tresfjorden)	0,2 km. ²
10 smaaøer	0,1 —
<i>Samlet areal af øer</i>	0,3 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	240,0 km. ²
Gammel granit	70,0 —
Gabbro	15,0 —
Ler, sand, aur	20,0 —
Indsjøer	5,0 —
Sne og is	1,0 —
	<hr/>
	351,0 km. ²

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	4,6 km. ²
Eng	21,5 —
Ager og eng	26,1 km. ²
Skog	100,0 —
Udmark, snaufjeld, myr og indsjøer	224,9 —
	<hr/>
	351,0 km. ²

Efter hoiden er arealet saaledes fordelt:

Mellem 0—200' o. h. ligger	47,3 km. ²
— 200—500' — —	35,5 —
— 500—1000' — —	61,2 —
— 1000—2000' — —	133,8 —
— 2000—3000' — —	60,8 —
— 3000—4000' — —	12,0 —
— 4000—5000' — —	0,4 —
	<hr/>
	351,0 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Daugstadelvens	26,3 km. ²
Kjersems- (Sylte-) elvens . .	65,0 —
Orskogelvens	19,2 —

Solnørelvens	8,7 km. ²
Skorgeelvans	32,1 —
Fiksdalselvans	25,4 —
Vatneelvans	0,2 —
Til havet og mindre vasdrag	174,1 —
	351,0 km. ²

Geologi. *Gneisbergarterne* i dette herred har som regel, saavidt iagttaget, et vest—østligt strøg med nordligt fald i herredets nordlige del.

Gammel granit forekommer inderst i Tommerfjorden og østover til Helsetnakken i Tresfjorden.

Gabbro optræder paa Fæøen og nær Vestnes kirke, ligesom inderst i Tresfjorden nær Sylte.

Terrasser forekommer ved Kjersem i Tresfjorden 106 m. o. h. og i Skorgedalen 60 m. o. h. Fossile sjøskjæl ligger i sandblandet ler ved Vestnes præstegaard.

Strandlinier er iagttagne paa flere steder inden herredet; saaledes paa sydsiden af Mifjorden paa grændsen mod Skodje 31 m. o. h., langs kysten mellem Tommerfjorden og Tresfjorden ved Sanden 45 m., Faksen 54 m., Furunes 76 m. og paa den anden side af Tresfjorden ved Gjermundsnes 98 m.

Orografi. Vestnes herred kan deles i:

- I. Strækningen vestenfor Nakkedalen.
- II. Strækningen mellem Nakkedalen og Skorgedalen.
- III. Strækningen mellem Skorgedalen og Kjærsemsdalen.
- IV. Strækningen mellem Kjærsemsdalen og Overstedalen.
- V. Strækningen østenfor Tresfjord og dens fortsættelse Overstedalen.

I. *Strækningen vestenfor Nakkedalen* grændser i vest til Skodje herred og begrændses i nord af Romsdalsfjorden; det er et sammenhængende fjeldparti, der fra den mægtige *Skjæringen* (1095 m.) paa grændsen mod Skodje herred sænker sig mod Nakkedalen og Tommerfjord samt Moldefjorden. Til det ydre af Tommerfjorden ved gaarden Hjelsten kommer ned en

tildels myrklædt, temmelig trang sæterdal i nordostlig retning, hvorved strækningen kan siges delt i 2 dele.

Paa den østre del ligger toppene *Tverfjeld* (759 m.), *Grøtfjeld* (693 m.) og *Fjeldsenden* (737 m.); sydligt falder denne del temmelig brat ned mod den øvre Nakkedal; mod denne dals nedre del og mod Tommerfjorden er skraaningen slakere. Den nedre del af dalen er temmelig flad, godt dyrket og tæt bebygget med gaarde og pladse.

I det vestre parti ligger toppene *Skjøringen*, *Urfjeld* og *Rekdalshesten* (788 m.) — de to første paa grænsen mod Skodje. Paa den smale strandside mellem Hjelsten og Høgen er der langs Moldefjorden en del gaarde og pladse.

II. *Strækningen i vest begrænset af Nakkedalen, i nord af Tommerfjorden og Førffjorden, i øst af Tresfjorden og i syd af Skorgedalen* gaar i sydvest over i Orskog og Skodje herreder. Ved den til Tommerfjorden mod øst og nord nedgaaende dal samt ved eidet — Furlandseidet — som fra Flatevaagen fører over til Tommerfjorden, deles denne strækning i 3 underafdelinger:

Den vestligste af disse, der ligger vestenfor Tommerfjorden og den til dennes bund nedgaaende dal, er et høit land, der strækker sig fra Stortind paa grænsen mod Skodje; her ligger toppene: *Målen* (824 m.), *Oterfjeld* og *Storhaugen* (769 m.). Til Nakkedalen kommer i nordlig retning ned mellem disse toppe en mindre dal, paa hvis østskraaning findes en sæter. Langs Tommerfjorden levner Storhaugens østskraaning, der er noksaa brat, en temmelig smal strandside, der imidlertid er meget frugtbar og nogenlunde tæt bebygget.

Sondenfor Furlandseidet og nordenfor Skorgedalen er en sammenhængende fjeldstrækning med toppene *Troldtind* (1192 m.), *Ysttind* (1186 m.) og *Stortind* (1143 m.); her er temmelig brat fald mod Skorgedalen; paa nordsiden er talrige og mægtige, tildels af isbræer og smaavand opfyldte botner, i hvilke der — navnlig mellem Troldtind og Ysttind og nordenfor Stortind — findes moræner; her mod nord falder landet slakere af. Fjeldholderne *Varden* (640 m.), *Kjolen* og

Vargulen (543 m.) ligger henimod grænsen til Orskog herred. Dette partis strandsider er frugtbare, og saavel ved Tommerfjorden som ved Tresfjorden er de tæt bebyggede. Afsnittets søndre begrænsning — *Skorgedalen* — har ikke mange gaarde, men er en god sæterdal; gjennem den gaar hovedveien til Orskog. Den nordre del — en del af Vestnesmyren — har kun faa gaarde. Gode fjeldbeiter findes i dette parti, hvorfor her er mange sætre.

Strækningen nordenfor Furlandseidet har i den østre del en lav fjeldaas — *Aasbakken* (323 m.) — medens den vestre del er flad og myrløndt — den saakaldte Vestnesmyr. Denne ligger paa et lavt eid mellem Flatevaagen og Tommerfjorden. I den østre del paa Flatevaagens nordside samt langs fjorden udenfor Vestnes kirke er en meget tæt bebygning af gaarde og pladse; forøvrigt er kun liden bebygning; paa ydersiden af nattet, hvor aasene falder brat af mod sjøen, er kun et par gaarde. Paa nattet voxer adskillig furu- og birkeskog og ligeledes paa eidet over mod Tommerfjorden.

Vestnes kirke ligesom præstegaarden ligger paa landtungen udenfor Flatevaagen.

III. *Strækningen begrændset af Skorgedalen i nord, Tresfjorden og Kjærsemsdalen i øst og sydøst* gaar mod sydvest over i Orskogfjeldene. Fra *Høgebora* (1167 m.) paa grænsen mod Orskog strækker fjeldene sig i nordostlig og nordlig retning langs Kjærsemsdalen og Tresfjorden og boier derpaa vestlig langs Skorgedalen og omslutter Jutevatn, der ligger omtrent i dette partis midte; fra Jutevatn gaar Orskogelven i sydvestlig retning. Af toppe i dette strog kan nævnes *Næremstinderne* (1233 m.), *Smørhylla* (880 m.), *Eggen* (587 m.), *Blaatindernes* spidse knaus (965 m.), *Brustind* (1217 m.) og *Auspolnibba* (790 m.), af hvilke flere og navnlig Brustinderne udmærker sig ved smukke alpeformer, dybt udskaarne botner og mægtige moræner; ogsaa Næremstinderne, der som en lang ryg skyder ud fra Høgebora, er en række af ualmindelig vakre tinder. — Mod Kjærsemsdalen og Skorgedalen er der temmelig bratte skraaninger, medens der mod Tresfjorden og den nedre Kjær-

semsdal er længere skraaning, saa at der fornemmelig ved Tresfjordens bund levnes en temmelig bred strandside. Gaarde og pladse ligger temmelig tæt paa denne frugtbare strand og i den nedre dal; i Skorgedalen er der paa søndre side af elven kun et par sætre i den øvre del; heller ikke i Kjærsemsdalen findes anden bebygning. En del sætre ligger forøvrigt paa fjeldets østskraaning samt nogle paa Maaslien, der har udmærkede sæterbeiter.

IV. *Strækningen mellem Kjærsemsdalen og Øverstedalen* dannes af nordskraaning af Lauparens alper, der fra grænsen mod Stranden herred sænker sig mod Kjærsemselven og Øverstedalselven. Her er det høieste fjeld *Lauparen* (1446 m.), der lader sig bestige fra vestsiden og ogsaa skal kunne bestiges nordenfra, idet man passerer over den store bræ paa nordsiden af fjeldet; endvidere mærkes *Stor-Skorkja* (1139 m.) (paa grænsen mod Stranden), *Kvitnyken* (1246 m.), *Bredskallen* (1384 m.), *Nonsfjeld* (1164 m.), *Lille-Skorkja* (822 m.), der har overordentlig steilt fald mod Øverstedalen, samt *Rongja* (671 m.). Ved Lindset kommer ned i nordlig retning en mindre dal helt oppe fra Lauparen mellem Rongja og Kvitnyken; ligeledes kommer til Øverstedal ned en mindre sæterdal mellem Lille-Skorkja og Nonsfjeld og Bredskallen; denne ender eller rettere begynder botnformet i fjeldet. I vinkelen mellem Kjærsemselvns og Øverstedalselvns sammenløb er tæt bebygning af gaarde og pladse. Her er kun faa sætre.

V. *Strækningen østenfor Tresfjorden og Øverstedalen* er ved Daugstaddalen og Langfjeldet delt i 2 afdelinger. Den sydligste af disse har langs herredsgænsen en række toppe: *Sandfjeld* (1424 m.), *Gjeitmjølktind*, *Øspetind* (1202 m.) og *Setsknubben* (1173 m.) falder temmelig steilt af mod Øverstedalen og Tresfjordens indre del. Denne afdeling indeholder ikke liden bebygning i Øverstedalen, ved Tresfjordens bund og paa strandsiden søndenfor Daugstadelven. Paa den vestre fjeldskraaning samt i Daugstaddalen er der nogle sætre.

I afdelingen nordenfor Daugstaddalen ligger *Troldtind* (1192 m.), *Blaatind* (1086 m.) og *Skaala* paa grænsen mod

Bolso, hvilke fjelde med sammenhængende brat fjeldside falder mod Daugstaddalen, i hvilken der ligger nogle sætre. Den nordlige del, der er skilt fra Skaala ved et skar, som fortsættes til Kjelviken i Bolso, er et lavere aasparti, hvorpaa ligger *Helsetnakken* (698 m.) og *Viknakken* (502 m.); disse falder med temmelig slake, skogbevoxede fjeldsider mod den ydre del af Tresfjorden samt mod Romsdalsfjorden og levner en temmelig bred strand til bebyggelse; gaarde og pladse ligger meget tæt, navnlig er Gjermundsnes godt opdyrket og rigt bebygget. Der er ogsaa nogle sætre i denne afdeling. Inderst ved Tresfjorden ligger terrasser: Kjærsem terrasse 106 m. o. h. og en lavere terrasse 57 m. o. h. Ca. 5 km. længere ude ved fjorden, hvor Skorgeelven udmunder, er ligeledes terrasser paa 160 m., 138 m., en meget iøinefaldende, aabent liggende terrasse paa 125 m. og endelig en lavere paa 52 m. o. h.

Kyst og fjorde. Mod Mifjorden, Moldefjorden med bifjorde Tommerfjorden, Forfjorden og mod Romsdalsfjorden med bifjord Tresfjorden har herredet en kyststrækning af 84 km.

Mifjorden gaar i vestlig retning til Skodje herred og begrænses paa nordsiden af Mien og en del af Otterøen (i Akero herred); den er ved grænsen mod Skodje 3.2 km. bred med en dybde af 231 m. Nord for gaarden Rekdal faar fjorden navn af *Moldefjord* og har omtrent samme bredde og dybde i Akero herred paa nordsiden af Tautra.

Mellem Vestneshalvøen og Tautra faar fjorden — 132 m. dyb med østlig-vestlig retning — navn af *Forfjord*. Fra nord for Furuneset paa Vestneshalvøen og indover benævnes fjorden *Romsdalsfjord*.

Af bifjorde er her:

Tommerfjorden, der mellem Fixdalsstranden og Vestneshalvøen gaar i nordlig retning, er ca. 9 km. lang fra gaarden Frostad. Denne fjords bredde er mellem Bolungneset og neset nord for Hjelsten 4.5 km., og den har en dybde af 102 m.; dens bredde aftager raskt indover.

Tresfjorden, ca. 15 km. lang, gaar nordlig mellem gaardene Vestnes og Gjermundsnes fra Sylte kirke. Fjordens bredde er mellem Leikarnes og Fæø 2 km., og den har her en dybde af ca. 166 m.; bredden aftager indover og er i fjordens indre del ca. 0,7 km.

Tresfjorden danner i sin ydre del paa vestre side:

Kvalviken mellem Varpeneset og Fæø og *Flatevaagen*, der i østlig-vestlig retning er 3,7 km. lang fra gaarden Flate, og ud til sit grunde og smale indløb mellem gaardene Vestnes og Helland; eftersom det er flod eller fjære gaar strømmen ind eller ud. Indløbet, over hvilket der er en bro, kaldes Vestnesstrømmen.

Ankerpladse i disse fjorde er:

1) mellem Hjelstenholmen og fastlandet for smaafartoier og baade med 5,6 m. vand,

2) i bugten indenfor Lervaagholmen paa 11,3 à 17 m. vand,

3) i den søndre del af Kvalviken paa 7,5 m. vand,

4) i bugten øst for gaarden Værpt for smaafartoier og baade paa 4 m. vand og

5) i Saltkjelviken paa 9,4 m. vand.

Forskjellen mellem flod og fjære langs dette herreds kyster er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i Vestnes herred i 1892 og 1893:

	1892	1893
Fedsild	240	8 050
Vaarsild	150	—
Lax og sjoorret	1 930	2 260
Osters	100	—
	2 420	10 310

I fedsildfiskerierne deltog i 1892 36 mand og i 1893 40 mand.

Vasdrag. *Fiksdalselven* kommer fra nordskraaningen af Stortind, gaar i nordvest og danner *Svarfvato*, hvorpaa den

løber ned gennem Nakkedalen med ikke betydeligt fald og mellem tidsvis myrede bredder. Den falder forbi Fiksdal i Tommerfjorden. Den optager paa begge sider flere mindre tilløb.

Viaaen udspringer paa nordsiden af Ysttind, løber i nordlig retning til henimod gaarden Flate, hvorfra den i nordvestlig retning gennemstrømmer Vestnesmyren og falder i Tommerfjorden forbi gaarden Neraassæter.

Skorgeelven har sit udspring af smaatjern paa sydsiden af Kjølén, løber en kort strækning i øst og derpaa i nordøst, optagende flere mindre tilløb, ned igennem Skorgedalen med bugtet løb og ikke betydeligt fald og falder mellem Skorgen og Skorgenes i Tresfjorden.

Orskogelven løber fra Jutevatns sydvestende i sydvestlig retning med ringe fald forbi Syltesætrene og gaar ind i Orskog herred.

Kjærsemsdalselven, der har sit udspring paa vestsiden af Kvitnyken, løber først i vestlig retning mellem Kjærsemsætrene, hvorefter den i nordlig og nordøstlig retning gaar ned gennem Kjærsemsdalen til i nordøst for gaarden Kjærsem, hvor den optager *Øverstedselven*, boier i nordlig og nordvestlig retning og falder vest for Sylte kirke ud i Tresfjordens bund. Den optager flere tilløb, af hvilke kan anføres:

a) *Elven, der gennemstrømmer Ersdalen*. Denne dannes ved sammenløb af vasdrag fra Eidsdalsvatn, Mevatn og Mysevatn og falder nord for gaarden Lindset i Kjærsemsdalselven.

b) *Næremselven*, der kommer fra nordøstsiden af Næremstinderne, løber i østlig og nordøstlig retning og falder ud nordenfor gaarden Nærem.

c) *Øverstedselven* har sit udspring østenfor Stor-Skorkja, strømmer i nordvestlig retning ned gennem Overstedalen, med ikke betydeligt fald og med bugtet løb og forener sig med Kjærsemsdalselven nordøst for Kjærsemsgaardene.

Fra dette foreningspunkt fører vasdraget en betydelig vandmasse, og det oversvømmer ofte sletterne omkring gaardene Nærem og Sylte. Over Kjærsemsdalselven fører for

hovedveien 3 broer, nemlig: en vestenfor Sylte kirke, en vest for gaarden Lindset og en kort før veien gaar ind i Ørskog herred.

Daugstadelven, der kommer fra Stavatn liggende kort indenfor grænsen mod Vold, strømmer med svagt fald nedover Langfjeldet til Daugstad sæter, hvor den bøier i vest og falder forbi Daugstad i Tresfjorden. Over den fører ved nævnte gaard en bro.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

<i>Fiksdalselven</i>	10,5 km.
<i>Veaaen</i>	7,5 —
<i>Skorgeelven</i>	12,5 —
<i>Ørskogelven med Jutevatn</i>	5,5 —
<i>Kjærsemsdalselven</i>	12,0 —
<i>Elven i Ersdalen</i>	6,0 —
<i>Nærmselven</i>	4,5 —
<i>Øverstedalselven</i>	6,5 —
<i>Daugstadelven</i>	8,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 75 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. Af disse, der alle er smaa, skal kun anføres:

Svarteløkvatn (198 m. o. h.), hvoraf kun en liden del tilhører dette herred, resten Ørskog og Skodje, har en længde af 3 km. og største bredde 0,9 km.

Jutevatn (508 m. o. h.), liggende mellem Smørhylla og Auspolnibba, er 2,7 km. langt og paa det bredeste 0,7 km.

Dette herreds elve og vande er i regelen fiskerige, mest orret.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Høide i m.
Jutevatn	1,4	598
Fossevatn	—	380
Svartevatn	—	414
Sprovbøtnvatn, øvre	—	549

	Areal i km. ²	Høide i m.
Sprovbotsvatn, nedre. . .	—	496
Mysevatn	—	646
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	5,3	—
<i>Samlet areal af evig is og sne</i>	1,0	—

Jordsmonet er dels myrjord, dels sand-, ler- og aurblandet muldjord, og er i regelen godt og frugtbart, ofte med dyb muld. Meget af herredets jord er imidlertid stenet og vandsyg.

Herredsstyrelsen oplyser, at *værdien af 1 maal dyrket jord* varierer fra 50 til 80 og 100, ja op til 200 kroner efter dens beskaffenhed; *omkostningerne ved rydningen* er forskjellig fra 40—100 op til 150 kroner pr. maal.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug	— —
Byg	420 —
Blandkorn	560 —
Havre . . .	550 —
Erter . . .	— —
Poteter. . .	2800 —
Hø.	— kg.

Nyland opryddet i femaaret: „Nei.“

Bebygning. I *Vestnes hovedsogn* ligger: *Gjermundsnesbygden* langs den ydre del af Tresfjorden, paa dennes østside og langs Romsdalsfjorden; det er et lidet bygdelaag med ikke mange, men med meget gode gaarde.

Til *Vestnesbygden* henregnes vestre bred af Tresfjordens ydre del fra Skorgedalen til Romsdalsfjorden, deri indbefattet Flatevaagen. Dette bygdelaag har en tæt bebygning af gaarde og pladse.

Tommerfjordens bygdelaag. Hertil hører de ved Tommerfjordens østside og ved dens indre bund liggende gaarde. Her

er den frugtbarreste jordbund i herredet, og bebygningen er meget tæt.

I *Sylte annex* ligger: *Tresfjordens indre bygdela*, hvortil hører ca. 9 km. kyststrækning paa østsiden og 7,5 km. paa vestsiden, samt de hosliggende dale. Dette bygdela har en tæt bebygning ved fjordens bund og paa den vestre bred, samt paa den østre strandside fra Hoem og nordover.

Skorgedalens bygdela er kun lidet med faa gaarde; i dalens øvre del ligger tildels sætre og gaarde om hverandre; her er mange sætre.

I *Fiksdal annex* er kun et bygdela med tættest bebyggelse i Nakkebygden omkring kirken. Dette bygdela er en strandside af ca. 15 km. længde med frugtbar jordbund, men ikke meget tæt bebygget. Gaardenes bebygning er i almindelighed god.

Paa grund af de gode fjeldbeiter er der temmelig mange sætre i herredet.

Her er holden af nogle gaarde, pladse og sætre:

Aas	gaard	132	m. o. h.
Elling	—	176	—
Fremstedal	—	226	—
Furland	—	35	—
Kvistesæter	—	140	—
Øvre aas	—	107	—
Storsæter	—	151	—
Solehaugen	—	128	—
Skorgevik	—	52	—
Brostad	—	19	—
Salthammer	—	16	—
Vestnes præstegaard.	19	—
Vestnes kirke.	16	—
Nærem gaard.	16	—
Kjerssem	—	46	—
Lindset	—	94	—
Rypedal	—	41	—
Ofstedal	—	122	—

Flate sæter	317 m. o. h.
Gjermundsnes sæter	276 —
Helland sæter	351 —
Mistjord —	279 —
Skorge —	348 —
Soraas —	298 —
Bjørneland—	326 —
Kjøbstad —	480 —
Auspolen —	336 —
Løvik —	501 —
Sylte —	493 —
Lindset —	368 —
Rypedal —	430 —
Øfstedal —	388 —

Gaardene ligger efter dette i hoider op til ca. 200 meter, sætrene mest i hoider mellem 250 og 500 meter.

Der er meget *dyrkbare, men udyrket jord* i Vestnes herred. Herredsstyrelsen angiver arealet af dyrkbar jord, der antages med fordel at kunne ryddes, til mindst 4000 maal. Det er især omkring Furland, at der findes store myrer med underlag af sand og dels ler, i hvilke der i sin tid blev gjort store forsøg med dyrkning.¹⁾

Derhos er der store udyrkede strækninger paa grænsen mod Orskog.

Herredet har meget gode *fjeldbeiter*, særlig i Maaslien og Kjersemsdalen og i Skorgedalen og Trestjord. Der er ogsaa store udslaatter, saaledes i Kjersemsdalen.

I januar 1891 var der i Vestnes herred:

¹⁾ Opdyrkingen af Furlandsmyren begyndte i 1850 med grunddigning, flaaakning og brænding. Omkostningerne blev forholdsvis betydelige, og man forsøgte da fra 1853 med dyrkning ved „bænkning“, af hvilke man i begyndelsen lovede sig et stort udbytte. De foretagne arbejder svarede imidlertid ikke til forventningerne, og der er nu kun faa spor tilbage efter de forholdsvis betydelige dyrkningsforsøg paa Furlandsmyren.

Heste	358
Storfæ	2665
Faar	5111
Gjeder	335
Svin	395
Rensdyr	1
Fjærkræ	845 høns, 3 ænder
Bikuber	—

Skog. Herredet har megen løvskog og adskillig furuskog. I herredets østligste del i Sylte, paa østsiden af Tresfjorden, er der furuskog med god væxterlighed, især paa gaarden Villa og omkring Gjermundsnes. Ellers er der paa begge sider af Tresfjorden i Sylte løvskog, ved Daugstad og Sylte ogsaa noget furuskog, og ligeledes er der i den fra Tresfjorden mod sydvest gaaende Skorgedal nogle rester af furuskog, stubber og hændende furuer.

I Vestnes hovedsogn er der adskillig vakker furuskog mellem Flatevaag og Romsdalsfjorden under gaardene Lervaag, Soraas, Aas og Vestnes og ogsaa lidt paa sydsiden af Flatevaag under Misfjord. Derhos er der ikke lidet løvskog af birk og or, og herredet sælger en del ved. Omkring Tommerfjorden er der løvskog og lidt furuskog i Fiksdal og under gaarden Hjelsten.

Her er løvskog til behovet, og her udføres brændeved.

Af myrlændte strøg i dette herred anføres:

Sæterdalen fra Hjelten sæter og forbi Rekdal sæter.

Nakkedalen paa begge sider af Fiksdalselven.

Paa *Vestnesmyren* mellem Flatevaagen og Tommerfjorden har der været furuskog, hvoraf svære rødder endnu findes.

I stroget fra Daugstadelven paa Skaalas vestside er en mindre myrstrækning.

Myrene er i regelen ikke passable uden i meget tørre sommere.

Vold herred.

Vold herred, som indbefatter Vold sogn, ligger i Romsdals fogderis vestlige del. Det grænses mod nord til Væø herred og Romsdalsfjorden, mod øst til Grytten, mod syd til Norddalen og Stordalen, mod vest til Vestnes herred.

Vold kirke ligger ved Voldsbugten paa Maaneelvens østside under nordlig bredde $62^{\circ} 31' 57''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 16' 30''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 20,6 km. og fra øst til vest 21,1 km.; dets største længde og bredde falder omtrent sammen med dets udstrækning i nord—syd og øst—vest.

Herredet har form af en uregelmæssig mangekant.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Sæbo*

—	østligst	—	—	-	<i>Vik, ø</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Berild</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Venaas.</i>

Herredets samlede areal udgjør 260,8 km.²

Heraf er:

Fastland 260,79 —

Øer:

2 øer i Maaneelven 0,01 —

Samlet areal af øer 0,01 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld 222,0 km.²

Gabbro 10,0 —

Ler, sand og aur 15,0 —

Indsjøer 6,0 —

Sne og is 8,0 —

261,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	1,6 km. ²	
Eng	7,8 —	
Ager og eng		9,4 km. ²
Skog		80,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer		171,6 —
		<hr/> 261,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet fordelt saaledes:

Mellem	0—200' o. h. ligger	9,7 km. ²
—	200—500' — —	12,0 —
—	500—1000' — —	17,0 —
—	1000—2000' — —	60,2 —
—	2000—3000' — —	94,4 —
—	3000—4000' — —	56,6 —
—	4000—5000' — —	10,7 —
—	5000—6000' — --	0,2 —
		<hr/> 260,8 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Maanelvens	108,2 km. ²
Stordalselvens	15,0 —
Indfjordelvens	97,0 —
Til havet og mindre vasdrag	40,8 —
	<hr/> 261,0 km. ²

Geologi. *Gneis* i høie fjeld med mange botner danner Vold herred.

I dalførerne er der *aur* og *sand* som undergrund for den dyrkede mark. Kun enkelte gaarde som Vik, Hovde og Sæbo har *ler*.

En *strandlinie* forekommer ved Sauset 90 m. o. h.

Orografi. Vold herred falder i tre dele:

- I. Strækningen østenfor Indfjorddalen.
- II. Strækningen mellem Indfjorddalen og Maandalen.
- III. Strækningen vestenfor Maandalen.

I. *Strækningen østenfor Indfjorddalen.* Indfjorddalen kommer i nordøstlig retning lige fra grænsen mod Stranden herred. Den del af Vold herred, som ligger vestenfor Indfjorddalen har sine høieste toppe paa grænsen mod naboherredernes, saaledes paa grænsen mod Norddalen: *Taskedalstind* (1595 m.), *Brekkehorn* (1353 m.), *Gronfondfjeld* (1639 m.), nordre top af *Storfjeld* (1606 m.), og paa grænsen mod Grytten *Finnan* (1550 m.), *Søstrene* (1593 m.), *Karitind* (1439 m.), *Urklevtind* (1205 m.) samt *Skolten* (1048 m.). Fra denne hoide-ryg skraaner fjeldet mod Indfjorddalen og Indfjorden og falder nærmest disse temmelig brat af i regelen. Flere mindre dale ligger her:

1) til Indfjorden kommer Vikdalen i vestlig retning; Vikdalen fører ad den saakaldte *Urklev* over til Isterdalen (i Grytten). Fjeldpartiet nordenfor Urkleven kaldes almindelig *Sætnefsjeld*.

2) Ved *Berild*, den øverste gaard i Indfjorddalen, kommer *Berdalen* ned; denne har en arm mellem *Storfjeld* og *Meierdalsfjeldenes* nordskraaning og *Finnan*, og en arm paa vestsiden af *Storfjeld*; denne fører gennem skaret mellem dette fjeld og *Hesten* over til Norddalen.

3) Til Bøstøl sæter kommer ned en dal mellem Brekkehornet og Gronfondfjeld; dalen fører gennem skaret *Strupen* over til Myklebostaddalen (i Norddalen). — Ogsaa mellem Brekkehornet og Taskedalstind fører et skar over til denne dal.

Indfjorddalen, der er den vestre begrænsning for den her omhandlede del af Vold herred, kommer ned til Indfjordens bund i nordøstlig retning; stigningen indtil gaarden Berild er kun 94 m.; den mellemste og nedre del af dalen er nogenlunde tæt bebygget. Sætrene ligger i den øvre del af dalen. Denne er en alpedal omgivet af høie og vakre tinder. Fra det ovenfor nævnte fjeld *Finnan* kom der omkring 1650 et

forfærdeligt stenskred, der ødelagde en gaard Holte, nær Berild. Alle beboerne omkom.

II. *Strækningen liggende mellem Indfjorddalen og Maandalen med fortsættelse (dalen, hvori Maanevatn ligger)*, begrænses i nord af Romsdalsfjorden og gaar mod syd over i Stranden herred. — Fjeldene her benævnes i almindelighed *Voldsfjeldene* og her er en række toppe: *Troldvatntind* (1396 m.), *Maasevatntind* (1349 m.), *Nonstind* (1550 m.), *Middagstind* (1557 m.), *Troldtind* (1492 m.) og *Galten* (1067 m.) ligger langs Indfjorddalen og Indfjorden, mod hvilke fjeldpartiet har et temmelig brat sammenhængende fald; Voldsdalen og Skaredalen kommer fra syd ned i Maandalen.

Voldsdalen, der som en temmelig bred sæterdal kommer i nordlig retning ned til Maandal fra *Nonstind* og *Middagstinds* bratte nordskraaninger, begrænses paa østsiden af *Troldtind* og *Galten* og paa vestsiden af *Urhaugens* 1160 m. høje østskraaning. I den midtre del af denne dal ligger der en del sætre.

Paa *Urhaugens* vestside ligger *Skaredalen*, hvis østre del slutter ved *Brynbotnskar*, øst for *Maanevatntind*, medens vestre arm afsluttes botnformet mod *Troldvatntinds* steile nordskraaning. Dens inderste del udfyldes af det ikke ubetydelige *Troldvatn*. Fjeldhøiden *Kjøsen* (1095 m.), der er sammenhængende med *Troldvatntind* ved en smal ryg, adskiller *Skaredalen* fra den øvre *Maandal*.

Bebygning findes, foruden i *Indfjorddalen*, ved *Indfjordens* indre del, ved *Hovdebugten* og i *Maandalen*.

Maandal kommer ned til *Voldsbugten* i nordøstlig retning; i den øvre del har den to arme, en, som slutter paa grænsen mod *Stranden* herred, og en arm gaar i nordvestlig retning og fortsætter i *Daugstaddalen* i *Vestnes* herred. Den nedre del af *Maandalen* er dyrket og beboet paa begge sider af elven i en længde af 6 km. fra fjorden, men den øvre del — fra gaarden *Skare* og *Venaas* — ligger høit og er en sæterdal med beiter.

III. *Strækningen nordenfor Maandalen* optages af sydskraaningen af Vaagstrandens fjelde, og er ved Maandalens ene arm, der staar i forbindelse med Daugstaddalen (i Vestnes) delt i 2 partier, hvoraf det vestlige, der grændser til Stranden og Vestnes herreder, er et vildt, ubeboet fjeldstrøg med flere fremtrædende toppe saasom *Maanevatntind* (1406 m.), *Storhøa*, *Sandfjeld* (1425 m.), *Gjeitmjølkintind*, *Øspetind* (1202 m.) og *Setsknubben* (1173 m.), alle paa herredsgrændsen. Enkelte mindre bræer ligger her mellem Maanevatntind og Gjeitmjølkintind.

I det østre fjeldparti, der ender med *Troldstolen* (1133 m.) og *Blaastolen* (1082 m.) paa grændsen mod Veø herred, og hvis øst- og sydskraaning steilt begrændser Romsdalsfjorden og den nedre Maandal, ligger *Modalen* — en temmelig trang sæterdal — med sydøstlig retning helt fra grændsen mod Veø herred. Denne dal begrændses paa sin vestside af fjelde, der fra *Troldtind* og over *Scartvastind* (1234 m.) strækker sig mod Maandalen; vestenfor denne høideryg kommer ned den lille sæterdal — *Venaasdalen* — i sydlig retning skilt fra Maandalens søndre arm ved Troldtindernes fjeldryg.

Blaastolen og *Troldstolen* er to markerede fjeldtoppe, der seet udenfra, tager sig ud som kegler, men i virkeligheden er de stolformede toppe med en mellemliggende vakker botn. Vældige skred har feiet nedover Troldstolens sider.

Kyst og fjorde. Mod Romsdalsfjorden, der danner dette herreds nordgrændse, er kyststrækningen 21,5 km. lang. — Fjorden, der ved herredets vestgrændse har en bredde af 3,2 km. og en dybde af 414 m., gaar ind i sydøstlig og østlig retning, idet den aftager noget i bredde og fortsætter ind i Grytten herred.

Bifjorde er:

Voldsbugten, henimod 2 km. lang, boier ved fjeldhøiden Blaastolen sydlig ind til Volds kirke.

Indfjorden, 5 km. lang, gaar i syd mellem Hovdeneset og Skolteneidet ind til gaarden Skjelbostad; den er mellem de nævnte nes 2,5 km. bred og aftager noget indover.

Paa vestsiden danner denne fjord *Hovdebugten* og *Sjøvikbugten*.

Forskjellen mellem fjære og flod er 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjøerret . . .	146 kr.	218 kr.
Andre fiskerier. . . .	296 —	137 —
	<hr/> 442 kr.	<hr/> 355 kr.

Vasdrag. *Indfjordselven* — Boelven — løber fra det lille tjern mellem Brekkehorn og Taskedalstind i nordlig retning, optagende nogle mindre tilløb, til henimod Bøstøl sæter, hvor den bøier i nordøstlig retning, udvider sig ved Berildstøl sæter til et lidet vand og løber ned igjennem Indfjorddalen, hvor den danner *Storfossen*, til Indfjorden, hvor den falder ud forbi gaarden Skjelbostad. Den optager paa sit løb enkelte mindre tilløb. Over den fører en bro ved gaarden Engen.

Maana — Maanelven — Maandalselven — dannes ved sammenløb af vasdrag fra Maanevatn, Troldvatn, vandet nord for Sandhougen, Ospevatn og Stavatn, løber ned gennem Maandalen og falder i Voldsbugten ved Sæbo.

Denne elv optager paa sydsiden:

1) *Skareelv*, der løber fra Troldvatn i østlig retning, danner Maasevatn, hvorpaa den i nordlig retning gaar forbi Skare sæter og falder forbi Skare i Maanelven.

2) *Vemora* eller *Voldselven* gaar fra det lille tjern, liggende mellem Middagstind og Nonstind, i nordlig retning ned gennem Voldsdalen, optagende enkelte mindre tilløb og falder ud ligeoverfor Raknem.

Paa nordsiden optager den:

1) *Venaaselven*, der kommer fra et lidet tjern øverst i Venaasdalen og falder ud forbi Venaas og

2) *Tørta* eller *Moelven*, der fra Svartvatn løber ned gennem Modalen og falder ud mellem Moen og Raknem.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

<i>Indfjordelven</i>	18,0 km.
<i>Maanelven</i> med Maanevatn . .	12,0 —
<i>Skareelven</i> med Troldvatn . .	6,5 —
<i>Voldselven</i>	8,5 —
<i>Venaaselven</i>	3,5 —
<i>Moelven</i> fra Svartevatn . . .	6,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 24 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred.

De er alle smaa; her nævnes:

Troldvatn, liggende mellem Maasevatntind og Kjösen, er lidt over 2 km. langt og paa det bredeste — i den søndre ende — 1,2 km.

Svartvatn, der ligger nord for Svartvatntind, er i det hele 1,5 km. langt og i den søndre del henimod 1 km. bredt; kun den søndre halvpart tilhører dette herred, resten Veo. De fleste vande er hoitliggende botnvande uden fisk.

	Areal i km. ²	Høide i m.
<i>Ferskvand;</i>		
Del af Svartevatn	0,5	—
Troldvatn, store	1,9	663
Maanevatn.	0,6	571
Troldvatn, n.	0,5	872
Haugbotnvatn	—	621
Stavatn	—	493
Ospevatn	—	766
<i>Samlet areal af ferskvand</i> .	6,4	—

Jordsmonet er væsentlig muldhoidig sand og aur og til dels ler; der er i de beboede dele i det hele noksaa god jord, men ikke saa god som i Eid. Enkelte gaarde som Vik har lerholdig jord, ligesaa Sæbø og Hovde. Indfjorddalen har god jord, er frugtbar og veldyrket, jordsmonet er lerholdigt.

Værdien af 1 maal jord er af herredsstyrelsen anslaaet til 75—200 kr. og omkostningerne ved rydningen til 40—120 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (ti ar) var i 1886—1890:

Hvede	—
Rug	—
Byg	300 liter
Blandkorn	350 —
Havre	500 —
Erter	— —
Poteter	3200 —
Hø	—

Nyland opdyddet i femaaret: „Antagelig ca. 200 maal“.

Bebygning. Dette herred er delt i to bygdelag, nemlig:

a) *Indfjordens bygdelag*, der indbefatter begge bredder af Indfjorden og den til dennes bund kommende Indfjorddal. Paa begge strandsider, ved Indfjordens bund og opover dalen til *Berild* findes en del gaarde og pladse ligesom paa vestsiden ved fjordens munding, hvor Hovde- og Sjøvikgaardene ligger. En del sætre er der i den øvre Indfjorddal samt paa fjeldskraaningene vestenfor fjorden og Indfjordelven.

Maandalens bygdelag fra Voldsbugten paa begge sider af Maanelven er tæt bebygget til gaardene Venaas og Skare. Der er en del sætre i de til hoveddalen nedgaaende sidedale.

Her er nogle hoider for gaarde og sætre:

Skare gaard	163 m. o. h.
Griset —	101 —
Bøstøl sæter	310 —
Samset —	333 —
Vold —	326 —
Bo —	456 —
Hovde —	503 —
Sæt —	515 —
Sjøvik —	441 —

Mo sæter	430 m. o. h.
Skeie —	308 —
Venaas —	549 —
Sæbo —	555 —

Som det sees, ligger sætrene i dette herred i høider fra 310 op til 550 m. o. h.

Udsat for skred er Skare og tildels Bøgaardene.

Der er adskillig *dyrkbar, men udyrket jord* i Vold herred, og herredsstyrelsen angiver arealet, som med nogenlunde fordel kunde dyrkes, til 4000 maal. I udmarken er der dyrkbar jord paa hver mands gaard op igjennem lien; mellem Hovde og Vold er der dyrkbar myr paa ler, ca. 150 maal.

I Vold er der udmærkede *havnegange*; herredet er bekjendt for sine gode beiter, og der exporteres for mindst 30 000 kr. i smør aarlig. Indfjorddalen har maaske de bedste beiter i hele fogderiet.

1ste januar 1891 var der i herredet:

Heste	123
Storfæ	928
Faar	1686
Gjeder	8
Svin	81
Rensdyr	1
Fjærkræ	225 hons.
Bikuber	—

Skog. I Vold herred er der ikke nævneværdig furuskog, men der findes noksaa store væxterlige birkelieer, saa der er ved til behovet og noget tilsalgs. Der er ogsaa en del baand-skog, hassel og pil, som anvendes til tøndebaand, og saa er der noget or. Men der er ikke bygningstømmer.

Myrer er der nordenfor Stavatn, der ligger vest for Troldtinderne, samt ved Maasevatn.

Der er *brændtorv* paa Hovde myr, og den benyttes. Saa er der fjeldmyr nordenfor Stavatn, der ligger vest for Troldtinderne, samt ved Maasevatn.

Eid herred.

Eid herred, der indbefatter Eid sogn, ligger omtrent midt i Romsdals fogderi. Herredet grændser mod nord til Veø herred, mod øst til Grytten, mod syd til Romsdalsfjorden og mod vest til Romsdalsfjorden og Veø.

Eid kirke ligger paa vestsiden af Rødvenfjordens indre del under nordlig bredde $62^{\circ} 35' 45''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 13' 16''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 7,8 km. og fra øst til vest 10,8 km. Dets største længde og bredde falder omtrent sammen med dets udstrækning i øst og vest og nord og syd.

Herredet har omtrent form af en uregelmæssig firkant.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Reiten*.

—	østligst	—	—	-	<i>Torvik.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Klungnes.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Norvik.</i>

Herredets samlede areal er . . . 36,1 km.²

Heraf er:

Fasmland 36,0 —

Øer:

1 holme (i fjorden). 0,1 —

Samlet areal af øer 0,1 —

Bergarternes areal er fordelt saaledes:

Grundfjeld	15,0 km. ²
Gammel granit	5,0 —
Gabbro	5,0 —
Ler, sand og aur	10,0 —
Indsjøer	1,0 —
	<hr/>
	36,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	0,9
Eng	4,5
Ager og eng	5,4 km. ²
Skog	10,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, indsjøer	20,6 —
	<hr/>
	36,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0—200' o. h. ligger	8,9 km. ²
— 200—500' — —	7,6 —
— 500—1000' — —	5,9 —
— 1000—2000' — —	10,9 —
— 2000—3000' — —	2,8 —
	<hr/>
	36,1 km. ²

Geologi. Stroget hos *gneislagene* i herredet er mod *sv.*, faldet mod *ss.* ved Torvik, saa at lagene her i det hele gaar parallelt med Romsdalsfjordens retning; men hvor denne bøier mod *v.v.*, kommer strøgetretningen til at danne en stor vinkel med fjordens retning. *Gabbro* forekommer nær Eid. *Marmor* optræder ovenfor gaarden Bakken og ved Rødvenfjord ligeoverfor Alfarnes.

Terrasse ved Torvik ligger 84 m. o. h.

Aur og *ler* danner undergrund for den dyrkede mark; leren ligger vistnok lavest, og den kommer frem i lavere niveauer, saaledes mellem Torvik og Klungnes. Sjøskjæl angives at være fundne for mange aar siden ved Ora.

En *strandlinie* er iagttaget ved Frisvoldfjeld 85 m. o. h.

Orografi. I herredets nordøstre hjørne paa grænsen mod Veø og Grytten herreder ligger det trigonometriske punkt *Sharven* (1041 m.), et mægtigt fjeld, men uden særdeles fremtrædende form; herfra sænker landet sig mod Rødvenfjordens indre del og mod Torvikeidet; dette er et lavt, veldyrket og tæt bebygget eid, der fra Torvikbugten fører over til Rødvenfjordens bund. Mellem dette eid og Norvikeidet, der gaar fra Eidsbugten til Norvikbugten, er to mindre høider, nemlig *Vittingskollen* (489 m.) (Veten) og *Frisvoldfjeld* (449 m.); nordenfor sidstnævnte eid ligger fjeldhøiden *Oksen* (817 m.), der paa vestsiden steilt styrter ned i Romsdalsfjorden.

Kyst og fjorde. Mod Romsdalsfjorden har dette herred en kyststrækning af 13,5 km. og mod Rødvenfjorden af 12 km.

Romsdalsfjorden, der i herredets vestlige del har en bredde af 3,2 km. med en dybde af 414 m., gaar i nordvestlig og vestlig retning fra Grytten herred. Den danner *Norvikbugten*, der gaar ind til gaarden Norvik og Hatle, og *Torvikbugten*, en liden bugt, der gaar ind til gaarden Torvik.

Rødvenfjorden, der gaar ind i Veø herred, er 2 km. bred og har en dybde af 60 m. Den ender i den vestlige del med *Eidsbugten* og i den østlige del med *Læremstrømmen*, der gjenem et smalt indløb, hvorover er bygget en bro for veien, gaar ind til lidt forbi gaarden Hamre.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjøorret	330 kr.	368 kr.
Andre fiskerier	— -	61 -
	330 kr.	429 kr.

Vasdrag. *Gjerdsetelven* kommer fra tjernet syd for Gjerdset sæter og løber i vestlig retning ned i dalen, hvor

den danner Gjerdsetvatn, der igjen i vestlig retning forbi Hamre har afløb til *Læremstrømmen*. Elvens længde er 3,7 km.

Forøvrig er der i herredet kun ubetydelige vasdrag.

Indsjøer. Efter karterne findes 4 smaa vand, af hvilke kan nævnes:

Gjerdsetvatn eller *Siemsvatn*, der er lidt over 1 km. langt og henimod 1 km. bredt, omgivet af dyrkede bredder.

Oravatn henimod 1 km. fra øst til vest og noget over 0,5 km. bredt.

Ferskvand:

	Areal i km. ²
Gjerdsetvatn	0,7
Samlet areal af ferskvand	1,1

Jordsmonet, muldholdig aur, sand og ler, er i dette herred godt og frugtbart, rigt paa muldjord, ofte til betydelig dybde; jorden lider tildels af grundvand.

Herredsstyrelsen har ansat *værdien af 1 maal dyrket jord* til 100 kroner, og *omkostningerne ved dyrkningen af 1 maal* til 40—60 kroner.

Gjennemsnitlig *avl pr. maal (10 ar)* var i 1886—1890:

Hvede	— liter
Rug	—
Byg	300 —
Blandkorn.	450 —
Havre	500 —
Erter	— —
Poteter	3200 —
Hø	— kg.

Nyland opryddet i femaaret: „Antagelig ca. 60 à 70 maal.“

Bebygning. Dette herred, der horer til de frugtbareste i Romsdals amt, har en tæt bebygning i Norvikeidet, ved

Rødvenfjorden samt i Torvikeidet, der maa regnes til og med gaarden Klungnes.

I stroget langs Romsdalsfjorden under Oksen og fra Norvikbugten til Klungnes er der ingen bebygning, thi stranden er steil og ubeboelig. Gaardene er i almindelighed godt byggede.

I dalen østenfor Oksen og i stroget vest og syd for Skarven er en del sætre.

Af *høider* inden herredet hidsættes:

Torvik gaard	50 m.
Siem —	94 —
Reiten —	6 —
Torvik sæter	360 —

Arealet af *dyrkbar, men udyrket jord* er af herredsstyrelsen anslaaet til 3000 maal, hvilke fortiden benytttes som slaatteland. Dyrkbar jord findes paa begge sider af elven, som kommer ud ved Hatle, videre er der dyrkbar myr under Torvik og ved Oravatns sydside.

Havnegangene er gode, men ikke ganske tilstrækkelige. Sæterhavnene ligger i Grytten i Lysaadalen.

I januar 1891 var der:

Heste	66
Storfæ	497
Faar	887
Gjeder	22
Svin	51
Rensdyr.	—
Fjærkræ.	291 høns, 6 gjæs
Bikuber.	—

Skog. Der er ikke lidet *skog*, furuskog og birkeskog, i Eid, og herredet er som regel skogbevokset i lavere niveauer,

og væxterligheden betegnes som god. Furuskogen er tildels glissen og stærkt huggen, men Eid herred sælger endnu furutømmer. Lovskog — birk, or, hassel — voxer frodig.

Brændtorv forekommer, men benyttes ikke synderlig; lidt paa Torvik og Eide.

Kun paa Norvikeidet, sondenfor Oravatu og omkring tjernet syd for Gjerdset sæter findes myrlændte strøg.

Grytten herred.

Grytten herred, der indbefatter Grytten, Kors og Hen sogn, er det sydligste i Romsdals fogderi. Det grændser mod nord til Vistdal og Eresfjord herreder samt Veø, mod vest til Eid og Vold herreder samt til Norddalen, mod syd til Skiaaker og Lesje og mod øst til Lesje, Vistdal og Eresfjord herreder.

Grytten kirke ligger strax sondenfor Romsdalsfjordens bund under nordlig bredde $62^{\circ} 33' 9''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 2' 55''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 52,5 km. og fra øst til vest 33,5 km.

Herredets største længde fra sydøst mod nordvest er 54 km., medens bredden fra sydvest mod nordøst er forskjellig, saaledes er den i den sydlige del 31 km., i den midtre 13,5 km. og i den nordlige 26,5 km. efter en linie fra Nyheitind til Skoltenes.

Herredet har en langstrakt form med meget brudte sider.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Bredvik*.

—	østligst	—	—	-	<i>Kleven s.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Kabben.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Indholmen.</i>

Herredets samlede areal . . . 1044,5 km.²

Heraf er:

Fastland. 1044,0 —

Øer:

30 smaaøer	0,45 km. ²
<i>Samlet areal af øer</i>	0,45 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeldet	916,0 km. ²
Gammel granit	50,0 —
Ler, sand, aur	35,0 —
Indsjøer	4,0 —
Is og sne	39,0 —
	<hr/>
	1044,0 km. ²

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	3,5
Eng,	17,8
Ager og eng	21,3 km. ²
Skog	100,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer, sne og is	922,7 —
	<hr/>
	1044,0 km. ²

Nedslagsdistrikter:

Skorgeelvens	44,1 km. ²
Glutras	96,4
Rest Huselvens	78,8
Huselvens	175,2 —
Eiras	46,4 —
Istras	64,8
Rest Raumas	623,6
Raumas	688,4 —
Indfjordelvens	2,5 —
Valdalselvens	15,1 —
Mindre vasdrag og havet	72,3 —
	<hr/>
	1044,0 km. ²

Geologi. *Gneis* er raadende i det store Grytten herred. *Gammel granit* angives paa karterne i Sæterhø og Borja paa vestsiden af dalen i Kors sogn.

Langs Isfjordens nordside er strøgetningen mod vsv. parallelt fjordens længderetning med fald mod sso. Gneisen i Romsdalen er flammet, ofte en øiegneis, hvor feldspathen er udviklet til en næves størrelse. Lagstillingen i selve Romsdalen er meget forskjellig; der gives skarpe bøjninger og steile fald ved siden af en svævende lagstilling. Ogsaa graniter forekommer med gneisen, saaledes lys granit i Mongejura. Strøgetningen synes i det hele at gaa tvers paa dalens længderetning. *Eklogit* optræder nær Romsdalshorn.

Fjeldsiderne viser ofte tydelige skuringsstriber efter istidens bræer hoit op over siderne; saaledes kan man se disse striber langs siderne i Romsdalshorn og iagttage, hvorledes fjeldvæggen er glattet til en betydelig høide; i stor høide derimod blir fjeldene mere forrevne med tinder og pigger og ur som følge af frostens virkninger og smaabræernes virksomhed i botdalene.

I de dalfører, der udmunder i fjorden, ligger der *terrasser*. Saaledes efter Kjerulfs maalinge:

I selve Romsdalen:

Terrasse syd for Næs	90' = 28 m.
Isterdalens terrasse med tilsvarende terrasse paa høire side ved Devold	180' = 56 —
Vest for Aak	80' = 25 —
Ved Aak	50' = 16 —
Under hornet stigende terrasse fra .	200—240' = 63—75 —
Mellem Monge og Kors . . omkring	425' = 133 —
stigende med toppe til	475' = 149 —

Terrasserne i Romsdalen har *ler* underst, *sand* og *aur* over, hvilket tydelig sees i elvemælerne.

Ogsaa dalen i Isfjorden er et terrasselandskab, og ogsaa her ligger paa mange steder aur paa ler.

Terrasse ved Hen har hoiden 132 m., og saa er der trin i Isfjorden paa 99 og 88 m. o. h.

I leren i Romsdalen forekommer levninger af sjødyr, om hvilke M. Sars har meddelt oplysninger:

Ved Nes og Setnes i Romsdalen ligger i meget lave niveauer boller af haard mergel. I disse boller er fundne:

- Pennatula spec.*
- Ormagtigt dyr.*
- Polychæt nogen annelide* (2 arter).
- Mytilus edulis.*
- Nucula tenuis.*
- Yoldia pygmæa, var. gibbosa.*
- Cardium spec.*
- Tellina proxima.*
- Balanus crenatus.*

Mergelleret udfylder bunden af Rauma fra dens munding ved Nes og Sætnes og opover indtil gaarden Halse $\frac{1}{2}$ mil oppe i dalen. Ved *Aak* er i deslige mergelboller fundet fiske-skeletter af:

- Pleuronectes spec.* flyndre.
- Mallottus villosus* (Lodde).
- Merlangus polaris* (?) (Polartorsk.)

Orografi. Dette store herred har mange fjelde og vidtloftige fjeldstrækninger. Ved de dalfører, som gjennemsætter herredet, og som kommer ned til Raumas dalføre og til Isfjorden, deles herredet i forskjellige afsnit eller strækninger, som særskilt omtales i det følgende.

- I. Strækningen vestenfor Isterdalen.
- II. Strækningen mellem Isterdalen og Vermedalen.
- III. Strækningen mellem Vermedalen og Midtbotn samt Ulvaa til Rauma.
- IV. Strækningen mellem Midtbotn og Ulvedalen.
- V. Strækningen søndenfor Ulvedalen og Ulvaa.
- VI. Strækningen paa Raumaelvens østside søndenfor Isfjorden og Heenselven.
- VII Strækningen nordenfor Isfjorden og Heenselven.

I. *Strækningen vestenfor Isterdalen* begrændses i nord af Romsdalsfjorden, i vest af Vold herred og i syd af Norddalen. Fjeldene her kaldes almindelig Isterdalsfjeldene og er en lang ryg, der med steil, sammenhængende skraaning falder saavel mod Isterdalen som mod fjorden. Paa denne ryg hæver sig paa grændsen mod Vold talrige toppe: *Finnan* (1649 m.), østenfor denne *Bispen* (1470 m.), videre paa Volds grændse *Søstrene* (1593 m.), *Karitind* (1439 m.), *Urklevtind* (1205 m.) og *Skolten* (1205 m.). Paa sydsiden af Urklevtind fører et skar — den saakaldte Urklev — over fra Vold herred, og fjeldstrækningen nordenfor dette skar benævnes almindelig *Setnesfjeld* med toppene *Sjølbotind*, *ytterste Haugen* (1154 m.) og *Setnesfjeld* (1189 m.). Bebygning af gaarde og pladse ligger omkring Veblungsnes ved Raumas udløb, hvorhos en gaard ligger længer ude ved Romsdalsfjorden og en i Isterdalen.

Denne sidste dal, der i nordlig retning kommer ned mellem Isterdalsfjeldene og Troldtinderne, er en meget god sæterdal med ringe stigning og indtil 2 km.s bredde i den nedre del; i den er en del sætre og gennem den fører en færdselsvei til Valdalen. Dalens nedre del har flade sandmoer. Her ligger et par tarvelige gaarde. Dalen har ingen skog, kun lidt krat.

II. *Strækningen mellem Isterdalen og Vermedalen* begrændses i øst af Rauma, i syd af Vermedalen og i vest af Norddalen herred og Isterdalen. Her ligger Troldtindernes fjeldgruppe og nogle af de høieste fjelde i amtet; hele fjeldstrækningen ender med Soggefjeld og Norafjeld, der kan betragtes som Troldtindernes fod. Saavel mod Romsdalen som mod Isterdalen har denne strækning et brat, sammenhængende fald, medens det mod Vermedalen skraaner slakere, og til denne kommer nogle kortere dale ned fra fjeldet. Af høider her skal nævnes i den sydlige del *Sæterhøa* (1472 m.), der ligger østenfor den til Vermedalen nedgaaende *Tverbotn*, paa hvis vestside *Dantind* (tr. p.) hæver sig til en høide af 1660 m. Paa vestsiden af dette fjeld igjen er ligeledes en trang dal med sydlig retning; øverst i denne dal gaar et skar over

mod hoveddalen; vestenfor den nævnte trange dal ligger *Remmensbrøstet* (1447 m.) og *Svarttind* (1632 m.), der i nordvestlig retning fortsætter i *Tua* (1672 m.) og østre *Isglupen* (1513 m.). Dette fjeldparti adskilles ved *Sletflybotn*, der gaar ned mod *Langevatn* i Vermedalen, fra *Sadelhøa* (1613 m.) og ved en sidedal til øvre Alnesdal fra *Skarfjeld* (1703 m.) og *vestre Isglupen* (1471 m.). Sadelhøa og Skarfjeld ligger paa grændsen mod Norddalen og ligesaa *Skarfjeldenden* (1357 m.), hvis vestskraaning gaar over i Isterdalsfjeldene. Ved Alnesvatn — liggende i den øverste del af Isterdalen — kommer ned *Alnesdalen* paa Skarfjeldendens og Isglupens nordside helt over fra den steile fjeldside mod Romsdalen; nordenfor Alnesdalen hæver sig de egentlige *Troldtinder*, der først som en skarp ryg fra *Stigbotnhorn* (1544 m.) følger dalen og derefter boier i nordlig retning langs Raumas dalføre med en række tinder fra *Semletind* (1797 m.) og indtil toppen over *Storfos* (1795 m.), fra hvilken top en kam følger Raumas dalføre med aftagende høide til *Norafjeld* (928 m.), og en anden kam med en række spidse toppe og aftagende høide følger Isterdalen til *Soggefjeld* (1194 m.); disse to arme begrændser en temmelig stor bræ, der gennem *Orebotn* har afløb til Istra.

Fjeldhoiden *Kongen*, der ligger paa Isterdalssiden, er ved *Stigbotn* adskilt fra *Stigbotnhorn*, og ved *Storgroebotn* fra den østenfor liggende *Troldtindrække*.

Enkelte mindre bræer ligger her, saaledes paa nordsiden af *Stigbotnhorn*, paa østsiden af *Semletind*, paa *Skogfjeld*, *Isglupen*, *Tua* og *Svarttind*.

Vermedalen er et dybt, med gode havnegange udstyret dalføre, der fortsætter i *Langfjeldet* i Norddalen. Den har i den nedre del enkelte sætre.

III. *Strækningen mellem Vermedalen i nord, Rauma i øst Ulvaens nedre løb og videre Midtbotn i syd* har i den østre del fjeldhoiden *Borja* (ca. 1570 m.), hvis vestre del kaldes *Alterhøa* (1495 m.). Vestenfor denne hæver sig *Hattene*, hvoraf den vestligste top er 1606 m., og vestenfor denne igjen ligger *Vermehøa* (1614 m.), hvis vestskraaning grændser til *Vermevatn*.

Nordenfor dette vand ligger *Vermelind* (1454 m.), der fortsætter ind i Norddalen herred. Saavel mod Romsdalen som Vermedalen har dette afsnit et jævnt, ikke meget steilt, sammenhængende fald; et skar fører fra Midtbotn mellem Borjas parti og Hattene.

IV. *Strækningen mellem Midtbotn og Ulvedalen* har paa grænsen mod Norddalen *Illstieppen*, *Storfjeld* (1744 m.) og *Bjørneggen*, og — strax østenfor denne grændse — *Hanedalstind* (1783 m.). Strækningen deles i særskilte fjeldpartier ved de til Ulvedalen i sydlig retning nedgaaende dale — *Børrebotn* og *Vesle Hanedal*.

I partiet vestenfor Børrebotn gaar fra Storfjeld to rygge med en mellemliggende botn frem mod dalen, mod hvilken de falder steilt af.

I partiet mellem Børrebotn og Vesle Hanedalen — Bjørneggens fjeldparti — kommer ned til Ulvedalsvatns øvre ende en mindre dal — *Halshullet* — i sydlig retning og begrænses paa sin vestside af *Halsen* (1682 m.) og paa østsiden af Bjørneggens fortsættelse.

Det østre fjeldparti udbreder sig fra Hanedalstind med steil, sammenhængende fjeldskraaning mod Vesle Hanedal, Ulvedalsvatn og Ulvaa og har flere mindre toppe som *Ulveostind* (1266 m.), *Kabbetind* (1290 m.), *Skirifjeld* og *Midthøa* (1629 m.).

Her er meget gode beiter, fornemmelig i Ulvaaens dalføre, hvor der er enkelte sætre.

V. *Strækningen søndenfor Ulvedalen og Ulvaa* sænker sig fra grænsen mod Norddalen, hvor toppen nord for *Ishøen* (1770 m.) *Pyteppen* (1984 m.), *Høgstolen* og *Karitind* (1967 m.) ligger, fra Skiaakers grændse, hvor der er toppene *Benkehø*, *Troldkirken* (1833 m.) og *Storhø* (1887 m.) og fra Lesjes grændse ned mod Ulvaaens dalføre.

Nordre og Søndre Hanedalsbotn, der gaar ned til Ulvedalen i nordøstlig retning, ligger øverst oppe paa hver sin side af Pyteppen; de til et dalføre forenede botndale har paa sin nordside en sammenhængende fjeldstrækning, der temmelig

steilt begrænder Ulvedalen, og hvorpaa toppene *Høgtunga* (1893 m.) og *Laagtunga* (1641 m.) ligger.

Der er nogle smaa bræer paa Høgtungas sider.

Søndenfor Søndre Hanedalsbotn ligger mellem Benkeho og Troldkirken dalen eller botnen *Nordre Glupen* og naar næsten til herredsgrænsen, og mellem Troldkirken og Storho ligger *Søndre Glupen*, begge med flere mindre vand.

Ostenfor disse dale ligger et plateau, hvorfra hæver sig *Storhø* (1409 m.), *Grønhø* (1392 m.) og *Nordre Høa* (1335 m.), og som med sammenhængende, temmelig steil skraaning grænder til Ulvaaens dalføre. Dette parti indeholder udmærkede havnegange.

VI. *Strækningen paa Raumaelvens østside og i nord begrændset af Isfjorden og Heenselven* gaar mod øst over i Nesset og mod syd i Lesje. Den hele strækning kan betragtes som et sammenhængende fjeldplateau, hvorfra hæver sig flere toppe til betydelig hoide, medens i den nordlige del enkelte dalstrog skjærer ned i fjeldmassen. Naar undtages den sydligste del har plateauet steilt, sammenhængende fald mod Raumas dalføre, og den steile fjeldside er kun brudt ved nedstyrtende elve og bække og trange gjel.

I den sydøstlige del af den omhandlede strækning ligger toppene *Rødmyrø* (1541 m.) paa grænsen mod Lesje, *Kalbotntind* (1837 m.), *Børhogda* (1892 m.), *Bruabotmillan* og *Sandgroveggen* (1733 m.) paa grænsen mod Nesset og vestenfor Kalbotntind *Kalhø* (1281 m.), hvilke tilsammen dammer et fjeldparti, der ved det skar, hvori *Sandgrovvatn* ligger, er adskilt fra et parti, hvis vestskraaning grænder til Raumas dalføre, og hvor fjeldene *Stokkehogda* (1537 m.), *Fossefjeld* (1757 m.) og *Indre Snyta* (1692 m.) ligger.

Rangaahogda (tr. p., 1769 m.), der hæver sig nordenfor dette parti, kan betragtes som en særskilt fjeldhoide paa plateauet, da det ved skaret *Grønbottmund* er adskilt fra Snyta og ved et skar fra de vesten- og nordenfor liggende fjelde.

Ved *Glutras dalføre* — den saakaldte Dalsbygd —, der fører i nordvestlig retning ned til Isfjordens bund, og som

øverst op begynder med *Erstaddalen* og skaret, hvori *Grøttavatn* ligger, samt videre ved skaret paa Rangaahøgdas vestside, er den nordre del af denne strækning atter delt. I den vestlige del ligger *Kalskraatind* (tr. p., 1672 m.), *Romsdalshorn* (1555 m.); *Vengetinderne* (1843 m.) indtager den midterste del; paa plateauets overflade østenfor disse er en del høider som *Kvandalshøerne* — den nordre 1617 m. — *Middagsfjeld* (1156 m.), *Sauefondhøa* (1371 m.) i den nordre del, *Mongehøene* (1517 m.), *Vesle Rangaahøgda* (1480 m.) og *Skiriakslen* (1418 m.) i den søndre del.

Vengetinderne, der ligger mellem de til Dalsbygden i nord-ost nedgaaende dale — *Vengedalen* og *Kvandalen* —, hæver sig med en fra Glutras dal stigende ryg til en række tinder, hvoraf den nordligste er den høieste (1843 m.). Paa østsiden af denne tinderække ligger flere mindre bræer, og fjeldsiden styrter sig steilt mod Kvandalen. Vengetinderne er en mægtig og pragtfuld gruppe af tinder, hvis vestre og nordre fod for en del er græsklædt og bevoxet med løvskog indtil en trediedel af høiden.

Lige syd for *Vengetinderne* og adskilt fra disse ved Svartevatn ligger *Kalskraatind* (1672 m.), med steilt fald mod Romsdalen.

Romsdalshorn, lige overfor Troldtinderne, naar 1555 m. o. h. Hornets form er eiendommelig, og fjeldet stiger impo-sant lige fra dalen.

Nordenfor Romsdalshorn mellem Raumas dal og Vengedalen samt Dalsbygden gaar en høideryg langs Raumas dal, hvilken ryg ender med *Nesfjeld* (991 m.) over Isfjorden; af andre høider paa denne ryg kan nævnes *Blaanebba* (1317 m.) og *Mjelvafjeld* (1059 m.), og østenfor samme mod Dalsbygden *Storhesten* (1018 m.) og *Veslehesten* (858 m.). Dette parti falder meget steilt af mod Raumas dal, men har mod Isfjorden og Vengedalen en mindre brat, græsklædt og med løvskog bevoxet fjeldside.

Østenfor Glutras dal og Grøttavatnskaret ligger i den sydlige del *Midthøene*, hvis nordre top naar 1593 m. Nordenfor

disse ligger *Bjørnbotnhøgda* (1526 m.), der fortsætter i en arm, som ender med *Moanebba* (745 m.), og strækker sig langs Glutras dal; en anden arm fra Bjørnbotnhøgda strækker sig ret mod nord og ender med *Sæternebba* (1057 m.), og en tredje arm gaar ført i nordøst og følger derpaa i nord Heenselvens øvre løb. Paa denne sidste findes en række af spidse toppe, af hvilke anføres *Storaakretind* (1180 m.) og *Middagstind* (1156 m.); dens fjeldside falder steilt mod Søre Dalen. Mellem disse arme ligger havnedalene *Unhjemsbotn* paa vestre og *Morgendalen* paa østre side af Sæternebba.

Paa Bjørneggens østside ligger en temmelig stor bræ, som heder *Storbræ*.

Raumas dalføre — den egentlige Romsdal — kommer ned til Romsdalsfjorden i nordvestlig retning, ved amtsgrænsen gaar dalføret over til Lesje og forbinder østland med vestland uden at naa over furuens grændse. I den nedre del af dalen er der, som før nævnt, terrasser. Nederst ved sjøen, omkring Grytten kirke, findes flyvesandshauge beplantet med marehalm; ved Nes indesluttet elven af høie mæler.

Fra Kors kirke stiger Romsdalen en brat, indtil den møder Lesjes høitliggende, flade dalbund.

Romsdalens nedre del omgives af en krands af vakre alper. Nærmest mod sjøen ligger *Nesfjeld*, *Mjelvafjeld* og *Blaanebba* med en lang, mindre udpræget ryg, der ved en lave aas staar i forbindelse med *Romsdalshorn* med sine 2 markerede pigge. Bag hornet, adskilt fra dette ved en botn med en bræ, ligger *Vengetindernes* vakre, takkede ryg, og over skaret mellem begge sees *Lillehornet*, ligeledes en alpetop. Vestenfor Romsdalen hæver sig *Soggefjeld* og bag dette høiere op i dalen *Trolldinderne* med sine spidse alper. Bag *Soggefjeld* igjen ligger *Kongen* med sin top. Mellem *Soggefjeld* og *Sætnesfjeld* kommer ud den brede Isterdal. Alle fjelde har steil skraaning saavel mod dalen som mod fjorden.

Der er høist ubetydelig skog, lidt lovskog i Sætnesfjeldets skraaninger.

Dalen ovenfor Soggebrækken er trang, indesluttet af Romsdalshorn og Troldtindernes steile skraaninger, der er saa bratte, at kun nederst nogle faa buske har kunnet finde fæste. Ved foden ligger i alle kløfter nedfalden ur, ofte med uhyre blokke.

Dalen er især i dens nederste del jevn og frugtbar, og den stiger paa ca. 36 km. til skydsstationen Ormeim kun 204 m. Paa denne strækning er bebygningen indskrænket kun til dalens bund, men ovenfor Ormeim, hvor selve bunden ofte er meget trang, men hvor dalsiderne bliver mere skraat heldende, ligger gaardene mere opover disse. Sæterbebygningen begynder først fra Stokkehøgda, langt oppe i dalen, hvor fjeldsiderne bliver mere tilgjængelige.

Isfjorden er omgivet af en krands af fjelde, der sænker sig temmelig steilt mod fjorden, dog ikke steilere, end at de er bevoxede med hassel-, or- og birkekrat, samt tildels med lidt furuskog. Indover mod fjordbunden bliver skraaningerne paa siderne svagere, og her er større dyrkede flader, der ogsaa strækker sig indover østsiden af *Heenselvens dalføre*, der danner den foran beskrevne stræknings nordre begrænsning. Dalføret kommer fra øst ned til Isfjordens bund; lidt ovenfor gaarden Grøvdal, ca. 10 km. oppe i dalen, forgrener dalen sig; dens sydøstre gren kaldes *Søre Dalen*, og den ender eller rettere begynder botnformet mellem fjeldene. Heenselvens dalføre er et frugtbart og vandrigt dalføre, som til Grøvdal kun stiger ca. 60 m.; det har en temmelig tæt bebygning, fornemmelig paa elvens nordside.

Langs Isfjordens bredder findes en smal, ofte brat strimmel dyrkbar mark, der paa nordsiden har ikke faa gaarde — Bredvikstranden.

Fjordens sydside begrænses af det mere afrundede *Nesfjeld* med dets østlige fortsættelse *Høgnasa* og *Vesthesten*, bag hvilke *Storehesten* hæver sig adskilt fra *Mjelvafjeld* ved en botndal. Dette fjeld adskilles igjen ved Vengedalen fra Vengetinderne, hvilken dal kommer ned til Glutradaalen mellem

Mjelvaffjeld og Vengetiderne; den afsluttes botnformet mod Veslehornet.

Fjeldene paa nordsiden af Isfjorden — *Brevikkeia* og *Snortungen* — er lavere og mere afrundede; de adskilles ved Skorge-dalens fortsættelse, Lysaadalen, fra de bagenfor liggende alper: *Saata*, *Svartvastind* og *Maasvastind*, hvilke nordenfor Lysaadalen hæver sig med lange rygge og spidse toppe; *Loftskartind* mellem Snortungen og Maasvastind danner afslutningen paa Lysaadalens botn. Adskilt fra disse fjelde ved Loftskaret er tvillingerne *Klaava* og *Kirketaget*, der er forenet ved en takket, smalere ryg; fra dem gaar mod vest lavere græs- og lavklædte rygge, der er adskilte af en botndal. Længere inde ligger igjen *Kjøvskartind*, der gaar over i *Husnøbba*, som er en skogklædt aasryg langs nordsiden af Heenselvens dalføre.

Ovenfor dalføret hæver *Høgsøternøbba* og *Gjuratind* sine toppe med botner og bræer; de er ved botndalen Sordalen adskilt fra *Bjørnbotnfjeld*, der har spidse toppe, store botner, og som mod Glutraelvens dalføre skyder ud rygge, som nedentil er skovklædte.

Til Isfjordens bund kommer i nordvestlig retning Glutras dal — Dalsbygden —, der er frugtbar og ganske tæt bebygget; enkelte sætre ligger paa fjeldsiderne og i Vengedalen. Dens inderste del — Erstaddalen — afsluttes botnformet med *Tverberget*.

VII. *Strækningen østen- og nordenfor Heenselven og Isfjorden* har i sin østre del paa grænsen mod Eikisdalen en række toppe: *Hauduken* (1730 m.), *Hoemfjeld* (1645 m.), *Gjuratind* (1721 m.), hvis vestskraaning steilt begrænder Soredalen, og *Nyheitind* (tr. p., 1589 m.), hvis skraaning grænder til skaret, der fører over til Eikisdalsvatn. Videre vestover ligger *Helvedestind* (1292 m.), *Melkollen*, *Kjøvskartind*, *Kirketaget* (1366 m.), hvis sydskraaninger begrænder Heenselvens dal. Nordvest for Kirketaget, og ved en skarp ryg forbundet med dette, ligger *Klaava* (1474 m.) og *Loftskartind*, der som nævnt grænder

til Loftskaret, gennem hvilket Heensbygden staar i forbindelse med Langedalen, der fører til Vistdalen. Det vestenfor dette skar liggende fjeldstrøg er ved Skorgedalen og dennes sidedal Lillesæterdal delt i 3 partier.

Det østligste af disse fra Loftskartind over *Snortungen* (1136 m.), *Bredvikheien* (863 m.) og *Strandeheien* (756 m.) mellem Skorgedalen, Lysaadalen og Isfjorden, grændser til den smale Bredvikstrand ved Isfjorden, hvor der ligger en tæt bebygning af gaarde og pladse.

Partiet nordenfor Lysaadalen har en række toppe paa grændsen mod Veø herred, nemlig *Maasevatnstind*, *Svartvatnstind*, *Saaten* (1082 m.), *Graafjeld* (1073 m.), *Skarvene* og *Smørbotnfjeld* (1141 m.), der ender med *Ølsnøsa*.

Det vestlige parti, der kan kaldes *Skarvens*, sænker sig fra denne fjeldtop — 1004 m. — paa grændsen mod Veø og Eid herreder — mod Skorgedalen og Isfjorden —. Skarven er et mægtigt fjeld, men uden nogen særdeles fremtrædende form.

Skorgedalen kommer ned til Skorgengaardene i sydlig retning og dens sidedal — Lysaadalen — gaar mod vest og *Lillesæterdalen*, dens anden sidedal, mod syd; Skorgedalen er en meget god havnedal med flere sætre. Dalens yderste del er dybt indskaaret og har stærkt fald. Ved Skorge er en mod kysten brat affaldende terrasse, hvor nogle gaarde har fundet plads med glimrende udsigt over Romsdalens nedre del og de den omgivende alper. Ved indre Skorge er en lavere terrasse.

Kyst og fjorde. Mod Romsdalsfjorden og dens fortsættelse — Isfjorden — har herredet en kyststrækning af 26 km.

Romsdalsfjorden har fra Eid herred til Veblungsnes en bredde af 2 km.; Veblungsbugten gaar ind mellem Veblungsnes paa søndre og et nes ved gaarden Nes paa nordre side; paa nordsiden af Nes gaar *Isfjorden* — 1 km. bred i den ydre del — ind til Heens kirke. Næsten hele fjorden er som en havn.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i 1892 og 1893

	1892.	1893.
Brisling og smaasild . . .	300 kr.	— kr.
Lax og sjøørret	550 -	450 -
Andre fiskerier	800 -	1600 -
Tilsammen	1650 kr.	2050 kr.

Vasdrag. *Rauma* gennemstrømmer i nordvestlig retning den egentlige Romsdal; den kommer ved Bjørneklev ind fra Lesje herred. Den er i sit øvre løb ikke meget bred, gaar mellem tildels steile, klippefulde bredder, og danner først *Mattesfos* og saa *Brudefos*, indtil Vermeaaen falder i; den har flere mindre fossefald saaledes *Slettafos*, 3 km. ovenfor skydstationen Ormeim, Kyllingfos og Ormemfos. Herfra gaar elven med jevnt fald til henimod Flatmark, hvor den bøier mere vestlig indtil Mongehjellen. Nu gaar den igjen mere nordlig med ringe fald med flere evjer paa begge sider, indtil den mellem Romsdalshorn og Troldtinderne danner *Storfos*; saa flyder den roligt mellem dyrkede bredder omslyngende nogle mindre oer. Noget nedenfor gaarden Aak bøier elven i sydvest og fra Soggebrækken igjen i nordlig retning, indtil den falder ud i Romsdalsfjorden mellem Veblungsnes og Nes. Paa strækningen fra Soggebrækken til henimod den gamle Raumabro, vest for Devold, undergraves den vestre elvebred — Mælen — af elven, og elvebrud finder her oftere sted, navnlig ved Aak, hvor der er kvikler, ved Sætnesmoen og Soggebrække-Odegaarden. Ved Aak gik første og anden juledag 1885 et lurfald paa Raumas høire bred. Omkring 500 maal gik ud. Elven er bred, fører en betydelig vandmasse og er neppe noget sted vadbar.

Af tillob til *Rauma* anføres paa vestsiden:

Istra har sit udspring af Boretjern, syd for Semletind, løber i vestlig retning ned igjennem Alnesdalen til sydvest for

Stigbotnhorn, hvor den danner Alnesvatn; kort efter at have forladt dette styrter den udover en vild bergkloft og danner derved den høie og mægtige *Isterfos* ved dalens sydlige bund. Fra Alnesvatn gaar Istra i nordlig retning til syd for Knuts sæter, hvorefter den med bugtet løb gaar ned gennem Isterdalen forbi gaarden Hanekamhaug og falder ca. 1 km. ovenfor Veblungsnes i Rauma. Den er en jøkeelv med ikke ubetydelig vandmasse; dog er den antagelig under normale forhold flere steder vadbar.

Strax syd for Lynghjem falder ud i Rauma en elv, der springer lige ud af fjeldsiden nede i dalen. Den er afløb for de syd for Semletind liggende tjern, der har tillob fra tjernene ved Isglupen.

Olma, der kommer fra Ølmetjernene, styrter sig nedover den steile fjeldside og falder ud i Rauma syd for Alnes.

Reigrova, der falder ud omtrent midt for Skiri, er mærkelig derved, at den springer ret ud af fjeldsiden 870 m. o. h.

Donteelv kommer fra tjernene paa Dønfeld, styrter ret nedover fjeldsiden og falder ud ligeoverfor pladsen Grovdehaug.

Verma eller *Vermeaaen* kommer fra Langevatn (888 m. o. h.), gennemstrømmer i sydøstlig retning Vermedalen og falder, idet den danner de i tre grene delte Vermefosser, ud ligeoverfor Ormeim. Af tillob til dette vasdrag kan nævnes *elven fra Sletfjybotvatn* og *elven fra Vermevatn* (1164 m. o. h.) foruden flere mindre.

Ulvaen kommer fra et lidet tjern mellem Illstieggjen og Illstiffjeld i nærheden af grænsen mod Norddalen og løber ned gennem Ulvedalen optagende flere mindre tillob, og danner Ulvedalsvatn, der i sin søndre ende optager tillob fra Vesle Hanedalen. Fra Ulvedalsvatn gaar elven først i østlig retning, boier syd for Kabbetind mod nordøst, og syd for Furuhol igjen i østlig retning og løber til henimod stiftsgrænsen, hvor den boier i nordøst, følger paa et kort stykke grænsen mod Lesje og falder i to fosser i Rauma ligeoverfor Bjornekleven. — Denne elv optager vasdragene fra Hanedalsbot-

nerne, der forener sig nordenfor Pyteggjen, løber i østlig retning, optager *Skarvaen* fra Glupene og falder ud paa nord-siden af Langtunga. Den optager endvidere paa sydsiden *Stokkaen*, der kommer fra Storstvatn og falder ud ligeoverfor Kabben.

Paa nordsiden optager den *elven fra Midtbotn*, der fra tjernet mellem Hanedalstind og Vermetind løber i sydøstlig retning og falder ved Furuhol i Rauma.

Paa østsiden optager Rauma foruden flere mindre tilløb:

1) *Mongeelven*, der løber fra Svartvatn (1113 m. o. h.) i østlig retning og danner et lidet tjern, hvorpaa den boier mod syd, danner igjen et lidet tjern og derefter Mongevatn (926 m. o. h.), hvorpaa den i en prægtig fos styrter sig udover den steile fjeldvæg som et skum og falder strax syd for Monge i Rauma.

2) *Rangaen* løber fra Rangaahølvatn (1143 m. o. h.) ned gennem Rangaajølet og falder nord for Kors kirke i Rauma.

3) *Rauaa* har tilløb fra smaavande paa Raumyrhø og Kalhø, løber i sydlig retning og danner, før den falder i Rauma, Rauaafos ved Raustøl (Rødstøl) øverst i Rømsdalen.

Over Rauma fører en bro mellem gaarden Ormeim og Sletta, og for hovedveien de to Utøbroer vestenfor gaarden Skiri, hvoraf den søndre er 29,8 m. og den nordre 20,3 m., endelig er der en bro nedenfor Holgenes.

I Rauma fiskes lax og lidt sjøorret. Udbyttet udgjorde tilsammen med forskjellige redskaber:

i 1887	900 kg. lax og sjøorret	
- 1888	750	—:—
- 1889	800	—:—
- 1890	4000	—:—

Laxen gaar i Rauma op til Ormeimfossen.

Heenselven kommer fra Loftdalsvatn vestenfor Gjuratind, løber ned gennem Soredalen, optagende flere mindre tilløb, boier ved Aandals sæter i vestlig retning og gaar ned gennem dalen med ringe fald; syd for Heens kirke naar den Is-

fjordens bund. Heenselven er en betydelig, men vistnok paa de fleste steder vadbar elv. Der fiskes lidt lax. I aarene 1887—1890 gjennemsnitlig 90 kg.

Den optager mange tilløb, af hvilke anføres:

1) *Glutra*, der udspringer paa nordsiden af Rangaahøgda, danner først to smaa tjern og derpaa Grøttavatn og kort nedenfor dette et mindre vand, hvorpaa den stærkt fossende styrter sig ned i Erstaddalen, gjennemstrømmer denne, derpaa gaar den med ringe fald og bugtet løb gennem dalsbygden mellem dyrkede bredder og falder i Heenselven forbi Grøtta-gaardene.

Den optager paa nordsiden flere mindre tilløb fra Bjørnbotnhøgda og paa sydsiden *Vengedalselven*, der dannes ved sammenløb af elve fra tjernet vestenfor Vengetinderne og fra bræen mellem Veslehornet og Romsdalshorn, hvilke efter at have forenet sig løber i nordlig retning, danner Vengedalsvatn, gaar ned gennem Vengedalen og falder øst for Kolflot i Glutra. Videre optager Glutra *Kvandalselven* fra Vengetindbræerne og *Sauefondgrova* fra Middagsfjeldvatn.

2) Elven, der gjennemstrømmer Morgendalen og falder ud forbi Morstøl.

Bredvikelven løber fra Kjorskaret først i sydlig og derefter i vestlig retning og falder øst for indre Bredvik i Isfjorden; den er en betydelig fjeldbæk med stærkt fald.

Skorgedalselven udspringer fra Lysaavatn, gaar under navn af *Lysaaen* ned gennem Lysaadalen, optager tilløb fra Sellsætervatn og gaar under navn af Skorgedalselv ned gennem Skorgedalen. Den falder forbi indre Skorge i Isfjorden. Den har et dybt indskaaret leie og løber i uafbrudt fossefald; nedenfor veibroen ved Skorge driver den en mølle og en sag.

Sandgrovbotnvasdraget gaar fra tjernet i Kalbotn i vestlig retning, danner et par smaatjern og løber mod nord dannende de 4 Sandgrovvatn, hvorefter den gaar ind i Vidsalen og Eresfjord herred.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

<i>Raumaelv</i>	46,0 km.
<i>Istra</i>	22,0 —
<i>Lynghjemselv</i>	0,5 —
<i>Ølma</i>	2,7 —
<i>Reigrova</i>	1,2 —
<i>Dønteelv</i>	2,0 —
<i>Vermeaaen</i> med Langvatn . .	14,0 —
<i>Ulvaen</i>	30,0 —
<i>Hanedalsbotnelv</i>	15,0 —
<i>Stokkaen</i>	8,0 —
<i>Mongeelv</i>	8,0 —
<i>Rangaen</i> med Rangaaholvatn	4,0 —
<i>Heenselv</i>	18,5 —
<i>Glutra</i>	18,0 —
<i>Vengedalselv</i>	9,5 —
<i>Kvandalselv</i>	5,0 —
<i>Sauefondgrova</i>	4,5 —
<i>Morgendalselven</i>	4,5 —
<i>Bredvikelv</i>	12,0 —
<i>Skorgedalselv</i>	13,0 —
<i>Sandgrovbotnvasdraget</i>	13,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 201 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De fleste af dem er smaa, og af de større anføres:

Vermevatn, liggende paa Hanedalstinds vestside, er 3,4 km. langt og i den sydøstlige del henimod 3 km. bredt. Dets høide over havet er 1164 m.; det er en stor del af aaret belagt med is.

Ulvedalsvatn i Ulvedalen er 5,5 km. langt og paa det bredeste i den sydlige del kun 0,3 km.

Sandgrovatn mellem Sandgroveggen og Fossefjeld er 4 km. langt og i sin hele længde omtrent 0,5 km. bredt.

Grøttavatn, liggende nord for Rangaahøgda og vestenfor Midthoene, er 4,3 km. langt og paa det bredeste 0,8 km.

Mongevatn, der ligger sydøst for Kalskraatind, er 2 km.

langt, og i den midtre del, hvorfra det smalner af til begge ender, 0,5 km. Fisk findes, saavidt vides, ikke i nogen af fjeldvandene. Der har været gjort forsøg med at sætte orret i Sandgrovvøtn. Lax og sjøorret gaar fra fjorden op i de i den udmundende elve; saaledes gaar laxen i Rauma, som nævnt, til Ormeimfos; lidt lax er der ogsaa i Heensselven.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Hoide i m.
Lysaavatn	0,7	631
Grottavatn	2,4	1039
Middagsfjeldvatn	0,6	930
Svartvatn	0,6	1111
Del af Raumaelv	3,2	
— Istraelv	0,5	
Nordlige vand i Sandgrovbotn .	0,5	
Sandgrovvatn	2,1	
Mongevatn	0,9	926
Vand i Sletflybotn	0,7	
Ulvaa	0,9	
Vermevatn	6,7	1164
Vand s. f. Hanedalstind	0,5	—
Storvatn	1,3	1286
Sydligste vand i nordre Glupen .	0,5	
Ulvedalsvatn	1,6	
Nordvestlige vand i nordre Hane- dalsbotn	0,8	
Vestligste vand i søndre do. . .	0,7	
Vand syd for Bispen		980
Alnesvatn		722
Storgrovbotnvatn		1214
Vand øst for Isglupen		1138
Sletflytbotnvatn		1064
Langvatn		899
Midtbotnvatn		1165

	Areal i km. ²	Høide i m.
Altervatn s.	—	1065
Børrebotvatn	—	1106
Storvatn.	—	1286
Vengedalsvatn	—	526
Olsskarvatn	—	1038
Svartvatn	—	1111
Grytylloftvatn	—	1075
Mongevatn	—	926
Rangaaholvatn	—	1143
Litlesætervatn	—	248
Samlet areal af ferskvand	36,8	—
— — - evig is og sne	39,4	—

Jordsmonet er i Grytten og Kors sogn: ler under og sand over danner undergrunden, og det egentlige jordsmon er muldblandet sand, i den nedre del af dalen tildels muldblandet ler. I Romsdalen gaar leren opover til Monge. I Heen sogn er jordsmonet ogsaa paa mange steder muldblandet aur og sand paa ler. Om jordsmonet kan forøvrigt eksempelvis anføres: ved Fladmark er sandmuld paa aurgrund; ved Setnes muldjord paa sandgrund. Under gaarden Tokle myr paa lergrund, ved Aak og Hølgenes lergrund.

Paa Heen og Kavli i Isfjorden er ler undergrund, ved Brevik og Tokle er ogsaa ler; i Heen sogn er aur paa ler det almindelige jordsmon i den nedre del. Ved Grotta er aur undergrund. Skredjord forekommer paa flere steder og giver god jord. Omkring Grytten er der noget flyvesand. Jordsmonet er i det hele godt og frugtbart.

Herredsstyrelsen har anslaaet værdien af 1 maal dyrket jord til 80 kroner i gennemsnit, udenfor strandstederne Nes, Veblungsnes og gaarden Setnes, hvor jorden er meget dyr. Omkostningerne ved rydningen anslaaes til fra 20 til 70 kr. pr. maal.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug . . .	— —
Byg . . .	350 —
Blandkorn	400 —
Havre . . .	500 —
Erter . . .	— —
Poteter . .	2000 —
Hø	432 kg.

Nyland opryddet i femaaret: „Nei ikke noget af betydning.“

Bebygning. Herredet er delt i flere bygdelaag saaledes:

I Grytten hovedsogn:

1) *Raumadalens nedre bygdelaag*, hvortil ogsaa hører Isterdalen og strandsiden søndenfor Romsdalsfjorden, har i hoveddalen en tæt bebygning af gaarde og pladse; Isterdalen ovenfor Hanekamhaug har kun nogle sætre og strandsiden kun 1 gaard.

2) *Bjørgastrandens bygdelaag* paa nordsiden af Romsdalsfjorden fra grændsen mod Eid og til gaarden yttre Bredvik har en tæt bebygget strandside samt flere sætre opigjennem Skorgedalen.

I Kors annex:

1) *Raumadalens øvre bygdelaag* indbefatter stroget fra Lesjes grændse til grændsen af hovedsognet vest for Romsdalshorn. Det indeholder fornemmelig i den øvre del en tæt bebygning af gaarde og pladse, der mest ligger paa elvens østside. I stroget fra Sæterbø og til Flatmark er kun pladse, herfra til Remmem kun bebyggelse paa Raumas nordside og herfra til Horjem paa begge sider af elven. En del sætre ligger paa fjeldsiderne i den øvre del af bygdelaaget.

2) *Ulvedalens bygdelaag*, der kun har 3 gaarde og nogle sætre, men udstrakte og ypperlige havnegange.

I Heens annex:

1) *Vengeindernes eller Dalsbygdens bygdela*, hvortil henregnes Isfjordens søndre strandside, Glutras dalføre og Heenselvens søndre dalside til Morstøl har endel gaarde og pladse; bebygningen gaar paa Glutras nordside til Dale, medens den paa sydsiden kun strækker sig til Vengedalselven. Paa strandsiden er kun 1 gaard. Enkelte sætre ligger i Vengedalen og paa de nordre fjeldsider.

2) *Heenselvens bygdela* strækker sig fra Isfjordens bund langs Heenselven; mange gaarde og pladse samt enkelte sætre ligger paa fjeldsiden og i Soredalen. Her er mange og velbebyggede gaarde.

3) *Bredvikens bygdela* langs Isfjordens nordside er temmelig tæt bebygget med gaarde og pladse samt nogle sætre.

Ved Nes og Veblungsnes er landsbyagtig bebygning.

Enkelte gaarde i Raumas dalføre er udsatte for skred.

Her hid sættes en del hoider for gaarde og sætre:

Gaarde:

Setnesmoen	33 m. o. h.
Grytten	76 —
Soggebrækken	69 —
Sletta, n.	248 —
Brøste	766 —
Kabben	748 —
Kolfлот	141 —
Aas	193 —
Brude, øvre	509 —
Brudestuen	412 —
Brude, nedre.	380 —
Rødstøl	320 —
Kyilling	317 —
Kyilling, nordre.	290 —
Ormeim	204 —
Stavem	160 —
Sæterboen	133 —
Grovdehang	138 —

Fladmark	140	m. o. h.
Kors kirke	138	—
Skiri	129	—
Skiribro	104	—
Mongehjellen.	94	—
Monge.	78	—
Marsten	88	—
Myrebø	82	—
Horjem	72	—
Venge.	19	—
Hole	17	—
Tomberg	14	—
Aak.	24	—
Mjelva.	47	—
Mjelvahougen	47	—

Sætre:

Sletta	647	—
Trold	981	—
Vengedals	423	—
Heste, nedre	334	—
Løkken	632	—
Stokke	685	—
Sæterbø	428	—
Loitnantsstolen	420	—
Kjærringhaug	333	—
Norvik stol	353	—
Ingrid	505	—

Bebygningen med gaarde sees at gaa op til 500 meter, sætrene ligger i hojder mellem 330 meter og til over 900 meter.

Der findes adskillig *dyrkbare, men udyrket jord* i Grytten herred. Herredsstyrelsen antager, at 3000 maal kunde dyrkes med fordel. Saaledes findes dyrkbare jord mellem Horjem og Fladmark, under Marsten og Myrebø ca. 900 maal myr; videre er der dyrkbare mark mellem Ormeim og Flad-

mark. Under gaarden Tokle er et ikke betydeligt areal myr af maadelig dybde paa lergrund.

Havnegangene er i det hele gode i dette herred.

I Grytten er de gode i Isterdalen; men forøvrigt er de forholdsvis mindre gode i den nedre del af Raumas dalføre, og herfra søges til fjernt liggende sæterdale. Gode fjeldbeiter er der i Vermedalen, i Ulvaaens dalføre, i Midtbotn, Handedalen, stroget søndenfor og vestenfor Stokkehøgda, Vengedalen, Erstaddalen og Kvandalen, Storedalen og Skorgedalen med Lysaadalen. I Kors er det daarlig med havnegange i den nedre del, men der er gode sæterhavne. I Heen er det ikke noget videre med hjemmehavnene, uundtagen paa Kavli, Grovdal og Dale; der er sæterhavne, men disse staar i det hele kort tid.

Iste januar 1891 var der i Grytten herred:

Heste . .	276
Storfæ . .	2252
Faar . .	2963
Gjeder . .	357
Svin . .	149
Rensdyr .	1
Fjærkræ .	814 høns, 6 kalkuner
Bikuber .	—

Skog. Den største del af dette herred ligger over skoggrænsen. Den furuskog, som er, er ikke tilstrækkelig til herredets behov; af vedskog er der vel i det hele tilstrækkelig, men i Raumadalen er der knap tilgang paa brændsel. Af baandskog, hassel, er en del til udforsel, ligesom der sælges lidt næver.

Langs nordsiden af Romsdalsfjorden findes lidt furuskog under gaardene Hegerholm og Skorgen, hvilke er de eneste gaarde i Grytten hovedsogn, som har noget furuskog. Paa sydsiden af fjorden er der brat og lidt birkekrat, og i den del af Grytten herred, som ligger i Raumas dalføre, er der noget

løvskog og ligesaa i Isterdalen. I Heen annex er der noget furuskog under gaardene Grøtta, Moa, Gyldenskog og Dale i Glutras dalføre. I Kors annex, som indbefatter den største del af Raumas dalføre, er der ikke meget skog. Der er, som nævnt, noget løvskog i den nederste del i Grytten hovedsogn, samt i Raumas øverste del. Men dalen er trang og fjeldsiderne steile, saa der er ikke plads til stor skog, og den, som findes, er stærkt hugget. Af furuskog findes i Raumas dalføre lidet, ved gaardene Monge, Remmen, Skiri, Stavem, Ormeim og Sletta samt i en sidedal langs Ulvaaen paa grænsen mod Lesje.

Løvskogen bestaar af birk, or, hassel og rogn.

Opper Isterdalen fra strax syd for Hanekamhaug og indtil Bønen sæter er strøget myrlændt. Myrstrækninger findes ligeledes i Vermedalen — noget nedenfor Langevatn — mellem Hattene, Vermetind og Kovhøa, i Ulvaaens dalføre mellem Furuhol og Horjems sæter, samt ved Ulvedalsvatns søndre ende, hvorhos elvebredderne ved Heenselven tildels er myrlændte.

Veø herred.

Veø herred bestaar af fastland, som ligger paa begge sider af Romsdalsfjorden og Langfjorden, samt af øerne Sekken og Veø med nogle mindre holmer og skjær; det er det midterste herred i Romsdals fogderi.

Det grændser mod nord til Romsdalsfjorden og Bolso herred, mod øst til Nettet og Eresfjord og Vistdalens herred, mod syd til Grytten, Eid og Vold herreder og mod vest til Vestnes herred og Romsdalsfjorden.

Veø hovedkirke ligger paa Veøs nordlige del under nordlig bredde $62^{\circ} 40' 27,5''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 17' 23''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 20,6 km. og fra øst til vest 32,6 km.

Den største længde og bredde af dette herred, der har form af en firkant med noget brudte sider, falder omtrent i øst—vest og nord og syd.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Vaagsøter*.

— østligst — — - *Grovanes*.

— sydligst — — - *Farkvam*.

— vestligst — — - *Hjelvik*.

Herredets samlede areal 247,1 km.²

Heraf er:

Fastland 227,2 —

Øer:

Veø 1,1 —

Sekken 18,4 —

16 smaaøer og 14 skjær 0,4 —

Samlet areal af øer 19,9 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeldet 163,0 km.²

Gammel granit 50,0 —

Gabbro 5,0 —

Ler, sand og aur 25,0 —

Indsjoer 4,0 —

247,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager 3,1 km.²

Eng 16,8 —

Ager og eng 19,9 km.²

Skog 100,0 —

Udmark, snaufjeld, myr og

indsjoer 127,1 —

247,0 km.²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem	0—200'	o. h. ligger	33,5 km. ²
—	200—500'	— —	35,5 —
—	500—1000'	— —	50,9 —
—	1000—2000'	— —	82,0 —
—	2000—3000'	— —	42,8 —
—	3000—4000'	— —	2,5 —
			247,2 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Maaneelvans	1,8 km. ²
Mittetelvans	50,5 —
Til havet og mindre vasdrag	194,7 —
	247,0 km. ²

Geologi. Karterne angiver den nordenfor Langfjorden liggende del af herredet som *gammel granit*, medens der paa sydsiden af fjorden angives *gneis*, dog ogsaa her med noget gammel granit. Imidlertid turde en hel del af det land, der paa Sekken og paa fastlandet er betegnet som gammel granit, snarere benævnes gneis; thi lag synes at være tilstede. Strøgetningen er vsv. efter Langfjordens retning, faldet vel oftest nordligt paa fjordens nordside, sydligt ved Rødvenfjord. Kalksten forekommer op for gaarden Bakken og strækker sig herfra østlig og kommer igjen paa neset ligeoverfor Alfarnes.

Ler med stene forekommer paa fjordens nordside som underlag for den dyrkede mark; *aur* har ogsaa udbredelse, saaledes paa selve Veø og paa fjordens sydside.

Strandlinier er iagttaget paa flere steder, saaledes ved Hjelvik 108 m. o. h., Vaagebugten 77 m., Farkvam 91 m. paa Vaagestranden. Paa fjordens nordside er strandlinier ved Horsgaardsreiten 105 m. o. h., Malø 103 m. og paa Sekkens spids 54 m. og endelig ved Skogvik, ligeledes paa Sekken, 98 m.

Orografi. Dette herred bestaar hovedsagelig af fastland og deles ved Romsdalsfjorden, Rødvenfjorden og Langfjorden i flere dele saaledes:

- I. Strækningen syd og vest for Romsdalsfjorden.
- II. Strækningen mellem Romsdalsfjorden og Rødvenfjorden.
- III. Strækningen østenfor Rødvenfjorden og syd for Langfjorden.
- IV. Strækningen nordenfor Langfjorden.
- V. Øerne Veo, Sekken og nogle smaa holmer.

I. *Strækningen syd og vest for Romsdalsfjorden* udgjør en del af Vaagstrandens fjeldregion og grændser op til Vold herred; paa grændsen mod dette herred ligger toppene *Troldtind* (1192 m.), *Troldstolen* (1133 m.) og *Blaastolen* (1082 m.), og saa gaar fjeldene ind i Vestnes. Disse to sidstnævnte fjelde har en mærkelig lighed med en lænestol, de adskilles ved en mellemliggende vakker botn. Paa grændsen af Vestnes herred findes den vakre top *Blaatind* (1086 m.) og de mere afrundede fjelde *Skaala* (835 m.) og søndre top af *Viknakken*. Fra denne række sænker fjeldet sig først langsomt, men derpaa steilere ned mod en for det meste temmelig bred strandside — *Vaagstranden* — langs Romsdalsfjorden, der navnlig i Hjelvikbugten og Vaagebugten har velbebyggede lier; to botnformede smaadale — *Reistaddalen* og *Hjelvikdalen* — kommer ned i nordlig retning. I den nordlige del ligger de to fjeldhøider *Lundshammeren* og *Talbergaas* (414 m.) adskilte fra de øvrige fjelde. Mellem den bratte og lave Lundshammer og den ligeledes lave, til toppen skogbevoxede og ved sin spidse form markerede Bjerkkolle ligger en af Vaagestrømmen udfyldt botn.

Strandsiden er godt skikket til dyrkning, og den er tæt bebygget med gaarde og pladse; en del sætre ligger i dalene og paa den østlige del af fjeldpartiet.

II. *Strækningen mellem Romsdalsfjorden og Rødvenfjorden* bestaar for en del af fjeldet Oksen, hvis vestre side styrter saa steilt ned i Romsdalsfjorden, at den ikke kan bebygges.

Den østre side derimod falder tildels af mod Rødvenfjorden i veldyrkede, venlige og velbebyggede bakker, og her er en nogenlunde sammenhængende bebygning, mest ved Ottestad og Røvdendalen, der gaar ned paa nordre side af *Oksen* (816 m., tr. p.). Den nordre del af *Oksen* er 646 m. høi, og her fortsætter fjeldet paa nordsiden af Røvdendalen i østlig retning med *Ramsetfjeld* (598 m.).

III. *Strækningen østenfor Rødvenfjorden og søndenfor Langfjorden* optages af den nordvestligste del af de temmelig høie, alpeformede Mittetfjelde, der paa grænsen mod Vistdal har toppene *Ryptind* (946 m.), *Kloua*, *Blaafjeld* (1041 m.), *Skrokkenfjeld* (1017 m.) og *Maasevatntind*. Fjeldet sænker sig med ikke meget brat fald mod Langfjorden og Mittetdalen. Paa Grytten herreds grænde ligger toppene *Saatevatntind*, *Saaten* (1082 m.), *Graafjeld* (1073 m.), *Skarvene*, *Smørbotnfjeld* (1141 m.) og *Skarven* (tr. p., 1004 m.). Nordenfor Skarven gaar *Holmeimdalen* ned i vestlig retning, og nordenfor denne ligger fjeldhøiden *Farløsa* (1048 m.), hvis steile østside begrænder *Herjevatn* og en ikke ubetydelig myr paa dettes øst- og nordside. Ved Alfarnes og i den ydre del af Rødvenfjorden er der nærmest fjorden svagtskraanende, venlige og veldyrkede lier, og langs Langfjorden er ogsaa tildels dyrkede lier, furu- og løvskog og adskillig bebygning. *Mittetdalen* er en botndal med dyrkede lier og terrasser; den begynder i de søndenfor liggende mægtige fjelde. Sætrene er ikke faa, de ligger i den øvre Mittetdal og spredt paa fjeldet.

IV. *Strækningen nordenfor Langfjorden — Skaalfjeldets halvø* — er fortsættelsen af Osmarkens fjelde fra Nettet og Bolso. I den østlige del paa grænsen mod Bolso ligger *Skaala* (tr. p., 1095 m.), som baade ved sin form og høide træder frem foran de lavere og mere afrundede fjelde i omegnen. Vestenfor det egentlige Skaalfjeld ligger Skaaldalen, og vestenfor denne de mindre holder *Horja* (538 m.) og *Kammen* (396 m.), der fortsætter udover Nettetangen i lave aaser med en høide af ca. 45 m. Den meste bebygning ligger paa Nettetangens søndre del og ved Solsnesviken, medens Langfjordens strandside, der

er temmelig smal og brat, især i den østre del, har ringe bebygning. Saavel mod Langfjorden som paa Nesjeneset voxer tynd furu- og birkeskog.

V. *De herredet tilhørende øer:*

Veø ligger i Langfjorden, kun 1,2 km. fra Sølsnes, er henimod 2 km. lang og paa det bredeste — den østlige del — 0,8 km. Den naar en høide af 67 m.; paa et lavt eid, der gjennemskjærer øen, ligger herredets hovedkirke og præstegaard, hvilken er øens eneste gaard.

Sekken ligger vest for *Veø* og skilles fra denne ved et smalt sund, hvori *Haugholmen* ligger; øen er 8,5 km. lang og i den vestlige del, der er bredest, 3,5 km. *Sekken* er en ikke meget høi fjeldø, høiest i den vestlige del, hvor nogle mindre, afrundede toppe gaar op til 282 m. Her er 9 gaarde og en del pladse spredt paa en ikke meget bred strandside paa øens sydøstre del og paa enkelte steder paa nordsiden, hvor de bratte bredder gaar over i dyrkede bakker. Øens vestside er ubebygget. Den har en del furuskog.

Midt mellem *Veø* og *Sølsnes* ligger de smaa ubeboede *Sølsnesholmer*, og ved *Nesjelandets* vestspids *Karlsholmen*, og nord for *Nesjelandet* en række smaa holmer.

Kyst og fjorde. Mod *Romsdalsfjorden*, *Rødvenfjorden* og *Langfjorden* har herredets fastland en kyststrækning af 84,5 km.

Romsdalsfjorden, der fra *Vestnes* herred kommer ind i dette herred, gaar først i østlig retning mellem *Vaagestranden* og øen *Sekken* og derpaa i sydøst paa vestsiden af *Rødvenhalvøen*, hvorefter den gaar ind i *Vold* og *Eid*. Fjorden har mellem *Skaalholmen* og *Romsdalvikholmen* (paa *Sekken*) en bredde af henimod 3 km. med en dybde af 439 m., og ved herredsgrænsen en bredde af 3,5 km. og en dybde af 414 m.; den danner paa sin sydside *Hjelviksbugten*, som gaar ind til gaarden *Hjelvik* paa vestsiden af *Talbergaas*, og paa østsiden af denne *Vaagebugten*.

Strax østenfor Vaage kirke gaar fra denne Vaagestrømmen, 2 km. lang, gennem et kun 33 m. bredt indløb i sydøstlig retning til noget forbi gaarden Brudeskaret.

Mellem Sekken, Haugholmen, Væø og Sølsnesholmene paa nordsiden og Rødvenhalvøen paa sydsiden gaar en del af Romsdalsfjorden i nordøstlig retning med en dybde af ca. 190 m. ind til Alfarnes. Den sender mod syd *Rødvenfjorden*, som ved sin munding mellem Sandnes og Hundnes kun har en bredde af 0,7 km. med en dybde af 69,5 m.; indover aftager fjordens dybde, men den bliver bredere og fortsætter ind i Eid herred.

Paa Sekkens og Væøens nordside gaar i østlig retning en fjordarm, der ogsaa er en arm af Romsdalsfjorden; den danner paa nordsiden nogle mindre bugter som *Sandviken*, yderst paa Nesjetangen, bugten mellem Rognenes og Kjerringnes, bugterne ved Havnevik og ved Vik, samt paa Væø Sorvaagen og Nordvaagen.

Disse to sidstnævnte arme af Romsdalsfjorden fortsætter under navn af *Langfjorden* fra Alfarnes og Sølsnes i nordøstlig retning gennem herredet med en bredde, der varierer fra 2 til 3 km., og med en gennemsnitlig dybde af 320 m.

Paa Nesjelandets nordside benævnes fjordstrækningen *Karlsøfjorden*, der i dette herred slutter med Vaagsæterbugten.

Der er følgende ankerpladse i disse fjorde:

ved *Skaulhavn* paa Vaagestranden med 11,3 m. vand,

ved *Stangenes* paa Rødvenhalvøen ved Rødvenfjordens munding med 7,5 m. vand,

ved *Vigan* med 13 m. vand,

ved *Engerik* med 11,3 m. vand, begge paa Sekkens nordside,

ved *Havnevik* med 7,5 m. vand og i Vaagsæterbugten med 5,6 à 9,4 m. vand.

Forskjellen mellem fjære og flod i dette herred er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i 1892 og 1893:

	1892.	1883.
Lax og sjøorret	2100 kr.	1680 kr.
Andre fiskerier	3000 -	- -
	<u>5100 kr.</u>	<u>1680 kr.</u>

Vasdrag. Af elvene og bækkene i dette herred skal nævnes:

Hjelvikelven kommer fra en liden myr mellem Skaala og Storhaugen og løber i nordlig retning forbi Talberg sæter, optager længere nede et tilløb fra myren mellem Skaala og Helsetnakken og falder forbi Hjelvik i Hjelviksbugten. Den driver flere mindre møllebrug, og der fører en bro over for hovedveien.

Dalselven løber fra myren paa Oksen ned igjennem Rødvendalen og falder forbi kirken ud i fjorden.

Herjeelven gaar fra Herjevatns vestende i nordvestlig retning og falder forbi indre Herje ud i Langfjorden.

Mittelvelven dannes ved sammenløb ovenfor Skrokken sæter af elve fra Saatevatn og Svartvatn. Den gaar i nordvestlig retning med ikke meget stærkt fald og uden betydelige fosse ned gennem Mittetdalen, optager paa begge sider flere mindre tilløb og falder strax syd for indre Mittet gennem 2 arme ud i Langfjorden. Den driver nogle mindre møllebrug.

I Mittelvelven gaar en del lax op saa langt som til Dalegaardene.

Vikselven har sine kilder paa Herjas sydside, løber i sydlig og sydøstlig retning, danner Vikvatn, gaar derefter i sydvestlig retning og falder forbi pladsen Vik i bugten nordvestenfor Sølsnes.

Den driver en sag og en mølle.

Skaalvatns vasdrag forbinder de smaa tjern mellem Skaala og Herja og gaar i nordlig retning ind i Bolso herred.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

Hjelvikelven 5,2 km.

Dalselven 3,5 —

Herjeelven fra Herjevatn . . . 3,0 —

<i>Mitteteven</i> fra Saatevatn	11,0 km.
<i>Vikselven</i>	5,2 —
<i>Skaalvøtns vasdrag</i>	3,7 —

Indsjøer. Efter karterne findes 24 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er alle smaa; her skal nævnes:

Herjevatu — 2,2 km. langt og i den østlige del, der er bredest, 1,7 km. — Der er paa den nordlige og østlige bred tildels myrlændt. I Skaaldalen findes 7 smaatjern og paa Sekken 3, men Veø har ingen sjøer eller tjern.

I vandene og elvene er der ikke lidet orret.

Ferskvand:

<i>Samlet areal af ferskvand</i>	3,4 km. ²
Herjevatu	333 m. o. h.
Skaalvatn.	139 —
Vikvatn	141 —

Evig is og sne:

Paa Skaala	0,1 km. ²
— Blaatind.	0,2 —

Samlet areal af evig is og sne 0,3 km.²

Jordsmonet er paa fjordens nordside muldblandet ler med stene. Paa den sydøstlige del af Sekken er gode gaarde med ler til undergrund. Paa Veø er mest aur underlaget. Paa sydsiden af fjorden er i det hele jordsmonet mindre godt, mest sand- og aurjord. Endvidere danner myr undertiden underlaget for den dyrkede jord som ved Stensaa, Flovik og Nesje.

Værdien af 1 maal jord anslaaes af herredsstyrelsen til 80—150 kr. og *omkostningerne ved rydningen* til 40—100 kr.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (10 ar) var i 1886—90 i Veø:

Hvede	— liter
Rug	— —
Byg	324 —
Blandkorn.	360 —

Havre	420 liter
Erter	— —
Poteter	— —
Hø	— kg.

Er meget nyland opryddet i femaaret? „Nei, kun ubetydeligt.“

Bebygning. Dette herred er delt i følgende bygdelag:

Mittetdalens bygdelag, hvortil henregnes ikke blot selve Mittetdalen, men ogsaa Langfjordens sydstrand fra grændsen af Nesset til Rødvens grændse ved Alfarnes. Fornemmelig Mittetdalens nordside og den ydre del af strandsiden er tæt bebygget med gaarde og pladse; sætrenes antal er temmelig stort.

Sølsnesets bygdelag, hvortil henregnes Langfjordens nordre strand fra Nessets grændse til Sølsnes, og videre strandsiden langs Romsdals- og Karløfjorden til grændsen mod Bolso. Ved Langfjorden er beboelsen tynd, da Skaalfjeldets søndre heldning her gaar brat ned mod fjorden og har kun smal strandside, men henimod Sølsnes bliver fjeldet lavere og synker ned til et næsten fladt lavland paa Nesjetangen, hvis sydstrand er temmelig tæt bebygget. Nogle sætre ligger paa fjeldets syd- og vestside.

Sekkens og Veøens bygdelag indeholder kun 9 gaarde, hvoraf den ene — præstegaarden — ligger paa Veøen. Sekkens gaarde ligger alle paa øens strandside og fornemmelig paa den nordre. Ogsaa en del pladse ligger paa øen, derimod ingen sætre.

Begge øer er bevoxede med skog, fornemmelig furu.

I Rødven annex:

Rødvenfjordens bygdelag paa begge sider af Rødvenfjorden hører til de frugtbareste dele af Romsdals amt og inddeles i:

Holmeimstranden paa fjordens østside fra Alfarnes og til Eids grændse. Her er paa strandsiden en meget tæt bebygning af gaarde og pladse; paa fjeldsiden samt i Holmeimsdalen er der nogle sætre.

Rødvenstranden o: halvøen paa fjordens vestside, har i Rødvendalen en temmelig tæt bebygning, ligesom ogsaa den nordre strandside har nogle gaarde og pladse til Hundnes sæter. Stroget vestenfor — Oksens strandside — er derimod blottet for bebygning. Nogle sætre ligger paa fjeldsiden ovenfor Rødvendalen.

I Vaage annex:

Vaagestranden har, navnlig i Vaagebugten og Hjelvikbugten, talrige og velbebyggede gaarde.

Her er hoiderne paa nogle gaarde og sætre:

Sørnesje gaard	37 m. o. h.
Vaagsæter —	12 —
Indre Horsgaard gaard . .	130 —
Dale sæter	468 —
Grovanes sæter	407 —
Aarset —	313 —
Bergvik —	166 —
Ny sæter	313 —

Af *udyrket, men dyrkbar jord* er der en del i Veo herred. Arealet af denne anslaaes af herredsstyrelsen til 5000 maal.

Havnegangene er af noget forskjellig beskaffenhed; paa Sekken og paa halvøen udenfor Bergsvik er de daarlige. Længer øst paa strækningen fra Solsnes til Horsgaard er havnegangene tilstrækkelige og tildels mere end tilstrækkelige. Paa sydsiden af Langfjorden og paa østsiden af Rødvenfjorden er der god havn, saaledes er havnegangene i Mittetdalen gode; men paa vestsiden af Rødvenfjorden er de mindre gode. Paa Vaagestranden er havnegangene tilstrækkelige.

1ste januar 1891 var der i Veo herred:

Heste	232
Storfæ	1884
Faar.	3832
Gjeder.	49

Svin	222
Rensdyr	1
Fjærkræ	1037 høns, 6 ænder, 3 gjæs.
Bikuber	—

Skog. Der er adskillig skog i herredet. Oen Sekken er bevoxet med furu, og her er mest skog under gaardene Eik, Vestad og Sekkenes paa oens sydøstlige kant. Paa selve Veo er god offentlig skog, plantet efter en skogbrand i 1766. Langs fjorden, Langfjorden, er der mere skog paa nordsiden end paa sydsiden, og følgende paa nordsiden af fjorden liggende gaarde har taalelig god furuskog: Aarset, Hegnnes, Malo, Aarsetreiten, Horsgaard. Paa sydsiden af fjorden er det kun Holm og Herje, som har furuskog, ellers er her mest birkeskog. I Rødven annex er der ikke furuskog, men ret vakker birkeskog langs Rødvenfjorden. Paa Vaagestranden er der furuskog paa Vaage, samt gaardene Lund og Helgesto paa den østlige del af stranden, og lidt under Talberg og Hjelvik i den vestlige del. Derhos er her noget løvskog. Løvskogen bestaar af birk, or og hassel.

Der er saa meget furuskog i Veo, at den er tilstrækkelig til behovet og desuden er der noget tilsalgs.

Der er nogle *myrer* i herredet saaledes paa Oksen mellem det trigonometriske punkt og dens nordre top, opover Holmeimdsdalen, paa Herjevatns nord- og østside; denne myr strækker sig paa Bolfjeldets sydside til noget østenfor Solgjeldvatn. Den er vanskelig at faa tappet og ligger høit; saa er der myr omkring tjernene i Skaaldalen og paa Nesjetangen fra hovedveien og henimod Nordnesje.

Torv er benyttet som brændsel ved gaarden Flovik.

Eresfjord og Vistdalen herred.

Eresfjord og Vistdalen herred, der indbefatter Vistdal sogn og Eresfjord sogn, er det sydøstligste af Romsdals fogderis herreder.

Herredet grændser mod nord til Langfjorden og Nesset, mod øst til Oksendalen og Sundalen, mod syd til Lesje og mod vest til Grytten og Veø herred.

Vistdal annexkirke ligger i herredets nordlige del ved Langfjorden under nordlig bredde $62^{\circ} 43' 11''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 46' 40''$.

Den største udstrækning fra nord til syd er 47,5 km. og fra øst til vest 24,5 km.

Herredet, der har form af en regelmæssig mangekant, har en største længde fra sydøst mod nordvest af 52,5 km.; medens den største bredde fra sydvest mod nordøst i den sydlige del er 18 km., i den midtre 7,5 km. og i den nordlige 25 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Gauprør*

—	østligst	—	—	-	<i>Finsetgjerdet</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Finsetgjerdet</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Strand.</i>

Herredets samlede areal . . . 758,2 km.²

Heraf er:

Fastland 757,9 —

Øer:

38 øer i forskellige vand . . . 0,3 —

Samlet areal af øer 0,3 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld 693,0 km.²

Gabbro 5,0 —

Ler, sand, aur. 5,0 —

Indsjøer	39,0 km. ²
Sne og is	16,0 —
	<hr/>
	758,0 km. ²

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	1,8 km. ²
Eng	14,6 —
Ager og eng	16,4 km. ²
Skog	70,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, indsjøer	671,6 —
	<hr/>
	758,0 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Visdalselvens	126,0 km. ²
Eiras	535,8 —
Oksendalselvens	0,3 —
Til mindre vasdrag og havet .	96,1 —
	<hr/>
	758,2 km. ²

Geologi. *Oiegneis, flammegneis, glimmergneis* og andre *gneisbergarter* raader i de høie fjelde omkring Eresfjord og Eikisdalsvatn. Strogretningen er forskjellig; i Eresfjord og omkring den nordlige del af Eikisdalsvatn er den som regel lodret paa fjordens, dalens og vandets længderetning. Forøvrigt sees paa mange steder i de bratte fjeldsider bøjninger og sammentrykkede lagstillinger, og disse er i det hele sikkert kompliceret og vanskelig at udrede.

I selve hoveddalen i Eresfjord og Eikisdalen ligger terrasser baade ovenfor og nedenfor Eikisdalsvatn. Den nederste terrasse, nærmest fjorden, er 8 meter over havet og afløses af den terrasse, hvorpaa kirken ligger, 12 m. o. h. Derefter følger paa elvens høire bred terrasse ved Frisvold 28 m., Lervold, to terrasser ved Steinvold 41 og 51 m. o. h. Derover

ligger en høi, mægtig terrasse, Øveraas terrasse, paa 100 meters høide, hvis aller høieste del naar op til 111 meter. Den bør rigtigst opfattes som en moræne. Denne terrasse paa 100 meters høide strækker sig noksaa langt igjennem dalen. Eikisdalsvatn følger saa med ringe høide over havet, 26 meter. I Eikisdalsvatns niveau forekommer sjøskjæl i ler, nær den odde, som springer ud i vandet mellem Øveraas og elvens udløb. Skjæl forekommer ogsaa ved gaarden Mæringdalen ved Eikisdalsvatn.

Ovenfor Eikisdalsvatn begynder igjen terrasser ved Reitan 46 m. o. h. og ved Eikisdalens kapel 70 m. o. h., og længer op blir terrasselandet dækket af uhyre blokke.

Ved Øveraas i Eikisdalsvatns niveau er fundne følgende sjøskjæl i vel vedligeholdte eksemplarer:

Pecten islandicus.

Cyprina islandica.

Mytilus modiola.

Orografi. Ved Langfjorden og de til samme kommende Dalfører — Vistdalen og Eikisdalen — kan dette herred deles i:

I. Strækningen vestenfor Vistdalen med fortsættelse Hornedalen.

II. Strækningen østenfor Vistdalen og i øst begrændset af det indre af Langfjorden — Eresfjorden — Eikisdalen og Aura.

III. Strækningen østenfor Eira, Eikisdalen og Aura og i nord begrændset af Kandalen.

IV. Strækningen begrændset i syd af Kandalen og i vest af Langfjordens indre del; den gaar mod nord over i Nesset.

I. *Strækningen vestenfor Vistdalen*, der udgjør en del af Mittetfjeldene, grændser mod nord til Langfjorden, mod vest til Veo og mod syd til Grytten herred og har paa grændsen mod disse nogle af sine høieste toppe som *Ryptind* (946 m.), *Blaafjeld* (1041 m.), *Skrokkenfjeld* (1017 m.) og *Maasevatntind*; fra disse ligger fjelde nedover mod Langfjorden og den nedre

del af Vistdalen langs Langedalen, hvilken kommer i nordøstlig retning ned i Vistdalens nedre del; over Loftskaret gaar fra den et skar over til Isfjordens bund. Paa Gryttens grændse ligger *østre Loftskartind*, *Klaua*, *Kirketaget* (tr. p., 1366 m.), *Kjøvskartind* og *Melkallen*; fra disse sænker fjeldet sig med to arme, en paa hver side af Kjøvdalen, der kommer ned til Opdalsgaardene i nordøstlig retning fra Kirketaget. Paa den vestlige af disse arme, der begrænses af Langedalen, ligger *Jolgrøhorn*, *Helgenia* (1053 m.) og paa den østlige *Kalevgjeltind* (1177 m.) og *Kjøvhoeggen* (926 m.). Mod Langfjorden falder fjeldsiden temmelig jevnheldende, og den er tildels bevokset med løvskog. Det dyrkbare strøg langs fjorden — den saakaldte Skorgestrand — er ganske smalt, og her ligger kun 5 gaarde og en del pladse.

Vistdalen kommer ned til Vistdalsbugten i nordlig retning som en ganske bred, godt dyrket og ganske tæt bebygget dal med terrasser. Ved den øverste gaard Høsting bliver den trangere og fortsætter under navn af Hornedalen som sæterdal op mod Melkallen, hvor skar fører over i Heenselvns dalføre. Vistdalen med Hornedalen er indesluttet af høie og ganske bratte fjeldsider, der kun for en ringe del er skogbevokset.

En del sætre ligger i sidedalene.

II. *Strækningen vestenfor Eresfjorden, Eikisdalsvatn og Aura* begrænses i nord af Langfjorden og i vest af Vistdalen og Grytten herred. Mod Aura og Eikisdalsvatn er der meget steile sider, kun bestigelige paa faa steder indtil skaret, der fra gaarden Sira gaar over til Vistdalen. Længer ud mod Eresfjorden og Langfjorden samt mod den vestre begrænsning — Vistdalen — er siderne mere tilgjængelige. En hel del toppe og egge, adskilte ved botner og skar, ligger her paa dette fjeldstrøg sydlig i herredet, saaledes *Kleneggen* (1922 m.), *Borhøgda* (1892 m.) og *Kalbotntind* (1840 m.), de to sidste paa grændsen mod Grytten mellem Høvelbotn og Bruabotn, *Bruabotnmillom* mellem begge Bruabotner, *Sandgroveggen* (1736 m.) paa grændsen mod Grytten mellem Sandgrovdalen og nordre

Bruabotn. Denne Sandgrovdal kommer ind i dette herred i Eikisdalen mellem Gjeitsiden og Veslefjeld, og dens vasdrag styrter sig gennem Mardalen ud i Eikisdalsvatn. Nordenfor Mardalen hæver sig *Evelsfondhøa* (1537 m.), adskilt fra de paa Gryttens grændse liggende Midthøer ved Mardalen; den er ved skaret Lavrandsloften adskilt fra den nordenfor liggende sammenhængende række toppe nemlig *Rangaatind* (1592 m.) og paa grændsen mod Grytten *Hauduken* (1730 m.), *Hoemsfjeld* (1645 m.), *Gjuratind* (1721 m. tr. p.), *Nyheitind* (1589 tr. p.) og *Helvedestind* (1293 m.). Østenfor Nyheitind og adskilt fra den ved en mægtig bræ, hæver sig *Sjødøla* (1711 m.), der kan bestiges fra Raudalsvatn opover bræen mellem Sjødøla og Nyheitind; bræen maa imidlertid være belagt med en mængde sne, ellers vil bestigningen være vanskelig, da et stykke af bræen er meget steilt.

Fra Helvedestind fortsætter fjeldmassen som en ryg mellem den nedre del af Eikisdalsvatn og den øvre del af Eresfjorden paa østsiden og Hornedalen i vest indtil Siræidet, hvilket eid gaar over fra Høsting i Vistdalen til Sira i Eresfjorden.

Nordenfor dette eid hæver fjeldet sig igjen og har sine største høider i *Hesthaugen* (1105 m.), *Jamtehaug*, *Nonshaug* (1100 m.) og *Kalbergtind* (1035 m.), der ligger omtrent midt mellem Vistdalen og Langfjorden.

Strandsiden langs Langfjorden og Eresfjorden har kun nogle faa gaarde. Disses sætre ligger i Hornedalen og enkelte paa fjeldsiderne over Vistdalen og fjorden.

III. *Strækningen østenfor Aura, Eikisdalvatn og Eresfjord* har mod den største del af sin vestre begrændsning steilt fald; mange elve og bække styrter ned til vasdraget, og saa ligger der enkelte dale og botner i fjeldsiden. I den sydlige del kort ovenfor Aurstupene kommer Stordalen ned i sydøstlig retning fra Midtfontind og afskærer en smal fjeldstrækning langs Sundalens grændse, der fra *Slaathø* (tr. p. 1829 m.), *Graahø* (1591 m.), *Stordalsbandet* (1133 m.) og *Torbuhø* (tr. p. 1474 m.), falder mod denne dal. Paa det vestenfor liggende

fjeldplateau, hvis sydlige del benævnes „Odden“, er flere toppe som *Ravnaahøgderne* (1483 m.), *Troldfjeld* (1502 m.), *Kjot-aafjeld* (1452 m.), *Bjørktind* (1327 m.), *Aagottind* (1590 m.), *Spikrottind* og *Midtfontind* (1793 m.); den sidste begrænses med sin mod Eikisdalsvatn gaaende hoideryg den til gaarden nordre Vike mod vest gaaende *Vikebotn*, der paa nordsiden steilt begrænses af *Renstinds*, *Snetinds* (1611 m.) og *Vikesaksens* (1820 m.) sydskraaning.

Ved Eikisdalsvatns nedre del kommer ned i vestlig retning Ljosebotn med *Fløtatind* (1654 m.) og *Sjurtind* (1412 m.) paa sydsiden, *Goksøret* (1318 m.) og den mægtige *Skjorta* (tr. p. 1718 m.) paa nordsiden. Ostenfor Skjortas fjeldparti og adskilt fra det ved Trusalvatn og elven derfra ned i Kandalen ligger paa grænsen mod Øksendalen *Littleglanebba*, *Storglanebba* (1408 m.) og *Røysdalsnebb* (1598 m.), hvilken sidste med en ryg gaar ned til det skar — 782 m. o. h. —, der fører over til Øksendalen.

Det beboede strøg ligger i Eikisdalens dalføre og indbefatter Eresfjordens sogn, som ved Eikisdalsvatn er delt i 2 dele, nemlig Eikisdalen og Sirabygden.

Eikisdalen indesluttet af høje alper med vakkre former. Paa østsiden af dalen hæver Goksøret sine to spidse toppe med overordentligt steilt fald mod dalen, og længere ind ved Eikisdalsvatn hæver Fløtatind og Vikesaksen sine mægtige tinder. Bag dem stiger Skjorta op med sin paa østsiden af bræer opædte ryg. Ogsaa Fløtatind og Vikesaksen har overordentligt steilt fald mod Eikisdalsvatn. Paa vestsiden hæver sig Kvittfjeld og længere inde Sjødøla, Nyheitind og Gjuratind med sekundære bræer og med steilt fald, om end ikke saa steilt som paa østsiden.

Dalen har flad bund og er vel bebygget. Foran Eikisdalsvatn lukkes dalen næsten af en mægtig moræne, bag hvilken ved vandet endel gaarde har fundet plads. Af skog findes kun lidet, da fjeldene er for bratte.

Eikisdalen er i høj grad udsat for skred.

Lige under Goksøret ligger gaarden Stensvold, hvis husebygninger en gang i gamle dage blev begravne af et jordskred, der nu danner en haug af store stene og grus.

Goksøret er saa steilt, og gaarden ligger saa tæt nedenunder, at man, naar man sad paa bænken i den gamle røgstue, kunde se toppen af fjeldet gennem ljoren i taget.

Eresfjorden — Eikisdalens fortsættelse — har ogsaa steile bredder; den synes ved Solotta — Grytnes at have været lukket af en moræne. Kun mellem Bogge og Bredvik paa østsiden af fjorden har nogle gaarde fundet plads paa en afsats af fjeldet.

I Eikisdalen findes 8 gaarde ovenfor vandet, Vikegaardene ligger paa vandets østside, Hoemgaardene og Mæringdal paa dets vestside; Sirabygden er tæt bebygget med gaarde og pladse, fornemmelig paa dalens østside. En del sætre ligger paa begge sider af Sirabygden og ved Eikisdalsvatns nedre del. Ovenfor Eikisdalen findes kun 1 sæter „Aurstølen“.

IV. *Strækningen nordenfor Kandalen* gaar mod øst og nord-øst over i Oksendalen og mod nord over i Nesset herred. Her er en del toppe, som *Toppen over Trolldbotn* (1355 m.), *Utkleiva* (1224 m.), *Aabittind* (1309 m.), der saavel som den sydligere top paa samme ryg — *Sadlen* — er vakkre fjelde, *Skarven* (982 m.) og *Præstaksten*. Ved det inderste af fjorden har fjeldpartiet meget steilt fald, men fra Bredvik og udover er fjeldsiden temmelig langheldende og levner en nogenlunde bred strandside, skikket til dyrkning og bebyggelse, og her har ogsaa nogle gaarde og pladse fundet plads. Sætrene ligger oppe paa de mod fjorden vendende fjeldsider.

I dette herred findes flere ikke ubetydelige bræpartier, saaledes: paa *nordsiden af Klaua*, mellem *Nyheitind* og *Sjødola*, paa østsiden af *Gjuratind*, paa *Midthøene*, paa *Kjotaafjeld* og *Midtfontind*, paa *Fløtatind* og *Skjortebræen*.

Fjeldene er i de høiere partier i regelen urlændte, ligesom der ofte er ur ved deres fod.

Sneskred gaar udover de bratte fjelde, saaledes findes i den bratte skraaning af Goksøret mod Kvidalen — i syd for

Opsal sæter — mærker efter sneskred, og ved foden har et af skredene oplagt en vold af sten og sand; i dalen mellem Nonshaug og Honne sæter gaar aarligaars betydelige sneskred; ved Bredvik har sneskred engang taget den ene gaard ud.

Kyst og fjorde. Mod Langfjorden og dens fortsættelse — Eresfjorden — har herredet en kyststrækning, der er 41,5 km. lang.

Langfjorden, der i nord begrænder dette herred, kommer ind fra Væø med 2,5 km. bredde og udvider sig østover, saa den mellem odden østenfor Vistdalsbugten og stranden øst for Tjelle (i Nesset) har en bredde af henimod 3,5 km., hvorefter den igjen smalner noget af og deler sig i 2 arme, *Eresfjorden* og *Eidsvaagen*, hvilken sidste skjærer ind i Nesset herred, medens *Eresfjorden* gaar i sydøstlig retning ind til gaardene Nøste og Syltebo i Sirabygden. Denne arm har ved sin munding mellem Kløvbjerknes og odden ved Nesset præstegaard en bredde af 1,7 km., hvorefter den udvider sig noget, men smalner saa igjen af indover.

Eresfjorden er udsat for overordentlig heftige kastevinde, der to gange har lagt dampskibet høit op i fjæren; den skal være meget dyb; men midt i den ligger en grund med kun 9 å 11 meter vand.

Havne findes i *Sandnesbugten*, i *Vistdalsbugten* og i *Eresfjordens* bund ved Nøste. Eresfjorden fryser i regelen til hver vinter. Langfjorden belægges ogsaa undertiden med is, men ikke saa meget, at det hindrer dampskibene.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Strømmen er i regelen stærk. Nordostvind sætter stærk sjøgang.

Udbyttet af *fiskerierne* har efter den officielle statistik i 1892 og 1893 udgjort i Eresfjord og Vistdalen samt Nesset:

	1892.	1893.
Lax og sjøorret	1154 kr.	1246 kr.

Af udbyttet i 1892 er kun 128 kr. fra Eresfjord og Vistdalen, 1026 kr. fra Nettet. For 1893 foreligger ikke *særskilt* opgave over udbyttet.

Vasdrag. *Vistdalselven* kommer fra nogle tjern i nærheden af Gryttens grændse ved Melkallen, løber med ikke betydeligt fald ned gennem Hornedalen og Vistdalen og falder ud i Vistdalsbugtens vestre del. Den har tildels bugtet løb, og der ligger flere mindre øer i elven. Lax og sjøørret gaar op til Drivanfossen ved gaarden Nerland. Elven optager paa begge sider mange tilløb; af disse skal nævnes:

1) *Langedalselven*, der fra Maasevatn løber ned gennem Langedalen og falder ud sydøst for Lange. Maasevatn har tilløb fra det lille tjern liggende ved Loftskartinds nordskraaning.

2) *Kjøvdalselven*, der fra Kjøvdalsvatn gennemstrømmer Kjøvdalen og falder i Vistdalselven vest for Opdal.

Aura kommer ind fra Lesje herred, løber i nordvestlig retning, danner mellem vilde fjeldkløfter 3 mærkelige fald, de saakaldte „Aurstaup“ eller Aurstup, som tager sin begyndelse strax nedenfor Aurstølen og slutter kort ovenfor Løipaa. Den gaar derpaa ned gennem dalen med lidet fald, omslynger enkelte smaaøer, danner Veslevatn, gaar forbi Eikisdalsgaardene og kapellet og ud i Eikisdalsvatn. Fra dette vands udløb kaldes elven *Eira*; det er nu et mægtigt vasdrag i den øvre del med stærkt fald, uden dog at danne nogen egentlig fos; *Eira* gennemstrømmer Sirabygden og falder i Eresfjorden mellem Syltebo og Nøste. Den er farbar med fladbundne baade til broen. Bredderne er overalt let tilgængelige, naar undtages den østre bred fra det sted, hvor veien gaar ned til elvebredden og til et lidet stykke ovenfor broen; her ligger nemlig en sandbanke. Paa gaardene Frisvold og Syltebo er man udsat for elvebrud, og elven borttager til enkelte tider adskilligt af det dyrkede jordsmon. Elven er temmelig fiskerig — lax og sjøørret.

Her fiskedes *gjennemsnitlig aarlig* mellem fjorden og Eikisdalsvatn, alt med stang:

1880—83	406 kg.
1885—86	660 -
1887—90	836 -

Dette vasdrag optager mange tilløb, af hvilke de betydeligste er:

Paa vestsiden:

1) *Mardøla* kommer fra Sandgrovvøtn i Grytten, løber i nordlig retning og danner Mardalsvatn, hvorfra den som en vældig fos i 2 lodrette afsatser — *Mardalsfossen* — styrter ned i den lille sæterdal — Mardalen — bøier i nordøst og falder gennem fire mundinger ud i den øvre del af Eikisdalsvatn.

Den optager i Mardalen en elv, som kommer fra de 3 Mardalsvøtn, beliggende vest for EVELSFONNHØ, og som i en sammenhængende fos falder ned i Mardalselven.

Disse elve fører en betydelig vandmasse.

2) *Bruaaen* dannes ved sammenløb fra vandene i søndre og nordre Bruabotn samt tjernene paa Børfjeld, hvorefter elven løber i nordøstlig retning mellem Børfjeld og Middags-haugen og falder gennem 2 arme — den ene søndenfor og den anden nordenfor Hagen — ud i Aura.

3) *Breimegaa* løber fra Gravdalsvatn med ikke ubetydelig vandmasse i nordøstlig retning og falder i Aura kort nedenfor Finset.

Paa østsiden:

1) *Ljøsaaelv* gaar ud fra tjernene i Ljøsebotn med næsten vestlig retning og falder ud i Eikisdalsvatn noget søndenfor Overaas.

2) *Vikeelven* kommer ind fra Oksendalen, gaar i nordøstlig retning ned gennem Vikedalen og falder forbi nordre Vike ud i Eikisdalsvatn.

3) *Kjøtaaen* løber fra tjernene i Kjøtaabotn i sydlig og sydøstlig retning, optager tilløb fra Troldvatn og styrter ud

over den steile fjeldside. Den falder gennem flere arme ud i Veslevatns øvre ende.

4) *Stordalselven* gaar fra det lille tjern mellem Midtfontnø og Slaathø ned gennem Stordalen, dannende 2 tjern og Stordalsvatn, hvorefter den i sydøstlig retning løber paa østsiden af Odden og falder ud i Aura paa grænsen mod Lesje.

Dokka gaar fra Frusalvatn i nordlig retning ned i Kandalen, optager tilløb fra tjernene i Troldbotn og løber med vestlig retning ned gennem Kandalen, hvor den, mellem Graadsæter og Bjorbakken, optager elven fra Kvidalen, hvorefter den bøier mod nord og falder forbi Syltebo ud i Eresfjordens bund.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Vistdalselven</i>	15,0 km
<i>Langedalselven</i>	14,5 —
<i>Kjøvdalselven</i> med Kjøvdals- vatn	8,0 —
<i>Aura</i> med Eikisdalsvatn og Eira	48,0 —
<i>Mardøla</i>	6,0 —
<i>Mardalsvatns</i> vasdrag	7,5 —
<i>Bruaaen</i>	11,0 —
<i>Breimegaa</i> med Gravdalsvatn	9,5 —
<i>Ljøsaelv</i>	6,5 —
<i>Vikeelven</i>	7,5 —
<i>Kjøtaaen</i>	9,0 —
<i>Stordalselven</i>	20,0 —
<i>Dokka</i>	11,0 —
<i>Kvidalselven</i>	5,5 —

Indsjøer. Efter karterne findes 175 indsjøer, der helt eller delvis tilhører dette herred. De fleste af dem er smaa; af de større skal nævnes:

Eikisdalsvatn (26 m. o. h.), 19 km. langt og fra 1 til 2 km. bredt, ligger indesluttet af Eikisdalens steile fjelde, der

næsten overalt styrter brat ned i vandet; kun ved Vikegaardene og Hoemgaardene, der ligger paa hver sin side af vandet og omtrent ved dettes midte, samt ved vandets øvre og nedre ende er der plads for dyrkbar mark. Vandet er fiske- rigt. Det fryser oftest til om vinteren, men isen er dog sjelden sikker, og den øvre del af dalen er da afstengt, hvis ikke fjeldveiene til Romsdalen eller Lesje er passable. Ved sine høie tinder, botner, bræer og sine vilde fjeldbække er Eikisdalen vel bekjendt. Sneskred og stenscred gaar ofte.

Veslevatn i Eikisdalen er ca. 3 km. langt og paa det bredeste 0,6 km. De øvrige vand er smaa.

I flere af fjeldvandene og elvene i herredets sydlige del findes ikke fisk; saaledes er dette tilfælde med alle fra Gjura- tind og sydover med undtagelse af Gravdalsvatn og Breimegaa, i hvilke der er meget orret. Eikisdalsvatns vasdrag er rigt paa orret.

I de i fjorden udmundende større elve gaar laxen op, og der drives ikke ubetydeligt laxefiskeri, saaledes i Era og til- dels i Vistdalselven.

	Areal i km. ²	Hoide i m.
<i>Ferskvand:</i>		
Maasevatn	0,5	—
Kjøvdalsvatn	1,0	489
Eira	0,7	—
Eikisdalsvatn	23,5	26
Vand i søndre Kjotaa- botn	0,6	—
Mardalsvatn, nordre . .	5,0	—
Do. søndre . .	0,6	—
Aura	0,6	—
Veslevatn	1,0	164
Bruabotnvatn, vestre .	0,6	—
Engenesvatn	—	454
Solhjellvatn	—	361
Bondalsvatn	—	765

	Areal i km. ²	Høide i m.
Lavrandslofttjern	—	1179
Mardalsvatn	—	930
Vand i Grønbotn	—	1147
Børfjeldstjern.	—	1210
Vand i nordre Bruabotn	—	1285
Vand i søndre do. . . .	—	1271
Høvelbotnvatn	—	1334
Ljøsebotnvatn	—	931
S. vand i Kjøtaabotn . .	—	1044
N. — — — —	—	1068
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	38,2	—

Jordsmon. Det dyrkede land i Eresfjord og Vistdalen er dels terrassernes sand og aur, dels ved Eikisdalsvatn de af elvene udkastede aurmasser (ejektionskonus'er), dels skredjord og dels myr. Ler som underlag for det dyrkede jordsmon findes ved Overaas paa skraaningen mod Eikisdalsvatn. Jordsmonet siges i det hele at udmærke sig ved frugtbarhed, hvis der kommer regn nok. Der saaes mest byg, som kan modnes paa 9 til 10 uger. Jordsmonet er ofte muldrikt og skikket for kornavl. I Eresfjorden er det paa terrasserne ofte sandet og ligesaa i Vistdalen ofte sandblandet og skarp ved elven.

Herredsstyrelsen anslaaer *værdien af 1 maal jord* til 80 kr. og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* til 40 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede	510 liter
Rug	280 —
Byg	360 —
Blandkorn. .	400 —
Havre	560 —
Erter	— —
Poteter . . .	2200 —
Hø	360 kg.

Spørgsmaalet: „Er meget nyland opryddet i femaaret 1886—90“, er besvaret med — „Ja.“

Bebygning. Vistdal annex indeholder kun 1 bygdelag fra Gauprør ved indløbet til Eresfjorden og til Lien ved Vistdalsbugten. Dette bygdelag har tæt bebygning fornemmelig paa Vistdalselvns østre side og en del sætre i dalene og paa fjeldsiderne, hvorhos det saakaldte Sandnes eller Skorgestrاندens bygdelag med 5 gaarde, nogle pladse og sætre er henlagt fra hovedsognet under dette annex. Vistdalsbygden har ialt 12 gaarde, hvoraf den største — Myklebostad — har 10 opsiddere. Foruden de 12 gaarde gives der øverst i dalen 2 gaarde — Botn og Brækken — som for ca. 100 aar tilbage var beboet, men som nu er overgaaet til ødegaarde og drives som underbrug til Myklebostad.

Bygdelagene i Eresfjordens annex er:

1) *Sirabygden* fra Eikisdalsvatn og nordover paa begge sider af Eresfjorden har i dalstrøget en tæt bebygning af gaarde og pladse, og ligeledes paa den ydre del af den nordre strandside, medens den søndre strand kun har 1 gaard. De fleste gaarde har sine sætre i sidedalene og paa fjeldsiderne.

2) *Eikisdalen* har ovenfor vandet 6 gaarde og ved dettes bredder 2; kun et par sætre findes søndenfor dalen.

Her hidsættes hoiderne paa en del gaarde og sætre:

Nærlandgaard	164 m. o. h.
Slenes gaard.	43 —
Solhjell	69 —
Neraas	75 —
Bjørbakken	147 —
Sandnes sæter	477 —
Lia —	354 —
Lange —	410 —
Solotta —	506 —
Nøste —	365 —
Sira —	333 —

Godhaug	sæter	442	m. o. h.
Grandsæter	—	629	—
Bredvik	—	461	—
Hagbø	—	552	—
Indre Bogge	—	412	—
Ytre Bogge	—	500	—

Der er i det hele meget *dyrkbar, men udyrket jord* i Eresfjorden og Vistdalen. Herredsstyrelsen har anslaaet det til 3000 maal jord, men hvis man vilde regne med adskillig stenet jord, saa vilde arealet blive meget større. Imidlertid vilde rydningen af den stenede jord paa de fleste steder blive saa kostbar, at rydningen ikke vilde lønne sig.

Havnegange. Fjeldbeiterne er paa forskjellige steder udmærkede, og fjeldslaatterne er af stor betydning; gode beiter er der i de til Langfjorden kommende smaadale, om Kalbergtind i Langedalen, i Kjøvdalen, i Hornedalen, i Grovdalen, i Høvelbotn, paa Storflaaen og Ramnaabotn; til denne botn er dog veien saa lang, at den sjelden benyttes, idet veien did fører helt indom Aurstølen; endvidere i Stordalen og paa Odden, i Vikebotn, i Mæringdalen, i Kandalen og paa fjeldplateauet nordenfor. Hjemhavningerne er ogsaa tildels meget gode, men paa nogle gaarde utilstrækkelige.

I januar 1891 var der i Eresfjord og Vistdalen herred:

Heste	246
Storfæ	1818
Faar	3049
Gjeder	216
Svin	161
Rensdyr	—
Fjærkræ	481 høns
Bikuber	—

Skog. I Vistdalen er der næsten kun løvskog; lidt furu findes paa Skorgen, Elgenes og Sandnes ved Langfjorden, men det er høist ubetydeligt. I Eresfjorden med Eikisdalen er der noget mere furuskog, saa at man kan saavidt hjælpe sig med bygningstømmer, og der er nok vedskog, og baandskog til udførsel. Ved selve Eresfjord er der noget furuskog paa fjordens østside under Boggegaardene; paa strækningen mellem Eresfjord og Eikisdalsvatn er der furuskog under gaardene Solhjell, Torhus, Sira, Nøste og under Frisvold og Lervold. Endelig i Eikisdalen nær søndre ende af Eikisdalsvatn paa vandets vestre side i Mardølas korte dalføre.

Af løvskog findes i herredet birk, or, hassel, alm, hæg, rogn, silje, asp, ask og der er, som nævnt, tilstrækkelig til vedforbruget. Vigtig er hasselskogen i Eikisdalen, hvorfra der udføres tøndebånd og ikke lidet nødder, tidligere indtil 200 tønder om aaret, men det siges, at det gaar tilbage med hasselskogen paa grund af beitningen. Af furu er der lidet i Eikisdalen, lidt ved elven og ved Veslevatn. Alm bruges i Eikisdalen til kreaturfoder.

Mindre *myrer* er der i dalen syd for Maasevatn, opigjennem Hornedalen, i Siraeidet samt Brækkeengaa i Vistdalen; denne sidste er for en del skikket til dyrkning og indeholder brændtorv. Myrene er alle passable for fodgængere, undtagen efter stærkt og vedholdende regnveir.

Neset herred.

Neset herred, som indbefatter Rød sogn, er det nordøstligste af Romsdals fogderis herreder.

Det grænses mod nord til Bolsø, Tingvold og Ore herreder, mod øst til Tingvoldfjorden, mod syd til Øksendalen, Eresfjord og Vistdalen herred samt til Langfjorden, og mod vest til Veø herred.

Nesset — Rød — hovedkirke ligger i herredets sydlige del ved Langfjorden under nordlig bredde $62^{\circ} 46' 42''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 39' 13''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 15,2 km. og fra øst til vest 34 km.

Herredet har form af en uregelmæssig mangekant med en største længde fra sydvest mod nordost af 28,2 km. og bredde fra sydost mod nordvest 13,5 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Rødsand*.

—	østligst	—	—	-	<i>Fredsvik</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Buvik</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Buvik</i> .

Herredets samlede areal 178,7 km.²

Heraf er:

Fastland 178,6 —

Øer:

4 øer 0,1 —

Samlet areal af øer 0,1 —

Efter den officielle statistik af 1893 „Norges Inddeling“ angives Nessets areal til 165,74 km.²

Imidlertid hører en del gaarde: Bergsaas, Næverli og Rødsand, som er henførte til Tingvold, under Nessets herred, hvorved dets areal bliver forøget med 12,88 —
saa at det virkelige areal udgjør 178,62 —

Tingvold herred i Nordmør bliver at formindske med et tilsvarende areal.

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	125,0 km. ²
Gammel granit	30,0 —
Ler, sand og aur	5,0 —
Indsjøer	4,0 —
Sne og is	2,0 —
	<hr/>
	166,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	2,3 km. ²
Eng	9,8 —
Ager og eng	12,1 km. ²
Skog	50,0 —
Udmark, snaufjeld, myr og indsjøer	116,9 —
	<hr/>
	179,0 km. ²

Nedslagsdistrikter:

Gusjaaselvens	39,7 km. ²
Til havet og mindre vasdrag	139,0 —
	<hr/>
	178,7 km. ²

Geologi. Bergarterne i dette herred er dels *gneis*, dels *gneisgranit*. Langs fjorden Langfjorden stryger gneislagene i fjordens retning med fald mod samme, mod sso.

Mærker efter en høiere havstand findes, saaledes *terrasse* ved Aaramshagen 65 m. o. h. Paa den del af herredet, som støder op til Tingvoldfjorden, er der terrasse ved Rødsand 100 m. o. h., ved Meisal 119 m. o. h.; paa Balsnes paa grændsen mod Oksenfjord er der en *strandlinie* 87 m. o. h. *Ler* forekommer paa flere steder (Rød, Langset o. s. v.); ellers bestaar de løse afleiringer for den væsentligste del af aur og sand.

Orografi. Ved det fra Eidsvaagen over til Tingvoldfjorden gaaende Tilt Reid kan herredet deles i:

- I. Strækningen søndenfor Tilt Reidet og
- II. Strækningen norden- og vestenfor Tilt Reidet.

I. *Strækningen søndenfor Tilt Reidet* begrænses i vest af den ydre del af Eresfjorden, i syd af Eresfjord og Vistdalens herred, og i øst og i nordøst af Oksendalen herred og Tingvoldfjorden. Her kan nævnes disse toppe: *Aabittind* (1309 m.), *Præstaksten*, *Storhaugen* (760 m.), *Lillehaugen* og *Eidshaugen*.

Fjeldsiderne er temmelig langtheldende og levner langs Eidsvaagen en nogenlunde bred strandside, skikket til dyrkning og bebyggelse. Her findes ogsaa nogle gaarde og pladse. Ved Tingvoldfjorden er strandsiden noget steilere, og den søndre del deraf fra Fredsvik er uden bebyggelse; nordenfor Fredsvik er en del gaarde. De gaardene tilhørende sætre ligger paa den mod Tingvoldfjorden vendende fjeldside.

I *Tiltoreidet*, hvor høieste del kun ligger 135 m. o. h., er bebygningen med gaarde og pladse temmelig tæt.

Tiltoreidet er mod Tingvoldfjorden aabent, stærkt stigende, men med dyrkede og ganske vel bebyggede lier. De midtre partier af eidet er flade med torvmyrer; paa nordsiden er delvis opdyrkede bakker og paa sydsiden en temmelig brat fjeldskraaning. Mod Eidsvaagen er eidet tæt bebygget med svagtskraanende lier, og ligeledes udover langs fjordens nordside. Dette eid danner en grændse mellem fjelde af noget forskjellig form; søndenfor eidet er der mange tinder, nordenfor runde, lavere fjelde.

II. *Strækningen norden- og vestenfor Tiltoreidet* begrænses i syd af Langfjorden og gaar mod vest og nord over i Veo, Bolso, Ore og Tingvold herreder. Ved Tjelleeidet, der fra Fannefjordens bund — Osen — som et uregelmæssigt dalføre gaar over til Tjelle ved Langfjorden, deles denne fjeldgren i 2 partier. Det østlige af disse har enkelte afrundede toppe, saasom *Grønfjeld* (689 m.), *Bækkefjeld* (628 m.), *Kjerringnebb*, *Svartakslen* og *Vettafjeld* (614 m., paa grændsen mod Ore herred). Dets sider mod Tjelleeidet, Langfjorden, Tiltoreidet og Tingvoldfjorden er forholdsvis langsomt skraanende, og her er en del gaarde og pladse samt sætre indover fjeldet.

Det vestenfor Tjelleeidet liggende fjeldparti udmærker sig heller ikke ved mærkelige fjeldhøider. Enkelte toppe inden dette hæver sig til noget større høider end i det østlige, nemlig *Snefjeld* (856 m., paa grændsen mod Bolso), *Storhaugen* (998 m.), *Purka* (462 m.) og *Gamsgrøfjeld* (554 m.). Der er kun ringe bebygning paa Langfjordens smale strandside og enkelte gaarde i Tjelleeidet.

Vestenfor gaarden Tjelle gik i marts 1756 et fjeldskred, hvorved et stort klippestykke ramlede ud, ødelagde huse og skibe og satte fjorden i bevægelse i miles omkreds. 32 mennesker satte livet til.

Kyst og fjorde. Mod Langfjorden og dens fortsættelse — Eidsvaag og Eresfjord — har herredet en kyststrækning af 31 km. og mod Tingvoldfjorden af 15 km.

Langfjorden, der kommer ind fra Veø og adskiller dette herred fra Vistdal og Eresfjorden, har en bredde af 2,5 km. og gaar i ostnordostlig retning. Den udvider sig og har mellem stranden øst for Tjelle og odden østenfor Vistdalbugten en bredde af henimod 3,5 km., hvorefter den igjen smalner noget af og deler sig i to arme.

Den nordlige arm — *Eidsvaagen*, lidt over 1 km. bred — gaar ind til gaarden Stubø i Tiltoreidet, og den anden arm — *Eresfjord* — gaar i sydostlig retning ind til gaarden Nøste i Sirabygden. Denne arm har ved sin munding mellem odden ved Nesset præstegaard og Kløvbjergknes (i Vistdal og Eresfjorden) en bredde af 1,7 km.

Havn findes i *Eidsvaagen*, men tilgangen til land er vanskelig paa grund af den lange fjære.

Langfjorden belægges undertiden med is, men ikke saa meget, at den hindrer dampskibene. Eresfjorden fryser i regelen til hver vinter.

Tingvoldfjorden, der i nordøst adskiller dette herred fra Tingvold, har i den nordlige del en bredde af 2,4 km., udvider sig derefter noget, men smalner, idet den forlader herredet, af til 1,7 km. Disse fjordes løb er rene. Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Baade i Langfjorden og Tingvoldfjorden er fiskeriet af mindre betydning. Enkelte aar — ofte med lange mellemrum — indtræffer godt sildefiske. Ved Fredsvik og Eidsøren og tildels flere steder foregaar et ikke ubetydeligt laxefiskeri med kilenot.

Strømmen er i regelen stærk. I Langfjorden sætter nord-ostvind stærk sjøgang.

Efter den officielle statistik udgjorde udbyttet af *fiskeri-erne* i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjørret . . .	1026 kr.	1246 kr. ¹⁾

Vasdrag. *Myrsetelven* kommer fra en liden myr mellem Lillehaug og Eidshaug, løber i nordlig retning forbi Myrset og overskjærer hovedveien, hvorefter den bøier i sydvest og falder forbi Stubø i Eidsvaagen, efter at have optaget bivelvene: *Teigsetelv*, som kommer fra Teigsetbotn og løber i nordlig retning mellem Teigset og Brækken, samt paa nordre side Tværelv.

Heinaelv dannes af elven fra Mørkvatn og elven fra Maasvatn, løber ned gennem Heindalsskaret og falder vestenfor Høvik i Langfjorden.

Gusjaaselven, der kommer ind fra Ore herred, har sin kilde i Fosterlaagen. Den løber med ringe fald paa grænsen mellem dette herred og Ore samt Bolsø og danner Osvatn, hvoraf en del tilhører dette herred. Osvatn optager i den østre bugt elven fra Skjorsætervatn — Bakkeelven —, hvilket igjen har tillob fra Tjellevatn.

Aaramselven falder i Langfjorden ved Aaramsosen.

Tjelleelven kommer fra Brækkefjeld og falder i Langfjorden ved Tjelle.

I Eidsørens bygdelaag kan mærkes følgende elve:

Fredsvikelv, Meisalelv, Eidsørelv, Bergaaselv og *Rødsandelv*.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

Myrsetelven	5,5 km.
Heinaelven	6,5 —

¹⁾ I dette sidste tal er ogsaa medtaget udbyttet fra Eresfjord og Vistdalen, hvilket sidste i 1892 udgjorde kun 128 kr.

Gusjaaselven til Osvatn	(4,0)km. ¹⁾
Bakkeelv fra Skjørsætervatn og	
Tjellevatn med disse vand . . .	5,5 —
Aaramselven	3,0 —
Tjelleelven	6,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 24 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er næsten alle smaa; her kan nævnes:

Osvatn, hvoraf kun den østlige del tilhører dette herred, er i det hele henved 5 km. langt og paa det bredeste — omtrent paa midten — 1,5 km. Det har paa sydsiden bjergfuld bred og paa nordsiden flad og dyrket.

Meisalvatn, liggende paa hoiden søndenfor Tiltoreidet ved Lillehaugs sydskraaning, er omtrent rundt med ca. 1,5 km. diameter.

Mittivatn er et lidet vand liggende kort sydøst for Meisalvatn. I de to sidstnævnte vand er der ikke fisk.

Areal af indsjøerne:

Del af Osvatn	1,0 km. ²	16 m. o. h.
Tjellevatn	0,5 —	154 —
Skjørsætervatn	0,5 —	113 —
Meisalvatn	1,6 —	— —
Mørkvatn	— —	443 —
Solbjørvatn	— —	478 —
Maasvatn	— —	451 —
Vættavatn	— —	286 —
Veslevatn	— —	514 —
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	4,7 —	— —

Jordsmonet er af forskjellig beskaffenhed; ler danner delvis undergrunden paa Rød, ligesaa paa Langset; Stubø ler og myr; ler forekommer ogsaa paa Jordfald, Aasen og Holen som undergrund. De bedste gaarde ligger omkring Eidsvaag

¹⁾ () betegner, at vasdraget danner herredsgrensen.

og Rød. I Osmarken er der mest myrjord, ogsaa aur. Paa Nordstranden, hvorved forstaaes strækningen paa Langfjordens nordside fra Tjelle og udover, er jordsmonet magert, mest aur og ur med fjeld og noget myr. Fra Eidsvaag over Tiltreidet er der dels meget myr, dels sand og aur. Langs Tingvoldfjorden, ved Rødsand, Næverli og Bergsaas, er der mest aur og myr.

Jordsmonet er i det hele skikket for kornavl, ofte er det muldrigt, men ogsaa ofte stenet.

Herredsstyrelsen anslaaer værdien af 1 maal jord fra 80 til 160 kr. og omkostningerne ved rydningen af et maal fra 80 til 100 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug . . .	280 —
Byg . . .	360 —
Blandkorn	550 —
Havre . . .	490 —
Erter . . .	— —
Poteter . .	2250 —
Hø	360 kg.

Nyland opryddet i femaaret:

Spørgsmaalet: „Er meget nyland opryddet i femaaret 1886—90?“ er besvaret med: „Ja“.

Bebygning. Dette herred, der, som nævnt, bestaar af Nesset eller Rød hovedsogn, er delt i følgende bygdelaag:

1) *Eidsørens bygdelaag* fra Balsnesset til Rødsand.

2) *Eidsvaagens bygdelaag*, indbefattende Tiltreidet og Eidsvaagens søndre strandside til præstegaarden og nordre til Rød, har en tæt bebygning.

3) *Nordstranden og Tjellebygden*, indbefattende Langfjordens nordre strandside fra Veøs grændse til Troldmyr. Dette bygdelaag har kun 8 gaarde, nogle pladse og sætre.

4) *Nessets andel af Osmarken* paa begge sider af Bakkeelv har 7 gaarde, nogle pladse og sætre.

Her er hoiderne paa nogle gaarde og sætre:

Eide gaard	121	m. o. h.
Bergsaas, nordre, gaard . .	323	—
Solbjør gaard,	194	—
Gusjaas —	177	—
Eide sæter	430	—
Fredsvik —	360	—
Hammervold —	472	—
Jordfald —	393	—
Aaram —	268	—
Buvik —	307	—

Her er meget store strækninger *dyrkbart, men udyrket land*, saaledes over Tiltoreidet myrjord og muldblandet sand. Store myrstrækninger ligger paa strækningen fra Toven til Bergsaas. Ogsaa i Osmarken er der meget dyrkbar jord, aur og myr. Paa Rød præstegaard er meget udyrket, godt land.

Herredsstyrelsen anslaaer arealet af den dyrkbare, men udyrkede jord til 10000 maal muldjord paa sandgrund samt lerbund, samt endel myrjord.

Havnegangene er gode paa Nordstranden, i Osmarken og ved Tjelle. Ved Eidsvaagen er hjemmehavnen liden, men fjeldhavnen bra. Der er ogsaa gode fjeldslaatter.

I januar 1891 var der i Nesset herred:

Heste . . .	162
Storfæ . . .	1219
Faar . . .	2085
Gjeder . . .	160
Svin . . .	129
Rensdyr . .	—
Fjærkræ . .	297 hons
Bikuber . .	—

Skog. Nesset herred har furuskog til herredets behov og ligesaa tilstrækkelig vedskog og derhos noget hasselskog

til tøndebaand. I herredets vestlige del paa nordsiden af Langfjorden er der noget furuskog under gaardene Buvik og Hæstad, hvor der ogsaa er lidt gran, som ellers ikke findes i herredet. Videre er der furuskog paa nordsiden af Langfjorden under gaardene Aaram, Randvik, Barsten. Paa strækningen fra Langfjordens nordsider og opover til Osmarken har gaarden Tjelle, Rød, Skjørsæter, Skjørli og Gusjaas furuskog. Stroget omkring Eidsvaagen har furuskog til husbehov, og der findes furuskog paa følgende gaarde: Toven, Tolset, Myrset, Eide, Eidsøren, præstegaarden Nesset, Granset, Vorpenes, Langset, Stubø, Jordfald. Paa den mod Tingvoldfjorden vendende del af herredet har Bergsaas nogen furuskog, Rosand og Næverli birkeskog og nogen furu.

Omtrent halvdelen af herredets skogareal kan antages at være løvskog — birk, or, hassel, rogn — og der afsættes ogsaa en del ved og tøndebaand, medens man med bygnings-tømmer kan hjælpe sig.

Mindre myrstrøg ligger paa Meisdalsvatns sydøstside, ved Mørkvatn og ved Maasvatn. De er alle passable for fodgængere, undtagen efter stærkt og vedholdende regnveir.

Stormyren kaldes myren fra Tiltreidets høieste punkt, for størstedelen paa sydsiden af hovedveien. Den indeholder tildels god brændtorv, hvilken for en ringe del benyttes.

Store myrer ligger ovenfor gaardene Næverli og Bergsaas ved Tingvoldfjorden.

Bolsø herred.

Bolsø herred, der indbefatter Bolsø sogn og Kleive annex, ligger dels paa begge sider af Fannefjorden og dels østenfor samme.

Det bestaar hovedsagelig af fastland, samt af øerne Bolsø, Faarø, Sæterø, Hjertø og en del mindre holmer og skjær.

Herredet grændser mod nord til Frænen og Ore herreder, mod øst til Ore, mod syd til Nesset og Veø herreder og Romsdalsfjorden, mod vest til Akero herred.

Bolsø hovedkirke ligger paa Bolsøens østlige del under nordlig bredde $62^{\circ} 43' 51''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 23' 19''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 20 km. og fra øst til vest 42 km., og dets største længde og bredde falder omtrent sammen med udstrækningen.

Herredet har form af en firkant, med længste side i retning øst—vest.

Herredets nordligst beliggende	gaard er	<i>Batterli</i>
— østligst	—	— - <i>Batterli</i>
— sydligst	—	— - <i>Hovdenak</i>
— vestligst	—	— - <i>Kringstad</i> .

Herredets samlede areal udgjør 271,8 km.²

Heraf er:

Fastland 264,9 —

Øer:

Bolsø 5,3 —

Ø nord for Faarø (sammenh.
med denne). 0,1 —

Faarø 0,5 —

Hjerto 0,4 —

118 smaaøer, 30 skjær 0,6 —

Samlet areal af øer 6,9 km.²

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld 226,0 km.²

Gammel granit 20,0 —

Ler, sand og aur 20,0 —

Indsjøer 6,0 —

272,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	3,7 km. ²
Eng	18,1 —
Ager og eng	21,8 km. ²
Skog	100,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer	150,2 —
	<hr/> 272,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0—200' o. h. ligger	60,2 km. ²
— 200—500' — —	53,5 —
— 500—1000' — —	92,3 —
— 1000—2000' — —	62,2 —
— 2000—3000' — —	2,8 —
— 3000—4000' — —	0,4 —
	<hr/> 271,4 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Moldeelvens	15,3 km. ²
Malmedalselv	1,8 —
Silsetelv	8,8 —
Storelv	41,8 —
Istadelv	26,1 —
Gusjaaselv	19,1 —
Til havet og mindre vasdrag.	159,1 —
	<hr/> 272,0 km. ²

Geologi. Paa begge sider af Fannefjorden, paa selve Bolso og i Kleive annex er *gneisbergarter* raadende. Kun langs grændsen mod Veø og Nettet er der gammel granit.

Gneislagene stryger langs Fannefjorden i fjordens retning og ligesaa paa selve Bolso, Hjerto og Sætero i den retning, hvori disse øer har sin længderetning, altsaa mod vsv. Faldet

ved Molde og de ligeoverfor liggende øer er mod sso., men ogsaa fald i modsat retning forekommer. Det vestsydvestlige strog er, saavidt iagttaget, det raadende inden hele herredet.

Sand og *aur* forekommer langs Fannestranden, ogsaa *ler* optræder, men synes som regel at ligge under sanden.

Strandlinier er iagttagne ved Grønnes 57 m. o. h., ved Møriset 73 m. o. h. og ved Molde 40 m. o. h.

Orografi. Dette herred bestaar af fastland samt øerne Bolso, Faaro, Sætero, Hjerto og en del mindre øer og holmer; det deles ved Fannefjorden og Osdalen i følgende dele:

- I. Strækningen søndenfor Fannefjorden og Osdalen.
- II. Strækningen nordenfor Fannefjorden og Osdalen.
- III. Øerne.

I. *Strækningen søndenfor Fannefjorden og Osdalen.* *Osdalen*, der gaar ned til Fannefjordens bund i sydvestlig retning, er en bred, dybt indskaaret dal, begrændset af tilrundede og ikke særdeles høie aaser. Dalbunden, som deles ved den langstrakte, lave *Haugaas* i 2 dele, er myrlændt og langsomt stigende. Dalsiderne er forholdsvis svagtskraanende, navnlig nordsiden, og er bevokset med tynd birke- og furuskog; lidt tynd furuskog voxer ogsaa i lerne om Osvatn. I skraaningen paa nordsiden af dalen ligger høit en del, for det meste, tarvelige gaarde. Sydskraaningen har kun liden bebygning. I lerne paa nordsiden af Osvatn ligger en del velbebyggede gaarde.

Den nordlige del af den mellem Fannefjorden og Romsdalsfjorden liggende *Skaalfjeldets* halvø tilhører dette herred, og fjeldene her er en fortsættelse af Osmarkens fjelde. *Solemsdalen*, et fladt, delvis myrlændt dalføre, gaar her ned til *Karlsøfjorden* paa Skaalas nordside.

I den østlige del ligger enkelte mindre toppe som *Aafloelia* (439 m.), *Sotaadalsrøen* (534 m.) og *Snefjeld* (856 m.) paa grændsen mod Nesset herred og *Tælen* (721 m.) noget nordenfor denne grændse.

Skaala (tr. p. 1095 m.) paa grændsen mod *Veø* — partiets mest dominerende punkt — sænker sig med steil side ned mod *Solemsdalen*, hvilken dal paa nordsiden er begrændset af en mindre fjeldaas — *Hagenakken*, *Solemsdalslia* (310 m.) og *Røviklia* (243 m.) — hvilken aas strækker sig langs *Fanneffjorden* vestlig til *Bolsøsund*, hvor den ender i *Dvergsnes*, der er et af lave aaser opfyldt nes.

Paa denne strækning har *Solemsdalen* en nogenlunde tæt bebygning. Kysten langs *Fanneffjorden* er derimod steil med lidet dyrkbar mark og bebygning. Her viser sig spor af en — noget uregelmæssig — strandlinie og ved *Nakken* terrasser i samme høide. I lavere niveauer er der løvskog og høiere op lidt furuskog.

Der er faa sætre.

II. *Strækningen nordenfor Osdalen og Fanneffjorden* er ved *Lundedalen* og ved *Aarø*- eller *Malmedalseidet* delt i 3 partier:

1) Partiet østenfor *Lundedalen* er lavt med flere smaa vand og toppe, som *Grashaugen* (442 m.), *Deleskarven* (631 m.) (paa grændsen mod *Øre*), *Soliskarven* (580 m.), *Rundtuen* (527 m.), *Gammelsøterhaugen* (308 m.), *Øverlihaugen* (270 m.), *Romald-aasen* (348 m.) og *Steinlihei* (paa grændsen mod *Øre*). Fjeldet falder med en brat afsats — ca. 160 m. høi — ned mod det indre af *Fanneffjorden* og *Osdalen*. Strandsiden, der dog er temmelig smal, og dalen, der er ca. 2 km. bred, har en tæt bebygning af gaarde og pladse. Den hører til herredets frugtbareste dele. Paa fjeldet er en del sætre.

2) Vestenfor *Lundedalen* mellem denne og *Malmedalseidet* ligger *Maifjeld* (794 m.), *Hesterøsheia* og *Skaarfjeld* (759 m.) samt i den nordligste del, umiddelbart gændsende til eidet, *Hausen* (361 m.).

Med temmelig slak fjeldside skraaner partiet ned mod *Fanneffjorden* og levner kun en ca. $\frac{1}{2}$ km. strandside for bebyggelse. Gaarde og pladse ligger tæt her.

Mod nord falder fjeldet temmelig steilt af mod den øvre del af den til *Botnfjorden* i *Øre* nedgaaende *Aandal* og mod

den øvre del af Malmedalen. Her er i denne del kun enkelte sætre.

3) Vestenfor Malmedalseidet er fjeldet igjen høiere, og har paa grænsen mod Frænen herred toppen *Tusten* (696 m., tr. p.), *Saata* (628 m.) og *Andurshø* (587 m.), fra hvilke det i sydlig og sydvestlig retning sænker sig mod Fannefjorden. Strandsiden her er ca. 1 km. bred og meget frugtbar, tæt bebygget med gaarde og pladse; ogsaa i dette parti er der kun enkelte sætre.

Fannestranden — strandsiden langs Fannefjordens nordside — er bekjendt for sin beliggenhed med udsigt til talrige fjelde i amtet.

Fannestranden indenfor Molde begrænses af lave aaser med skoglier, der nederst gaar over i et fladere, bebygget eller med furu- og løvskog bevoxet strøg. Ved Aarø er tydelige terrassedannelser.

Indenfor Aarø, og i endnu høiere grad indenfor Strande, bliver kystranden smalere og steilere. Bebygningen bliver mindre tæt og indenfor hæver sig en række af høiere fjelde, runde og uden mærkelige former. Lierne er for det meste bevoxede med birkeskog. Ogsaa udenfor Molde er en temmelig bred, veldyrket strandkant, der opad gaar over i aaser, for en stor del med furuskog.

Bolsøen, hvoraf præstegjældet har navn, er 8,5 km. lang, har lave, ikke over 100 m. høie, aaser og er for storstedelen skogklædt. Paa øens østre del, et svagtskraanende, veldyrket nes, ligger kirken og omkring denne en del gaarde. Den sydvestlige del af øen — *Faarø* — er en smal skogbevoxet tange, der ved *Dragseidet*, neppe 62 m. bredt, er forbundet med den nordøstre del.

Vestenfor Bolsø ligger de skogbevoxede smaaøer *Sætersø* og *Hjertsø* med flere mindre øer, holmer og skjær, der alle er ubeboede. Disse øer og holmer beskytter havnen ved Molde, som uden dem vilde være aaben for østlige, sydøstlige og sydlige vinde.

Kyst og fjorde. Mod Moldefjord, Fannefjord og Karlsøfjord har herredets fastland en kyststrækning af 67 km.

Moldefjorden, der kommer ind fra Akerø herred med en dybde af 376 m., fortsætter i østlig retning med aftagende dybde paa Bolsø-orækkens nordside til lidt indenfor Molde. Herfra fortsætter den, under navn af Fannefjorden, i nordnordøstlig retning mellem Fannestranden og Skaalfjeldets halve indtil Osmarken, hvor den ender med 2 bugter, af hvilke den nordre „Oltervaagen“ optager Istadelven, medens den søndre „Osen“ gaar ind til gaarden Oren og optager Gusjaaselven. Denne fjord er ren med undtagelse af Aarøgrunden med 15 m. vand. Fjorden har mellem Moldeholmerne og fastlandet en bredde af 0,75 km., mellem Bolsø og Aarønes af 1,2 km., derefter udvider den sig til 2 km. mellem Dvergsneset og Fannestranden og smalner herfra jævnt af til 1 km. mellem Moisetstoen og Eidsnes, hvorpaa den igjen udvider sig noget. Dybden af fjorden er ca. 48 m. fra Moldeholmerne og indover.

Paa sydsiden af Bolsø-orækken gaar fra Vestnes' grændse en del af Romsdalsfjorden i østlig retning mellem dette herred og Veø. Mellem Bolsø og Karlsø antager den navn af *Karlsøfjorden* og danner mellem Dvergsnes og Nesjelandet flere smaa vaage, hvorfor denne kyststrand i daglig tale har faaet navn af *Vaagene*. Gjennem Bolsøsundet — 38 m. dybt og henimod 1 km. bredt — staar Karlsøfjorden i forbindelse med Fannefjorden.

Fra Romsdalsfjorden gaar mellem Faarø og Sæterø en vaag — *Dragvaagen* — ind i Bolsøen til noget forbi gaarden Draget.

Mellem Hjertoen og Sæterøen fører et urent sund — *Rumsundet*.

Ankerpladse i disse fjorde er:

ved *Hjelset* paa fra 9—18 m. vand.

- *Gjerdset* — 9—17 - -

i *Oltervaag* og i *Osen* og ved *Bolsøens nordøstende* med 7,5 m. vand.

Forskjellen mellem fjære og flod ved dette herreds kyster er ca. 1,9 m.

I fjorden er regelmæssig og stærk strøm, der skifter ved flod og fjære.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i Bolso herred i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Brisling og smaasild .	1400 kr.	700 kr.
Lax og sjoorret . . .	585 —	683 —
	<hr/>	<hr/>
	1985 kr.	1383 kr.

Vasdrag. *Gjeitneselv* (Rodelv) gaar fra Troldvatn paa Skaalas nordside først i nordlig retning, derpaa mod vest og saa ned gennem Solemsdalen med ringe fald og bugtet løb mellem myrlændte bredder, indtil den falder ud strax syd for Gjeitnes. Den optager, foruden andre mindre tilløb, elven fra tjernene i Skaaldalen. Der er bro over den for hovedveien.

Gusjaaselven kommer fra Ore herred, fra Føsterlaagen, løber med stridt fald og storstenet bund paa grændsen mod Nettet herred og falder saa ud i Osvatns nordøstlige del. Paa de fleste steder er den vadbar. Den løber ud af Osvatns vestende som et temmelig betydeligt vasdrag; lidt nedenfor Osvatn har den et fald, der driver flere sage og møller; den falder ud i Osens bund. Laxen gaar op i elven indtil Osvatn.

Istadelven kommer fra Trollevatn paa grændsen mod Ore, gaar mod syd og danner Oltervatn, hvorefter den løber i sydvestlig retning med ringe fald til øst for Overlihaugen, gaar i sydlig retning og styrter ned af fjeldsiden, hvorpaa den igjen bøier i sydvest og med ringe fald gaar til Oltervaagen. Elven er ubetydelig, overalt vadbar, men skal ikke destomindre være rig paa fisk. Den driver ved Amundgaard nogle møller og en sag; en bro fører her over elven.

Storelven (Skaldlielven) kommer ind fra Øre herred paa østsiden af Skaldlien, gaar i sydvestlig retning med ikke stort fald nedover fjeldplateauet og falder mellem Opdal og Gjerdset i Fannefjorden. Der er ovenfor Opdal en bro for hovedveien.

Den optager mange mindre tilløb, af hvilke skal nævnes:

1) *Roaldsetelven*, der fra Lundedalsvatn gaar mod syd, driver flere mindre møller og falder ud forbi Roaldset,

2) *Gudjordelven*, dannet af elve fra Kloppedal og Botnadal, falder vest for Opdal i Storelven. Ved Gudjord og øst for Gjerdset driver den nogle møller; en bro for hovedveien fører over.

Aarødalvelven kommer fra Myren nord for Skaarfjeld i Frænen herred, gaar i sydvestlig retning ned gennem Aarødalen og falder mellem ydre og indre Aarø i Fannefjorden. Der fører 2 broer over, en ovenfor Aarø og en længere oppe i Aarødalen.

Moldeelven er afløbet for nogle sydvestenfor Tusten liggende smaa vand, gaar i sydvestlig retning, optager tilløb fra Andunsvotn og falder gennem Molde i Moldebugten.

Haukeboelven gaar fra Langevatn i sydvestlig retning paa grænsen mod Akerø til henimod dens udløb og falder forbi pladsen Sagnesset (i Akerø) i Moldefjorden.

Osmarkens og Fannestrandens elve er i det hele ubetydelige fjeldbække, i regelen med storstenet bund. De driver en del kalkverne og cirkelsage; disse sidste sees ogsaa, navnlig i Osmarken, i hver bæk.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Gjeitneselven</i>	17,0 km.
<i>Gusjaaselven</i> til Osvatn	(3,0 ¹)—)
— nedenfor do	1,0 —
<i>Istadelven</i> med Trollevatn . . .	13,0 —
<i>Storelven</i> (Skaldlielven)	14,5 —

¹) () betyder, at vasdraget danner herredsgrændsen.

<i>Roaldsetelven</i>	4,7 km.
<i>Gudjordelven</i>	4,5 —
<i>Aarødalselven</i>	8,7 —
<i>Moldeelven</i>	7,5 —
<i>Haukeboelven</i>	(2,5 ¹)—

Indsjøer. Efter karterne findes 53 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. Af disse skal anføres:

Osvatn, 1 km. i øst for det inderste af Osen, er i det hele henved 5 km. langt og paa det bredeste — omtrent paa midten — 1,5 km. Den østlige del af vandet, østenfor Gusjaaselven tilhører Nettet herred. Vandet har paa sydsiden hoi bred, og paa nordsiden er den flad og opdyrket. I vandet er lax, ørret og roie.

Trollevatn i herredets nordøstlige del — grændsen mod Ore gaar langs dets nordende — er 1,7 km. langt og i den nordlige del henimod 1 km. bredt, sydover smalner det af.

Herredets øvrige vand er alle smaa.

Saaavel i elvene som i vandene er en del ørret.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Hoide i m.
Trollevatn	0,6	—
Del af Osvatn	2,3	16
Audunsvatn	—	446
Moldevatn	—	336
Limgevatn	—	251
Stangevatn	—	207
Kleivvatn	—	226
Oltervatn	—	326
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	5,7	—

Jordsmonet bestaar langs Fannestranden af muldblandet sand og aar; ler forekommer vistnok af og til, naen synes som regel at ligge under sanden; kun undtagelsesvis er ler under-

¹) () betyder, at vasdraget danner herredsgrændsen.

grund for muldjorden. Skjønt bebygningen langs Fannestrandens er tæt, saa er jorden her i det hele skarp og mager med stene. Hoiere op er muldlaget noget mægtigere, tildels med myr, saaledes i Solemsdalen og Osmarken. Strækningen vestenfor Molde har dybere, muldholdig jord, tildels med ler. I Kleive annex danner myrjord jordsmonet paa mange steder.

Der er nogen have dyrkning omkring Molde.

Herredsstyrelsen anslaaer værdien af 1 maal jord til 180 kroner, og omkostningerne ved dyrkningen af 1 maal til 120 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede	— liter
Rug	— —
Byg	300 —
Blandkorn.	425 —
Havre	455 —
Erter	— —
Poteter	1820 —
Hø	vides ikke.

Nyland opryddet i femaaret: „Antagelig ca. 5000 ar.“

Bebygning. Herredet har følgende bygdelag:

I hovedsognet:

1) I *Bolsøsundets bygdelag*, hvortil henregnes Fannestrandens søndre strandside, fra Buvik til Bolsøsundet tilligemed Solemsdalen og Vaagene samt den hele ørække, er Solemsdalen temmelig tæt bebygget, medens strandsiden har en tyndere bebygning. Bolsøen har 6 opsiddere, medens de øvrige øer og holmer er ubeboede. Der er kun faa sætre.

2) *Aarødalens bygdelag*, hvortil henregnes hele den nordlige strandside af fjorden fra Kleives grændse — vest for Opdal — til Akerøgrændsen i vest, Molde by herfra undtaget, har en dyrket strandside, der gjennemsnitlig er henved 1 km. bred; den er tæt bebygget med villaer, velbebyggede gaarde og pladse. Udenfor Molde ligger Reknes pleiestiftelse for spedalske med sine betydelige bygninger. Sætrenes antal er ikke stort.

I *Kleive annex*:

1) *Osmarkens bygdelay* har 14 gaarde, hvoraf 2 ligger paa søndre side og 12 paa nordsiden af Gusjaaselven, mellem denne og hovedveien. Bygdelayet strækker sig saaledes fra Istad til grændsen mod Ore.

2) *Kleive kirkebygd* indbefatter begge bredder af Fannefjorden mellem Istadelven og Opdøla paa den nordre, og fra Osen til Falset paa den søndre side. Paa nordsiden er den frugtbarste del af hele herredet, naar strækningen vestenfor Molde maaske undtages; gaarde og pladse ligger ogsaa temmelig tæt, og der er flere sætre paa fjeldet. Den sydlige strand, som ligger i skyggesiden, er ikke saa godt bebygget, og her er kun en enkelt sæter. Ved Nes er en landsbymæssig ansamling af huse.

Her er hoiderne for nogle sætre:

Fuglset sæter	273	m. o. h.
Kleiv —	267	—
Skandsen —	358	—

Der er megen *dyrklar, men udyrket jord* i Bolso herred, spredt paa de forskjellige gaarde. Arealet af den dyrkbare, men udyrkede jord antages at være lige saa stort som det areal, som nu er under plog. I *Kleive annex* er der store flader med myr, af hvilke meget er dyrkbart. Hele strækningen fra Osen og til Duaas og Heggem (i Ore herred) er en dyrklar lav slette med gode myrer og moer med lidt furu.

Havnegangene er i det hele tilstrækkelige og noksaa gode.

Iste januar 1891 var der i Bolso herred:

Heste	272
Storfæ	1932
Faar	3679
Gjeder	60
Svin	218

Rensdyr . . .	—
Fjærkræ . . .	1395 høns, 16 ænder, 8 gjæs, 11 kalkuner.
Bikuber . . .	—

Skog. Dette herred er vistnok i det hele det med skog bedst forsynede i hele Romsdal amt. Den bedste skog med god væxterlighed ligger omkring Osenfjord og det indenfor liggende vand Osvatn i Kleive annex. Paa den strækning af herredet, som ligger syd for Fannefjorden, er der furuskog i Solemsdalen, hvor gaardene Tolaas og Hovdenak har god skog. Af de i Moldefjorden liggende øer er den største del af Bolsø samt Sæterø og Hjertø bevoxet med furu. Paa søndre skraaning af Fannefjorden, paa fastlandet, er der nogen løvskog. Paa nordsiden af Moldefjorden er der furuskog med løvskog fra herredets vestre grændse og indover til forbi Molde og derhos adskillig furuskog i Aarødalen fra herredets vestre grændse østenfor Julnesset og til forbi Molde, og paa denne strækning har gaarden Fuglset og Bjørset nogen skog. Videre er der furuskog i Aarødalen, men langs den bebyggede Fannestrand paa nordsiden af Fannefjorden er der kun noget løvskog paa udmarken og glissen furuskog. I Kleive annex er der, udenfor den før omtalte Osenbygd, kun lidet glissen furu. Lovskogen bestaar væsentlig af birk, or, hassel og rogn, og den er tilstrækkelig til gaardenes behov, men kun lidet tilovers tilsalgs. Gamle alleer af ask, løn, birk og poppel er plantet paa Fannestranden. Væxterligheden angives at være udmærket god i Osen, men mindre god i Kleive, og god paa Fannestranden.

Paa gaarden Reknes nær Molde by ligger en offentlig planteskole (32 maal stor), anlagt 1880.

I Solemsdalen mellem Skaalfjeldets østre fod og Gjeitneselven er strøget *myrlændt* og tildels bedækket med løvskog og lidt furuskog. Myren er ikke opdyrket, men benyttes som havnegang. I herredets nordøstlige del langs Gusjaaselven og

den nedre del af Istadelven, samt paa fjeldplateauet langs denne elv og ved Skoldlielven er flere mindre myrstrækninger, der giver gode havnegange. I Osdalen findes betydelige myrer med brændtorv, der ogsaa skjæres og benyttes.

Frænen herred.

Frænen herred, der indbefatter Indre Frænen hovedsogn og Ytre Frænen annex, ligger i Romsdal fogderis vestlige del mellem Akerø og Bud herreder, og bestaar hovedsagelig af fastland, hvortil kommer nogle mindre øer og holmer.

Herredet grændser mod nord til Bud, mod øst til Kvernes og Øre, mod syd til Bolso, samt mod vest til Akerø herred og Julsundet.

Frænen kirke (Myrbostad) ligger et stykke i øst for Frænenfjordens nordre bugt, under nordlig bredde $62^{\circ} 51' 12''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 30' 0''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 17 km. og fra øst til vest 33 km.

Den største længde fra sydøst mod nordvest er 34,2 km. og største bredde fra sydvest mod nordøst 21 km.

Herredet, som i den østlige del har en nogenlunde firkantet form med bredde i øst—vest ca. 19 km. og høide ca. 14 km., smalner af vestover, saa det ved Indreleden kun er 0,5 km., hvorefter det igjen mod havet udvider sig til ca. 8 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Bjørnsund fiskevær*.

—	østligst	—	—	-	<i>Melsøter.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Tverli.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Bjørnsund fiskevær.</i>

Herredets samlede areal . . . 220,3 km.²

Heraf er:

Fastland 216,2 —

Øer:

Indre Harø 0,5 km.²

Bjørnsundø 0,2 —

Faarø 0,3 —

Svino 0,6 —

Bæø 0,6 —

Langø n. f. Svino 0,1 —

Vaagø 0,7 —

89 smaaøer og holmer 1,0 —

Samlet areal af øer 4,1 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeldet 135,0 km.²

Ler, sand, aur 80,0 —

Indsjøer 5,0 —

220,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet:*

Ager 2,8

Eng 13,3

Ager og eng 16,1 km.²

Skog 30,0 —

Udmark, snaufjeld, myr, ind-
sjøer 173,9 —

220,0 km.²

Efter *høiderne* er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0—200' o. h. ligger 73,8 km.²

— 200—500' — — 35,4 —

— 500—1000' — — 44,2 —

Mellem 1000—2000' o. h. ligger	55,9 km. ²
— 2000—3000' — —	10,9 —
— 3000—4000' — —	0,03 —
	<hr/> 220,0 km. ²

Nedslagsdistrikter:

Hustadelven	24,3 km. ²
Sylteelven	44,1 —
Sagelven	23,2 —
Malmedalselven	31,6 —
Silsetelven	2,0 —
Til havet og mindre vasdrag .	94,8 —
	<hr/> 220,2 km. ²

Geologi. Gneislagene i Frænen har strog mod vsv., saaledes at nordsiden af Frænenfjord gaar nogenlunde i strogretningen. Faldet er vexlende.

Krystallinsk kalksten eller *marmor* forekommer ved Troldkirken, saaledes kaldes en hule, liggende imellem fjeldene Stor-tind og Hælen, paa grænsen mellem Frænen og Bud herreder. Lignende kalksten eller marmor angives at forekomme ved Langevatn ovenfor Talstad.

Hulen Troldkirken, omkring 380 m. o. h., er 60—70 m. lang, 2—3 m. bred og 2—7 m. høi, udhulet i marmor, gjen-nemstrømmes af en bæk. Ved foden af Talstadhesten, 1 km. fra Talstadgaardene, er to huler, ogsaa i marmor.

Strandlinier og mærker efter gamle havstande findes i Frænen ved Jendem med høider 71 og 45 m. o. h., ved Hoem 58 m. og ved Indlæggene 60 m. o. h.

Anr og *sand*, over store strækninger dækket af myr, har stor udbredelse i Frænen. *Ler* forekommer hist og her langs fjorden fra Tornes til Elnesvaagen.

Orografi. Dette herred bestaar af fastland omkring Frænfjorden, samt af nogle mindre oer og holmer i denne fjord,

Julsundet og Buddybet. Ved de fra Frænfjorden opgaaende dale deles det saaledes:

I. Strækningen søndenfor Frænfjorden mellem Julsundet i vest og Malmedalen i øst, samt øerne i Frænfjorden.

II. Strækningen mellem i Malmedalen og Syltedalen.

III. Strækningen vestenfor Syltedalen til det øverste af Hustadelvens dalføre og Torneselven.

IV. Strækningen vestenfor den øvre del af Hustadelvens dalføre og Torneselven, i vest begrændset af Julsundet.

V. Bjørnsundøerne med omliggende holmer og skjær.

I. *Strækningen sønden- og østenfor Julsundet, Frænfjorden og Malmedalen* grændser i syd til Akerø og Bolso herreder. Det er den nordre heldning af Fannestrandens fjelde, der i den østlige del har toppene *Tusten* (tr. p., 697 m.), *Saata* (628 m.) og *Audunshø* (587 m.) paa grændsen mod Bolso og *Revshøjfjeld* (562 m.) kort nordenfor Saata. Fjeldsiden falder brat mod Malmedalen, Malmefjorden og den til denne fra Audunshø kommende Holsdal.

Vestenfor denne dal ligger en fjeldstrækning med en top, 675 m. høi, paa grændsen mod Bolso herred. Fra syd mod nord ligger *Sæterfjeld*, *Storfjeld* (596 m.), *Nonsfjeld*, *Valletuen* (599 m.). Fjeldsiderne falder fra disse med jevn skraaning mod Holsdalen, Frænfjorden og Sagelvs dalføre. Den søndre del begrændses af den nordre heldning af Julakslen i Akerø herred.

I denne stræknings vestlige del i hjørnet mellem Julsundet og Frænfjorden ligger *Jendemsfjeldet* (634 m.). Den heromhandlede strækning er forøvrigt flad og tildels myrlændt. Malmefjordens strandside og Sagelvs dalføre videre opover er fladt, tildels myrlændt, ca. 1 km. bredt; her er den meste bebygning, og saa er der nogle gaarde og pladse paa Julsundets og Frænfjordens strandsider. Ved kysten ligger en del mindre øer og holmer, som *Vaagø* med annexkirken og 1 gaard, *Nordøen*, *Langøen* og *Faarsøen*, der er ubeboede, *Scinøen* med 3 og *Bøen* med 2 gaarde.

II. *Strækningen mellem Malmedalen og Syltedalen* grændser mod vest med en kort kyststrækning til Malmefjorden og gaar mod øst over i Øre og Kværnes herreder. *Røddalen* kommer ned til den nedre Syltedal først med vestlig og saa med nordvestlig retning fra vestskraaning af *Luten* (973 m.) paa grændsen mellem dette herred, Øre og Kværnes herreder og deler den her omhandlede strækning i to dele. Den sydligste af disse, der har en række toppe, *Kaldbaken østre* (715 m.), *Kaldbaken vestre* (976 m.) og *Galten* (784 m.), begynder fra *Bjørndalsheia* (929 m.) paa grændsen mod Øre og falder steilt af mod nord, medens fjeldsiden mod syd er længere og slakere. Mod vest falder fjeldsiden meget steilt strax østenfor den fra Molde kommende hovedvei. Vestenfor denne vei ved gaardene Nosmyr og Holen ligger fjeldknausen *Skoften* (474 m.) paa odden mellem Frænfjord og Malmefjord.

Det nordre parti optages af *Kvanfjelds* (982 m.) vestskraaning, der fra Kværnes herreds grændse strækker sig mod Syltedalen og Røddalen. Her er en temmelig tæt bebygning af gaarde i den nedre Malmedal, ved Malmefjordens strand og i den nedre Syltedal.

III. *Strækningen mellem Syltedalen og den øvre Hustaddal, samt Torneselvens dalføre*, bestaar for en del af fjeld fra topene *Hælen* (878 m.), *Stordalstind* (904 m.), *Stortind* (897 m.) og *Tverfjeldhø* (863 m.), alle paa grændsen mod Bud herred, og sænker sig over *Tolstadhesten* (602 m.) og *Klemmetaasen* (204 m.) mod Frænfjorden. Denne fjeldstrækning har en mindre sæterdal, der kommer ned ved Varghol; mod de begrændsende dale er brat fald.

Syltedalen, der adskiller denne strækning fra den forrige, er en bred, flad dal af omtrent 12 km. længde mellem Frænfjorden og Isingvaag i Kværnes herred. Dalen, der har store myrer, indeholder i sin nedre del en temmelig tæt bebygning. Ogsaa Frænfjordens strandside udover mod Torneselven har en tæt bebygning af gaarde og pladse; der er kun et par sætre.

IV. *Strækningen vestenfor Torneselven og den øvre Hustaddal*, og i vest begrændset af Julsundet har en bred, flad, tildels myrlændt strandside, der dog ikke er meget tæt bebygget. Ostligt dannes den sydlige del af et fjeldparti, der i *Skolten* (700 m.) og *Løvhorn* (602 m.) paa grændsen mod Bud herred har sine største høider. Mellem dette fjeldpartis østre fod og Langevatn levnes plads for et par gaarde og nogle pladse.

Indre Harø, hvis høieste punkt er 44 m., ligger kort vestenfor denne strækning; den har 1 gaard.

V. *Bjørnsundoerne* i herredets nordvestlige del, omskyttet af Buddybet i øst, Indreleden i syd og Saltstensleden i nordvest, er et fiskevær, som bestaar af nogle smaaøer og holmer. Af øerne anføres: *Nordre Bjørnsundø* med fiskeværet liggende paa nordvestsiden, *Bjørnø*, *Hammerø*, *søndre Bjørnsundø*, *Kuholmen* og *Møø* med Bjørnsund fyr.

Disse øer er omgivne med holmer og skjær. Holmer og skjær strækker sig ogsaa i række i sydvest mod Akerogrændsen, og nogle i sydlig retning fra Bjørnør.

Kyst og fjorde. Herredets fastlandsstrækning har mod Julsundet, Frænfjorden og Malmefjorden en kyststrækning af 62 km.

Julsundet gaar i nordlig retning mellem dette herreds fastland og Gossen i Akerø, er en ren fjord med en dybde af 184,5 m. i den sydlige del og 228 m. i den nordlige del. Julsundets mindste bredde mellem Korsberg og Grundviken (i Akerø) er 1,7 km.; nordenfor og søndenfor er bredden noget større. Mod nord fortsætter Julsundet ind i Bud herred, under navn af *Buddybet*, mellem fastlandet og holmerne ved dette herreds vestgrændse, hvorefter det igjen kommer ind i Frænen paa nordsiden af Bjørnsundoerne, hvor det gaar over i *Saltstensleden*. Dybden er 1 km. nord for Bjørnsundoerne, ca. 213 m. og aftager noget nordover.

Omtrent fra midten af *Julsundet* fører *Frænfjorden* i østlig retning ind i herredet til gaarden Elnes i den vestlige del af Syltedalen, herfra gaar den i sydlig retning mellem fastlandet

og øerne Faarø, Svinø og Bæø og derpaa i sydøstlig og østlig retning ind til gaarden Julset og Malme under navn af *Malmefjorden*.

Frænfjorden er mellem Vaagø og Tornes 1 km. bred med en dybde af 40,8 m., kort indenfor mellem Nesfluen og Haaskjær er løbet ikke fuldt $\frac{1}{4}$ km. bredt med en dybde af 44 m.; indover tiltager den noget i dybde, og den har et rent løb paa nordsiden af øerne til Faarøens østside, hvor en holme ligger midt i sundet; løbet paa østsiden har kun en dybde af 5,6 m. og paa vestsiden af 7,5 m. Løbene mellem de i fjorden liggende øer har kun en dybde af ca. 5,5 m.

Julset danner fra syd til nord flere bugter saasom:

Jendembugten vest for Jendem,

Langøvaagen, der paa Langoens nordside skjærer ind mellem fastlandet og Vaagø,

Kjørsviken, der gaar ind til gaarden Kjørsvik, og

Storsviken til Storsvik.

Fra Akerø herred kommer paa sydsiden af Bjørnsund-øerne og de derliggende holmer *Indreleden*, der mellem Troldholmene og Aanholmene (i Akerø) fører ind til Julset. Denne led er meget uren og har en dybde af ca. 41 m.

Paa nordsiden af Bjørnsundoerne fører *Saltstensleden*, der er en fortsættelse af Lyngværffjorden (i Sandø); den gaar sammen med Buddybet. Frænfjorden danner paa sin sydside følgende vaager:

Ytre Hoemsvaag, der i sydlig retning gaar ind til ytre Lindset,

Hoemsvaag, der gaar ind til Hoem,

Lille Hoemsvaag paa Hoemsnæssets sydside,

Aureosen ved gaarden Aure.

Af ankerpladse anføres:

i *Frænfjorden*,

Hoemsvaag med 9,4 m.s dybde,

ved *Strømsholmerne* med 7,5 m.,

ved *Ukleberg* (i Malmefjorden) med 7,5 m., og

ved *ytre Havnes*.

God ankerplads med 7,5 m.s dybde og sandbund findes paa *indre Harøens* nordostside, hvortil det smale, men rene, *Harøesund* fører paa øens vestside, og ogsaa søndenfor fører et trangt løb ind.

Ankerplads med 18,8 m. vand findes paa sydsiden af Bjørnsundøen og Hammerø.

Til veiledning ved seiladsen er opført *Bjørnsund fyr*; lygten 26 m. o. h., synsvidden er 9 kvartmil.

Forskjellen mellem fjære og flod ved herredets kyster er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik udgjorde udbyttet af *fiskerierne* i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Skrei	79 268 kr.	63 534 kr.
Fedsild	— -	40 000 -
Brisling og smaasild . .	— -	5 000 -
Lax og sjørret	1 800 -	4 300 -
Andre fiskerier.	4 200 -	11 000 -
	<hr/>	<hr/>
	85 268 kr.	123 834 kr.

I skreifiskerierne deltog:

	1892.		1893.
Mand.	Udbytte	Mand.	Udbytte
	antal stykker torsk.		antal stykker torsk.
420	255 000	434	203 000

Det vigtigste fiskevær er *Bjørnsund*, hvor der i 1892 deltog i fiskerierne 396 mand.

Vasdrag. *Sagelven* (Aureelven) har sit udspring fra Julakslens nordskraaning ved Akerø herreds grændse, danner *Tværivatn*, *Aandalsvatn*, *Haugentjern* og *Heststadvatn* og gaar med bugtet løb og ringe fald i nordøstlig retning og falder østenfor Aure i Aureosen.

Malmedalselv kommer fra Skartfjeldets nordskraaning i Bolso herred, gaar i nordlig retning nedover fjeldsiden, danner *Klingervatn* og *Gunhildsøtervatn*; fra dette vands nordende gaar

den først et lidet stykke i nord og derpaa i vestlig retning til Skitne sæter, hvor den optager en bæk fra Bjørnedalsheia. Med ringe fald løber den i sydvestlig retning, optager elven fra Skarvatn, gaar videre ned gennem Malmedalen, fra gaarden Malmedal med bugtet løb, bøier vest for Nøtiskaret i nordlig retning og falder øst for Malme i Malmefjorden.

Ved Malmedal fører en bro for hovedveien over den.

Sylteelven kommer fra sydskraaningen af Hælen, løber sydlig ned over fjeldet, bøier i sydvestlig retning og gaar med ringe fald, mellem myrlændte bredder og med bugtet løb ned gennem Syltedalen, optager flere mindre tilløb, hvoriblandt *Røddalselv*, og falder vest for Syltegjordet i Frænfjorden. Ved Syltemoen fører en bro over Sylteelven, og øst for Sylteboen en over *Røddalselven*.

Hustadelvens vasdrag kommer fra myren nord for Klemmet-aasen, gaar mod øst, danner *Lillevatn*, *Skjælbreia* og *Langevatn*, hvis østlige del ligger i Bud herred.

Torneselven udspringer paa Skoltens sydside, løber i sydvestlig retning nedover fjeldsiden forbi gaarden Aas, hvorfra den med bugtet løb, mellem myrlændte bredder, fortsætter, indtil den ved pladsen Elven falder i Frænfjorden.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

<i>Sagelven</i> (Aureelven)	9,0 km.
<i>Malmedalselven</i>	13,5 —
<i>Sylteelven</i>	9,0 —
<i>Røddalselven</i>	11,0 —
<i>Hustadelvens vasdrag</i>	7,5 —
<i>Torneselven</i>	7,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 42 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. Det største af disse er *Langevatn* ved Tolstadhestens nordre fod. Det er i det hele 4,5 km. langt, hvoraf lidt over 0,5 km. falder inden Bud herred. Dets største bredde er lidt over 0,5 km., og det smalner noget af vestover.

Som kommunikationsvei mellem Hustad og Frænen er det af nogen betydning.

Alle herredets øvrige indsjøer er smaa. Saavel i elvene som i vandene er der meget ørret og roie.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Høide i m.
Del af Langevatn	1,9	57
Skjælbreiavatn	0,7	—
Skarvatn	—	218
Gjengklevvatn	—	484
Littlevatn	—	61
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	5,3	—

Jordsmonet i den dyrkede del af Frænen herred er muldblandet sand- og aurjord, dels, saaledes ved Elnes, ler; myr er underlaget for meget store strækninger i Frænen, men kun en saare ringe del af disse myrstrækninger er dyrkede. Landet langs Frænfjorden med Syltedalen og Malmedalen, ligesom strandsiderne paa begge sider af Julsundet er vel skikket for jordbrug og frugtbart.

Herredsstyrelsen anslaaer *værdien af 1 maal jord* til 100—150 kr. og *omkostningerne ved dyrkningen* af 1 maal til 40—80 kr.

Gjennemsnitlig *avl pr. maal* (ti ar) var i 1886—1890:

Hvede	—
Rug	—
Byg	360 liter
Blandkorn	480 —
Havre	525 —
Erter	— —
Poteter	2400 —
Hø	360 kg.

Nyland opryddet i femaaret: „adskilligt“.

Bebygning. Dette herred har følgende bygdelaag:

Syltedalens bygdelaag, hvortil henregnes Syltedalen og Malmedalen, samt begge bredder af Frænfjordens indre fra Sande

paa sydsiden og Haukaas paa nordre side, tilligemed de i fjordens indre liggende øer, af hvilke *Svinsø* har 3 og *Bæø* 2 opsiddere; de andre øer er ubeboede. Der er temmelig tæt bebygning paa det meste af strandsiden, et stykke op i Malmedalen og i Syltedalen langs veien til Bud herred. Der er kun faa sætre.

Vaagøens bygdelaag indbefatter begge bredder af fjordens ydre del til Havneset paa nordre side og den paa søndre side tilstødende østre strand af Julsundet til Bolsø grændse. Fornemmelig den nordre strandside er tæt bebygget, og en nogenlunde tæt bebygning er der og paa Frænfjordens sydbred og opover Sagelvens dalføre, samt ved Jendembugten. *Vaagø* har 1 gaard; de øvrige ved kysten beliggende øer er ubeboede.

Bjørnsundøernes bygdelaag indbefatter den østre side af Julsundets ytre del og Bjørnsundøerne, der i 1861 havde 10 gaarde, hvoraf nordre Bjørnsund med 16 husholdninger og søndre Bjørnsund med 17 husholdninger.

Af de øvrige, for det meste smaa gaarde, ligger 1 paa indre Harø og de øvrige paa fastlandet.

Her er høiderne paa nogle gaarde og sætre:

Gaarde.

Hol	26	m. o. h.
Skarsbo	126	—
Sommernes	100	—
Aardal	115	—
Bringsli	144	—
Hagaas	122	—
Haugen	72	—
Heststad	82	—
Jendem	53	—
Kolsnes	47	—
Tverli	144	—
Vaagø kirke	6	—
Valle	19	—
Røddal (høieste)	169	—

Røddal (laveste)	116 m. o. h.
Varghol	75 —
Aas	63 —
Eidem	78 —

Sætre.

Hol	122 —
Storsæter	207 —
Aure	342 —
Heststad	264 —
Hoem	260 —
Malmedal	377 —
Melsæter	265 —
Sylt	151 —
Myrbostad	47 —

Meget betydelige strækninger af *dyrkbare, men udyrket jord* findes i Frænen herred, især er der store dyrkbare myrstrækninger. Herredsstyrelsen har anslaaet arealet af den dyrkbare, men udyrkede jord til 90 000 maal myrjord, sandjord samt ler- og muldjord.

De betydeligste *myrer* findes paa fjeldet Skoltens vestsider, paa Bud herreds grændse og sydover, paa begge sider af Torneselve, paa Langevatns vestsider, i Syltedalen lige fra Frænfjorden og til grændsen mod Bud, hvorhos mindre myrer og myrlændt terræn findes i Røddalen, i den øvre Malmedal, i Sagelvns dalføre og i strøget syd for Jendemsfjeld mod grændsen mod Akero herred og mod Jendemsbugten. Myren vest for Myrbostad har heldning til sjøen, Myrbostadelven og Sylteelven. De fleste myrer er vanskelige at passere, undtagen efter længere tids tørke.

Aur og sand er underlaget for de fleste myrer i Frænen; ved Elnes forekommer ogsaa ler.

Havnegangene er udstrakte og tildels gode, dels maadelige.

I januar 1891 var der i Frænen herred:

Heste . .	259
Storfæ . .	1670
Faar . . .	3320
Gjeder . .	471
Svin . . .	327
Rensdyr.	1
Fjærkræ.	1030 høns, 4 ænder
Bikuber.	—

Skog. Frænen herred er fattig paa skog. Der er noget furuskog i Vallebygden under gaardene Helset, Bringli og Aandal og lidt furu ved Jendem, samt paa nordsiden af Frænfjorden paa Skoltens sydskraaning. Derhos er der noget birkeskog og orreskog samt hassel og rogn. Væxterligheden er ikke synderlig god.

Skogen er ikke paa langt nær tilstrækkelig til herredets behov. Løvskogen giver noget brændeved, men ikke nok.

Herredet har i de før omtalte store myrer god tilgang paa brændtorv.

Akerø herred.

Akerø (Aukra) herred, som indbefatter Akerø hovedsogn og Otterøens (Otroi) annex, ligger i Romsdals fogderis vestlige del, paa øst og sydsiden af Sandø herred. Det bestaar kun for en liden del af fastland og forøvrigt af de større øer: *Otterøen*, *Tautra*, en del af *Mien*, *Gossen* og af en del mindre øer og holmer.

Herredets fastland grændser mod nord til Frænen og mod øst til Bolsø, forøvrigt har herredet til naboherreder mod nord Sandø og Frænen, mod øst Frænen og Bolsø, mod syd Vestnes og mod vest Skodje og Haram.

Akerø hovedkirke ligger paa Gossens østside under nordlig bredde $62^{\circ} 47' 26''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 48' 7,5''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 31,2 km. og fra øst til vest 27,5 km., og dets største længde og bredde falder omtrent sammen med udstrækningen i nord—syd og øst—vest. Herredet har en uregelmæssig form; det har i den søndre del en bredde af 18,2 km. og efter en linie, der gaar omtrent i vest—øst over Otterøens nordkant, 28 km., hvorefter det smalner af nordover saaledes, at en linie fra sydvest mod nordøst over Lille og Store Grønningen og Orholm kun har en længde af 4,1 km. Fra denne linie udvider herredet sig noget mod havet.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Søter*.

—	østligst	—	—	-	<i>Haukebo.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Tautra.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Bjørnerem.</i>

Herredets samlede areal udgjør 152,5 km.²

Heraf er:

Fastland. 17,0 —

Øer:

Rinderø 0,2 —

Gossen 46,5 —

Nordre Helleø 0,1 —

Forholm 0,3 —

Tautra 1,5 —

Magerø 0,7 —

Kvalo 0,1 —

Bjørnø 0,2 —

Otterø 76,1 —

Del af Mien 6,0 —

373 holmer og smaaøer . . . 3,7 —

Samlet areal af øer 135,4 km.²

Bergarternes areal er saaledes fordelt:

Grundfjeld	102,0 km. ²
Ler, sand og aur	50,0 —
Indsjøer	1,0 —
	<hr/>
	153,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	2,9
Eng	14,1
Ager og eng	17,0 km. ²
Skog	30,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, indsjøer	106,0 —
	<hr/>
	153,0 km. ²

Efter hoiden er arealet saaledes fordelt:

Mellem 0—200' o. h. ligger	83,9 km. ²
— 200—500' — —	11,8 —
— 500—1000' — —	22,5 —
— 1000—2000' — —	32,6 —
— 2000—3000' — —	2,0 —
	<hr/>
	152,8 km. ²

Geologi. *Gneisbergarter* er ogsaa raadende i dette herred. Paa Otrøien er strogretningen som regel vsv., og det samme er tilfældet paa det faste land ligeoverfor Otrøien ved Julsund. Moldefjorden, paa sydsiden af Otrøien, har sin længderetning efter lagernes strog, medens Julsundet gaar tværs paa denne retning.

Gneisen er paa mange steder granatførende.

Oen Gossen er lav og for en væsentlig del dækket af myr; underlaget for myrerne er for største delen *sand*, men der forekommer ogsaa *ler*, saaledes ved Hjertnes; ved Sporssem er ler med sand og skjælsand almindelig. Underlaget for de løse afleiringer paa Gossen er gneis, ofte granatførende, og

deres strøgretning er ogsaa her mod vsv. som regel. Faldet er paa begge sider af Julsund og Misund mod ssv., paa Gossen er faldet som regel det modsatte mod nno.

Omkring Julsundet, hvor stroget som nævnt staar lodret paa sundets retning, er landet sønderskaaret, idet der staar ryg ved ryg eller nes ved nes ud i strøgretningen begrændsende korte dalfører, medens øens sydside, der gaar i strøgretningen, er forholdsvis jevn og lige.

Der er mange strandlinier at se i Akerø herred. Paa begge sider af Julsundet, paa Akerø. Her nævnes en del af disse strandlinier:

Gjerdet	67, 50 m. o. h.	paa fastlandet.
Hegdøl	36 —	paa Otroi.
Hegnesset . . .	36 —	—
Sæle	23 —	—
Sundsbo	43 —	—
Gausetvik . . .	50 —	paa fastlandet.
Eiskrem	57 —	—
Fanghol	36 —	—
Jendem	71, 45 —	—
Bredvik	43 —	paa Gossen.
Hjertvik	32 —	—
Akerø	41 —	—
Hogsnes	35 —	—
Eikrem	44 —	—
Bjørnerem . . .	41 —	paa Mia
Mia (sv.). . . .	29 —	—

Orografi. Dette herred kan deles saaledes:

- I. Fastlandsstrækningen paa Julsundets østre side.
- II. Otterøens bygdelag og
- III. Akerøens bygdelag.

I. *Fastlandsstrækningen paa Julsundets østre side* er fortsættelsen af Fannestrandens fjelde, hvilke ender med *Julaksten* ved Romsdalsfjorden. Strandsiden er fornemmelig indenfor

Julneset temmelig tæt bebygget med gaarde og pladse. Ogsaa udenfor Julneset, hvor der findes en lav, bred kystrand, er adskillig bebygning.

Af hoider her anfores:

Julaksten (552 m.).

II. *Otterøens* bygdelaq indbefatter *Otterøen*, *Taura*, *Magerøen* med hosliggende smaaøer samt den østre del af øen *Mien*.

Otterøen har høie fjelde, dog med gode havnegange; men der er kun smale strandsider til beboelse; disse er frugtbare og temmelig tæt bebyggede. Bredest er kystranden paa øens vestre del; forøvrigt findes lidt dyrkbar mark ogsaa i smaa-dale og skar mod sjoen. Ved Hegdalsskaret, hvorigjennem veien gaar fra Hegdal s. til Rakvaag, deles øen i to dele; den østenfor dette skar liggende del er et sammenhængende fjeldparti, hvorpaa hæver sig hoiderne *Opstadhorn* (755 m.) og *Hegdalshorn* (700 m.) i den sydlige del og *Vasfjeld* (681 m.) og *Restadhorn* (719 m.) i den nordlige del.

Delen vestenfor Hegdalsskaret er ogsaa høit fjeldland, hvis høieste punkter er *Klevsethorn* (698 m.) og *Dergubben* (528 m.).

Halvøen vestenfor Rakvaagen er flad, tildels myrlændt; fornemmelig langs den østre strand er den tæt bebygget.

Otterøen har lidet skog.

Taura, i Moldefjord søndenfor Otterøen, er en lav ø, kun 53 m. høi med 5 gaarde.

Magerøen er en flad, tildels myrlændt ø, med 1 gaard og 1 plads.

Meholmen med 1 gaard ligger i Misundet mellem Otterøen og *Mien*.

Den østlige halvpart af *Mien*, der tilhører dette herred, er ogsaa temmelig høit land; høieste top er *Blokollen* (511 m.) paa grænsen mod Skodje. Her er goldt og brat. Kun langs øens øststrand findes nogle gaarde og pladse, medens den vestlige del er myrlændt og ubeboet.

II. *Akerøens* bygdelaq indbefatter *Gossen* med nogle hosliggende smaaøer. Øen kaldes ogsaa *Akerøen*. Den er uregel-

mæssig firkantet med nogle indgaaende vaage paa øst-, nord- og vestsiden.

Den største del af øens overflade er en stor myrstrækning, der kun er opdyrket og bebygget langs kystranden. I den nordøstlige del af øen ligger en lav fjeldaas, hvis høieste punkt er *Jelmanburet* (104 m.), øst for gaarden Nedrebø.

Paa *Rindørø*, der ligger ved Gossens nordvestspids, er 3 smaa pladse. De øvrige Gossen omgivende smaaøer og holmer er ubeboede.

Kyst og fjorde. Herredets fastlandsstrækning har mod Moldefjorden og Julsundet en kyststrækning 14,5 km. lang.

Disse fjorde støder op til dette herred:

Mifjorden gaar i vestlig retning paa sydsiden af Mien og Otterøen og begrænses af Vestnes' fastland paa sydsiden. Dens bredde mellem Mien og stranden ved Skuggen (i Vestnes) er 3,2 km. og den har en dybde af 231 m. Omtrent samme bredde og dybde har den længere øst, hvor den har navn af *Moldefjorden* mellem Otterøen og Tautra. Dens dybde er nordenfor Tautra 179 m. og længere ind 376 m.

Disse fjorde har rent løb.

Fra Mifjorden gaar i nordlig retning:

1) *Misund* mellem Mien og Otterøen. Dets dybde er i den søndre del 64 m., paa vestsiden af Misundholmen 17 m. og paa østsiden 13 m., og mellem Bjørnø og Kalvø 35,8 m.

2) *Julsundet*, der i nordlig retning gaar mellem fastlandet paa østsiden og Otterøen og Gossen paa vestsiden. Dybden, der i den søndre del er 471 m. aftager nordover og er udenfor Akerøbugten paa Gossen 185 m. Dette sund, der mod nord gaar over i Buddybet, danner paa Gossens østside Akerøbugten mellem Akerø kirke og Jelmanburet.

Langs herredets vestgrændse paa vestsiden af Mien, Otterøen og Gossen strækker sig *Harøfjorden*, der under navn af *Kraaksund* gaar i nordvestlig retning mellem Saltstenen og Røsholmen (i Sando). Harøfjordens dybde er ved indtrædel-

sen i herredet 102 m., øst for Orten 90 m., den aftager i dybde nordover, saa den øst for Lyngvær kun er 11,3 m.

Som fortsættelse af Lyngværffjorden (i Sandø) ligger i dette herred *Saltstensleden*, der i nordøstlig retning gaar mellem *Krabben*, *Orsholmen* og *Orholmboerne* paa østsiden, *Kløvningen*, *store Svartskjær* og *Fausken* paa vestsiden. Denne led, der er ren, har en dybde af ca. 245 m. gjennem hele herredet.

Som fortsættelse af Lyngværffjorden kan *Indreleden* be-
tragtes; den gaar i nordøstlig retning mellem holmerne nord for Gossen samt *Aanholmerne* paa sydsiden, *Orsholmen*, *Lille Grønningen* og *Orholmskjærene* paa nordsiden. Denne led er meget uren.

Fra havet fører til Saltstensleden:

1) *Kraaksund* paa vestsiden af Gosseklakken, mellem Odden og Sveinan og paa nord- og østsiden af Saltstenen. Dybden er syd for Gosseklakken 37,6 m., mellem Odden og Svendene 47 m. og ved Saltstenen 26 m.

2) *En led østenfor Gosseklakken*, østenfor Odden, mellem Saltstenskraaka og Langskjær; dybde fra 56 til 28 m.

3) *Ertneskjærleden*, hvor man kan styre ind vest eller øst for Finnen; dybde omkring 38 m.

Julsundet og Harøffjorden staar i forbindelse ved *Kjæringsundet* og *Grundeffjord*, der fører mellem Otterøen og Gossen. Til Grundeffjord kommer i nordlig retning *Rakvaagen*, hvis søndre del kaldes *Rakvaagstrømmen*.

Den nordvestlige del af Grundeffjorden kaldes *Matloisdylbet*, hvilket strækker sig til Matloisa.

Nordenfor denne, Svartskjær og Buø og søndenfor Kjølingskjærene ligger *Smaagevaagen*.

Af ankerpladse i dette herred kan mærkes:

1) *I Moldefjorden:*

Helgedalsviken paa Otterøens sydside med 13 m. vand;

paa Tautras vestside mellem denne og Futholmen med mellem 13,8 og 7,5 m. vand.

2) *I Grundefjord:*

i *bugten* syd for Restadtangen og Restadholmen med 11,3 m. vand;

i *Rakvaagen* med 5,6 m. til 13 m. vand; for smaaferoier findes ankerpladse udenfor *Smaagesjøen*, mellem Helleø, n. og s., og Auspholmen;

3) *I Julsundet:*

Vest for Akerøholmene med 3,7 m. og lidt længere i vest med 11,3 m. vand;

i *bugten ved Eikrem* med 30 m. og

i *bugten Syd for Selneset* (for smaaferoier).

Paa Gossens vestside haves ankerpladse indenfor *Larsholmen* med 9,4 m. og

mellem *Store Kjølingen* og *Karlsholmen* med 9,4 m. vand.

Forskjellen mellem flod og fjære ved dette herreds kyster er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i Akerø herred i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Skrei	43 252	25 086
Lax og sjørrret	4 270	4 300
Andre fiskerier	200	—
	47 722	29 386

I skreifiskerierne deltog 280 mand i 1892, i 1893 304 mand med udbytte i det sidste aar 76 000 stykker skrei; det vigtigste fiskevær er *Rindero* i 1893 med 304 mand.

Der er østers ved vestkanten af Akerø og ved Gossen.

Vasdrag. Der er mange *elve* i dette herred, saavel paa Gossen som paa fastlandsafsnittet og Otteroen. Af disse skal nævnes:

Haukebølven, der kommer fra Langevatn og falder forbi Haukebø i Moldefjorden. Den danner paa et stykke grændsen mod Bolso herred.

Paa Otterøen:

Hegdalselven mellem Hegdal og Reiten falder i Moldefjorden,

og paa denne øs nordside:

Voksdalselven, der kommer fra Mørkvatn og nord for Rakvaag falder i Rakvaagen, samt *Restadelven*, der kommer fra Restadvatn og forbi gaarden Restad falder i Grundfjorden.

Længden af de nævnte vasdrag er:

<i>Haukebøvelven</i> fra Langevatn .	(3,3 ¹) km.)
<i>Hegdalselven</i>	5,0 —
<i>Voksdalselven</i> fra Mørkvatn . .	4,7 —
<i>Restadelven</i> fra Restadvatn . .	2,2 —

Indsjøer. Efter karterne findes 14 indsjøer, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er samtlige smaa, 10 ligger paa Otterøen, 2 paa Gossen og 2 paa fastlandet.

Af disse kan nævnes:

Holevatn og *Restadvatn* paa Otterøen, *Smaagevatn* paa Gossen, og paa fastlandet *Langevatn*, hvoraf kun en liden del tilhører dette herred, resten Frænen og Bolso.

	Areal i km. ²	Høide i m.
<i>Ferskvand:</i>		
Lomtjern	—	417
Mørkvatn	—	251
<i>Samlet areal af ferskvand</i> .	0,8	—

Jordsmonet bestaar paa Gossen for den væsentligste del af myr med underlag af sand, ogsaa skjælsand og undertiden ler. Jordsmonet angives i det hele at være frugtbart paa Gossen og paa strandsiderne af fastlandet og af Otterøen. Myrstrækningerne paa Gossen har let vandafløb og er i det hele ikke dybe.

¹) () betegner, at vasdraget danner herredsgrensen.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 60 kr., og omkostningerne ved rydningen af 1 maal til mellem 30 og 60 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	—	liter
Rug . . .	—	—
Byg . . .	360	—
Blandkorn	480	—
Havre . . .	525	—
Erter . . .	—	—
Poteter. . .	2400	—
Hø.	360	kg.

Nyland opryddet i femaaret: „Af ringe betydning.“

Bebygning. Paa fastlandsstrækningen er bebygningen temmelig tæt, fornemmelig i den søndre del. Her findes ogsaa et par sætre.

Herredets beboede øer er:

Otterøen har kun smale strande til beboelse, men disse er meget frugtbare og derfor nogenlunde tæt bebyggede.

Tautra har nogle gaarde.

Misundholmen har 1 gaard.

Paa *Mien* er der 7 gaarde og nogle pladse.

Magerø har 1 gaard og 1 plads.

Gossen, af hvilken kun strandsider er dyrkede, er fornemmelig i den søndre del, temmelig tæt bebygget.

Rindersøen ved Gossens nordvestende har nogle pladse.

Her er høiden for nogle gaarde:

Solem	60	m. o. h.
Sporsen	50	—
Sæter	38	—
Akerø kirke	50	—

Af *dyrklar, men udyrket jord*, som antages med fordel at kunne dyrkes, er der meget inden herredet. Der er

vistnok over 15 000 maal, og det meste af denne jord ligger paa Gossen og er fornemmelig myr, men ogsaa sand og aur og noget ler. Ogsaa paa Otterøen er der megen dyrkbar jord, fornemmelig paa halvøen vestenfor Rakvaag. Dyrkbar, men udyrket jord er der ogsaa paa Mien.

Havnegangene er i det hele taalelig gode. Gode fjeldbeiter er der paa den del af herredet, som ligger paa fastlandet, og paa Otterøen er de store og gode. Paa Gossen er de i det hele store og maadelige.

1ste Januar 1891 var der i herredet:

Heste	247
Storfæ	1406
Faar	4155
Gjeder	441
Svin	271
Rensdyr	1
Fjærkræ	1892 høns
Bikuber	—

Skog. Gossen er helt snau; der findes nogle træplantninger paa Akerosanden (170 maal), hvilke dog staar daarligt. Paa Otterø har Solvik, Reitan, Hægdal saavidt furuskog og birkeskog, at de kan hjælpe sig. Det er paa denne sydøstlige del af Otterøen, samt paa fastlandet, at der findes noget skog. Forøvrigt er der kun lidt birkeskog, og den øvrige del af herredet er som regel snaut.

Det almindelige brændsel er torv, og der er i det hele megen og god torv.

Den største del af Gossen er, som berørt, myr, der kun er opdyrket langs strandsiderne, medens det indre ligger uopdyrket og benyttes som havnegang. Forøvrigt er der næsten paa hver holme, af nogen større udstrækning, omkring Gossen udmærket brændtorv.

Paa Otterøens nordvestre del, paa Mien og paa Magerøen er ligeledes myrer. Uglvik kirke er omgivet af myr.

Myrerne afgiver den fornødne brændtorv.

En hel del af distriktets myrer lod sig med fordel opdyrke. Efter regn er de vanskelig at passere.

Myrerne er tildels grunde, dels indtil et par meter dybe; der er 2 til 3 stubbelag i dem.

Sandø herred.

Sandø herred, som indbefatter Sandø sogn, er det vestligste herred i Romsdals fogderi, og bestaar kun af øer, af hvilke de største er *Harø*, som for størstedelen tilhører dette herred, *Sandø*, *Finø*, *Orten*, *Hussøen* og *Lyngvær*; saa er der en mængde holmer og skjær.

Herredet, der som omtalt bestaar af lutter øer, grændser mod nordvest til havet, mod øst og syd er det ved fjerde adskilt fra Akerø herred, mod vest ligger Haram herred.

Sandø kirke ligger omtrent midt paa Sandøen under nordlig bredde $62^{\circ} 49' 6''$ og under længde vest for Kristiania meridian $4^{\circ} 8' 1''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 12,25 km. og fra øst til vest 22,6 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Ona*.

—	østligst	—	—	-	<i>Lyngvær.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Rasok.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Marøen.</i>

Herredets samlede areal 16,0 km.²

Heraf er:

Fastland — —

Øer:

Ysto (i Lyngvær)	0,2 km. ²
Orten	1,0 —
Husø	0,4 —
Sandø	1,1 —
Sæterø	0,3 —
Gaasø	0,2 —
Fino	0,7 —
Del af Harø	10,1 —
287 smaaøer og holmer	2,0 —
<i>Samlet areal af øer</i>	<u>16,0 km.²</u>

Bergarternes areal antages at udgjøre:

Grundfjeldets bergarter	5,0 km. ²
Ler, sand, aur og myr	11,0 —
	<u>16,0 km.²</u>

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	0,7 km. ²
Eng	2,4 —
Ager og eng	3,1 km. ²
Skog	— —
Udmark, snaufjeld, myr og indsjøer	12,9 —
	<u>16,0 km.²</u>

Efter hoiden er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0—200' o. h. ligger	15,8 km. ²
— 200—500' — —	0,2 —
	<u>16,0 km.²</u>

Geologi. I Sandø herred er *gneisbergarter* raadende; stroget er, saavidt iagttaget, i regelen mod vsv. med fald udad imod havet mod nnv. Dette er saaledes stroget paa Ona og ved Harnes paa Harøen.

Den væsentlige del af herredets areal ligger paa Harøen, og her har *aur* og *sand* som underlag for myr stor udbredelse. *Ler* forekommer ogsaa, saaledes paa stranden ved Harnes og paa Huse.

Paa Harøen forekommer en strandvold eller remme 12 m. o. h. Strax ovenfor Sandø kirke angives at ligge i retningen øst til vest en stor stenvold, øiensynlig bestaaende af strandstene, hvilken vold synes dannet under en høiere havstand.

Orografi. Sandø herred bestaar af 295 øer, holmer og skjær, og ligger paa begge sider af Harøfjord og Lyngvær-fjord.

De større øer paa østsiden af disse fjorde er:

I. *Orten*, den sydligste ø, er lidt over 1,5 km. fra øst til vest. Paa den sydvestre del hæver en liden fjeldhoide sig til 47 m. o. h. Den nordlige del af øen er myrlændt og den østlige dyrket og beboet.

II. *Lyngvær*, et fiskévær, bestaar af flere smaaøer.

Paa vestsiden af Harøfjord og Lyngvær-fjord ligger af herredets større øer:

Harø; den nordlige del af denne ø tilhører dette herred og resten Haram i Søndmør fogderi. Her naar fjeldhoiden *Harøbur* (148 m.) paa grændsen mod Haram. Paa øens nordvestlige del ligger den lille høide *Raavikhaugen*. Forøvrigt er øen flad og for en del myrlændt. En del gaarde findes langs dens strande. Vestenfor denne ø ligger *Marøen*, der er beboet, samt en del holmer og skjær.

I nordøstlig retning ligger mellem Harnesstrømmen og Haavørsund *Fing*, *Gaass* og *Søtersø*, hvilke 3 smaa øer er beboede, tilligemed flere smaaøer, holmer og skjær.

Ostenfor Haavørsund ligger en del mindre ubeboede holmer samt *Sandø*, henimod 2 km. lang og paa det bredeste 1 km. — paa nordvestlige del af øen er en mindre fjeldhoide — *Varden* — 51 m. høi. Paa øens søndre halvpart, der er opdyrket, findes en del gaarde.

En del holmer og skjær ligger paa øens nordside og 3,5 km. nordvestlig for den:

Husøen, der har et par opsidere; her er to mindre fjeldhøider paa nordøstsiden; den nordligste *Heia* er 52 m. høj.

Ona, med de samme omgivende holmer *Onakalven*, *Odden*, *Oterholm* og enkelte skjær danner et fiskevær, ligger kort nordenfor Husø, og er, naar det er fjære, landfast med den.

Midt paa øen findes et fyr; nordenfor ligger en del ubeboede holmer og skjær.

Kyst og fjorde. *Harøfjorden*, der fra Haram herred i Søndmør fogderi kommer ind i dette herred, fortsætter her i nordøstlig retning og deler sig søndenfor Orten i 2 løb, hvoraf det vestre, under navn af *Lyngværffjord*, gaar mellem øerne Orten og Lyngvær paa østsiden og Finø, Gaasø og Sandø paa vestsiden og fortsætter i Saltstensleden.

Fjorden, der ved indtrædelsen i herredet er 75 m. dyb, beholder nordover omtrent samme dybde og er vest for Orten 66 m., hvorefter den tiltager i dybde og er mellem Lyngvær og Ærstenen 173 m. dyb.

Det paa Ortens sydside gaaende løb, der i østlig retning gaar ind til *Julsundet*, er sydøst for nævnte ø 55 m. dybt. Farvandet omkring Orten, samt udenom holmerne nordenfor samme, er rent. Omkring selve Orten er der slaggrøndt temmelig langt ud.

Paa vestsiden af herredets større øer Harø, Finø og Sandø er farvandet meget urent og her gaar et seilløb efter medet: *Svøeggen* — høje *Haavær*.

Fra dette skibsløb fører flere seilløb sydover til Harøfjorden, saaledes:

- 1) paa Harøens vestside med mindste dybde 9,5 m.
- 2) mellem Harø og Finø — *Harnesstrømmen* — med mindste dybde 7,5 m.
- 3) *Kvaløstrømmen* mellem Kvalo og Sæterø med mindste dybde 9 m.

4) *Vestre Haavørsund* mellem Sæterø og Haavær med mindste dybde 18,8 m. og

5) *Østre Haavørsund* mellem Haavær og Sandø med mindste dybde 22,6 m.

Disse løb er trange, men temmelig rene, især østre Haavørsund.

Tillige gaar et seilløb paa nordsiden af Skjolvikskjærene og Hareidholmerne og forbi Sandøklak til Lyngværffjord. Dette løbs mindste dybde er 13,2 m. paa nordvestsiden af Skjolvikskjærene. Nordenfor Erknæsskjær gaar et baadløb — 18,8 m. efter medet: *Søreggen* — *nordre pynt Vaardenesholmen*.

Paa nordsiden af Ona fører seilløb ind til dettes havn, nemlig:

a) vestenom og sødenom *Remboen* ca. 37 m. dybt,

b) mellem *Vevlungerne* og *Lørken*, grundest 54 m.,

c) østenom *Lørken* — 62 m. — og

d) nordenfra *Kraaksund* paa sydøstsiden af *Kraaka* og mellem *Tussene* og *Haabranden*.

Af ankerpladse i dette herred kan mærkes:

1) en ved *Havøens* nordostspids mellem denne og *Støholmene* med 7,5 m.s dybde.

2) en mellem *Ærstenen* og østpynten af *Sandholmen* med fra 7,5—11,3 m. vand og lerbund; for smaafartøier er ankerplads mellem *Ærstenen* og *Klovholmen* med 3,8 m.s dybde og lerbund,

3) i *Havnevaagen* (nord for Sandø varde) er en liden, men god havn for smaafartøier,

4) i *Ona havn* (bugten paa østsiden af Husø) kan ankres med smaafartøier paa 11,3 m. vand og god lerbund; havnen er dog noget aaben for nordvestlige vinde;

5) paa *Husøens* vestside mellem denne og *Lyngholmene* findes havn for smaafartøier paa 5,6 m. vand;

6) mellem *Lyngvær*, *Havriskjær* og *Kalvø* paa 5,6—9,4 m. vand;

7) mellem *Lyngvær* og *Ystø* paa 5,6 m. vand;

8) mellem *Bratholmen, Kalvø, Kuholmen* og *Nøstø* paa 3.8 m.s dybde.

Til vejledning ved seilladsen er opført *Ona fyr* paa Onakalven. Lysets høide over havet er 40,0 m. og synsvidde 18 kvartmile.

Forskjellen mellem fjære og flod er 1,9 m.

Udbyttet af *fiskerierne* udgjorde efter den officielle statistik i 1892—1893:

	1892.	1893.
Skrei.	113 131 kr.	66 503 kr.
Andre fiskerier	5 400 —	1 625 —
Hummer . . .	400 —	2 000 —
	<hr/>	<hr/>
	118 931 kr.	70 128 kr.

I skreifiskerierne deltog i 1892 590 mand med udbytte 360 000 stykker skrei og i 1893 595 mand med udbytte 207 000 stykker skrei.

Vasdrag. Paa Harøen ligger *Lomtjern* (0.03 km.²) og to smaa tjern søndenfor, der løber ud i dette. Lomtjern har ved en liden bæk, der gaar forbi Bredvik, afløb til Bredvikbugten.

Paa Kvaløen er ogsaa et ganske lidet tjern, forøvrigt er der ingen ferskvand inden herredet.

Jordsmonet i Sandø herred er dels sandblandet muld, dels myrjord, saaledes paa Harøen. Paa Sandø er sand undergrund for den dyrkbare mark,

Samtlige beboede øer i dette herred er skikkede for jordbrug. Jordbunden er noksaa god, men agerbruget tilsidesættes for fiskeriernes skyld. Husøen skal udmærke sig ved særlig frugtbart jordsmon. En del myrer er udtappede og opdyrkede, men mange ligger endnu under sameie og benyttes kun som beitesmark og til torvskjæring.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til

100 kr. og omkostningerne ved opdyrkningen af 1 maal til 70 kroner.

I januar 1891 var der i Sandø herred:

Heste . .	64
Storfæ . .	415
Faar . . .	656
Gjeder . .	—
Svin . . .	85
Rensdyr . .	—
Fjærkræ .	228 høns
Bikuber . .	—

Bebygning. De beboede øer i dette herred er:

Harø, hvis nordligste del er temmelig tæt bebygget langs strandsiden; paa vestsiden i nærheden af Harams grændse ligger *Røsok* gaardene.

Marøen har 1 gaard.

Finøen med 3 gaarde paa østsiden.

Sætersø og *Gaasø* med 1 gaard.

Finø, *Gaasø* og *Sætersø* (før kaldet Purkø) var tidligere underbrug under opsidderne paa Sandø. Først efter at udskiftning har fundet sted, er de blevne egne brug.

Orten har 3 gaarde og en plads.

Lyngvær med *fiskevær* og 1 gaardsbrug af samme navn.

Sandø med sognets kirke har østen-søndenfor denne enkelte gaarde.

Husøen med et par gaarde og pladse, og

Ona fiskevær.

Følgende hoider inden herredet anføres:

Ona fyr	53 m. o. h.
Haavær	30 —
Heia	52 —
Kværnholmen	23 —
Marøen	26 —
Raavikhaugen (Harø)	66 —

Rambjøra (Husøen)	51 m. o. h.
Do (Orten)	56 —
Røsholmen	24 —
Skjæla	27 —
Sætero	5 —
Varden paa Sandø	51 —
Store Harøbur	148 —

Arealet af *dyrkbare, men udyrket jord* er af herredsstyrelsen anslaaet til ca. 3200 maal, hvilke antages med fordel at kunne ryddes; desuden er der ca. 2400 maal, der dels benyttes til muld- og torvtag, dels til havnegang.

Havnegangene er tildels gode paa Finø og Gaasø, men ikke paa Marø. Paa Harøen er havnegangene utilstrækkelige. Flere af de mindre holmer og øer benyttes til havnegang for sauer.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (10 ar) var i Sandø i 1886—1890:

Hvede	—
Rug	—
Byg	360 liter
Blandkorn	480 —
Havre	525 —
Erter	—
Poteter	2400 —
Hø	360 kg.

Nyland opryddet i femaaret: „Af ringe betydning“.

Skog. I Sandø herred er der ikke skog; der er nogle buske af birk og rogn. Torvmyrer findes paa Harøen, Finø, paa den vestlige del af Orten og sydlige del af Husøen. Sandø har noget torv paa en nærliggende holme. Ona har ikke brændtorv.

Den vestlige del af Harø er fornemmelig myrlændt og vanskelig at passere til enhver aarstid, men især efter længere eller stærkt regnveir. Der er lidet rod i myrene paa Harøen i den nordlige del, mere i den sydlige.

Der er brændbar torv i tilstrækkelig mængde for herredets behov, om end torvmyrene under det tidligere sameie har lidt betydelig ved uvorren behandling.

Bud herred.

Bud herred, der indbefatter Bud sogn og Hustad sogn, ligger i Romsdal fogderis nordøstlige del og bestaar af fastland med en række mindre øer, holmer og skjær langs vestkysten.

Herredet grændser mod nord og vest til havet, mod øst til Kvernes og mod syd til Frænen.

Bud kirke ligger i herredets sydvestlige del under nordlig bredde $62^{\circ} 54' 29''$ og under længde vest for Kristiania meridian $3^{\circ} 48' 30''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 13,6 km. og fra øst til vest 22,5 km.

Den største længde fra sydvest mod nordost er 20,5 km. og største bredde fra sydost mod nordvest 19 km.

Herredet har en triangulær form med toppunktet liggende i den sydøstlige del og grundlinie i den vestlige langs kysten.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Julshavn*.

—	østligst	—	—	-	<i>Bollien.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Rishaug.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Vikene.</i>

Herredets samlede areal er 152,9 km.²

Heraf er:

Fastland 149,3 —

Øer:

Store Drogen	0,6 km. ²
Ytre Harø	0,4 —
Ovrige 247 øer, holmer og skjær	2,6 —
<i>Samlet areal af øer</i>	<u>3,6 km.²</u>

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	75,0 km. ²
Ler, sand, aur, myr	73,0 —
Indsjøer	5,0 —
	<u>153,0 km.²</u>

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	2,1 km. ²
Eng	11,3 —
Ager og eng	13,4 km. ²
Skog	5,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer	134,6 —
	<u>153,0 km.²</u>

Efter *nedslagsdistrikterne* er arealet fordelt saaledes:

Oselvens	7,0 km. ²
Hustadelvens	22,8 —
Til havet og mindre vasdrag .	123,2 —
	<u>153,0 km.²</u>

Efter *høiden* er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0—200' o. h. ligger	109,9 km. ²
— 200—500' — —	9,0 —
— 500—1000' — —	12,6 —
— 1000—2000' — —	19,6 —
— 2000—3000' — —	1,8 —
	<u>152,9 km.²</u>

Geologi. *Gneislagen* i dette herred stryger mod vsv. efter retningen af kysten langs havet. Faldretningen er variabel, dels mod sso., saaledes vestlig i Bud, dels mod nnv., saaledes langs landeveien mellem Hustad og Bud.

I Mælen, grændsefjeld mellem Bud og Kvernes herreder, er graa gneis, ofte med granater, ogsaa lidt gneisgranit nær toppen; og graa gneis, noget granitagtig øverst oppe, er ogsaa bergarten i Stemshesten.

Store strækninger af herredet er bedækket med *myr* og *aur*, af hvilke dog knatter af gneis jævnlig stikker op. Myr, sand, aur og tildels ler danner undergrunden for den dyrkede jord.

Orografi. Dette herred, hvis største del er fastland, liggende ud imod Hustadviken og Buddybet, er ved en ca. 3 km. bred skjærgaard — bestaaende af en mængde mindre øer, holmer og skjær — delvis beskyttet mod havet.

Herredet er i det hele forholdsvis fladt og for en meget stor del myrlændt. I den vestlige del, lidt øst for Bud kirke, ligger den lille fjeldhøide *Guleberget*, hvis sydlige del er 148 m. høj; paa den nordvestlige del er et trigonometrisk punkt, 144 m. høit.

I Hustad, paa vestsiden af Hustadelven, ligger en fjeldstrækning, hvis høieste punkt er *Skollen* (698 m., tr. p.) paa grænsen mod Frænen; herfra sænker fjeldet sig i nordlig retning over *Skarsettind* (555 m.), og i nordøstlig retning over *Løvhorn* (602 m.) med temmelig steilt fald mod Hustadmyren og mod den fra Herskarvatn løbende Sagelv og fortsætter i østlig retning med en smal ryg langs Frærens grænde mellem Langevatn og Herskarvatn. Længer nordlig naar fjeldhøiden *Rødtuen* 596 m.; den ender med høiden *Horberget* (210 m.) ved gaarden Reiten; dette fjeldparti har mod øst til Hustadelven og mod vest steilt fald.

I herredets sydøstlige hjørne, hvor grændserne mod Frænen og Kvernes støder sammen, ligger den nordlige bratte skraaning af en fjeldstrækning, der sænker sig fra toppene *Tver-*

fjeld (863 m.), *Stortind* (897 m.), *Stordalstind* (904 m.) og *Hælen* (879 m.) paa grænsen mod Frænen. Disse fjelde er vanskelige at bestige, undtagen fra syd.

I den østligste del, paa østsiden af Hustadvatn og Farstadvatn, naar det trigonometriske punkt *Mælen*, paa grænsen mod Kvernes herred, en høide af 775 m. Herfra strækker fjeldet sig sydover til toppen *Bollen* (602 m.) og gaar med en ryg nordover til *Sjursvarden* (681 m.) og *Stemshesten* (546 m.); fra denne ryg skraaner det steilt til begge sider.

Stemshesten er tilgængelig fra alle sider, fra nord dog vanskelig. Mælen kan ikke bestiges fra øst. Mellem Stemshesten og Sjursvarden findes en stor revne, overgroet med tynd mose, som maa omgaaes, om man færdes her.

Partiet fra Mælen og sydover falder steilt mod Hustadvatn og til myren søndenfor.

Af de i skjærgaarden liggende oer skal nævnes:

Ytre Harø, 0,7 km. lang, har i den nordlige del en liden høide paa 35 m.; der er 2 opsidere. Den ligger tæt ved grænsen af Frænen og er kun ved et ganske smalt sund, vest for pladsen Sæternes, adskilt fra fastlandet.

Store Drogen, adskilt fra fastlandet ved den smale Lango-vaag, er i den vestlige del beboet; den har en længde fra sydvest mod nordøst af 1,5 km. med en bredde fra 0,3 km. til 0,6 km. Det høieste punkt — *Drogevarden* — er 31 m. Lige vestenfor denne ligger den lille o *Lille Drogen* med 1 gaard.

Skutholmen er en liden holme med 1 gaard, beliggende 0,5 km. nord for Soloen.

Teistklubben med Droget i præstegjældets østlige del, henimod grænsen af Kvernes præstegjæld, ligger paa søndre side af Svartoksleden og kun 0,7 km. fra fastlandet; den har 2 gaarde.

Herredets øvrige smaaøer og holmer er ubeboede.

Hele skjærgaarden er skogløs.

Kyst og fjorde. Herredets fastland har mod Buddybet og Hustadviken en kyststrækning, der er 51 km. lang.

Buddybet, der fra Frænen gaar ind i dette herred, fortsætter her i nordvestlig retning mellem fastlandet paa østsiden og Svansholmen, Tenskjær og Skjærlingen paa vestsiden, hvorefter det igjen berører Fræneens grændser, før det mod nord stikker ud til havet. Denne fjord, der mellem Svansholmen og Bolungskjærene, vest for ytre Harø, har en bredde af 2 km., er mellem Skjærlingen og skjærene 1,5 km. bred. Midtjords er dybden i den sydlige del ved herredsgrændsen 230 m. og aftager nordover til 160 m. vest for odden; dets løb er rent. Buddybet danner paa kysten flere mindre bugter, saaledes *Kalsvikvaagen*, der gaar ind paa nordsiden af Kalnes. I munden til denne vaag ligger Rundholmen, og nordenfor den er god ankerplads paa 15 m.s dybde.

Havstrækningen langs herredets nordvestkyst udenfor skjær-gaarden benævnes i almindelighed *Hustadviken* fra Buddybet og østover til Kvernes, hvor den fortsætter i Osfjorden.

Udenfor Hustadviken findes en hel del grunder, af hvilke de farligste er *Kroppen*, 5,6 m., og *Vestklakken*, 9,4 m. vand.

I skjær-gaarden fører ogsaa en led omtrent parallelt med kysten. Den gaar paa sydsiden af Hegerskjærene, mellem Rota og Svartskjær, mellem Midtjordskjær og Kobberfluene, mellem Stoplene, mellem Kraakungerne og Enesfald, paa sydsiden af Svartoksen og søndenfor Ekneskjær; fra Svartoksen benævnes leden „Svartoksleden“. Stopleleden benyttes kun af mindre fartøier, da Stoplesund kun er 28 m. bredt.

Fra Buddybet er der flere indseilinger til Stopleleden, saaledes:

Kringsleden mellem Hegerskjærene og Lyrholmen.

Bredsundleden mellem Lyrodden og Haaskjær.

Bogen mellem Hyskjær og Hundestenene og mellem Moholmen og Kraaka.

Af de paa kysten indskjærende mange bugter skal anføres:

Hustadbugten, der gaar ind til Hustad kirke.

Hummervaagen ved Hustadbugtens munding og paa dennes østside og

Farstadbugten, der er 2 km. lang og gaar ind til Farstadgaardene.

Af ankerpladse kan mærkes:

1) Mellem Ersholmen og holmene udenfor Fagervik er god ankerplads med 9,5 m. til 11 m. vand for smaa fartøier. Man kan ogsaa ankre længer østlig mellem Langøen og fastlandet. I hele sundet er der sandbund. Paa flaket mellem Ersholmen, Langøen og Grønholmen er jevn sandbund, hvor ogsaa kan ankres paa 24,5 m. vand, men her er mere vindhaardt end indenfor Ersholmen.

2) Indenfor de to østligste Lyngholmer er for mindre fartøier god ankerplads paa 7,5 til 11 m. vand paa sandbund.

3) Ved Skutholmens østside er god havn for mindre fartøier, men adgangen er vanskelig, naar vinden ikke er aaben. Bedste ankerplads er midt paa havnen strax indenfor sundet mellem Skutholmen og fastlandet og nordenfor smaa holmene indenfor dette sund. Dybden for ankersættet er 7,5 m. paa sandbund.

Forskjellen mellem fjære og flod ved herredets kyst er ca. 1,9 m.

Efter den officielle statistik var udbyttet af *fiskerierne* i 1892 og 1893

	1892.	1893.
Skrei	118 595 kr.	89 675 kr.
Lax og sjøorret . . .	700 -	— -
Andre fiskerier . . .	1 000 -	6 000 -
Hummer	400 -	800 -
	Tilsammen 120 695 kr.	96 475 kr.

I skreifiskerierne deltog i 1892 641 mand med udbytte 373 000 stkr. torsk og i 1893 640 mand med udbytte 281 000 stkr. torsk.

Det vigtigste fiskevær er Bud med 249 fiskere og et udbytte af 135 000 stkr. skrei i 1892 og 235 fiskere og et udbytte af 93 000 stkr. skrei i 1893.

Vasdrag. *Guleelven* kommer fra vestenden af Gulevatn i sydvestlig retning mellem myrlændte bredder med ringe fald og falder ud i Gulevaagen. Den optager *Vandløken* og en anden liden bæk.

Over den fører en bro for hovedveien.

Rugelven kommer fra nordsiden af Skolten, hvor flere smaaabække samler sig i et lidet tjern, hvorfra den løber i nordlig retning mellem myrlændte, flade bredder, optagende flere smaa tilløb, og falder ud i Rugosen. Den har en bro for hovedveien.

Sagelven løber fra det 195 m. o. h. liggende Herskarvatn med temmelig stærkt fald nedover fjeldsiden, hvorefter den med bugtet løb gaar i nordlig retning og falder vest for Hustad i kirke i Hustadbugten.

Over den fører en bro for hovedveien.

Hustadelven gaar fra Langevatn i nordost, danner *Frelsvatn* og løber derpaa mellem myrlændte bredder og med bugtet løb i nordvest og falder strax nord for Hustad i Hustadbugten.

Den har en bro for hovedveien.

Farstadelven gaar fra Hostadvatn med bugtet løb i nordlig retning, skjærer hovedveien ved Farstad, hvor der er en bro, og falder ud i det inderste af Farstadbugten. I denne elv er noget laxefiskeri.

Skottembækken kommer fra Skottemsvatn og falder ud i Landblaastvaagen.

Bjørndalselven gaar fra Skavatn i nordostlig retning; paa grænsen mod Kværnes forener den sig med Godalselven.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

<i>Guleelven</i>	4,0 km.
<i>Vandløken</i>	3,5 —
<i>Rugelven</i>	10,5 —
<i>Sagelven</i> med Herskarvatn . .	8,5 —

<i>Hustadelven</i> fra Langevatn . .	11,5 km.
<i>Farstadelven</i> med Hostadvatn .	9,0 —
<i>Skottumbækken</i>	3,5 —
<i>Bjørndalselven</i>	3,0 —
<i>Godalselven</i>	1,7 —

Indsjøer. Efter karterne findes 76 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er alle smaa og uden betydning, og af dem skal kun anføres:

Hostadvatn er 2,7 km. langt og i den søndre del henimod enden 0,8 km. bredt, medens det smalner af nordover.

Langevatn, hvoraf kun 0,5 km. falder inden dette herred, er i det hele 4,5 km. langt og paa det bredeste lidt over 0,5 km. Dette vand er af nogen betydning som kommunikationsvei mellem Bud og Frænen.

I herredets elve og vande er der meget orret.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Heide i m.
Hostadvatn	1,4	—
Frelsvatn	0,5	—
Gulevatn	—	41
Herskarvatn	—	195
<i>Samlet areal af ferskvand</i> .	3,4	—

Jordsmonet er sandblandet og aurblandet muld, tildels sandblandet ler, ofte myrjord. De gaarde, som ligger nærmest havet, har sand og tildels ler til undergrund. Et meget stort areal af dette herred indtages af myrer.

Her er god tilgang paa gjødsel fra havet i form af affald fra fiskerierne, og derhos tang.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal dyrket jord* til 120 kroner, og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* fra 20 til 80 kroner.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede	—	liter
Rug	—	—
Byg	360	—
Blandkorn	480	—
Havre	525	—
Erter	—	—
Poteter	2400	—
Hø	360	kg.

Nyland opryddet i femaaret: adskilligt.

Bebygning. Bud sogns bygdelaag indeholder 23 for det meste smaa gaarde og en del pladse, som alle ligger langs strandsiden samt paa ytre Harø og Drogen (Fræko), hvor der er et lidet fiskevær. Bud fiskevær beliggende vest og syd for Bud kirke, indbefatter Vikene med landhandlersted og en del af præstegaarden Kalsviks grund.

Hustad sogns bygdelaag.

Hertil hører:

1) De to gaarde *Sandblaast* og *Skotten* paa Stemshestens østside.

2) *Farstaddalen* langs med Stemshestens og Mælens vestside er fornemmelig i den nedre del tæt bebygget og har ogsaa nogle gaarde og pladse paa Hostadvatns østbred samt Bollien i Oselvans dalføre ved grændsen mod Kværnes.

3) *Hustad og Skarsetdalens distrikt* indeholder 1 gaard og et par pladse ved Langvatn, en tæt gaardbebygning omkring Hustadbugten, nogle gaarde og pladse langs strandsiden, hvoriblandt Brandholmen og Vikene udgjør *Vikenes fiskevær*, samt nogle gaarde i den øvre Skarsetdal. Desuden findes 1 gaard paa Skutholmen.

Gaardene ligger i regelen lavt. Her er nogle hoider:

Øvre Gule gaard	35	m. o. h.
Skarset —	60	—
Venaas —	38	—

Der er meget *udyrket, men dyrkbar jord* i Bud. Bebygningen ligger, som berørt, væsentlig ved havet, og det er kun en ringe del af herredets store myrstrækninger, som er dyrkede. Herredsstyrelsen angiver myrernes areal til 1 kvadratmil, og hvis herved forstaaes 1 geografisk kvadratmil eller 55 kvadratkilometer, saa synes dette areal at være rigtig. Her er da *Hustadmyren*, som strækker sig paa vestsiden af Rødtuen, videre myrstrækningen mellem Rødtuen og Mælen. Denne myrstrækning kan udtappes og dyrkes undtagen paa den vestlige del ved foden af Rødtuens nordlige ende, hvor den er for dyb.

Paa østsiden af Stemshesten er en sammenhængende myr fra Skottembækken og sydover til herredsgrænsen.

En hel del af myrerne er hvidmose.

Havnegangene er vidtstrakte, men ikke gode; de ligger paa myr, og der er meget lyng og ener.

I januar 1891 var der i Bud herred:

Heste	229
Storfæ	1368
Faar	2587
Gjeder	114
Svin	173
Rensdyr . . .	—
Fjærkræ . . .	474 høns
Bikuber . . .	—

Skog. Bud hovedsogn er snaut, i Hustad annex er landet ogsaa saa temmelig snaut, naar undtages, at der paa østre side af Herskaret er noget furu- og birkeskog, tilhørende gaardene Hustad og Mæle. Hist og her er lidt birkekrat og en og anden furu, som ved Venaas, sees som sjældenhed.

Herredet har tilgang paa god brændtorv; ovenfor Hustad er flad, prægtig torvmyr, opimod 1 meter dyb. Der ligger indtil 3 lag af fururodder i myrerne.

Nordmør fogderi.

Nordmør fogderi.

Frei herred.

Frei herred, som indbefatter Frei sogn, ligger i den vestlige del af Nordmør fogderi og østenfor Kvernes herred og bestaar hovedsagelig af øer; kun en del, nemlig herredets andel af Aspø, er fastland.

Herredet grændser mod nord til den del af Freiø, som hører til Kvernes, mod øst til Freifjorden og Stromsneset, mod syd til Kvernesfjorden og mod vest til Bremsnesfjorden, der adskiller Freiø fra Averøen.

Frei kirke ligger paa den sydlige odde af Freiøen under nordlig bredde $63^{\circ} 1' 29''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 54' 55''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 17 km. og fra øst til vest 12,5 km., hvorhos dets største længde og bredde omtrent falder sammen med dets udstrækning.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Storbugten*.

—	østligst	—	—	-	<i>Sollaupen</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Skjevlingen</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Bratø</i> .

Herredets samlede areal . . . 51,5 km.²

Heraf er:

Fastland 7,7 —

Øer:

Del af Freio	42,3 km. ²
Amundø	0,2 —
Flatsetø	1,0 —
34 smaaøer	0,3 —
<i>Samlet areal af øer</i>	<u>43,8 km.²</u>

Ved kgl. resolution af 14de juni 1893 blev det bestemt, at der af dele af herrederne Kvernes, Frei og Ore skulde oprettes et nyt herred, Gjemnes herred, og der blev da afgivet fra Frei herred til det nye Gjemnes herred: øen Bergsø 8,7 km.², øen Maalo 0,2 km.² samt 23 smaaøer af areal tilsammen 0,3 km.², ialt 9,2 km.².

Da alle særskilte beregninger ikke er udførte for den fraskilte del, hidsættes her ogsaa det gamle areal:

Herredets samlede areal 60,7 km.²

Heraf var:

Fastland 7,7 —

Øer:

Maalo 0,2 —

Bergsø 8,8 —

Del af Frei 42,3 —

Amundø 0,2 —

Flatsetø 1,0 —

57 smaaøer 0,6 —

Samlet areal af øer 53,1 km.²

Bergarternes areal er fordelt saaledes:

Grundfjeld 10,0 km.²

Gammel granit 46,0 —

Ler, sand og aur 5,0 —

61,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	1,2 km. ²	
Eng	3,7 —	
Ager og eng		4,9 km. ²
Skog		15,0 —
Udmark, snaufjeld, myr og indsjøer		41,1 —
		<hr/> 61,0 km. ²

Arealet er saaledes fordelt *efter høiden*:

	Efter det ældre areal.	Efter det nye areal.
Mellem 0—200	27,4 km. ²	22,9 km. ²
— 200—500	20,7 —	18,4 —
— 500—1000	9,8 —	7,4 —
— 1000—2000	2,7 —	2,7 —
	<hr/> 60,6 km. ²	<hr/> 51,4 km. ²

Geologi. *Graagneis* og *gneisgranit* er bergarterne i Frei herred. Freiøen bestaar i det hele af *gneisgranit* eller *gneis*, der har øst—vestligt strøg og vxlende fald mod nord, men ogsaa sydlige fald forekommer. *Gneisgranit* og *graa gneis* optræder ligeledes paa *Aspøen*, nord for *Aspen* med sydligt fald, syd for *Aspen* nordligt fald. *Eklogit* er iagttaget paa en odde ved *Sollaupen*.

Paa vestsiden af *Aspøen* er der en *strandlinie* nordfor og sondenfor *Aspen*.

Løse masser, bestaaende af *sand* og *aur*, delvis dækket af myr forekommer paa øens sydside nær havet og opigjennem den dal, som gaar op fra *Frei kirke*.

Orografi. Af dette herreds areal er kun dets andel af halvøen *Aspøen fastland*; resten bestaar af en del af *Freiø*, *Flatsetø* samt en del mindre øer omkring disse.

Aspøen udfyldes af to fjeldtoppe — den søndre 355 m. og den nordre 345 m. — adskilte ved et ca. 190 m. høit, i

øst og vest gaaende skar omtrent midt paa øen. Paa nord-siden begrænses dette skar af steil fjeldside lige til toppen af fjeldet, medens søndre top falder svagt mod skaret. Vestover falder fjeldsiderne fra disse toppe jævnt og gaar paa flere steder langs stranden over i bakkeskraaninger, hvor en del gaarde og pladse har fundet plads.

Efter karterne findes 37 større og mindre øer og holmer, der helt eller delvis tilhører dette herred. Af disse skal anføres:

Freis danner herredets nordligste og største del, og noget over halvparten tilhører dette herred, resten Kvernes. — Ved den dal, hvori Bolgvatn (i Kvernes) ligger, og som fortsætter mod Frei kirke, deles øen i to dele, hvoraf den vestligste er den høieste. Her hæver sig det trigonometriske punkt *Freikollen* (609 m.) og *Møstbjørnen* (455 m.) kort sydvest for denne, hvilke toppe er adskilte ved et trangt skar 314 m. o. h.

Fra Freikollens top sænker sig en top nordover, hvis side falder temmelig brat mod Bolgdalen samt vestover mod Møstbjørnen. Denne falder derefter brat mod Møstvaagen og eidet søndenfor denne, men levner langs vaagen en smal dyrkbar kystrand. Sydover falder saavel Freikollen som Møstbjørnen nogenlunde slakt og gaar over i dyrkede bakker langs Freifjorden. Odden vestenfor Møstvaagen og eidet søndenfor er bjergfuldt og lidet bebygget. Den er høiest i den sydlige del og gaar her op til 152 m. o. h. i toppen i nordøst for Sildevaagnes.

Den østlige del af øen har 3 smaa fjeldpartier, nemlig et langs herredsgænsen, hvorpaa toppen *Breili* (336 m.) ligger. Fjeldsiden falder temmelig brat mod et dalstrøg, der strækker sig fra Frei sæter i nordøstlig retning over Sætervatn, Kjærringvatn og Svartvatn. Søndenfor denne dal ligger i den østlige del en fjeldstrækning, hvor man har toppen *Husaas* (314 m.), og hvorfra fjeldsiderne sænker sig svagt og gaar over i bakketerræn langs Freifjorden, hvor en del bebygning, fornemmelig pladse ligger.

I den vestlige del er ligeledes et lavt fjeldstrøg, der i toppen ved Kjærringvatn har sit høieste punkt 257 m. Det sænker sig efterhaanden nordøstover mod fjorden, langs hvilken en del gaarde og pladse ligger.

Søndenfor Freio, og adskilt fra samme ved et paa det smaleste kun 150 m. bredt sund, ligger *Flatsetø*, 2 km. lang fra øst til vest og i den vestlige del 1 km. Den er tæt bebygget.

Kort nordenfor odden ved Møstvaag ligger de 3 smaa øer *Bratø*, *Flatø* og *Amundø*, der er bebyggede.

Kyst og fjorde. Mod Freifjorden har dette herreds fastland (Aspoen) en kystlinie, der er 11 km. lang.

De fjordstrækninger, der støder op til dette herred, er vestenfra:

Bremsnesfjorden kommer ind fra Kvernes herred, gaar mellem Freio og Averø først i sydlig og derefter i sydøstlig retning til syd for Flatsetø, hvor den gaar sammen med Kvernesfjorden og Freifjorden, der gaar i nordøst. Ved herredets nordgrænse er den mellem Aarholmen og Rødsandnes paa Iverøen lidt over 1 km. bred, beholder omtrent samme bredde til Sildvaagnes, men udvider sig herudenfor noget, og er mellem Præstnes paa Flatøen og Lundenes paa Averøen 1,7 km. Den har rent løb, hvis dybde varierer mellem 188 og 210 m. Den danner i den nordlige del *Møstvaagen*, der gaar ind mellem Freio og Amundø og derefter skjærer sig ind i førstnævnte ø til henimod gaarden Møst. Dens bredde er omkring 0,4 km. og den har en del smaa holmer i den østre del, medens løbet i den vestre del er rent.

En ankerplads for smaa fartøier findes ved Saltkjelvik og en ved Amundøens sydende med 9,4 m. vand. Til denne fører fra Bremsnesfjorden *Srømsund* i østlig retning. Mellem Amundø, Flatø og Bratø findes en ankerplads med 17 m. vand, hvortil man kan komme ind saavel søndenfra mellem Amundø og Flatø, som nordenfra mellem førstnævnte ø og

og Brato, som gjennem det smale Sipelsund mellem Brato og Flato.

Vestenfor Møstvaagen skjærer den lille *Kystvaag* med ankerplads for smaafartøier ind i sydlig retning til kort forbi pladsen Blomviken. Forevrigt danner Bremsnesfjorden flere smaalbugter sydover Freioen. Mellem denne ø og Flatsetø fører et smalt og ganske grundt sund. I dettes østlige del er ankerpladse med omkring 6 m. vand.

Freifjorden, som paa en strækning adskiller dette herred og Strømsneset, er en fortsættelse af fjordstrækningerne i Tustern herred. Den kommer ind mellem Freio og Aarsundo (i Strømsneset), hvor den er henved 3 km. bred, fortsætter i sydlig retning, idet den udvider sig til Aspøens nordbred, smalner her af til 2,5 km. mellem Sollaupen paa Aspø og Birkestrand paa Freio og gaar i sydøst ned mod Bergsoens nordside, hvor den gaar sammen med Bremsnesfjorden. Fjordens løb er rent og 192 m. dybt i den ytre del indtil Sollaupodden, men dybden aftager herfra indover og er mellem Flatsetø og Bergsø kun 51 m.

Den danner paa Freioen en del mindre bugter; i enkelte af disse er der ankerpladse, saaledes ved *Kleven* med 15 m. vand og ved *Havnen* med 9,4 m. vand.

Paa Aspøen danner den *Aspbogen* udenfor Aspholmen.

Fra de foran nævnte fjordstrækninger fører paa begge sider af Bergsoen indløb, nemlig paa vestsiden *Gjemnessund* og paa østsiden *Bergsøund*.

Bergsøund, som i sydøstlig retning fører mellem Bergsoen og Aspøen, er i den ytre del 113 m. dyb, men tiltager i dybde til 282 m. Omtrent midt i den nordlige del af sundet ligger skjærene Skallen og ved Bergsoens nordøstpynt Maalø, Brusen og nogle holmer; løbet mellem Skallen og Brusen er 0,6 km. bredt, og i sundets sydlige del mellem Snedkernes og Bergsø henved 1 km. Indenfor Maaløen findes ankerplads for smaafartøier.

Gjennem disse sund kommer man ind i *Bergsøfjorden*, der er fjordstrækningen mellem Bergsoen og Aspøen paa nord-

siden og en del af Øres og Tingvolds fastland paa sydsiden. Denne fjord, der syd for Gjemnessund er 164 m. dyb og 2 km. bred, gaar i nordøstlig retning med omtrent samme bredde til midt paa Bergsoen, hvorfra den tiltager i bredde østover og er 4 km. mellem Tingvolds fastland og Aspøen. Dybden her er ca. 265 m. Ankerpladse findes mellem Hjortskjærene og Bergsø med 5,6 m. vand, mellem Bergsholmen og Bergsø 9,4 m. og ved Larsnes paa Aspøen med 3.8 m.

Fjordens løb er rent.

Forskjellen mellem fjære og flod i disse fjordstrækninger er ca. 1,9 m.; der er stadig og stærk strøm.

Fiskeri er af stor vigtighed for dette herred; dets beliggenhed giver let adgang til deltagelse i fiskerierne udenfor fogderiets kyster, ligesom de vidtløftige fjordstrækninger giver adgang til fiskeri efter sei, lange, kveite og lax. Undertiden gaar ogsaa sommersilden ind.

Udbyttet af fiskerierne har efter den officielle statistik udgjort i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax- og sjøerret	1500 kr.	1175 kr.

Vasdrag. Dette herred har kun faa vasdrag, der alle er smaa.

Af disse skal anføres paa Freio: bækken, der fra Kjæringvatn gaar i nordøstlig retning, danner Svartvatn og Drabovatr, og fortsætter med ubetydeligt fald til gaarden Perkvernen, hvor den falder i Freifjorden. Dens længde er 5 km. Over den fører en bro ved pladsen Dalen.

Kvalvaagelven, som fra det lille tjern ved Brataas løber i østlig retning, danner Sætervatr og et par smaa tjern østfor dette, hvorpaa den med svært fald gaar til Freifjorden ved Kvalvaag. Ved denne gaard fører en bro over. Længden er 4,5 km.

Indsjøer. Efter karterne findes 10 vand, der alle ligger paa Freiø; de er ganske smaa.

Det største af dem er det før nævnte *Drabovatn* i dalen øst for Breili, hvilket kun er henved 0,5 km. langt og lidt over 100 m. bredt.

Der er ørret i vasdragene og vandene.

Ferskvand:

Samlet areal 0,1 km.²

Jordsmonet i Frei herred bestaar af muldholdig *sand* og *aur* samt myr. Der er paa mange gaarde god jord, men den er ofte stenet.

Herredsstyrelsen anslaa *værdien af 1 maal jord* til 80 kr. og omkostningerne ved *rydningen af 1 maal* til 70 kr.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . .	—	liter
Rug . . .	288	—
Byg . . .	360	—
Blandkorn	—	—
Havre . .	490	—
Erter . .	—	—
Poteter .	2450	—
Hø	—	kg.

Nyland opryddet i femaaret udgjør antagelig 400 ar:

Bebygning. Saavel Freiøens strandsider som Aspoens nordre del og Flatsetø er taalelig jevnt tæt bebygget med gaarde og pladse, hvorimod bebygningen paa Aspoens sydlige del er mindre tæt.

Af sætre findes kun 3, der alle ligger paa Freiøen.

Bebygning findes paa de mindre øer: *Aspholmen, Maalø, Bergsøholmen, Bratø, Amundsø og Flato.*

Her er hoiden for nogle gaarde:

Jaavik gaard.	75	m. o. h.
Drage gaard.	83	—
Skjevling gaard	38	—
Sletten plads.	69	—
Hagen —	19	—
Bjerkestrand sæter	173	—

Der er noget *dyrkbart, men udyrket land* igjen paa *Frei*, saaledes paa præstegaarden. Herredsstyrelsen anslaar arealet af den dyrkbare, men udyrkede jord i herredet til 1000 maal.

Havnegangene er ikke daarlige.

1ste januar 1891 var der i Frei herred:

Heste	61
Storfæ	620
Faar	1484
Gjeder	29
Svin	86
Rensdyr	—
Fjærkræ	339 høns,
Bikuber	—

Skog. Frei herred har ikke saa ret lidet furuskog paa den del af Freioen, som hører til herredet, saaledes under gaardene Flatset, Or og Frei. Ogsaa paa den del af Aspø, som hører til herredet, er der en del furuskog med birk. Der er tilstrækkelig til herredets behov af furuskog, og ogsaa løvskogen, — birk, or, hassel og rogn — er nok til herredets fornødenhed, og noget ved kan sælges til Kristiansund.

Dalen, der kommer ned til gaarden Elven ved Freifjorden i sydlig retning mellem Freikollen og Husaas mod Bolgvatn, optages for størstedelen af myrer, der ligger udyrkede.

Der er brændtorv i myrerne, og den benyttes delvis.

Grip.

Grip kaldes en gruppe af holmer og skjær, som omgiver Gripholmen, der ved siden af Brathaarskollen, hvor der er et fyr, er den eneste beboede ø i hele gruppen.

Grip danner intet selvstændigt herred og udgjør heller ikke en del af noget andet herred, og af denne grund maa denne øgruppe omtales særskilt.¹⁾

Gripholmen ligger ca. 15 km. nordnordvest for Kristiansund. Ogruppen har Gripholen i nordost, Ytrefjorden i sydost, Treflisleden i sydvest og havet i nordvest.

Grip kirke ligger paa ca. 63° 14' nordlig bredde og 3° 7' vest for Kristiania meridian.

Det samlede areal udgjør . . . 0,48 km.²

Heraf er:

Fastland 0,00 —

Øer:

Flatskjæringen 0,01 —

Moholmen 0,04 —

Grønningen 0,03 —

Klakken 0,02 —

Kvitingen 0,02 —

Grip 0,04 —

n. Flathaarskollene 0,03 —

s. — 0,03 —

Indgrip (3 øer) 0,11 —

71 smaa holmer 0,15 —

Samlet areal af øer 0,48 km.²

¹⁾ Da Grip er uden kommunal repræsentation er der en række af love, som forudsætter en kommune, som ikke gjælder her. Det er saaledes ikke muligt for nogen indvaaner paa Grip at blive stemmeberettiget; der er ingen direkte skat; der udlignes en kopskat til bestridelse af de almindelige udgifter til skole og fattigvesen; her er ingen begravellesplads (af mangel paa jordsmon) o. s. v. Herredet hører til Kvernes lensmandsdistrikt og thinglag, og i geistlig henseende hører Grip under Kristiansund.

Mellem 0—200 fod ligger 0,48 km.²

Bergarternes areal er saaledes fordelt:

Sandsten og konglomerat . . .	0,3 km. ²
Gabbro	0,2 —
	0,5 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Snauvfjeld og udmark	0,48 km. ²
------------------------------	-----------------------

Geologi. Indgrip med omliggende øer bestaar af *sandsten* med *konglomerat*, medens Grip bestaar af *gabbro*. Selve Indgrip er sandsten med temmelig grove sandkorn, og derhos forekommer indbaget i sandstenen dels stribevis, dels isoleret tilrundede stykker, op til en næves størrelse af granit, gneis og kvartsit, hvorved bergarten gaar over til et konglomerat. Strøg af sandstenslagene er mod ono. mod Edø, der ligesom Indgrip bestaar af konglomerat. Faldet er indimod land mod sydsydost.

Paa Grip og omliggende holmer som paa Brathaarskollen, hvor fyret staar, er bergarten en hel anden, nemlig en gabbro eller maaske rettere en diorit, hornblende, hvid feldspath og glimmer.

Saavel paa Indgrip som paa Grip er fjeldene stærkt tilrundede, moutonnerede og bedækkede med *friktionsstriber*, hvilke paa Indgrip gaar imod nordvest og paa Grip imod nordnordvest. De gaar tvert over de tilrundede knauser paa øerne og er mærkelig nok ikke udslettede, skjønt øerne sikkerligen under landets stigning længe har ligget udsat for havets brændinger.

Orografi. Ogruppen har ialt 82 øer og 130 skjær, hvilke er delt i to hovedgrupper, gruppen omkring *Grip* og gruppen omkring *Indgrip*.

Alle øerne er lave, og neppe nogen ø hæver sig høiere end til ca. 10 meter.

Selve Grip eller Gripholmen er, som før nævnt, ved siden af øen Brathaarskollen, hvor fyret staar, den eneste beboede ø, og her ligger Grip fiskevær. Ogsaa denne ø er lav, og hele arealet udgjør 0,04 km.² eller ca. 40 maal.

Indgrip bestaar af 3 øer, som ligger ca. 4 km. sydost for Grip. Her er ogsaa en gruppe af lave holmer og skjær, og de er samtlige ubeboede.

Da alle holmerne er smaa og lave, saa afgiver de kun liden beskyttelse mod veir og vind, og strøget om dem er fuldt af boer og grunde.

Kyst og fjorde. Griphølen kaldes farvandet mellem Grip og Indgrip paa sydvestsiden og skjærene ved Smølen paa nordostsiden; den fører ind til Kristiansundsleden eller Ytrefjorden. Et par kilometer no. for fyret paa Brathaarskollen har den en største dybde af 275 meter og aftager i dybde baade indad mod land og udad mod havet.

Nordvestlig for Grip ligger flere vidtstrakte grunde, som benævnes *Griptarene* eller *Nattergalene* med dybde fra 4 til 28 m.

Kristiansundsleden, hvis østlige del kaldes *Ytrefjorden*, ligger indenfor Indgrip øgruppe mellem denne og øerne omkring Kristiansund.

Trefjordsleden fører ind til Kristiansundsleden mellem skjæret Treflisa og lille eller nordre Skjælbreia.

Skjellingleden fører ind til Kristiansundsleden mellem Flatskjellingen (Flatskjæringen) og Treflisa vestom Sua og Anbogskjær, de to vestligste smaaskjær af Grips øgruppe.

En fartoisled fører fra Grip vestom Indgrip ind paa Kristiansundsleden, men paa begge sider ligger mange boer.

Leieskjærleden er en baadled, som fra Grip fører mellem Store og Lille Leieskjær og søndenom Fonskaftet ind til Kristiansund. Den kan kun benyttes i roligt veir.

Mindre fartøier kan i magsveir ligge tilankers paa sydsiden af Gripværet paa 15 til 17 meter vand mellem to smaa skjær, men nordlige og nordvestlige vinde sætter et voldsomt sjødrag ind paa ankerpladsen.

Paa Grip er en baadhavn med molo.

Grip fyrtaarn er et høit, rødt jerntaarn — pragtfuld udsigt mod havet og nogne øer udad, og snedækkede tinder indad —; taarnet ligger paa yterpynten af Brathaarskollen, den nordostligste af holmerne ved Grip. Lysets høide o. h. er 47,0 meter.

Fiskerierne er hovednæringsvei og saa godt som eneste næringsvei paa Grip.

I skreifiskerierne deltog:

1892	329	mand	med	udbytte	330 000	stkr.	skrei
1893	340	—	—	—	207 000	—	—

Udbyttet af fiskerierne forøvrigt er opført under Kvernes herred.

Vasdrag. Elve eller indsjøer findes ikke paa Grip. Endog paa vand er der daarlig tilgang paa selve Grip, og vand maa ofte hentes paa Indgrip.

Jordsmon. Paa grund af øernes ringe udstrækning og beskaffenhed er her ikke tale om jorddyrkning. Paa selve Grip er der nogle høist ubetydelige smaaaflekker for kaalrabi og poteter, men rummet er indskrænket, saa hvad der avles er høist ubetydeligt.

Bebygning. Det er som før nævnt kun den egentlige Gripholm, som er bebygget, og saa er det fyret paa Brathaarskollen. Holmen er tæt bebygget, thi her er 46 huse med en befolkning paa 198 mennesker. Her er en kirke og lodsstation. Paa grund af øernes ringe udstrækning blir Grip tættere befolket end noget herred i amtet, 412,5 mennesker pr. km.².

Havnegange for et par kjoer og nogle sauer er der paa Indgrip.

1ste januar 1895 var der paa Grip:

Storfæ	2
Faar	11
Svin	3

Skog. Øerne er helt snaue, og de har ikke brændtorv.

Øre herred.

Øre herred, der indbefatter Øre sogn, bestaar, naar undtages nogle smaa øer, af fastland, hvori Batnfjorden gaar ind. Herredet grændser mod nord til Kvernes og Gjernes herreder og til Batnfjorden, mod øst til Tingvold, mod syd til Nesset og Bolsø herreder og mod vest til Frænen og Kvernes herreder.

Øre kirke ligger paa Batnfjordens sydøstlige side under nordlig bredde $62^{\circ} 55' 13''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 57' 56''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 18,5 km. og fra øst til vest 31 km.

Herredet har en trekantet form, dog med temmelig uregelmæssige sider, og det har en største længde fra sydvest mod nordøst ca. 32 km. og største bredde fra sydøst mod nordvest — i den østlige del — ca. 19 km. Vestover aftager bredden efterhaanden.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Ranem*.

—	østligst	—	—	-	<i>Rotli</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Dyrli</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Ullaland</i> .

Herredets samlede areal 232,3 km.²

Heraf er:

Fastland 232,26 —

Øer:

Samlet areal af 4 smaasøer 0,01 —

Ved kgl. resolution af 14de juli 1893 blev det bestemt, at af dele af herrederne Kvernes Frei, og Øre skulde oprettes et nyt herred Gjernes herred fra 1ste september 1893, og der blev da af Øre herred afgivet 12,7 km.², nemlig den strækning af det gamle Øre herred, som ligger nordøst for en linie, som drages fra Rødfjeld top i sydøstlig retning og mellem gaar-

dene Rød og Blakstad. Det er gaardene paa Batnfjordens nordside fra Blakstad til Gjemnes gaard.

Da ikke alle beregninger er udførte for det saaledes reducerede Øre herred hid sættes her det gamle areal:

Herredets ældre samlede areal udgjorde 245,0 km.²
Efter Norges officielle inddeling i 1889 242,46 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	185,0 km. ²
Gammel granit	20,0 —
Ler, sand, aur.	30,0 —
Indsjøer	8,0 —
	<hr/>
	243,0 km. ²

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	3,4 km. ²
Eng	10,2 —
Ager og eng	13,6 km. ²
Skog	10,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, indsjøer.	219,4 —
	<hr/>
	243,0 km. ²

Arealet er fordelt saaledes efter *høiden*:

			Efter det ældre areal.	Efter det nye areal.
Mellem	0—200'	o. h. ligger	12,6 km. ²	10,4 km. ²
—	200—500'	— —	30,1 —	28,2 —
—	500—1000'	— —	63,6 —	60,7 —
—	1000—2000'	— —	114,6 —	110,5 —
—	2000—3000'	— —	23,8 —	22,2 —
—	3000—4000'	— —	0,3 —	0,3 —
			<hr/>	<hr/>
			245,0 km. ²	232,3 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Silsetelvns (Aardalselvns). . .	61,4 km. ²
Storelvns.	20,3 —
Istadelvns	4,7 —
Gusjaaselvns	68,6 —
Til havet og mindre vasdrag .	77,3 —
	232,3 km. ²

Geologi. *Gneis* med *gammel granit* er raadende i Øre herred. Lagene stryger mod vestsydvest langs Batnfjorden, mest med sydligt fald. Ved Duaas og Heggem omkring Fosterlaagen er der rødtribet gneis med sydligt fald; paa Vettafjeld øiegneis med sydligt fald. Hvidtribet og rødtribet gneis med sydligt fald er almindelig langs Batnfjordens sydside.

Inderst i Batnfjorden ligger *terrasser*, der ved Furuset naar en høide af 89 meter. Her findes sjøskjæl.

Strandlinie ved Klokkerhaug ligger 91 m. o. h.

Orografi. Dette herred bestaar af fastland, omkring Batnfjorden, og 4 smaaholmer i samme.

Ved Batnfjorden, den fra sammes bund i sydvestlig retning gaaende Silsetdal og dens fortsættelse Aandalen, deles dette herred i:

- I. Strækningen sydøstenfor denne begrændsning og
- II. Strækningen nordenfor samme.

I. *Strækningen sydøst for Batnfjorden og Silsetdalen* er ved Osmarkeidet og den fra samme i nordlig retning til Batnfjorden gaaende Torvikdal delt i 3 dele. Osmarkeidet gaar fra Nettet herred med svag stigning i nordøstlig retning, hvorefter det fortsætter i Angvikdalen i Tingvold herred. Dalens bund, der er omkring 1 km. bred, optages af myrlændt terræn og af Fosterlaagen.

Paa dens nordskraaning, der sænker sig i bakkeformatio-

ner, er en for det meste høitliggende tæt bebygning, medens der paa sydsiden kun er 1 gaard og 1 plads.

Søndenfor Osmarkeidet og Fosterlaagen er en fjeldstrækning, hvis høide over havet er ca. 340 m. Her er enkelte afrundede toppe som *Vettafjeld* (614 m.), *Svartakslen* paa grændsen mod Nettet og *Kjærringnebb* paa grændsen mellem dette herred, Nettet og Tingvold. Paa denne fjeldstræknings nordside, hvilken falder mod Fosterlaagen, kommer et trangt, øde dalføre ned langs grændsen mod Tingvold fra henimod Kjærringnebbas vestside; en ligeledes ubeboet, trang dal kommer ned midt paa Fosterlaagens sydbred, paa østsiden af Vettafjeld.

Torvikdalen stiger fra Fosterlaagen i nordlig retning til kort ovenfor Heggemsvatn, hvor den har naaet en høide over havet af 210 m. Herfra falder dalen vestover, trangt indsluttet mellem temmelig bratte sider indtil Torvikvatn, hvorfra den udvider sig noget og udmunder om Torvikgaardene. Dalbunden, der i det hele er flad, falder i terrasser mod sjøen ved Torvik og har ved sin munding temmelig steilt fald. Dalen har faa gaarde, torvmyrer og kun lidet og udhugget skog.

Paa dalens østside ligger en fjeldstrækning, der kan benævnes *Rensfjeldets*, da dette fjeld, som ligger paa grændsen mod Tingvold, er det høieste punkt — 1004 m. —

Paa grændsen mod nævnte herred ligger ligeledes *Little Rensfjeld* (716 m.), og fra disse to toppe strækker fjeldet sig vestover mod dalen, som det begrændser, paa et stykke temmelig steilt. Fjeldsiden er kratbevoxet til omkring 380 m. o. havet. Nordover sænker Rensfjeldet sig først med svag heldning, men derpaa temmelig brat, men har ca. 30 m. over Bergsøfjorden et lavere plateau, der igjen sænker sig mod fjorden, dels steilt og dels i dyrkede bakker. Omkring Torvikbugten skraaner landet med dyrket jord paa skraaningerne. Ved fjordens strand levnes ogsaa plads for nogen bebyggelse.

Strøget vestenfor Torvikdalen er et lavt fjeldplateau, der fortsætter ind i Bolsø herred langs Fannefjordens nordside. Her hæver sig en hel del afrundede toppe adskilte ved dalfører og skar, saaledes *Nebba* (859 m.) og *Holtelia* (619 m.) i den østlige del langs Torvikdalen og vestenfor disse *Grønfjeld* ca. 720 m., *Nedregaardslia* (582 m.), *Dua* (tr. p. 797 m.), *Deleskarven* (631 m., paa grænsen mod Bolsø), *Blaanebba* (709 m.), *Vaslimana* (781 m.), *Torisetnebba* (784 m.), *Silsetnebba*, *Middagsfjeld* ca. 600 m.), *Stokaasen* (439 m.), *Steinlihei* ca. 565 m. og vestligst *Ranheia* (649 m.).

Fjeldpartiet falder svagt heldende mod den søndre begrænsning — Fosterlaagen og Ordalen — hvor den gaar over i dyrket og tæt bebygget bakketerræn. Mod Torvikdalen er derimod fjeldsiden temmelig brat. Nordover sænker fjeldet sig i den østlige del paa strøget fra Torvikdalen til Skeisdalen — med jevn skraaning mod Batnfjorden, langs hvilken — ca. 60 m. o. h. — findes en ca. 0,5 km. bred dyrket og tæt bebygget afsats.

I denne del af fjeldpartiet kommer ned til Fosterlaagen forbi gaardene Duaas et dalføre, som har sydlig retning mellem *Nebba* og *Grønfjeld* og senere sydøstlig; fra den fører et ca. 500 m. høit skar over i den trange ubeboede dal mellem *Holtelia* og *Nedregaardslia*, som udmunder ved *Bakke* og *Dønnem*.

Skeisdalen kommer ned til Batnfjorden i nordvestlig retning; bunden stiger langsomt indtil gaarden *Larssæter*, herfra er stigningen rask mellem *Grønfjeld* og *Dua*; senere fører skaret mellem disse over i en liden dal, der fortsætter til *Duaas*. Skeisdalens bund, der er ca. 0,5 km. bred, bestaar af bakkeskraaninger paa begge sider og er nogenlunde tæt bebygget.

Indenfor denne dal falder fjeldplateauet med temmelig brat sammenhængende skraaning (ca. 1:35) mod Batnfjorden og det saakaldte *Fanneeide*, der fører over til *Fannestranden*.

Langs fjorden findes nedenfor fjeldsiden paa den hele

strækning et omkring 380 m. bredt bakkestrog, der er dyrket og tæt bebygget.

Silsetdalen kommer ind fra Frænen herred ved Langdalsvatn, har til gaarden Aandal navn af Aandalen og gaar i nordøstlig retning ud i Batnfjordens bund. Fra Langedalsvatn til Langevatn danner den grændsen mod Bolsø. Dalen, der i sin hele længde er gennemstrømmet af Silset- (Aandals) elven, har paa begge sider af denne fra Ullaland fordetmeste bakkeskraaninger med tæt bebygning i dalens nedre del, omkring Bjerkeset og Silset, om Furuli og Furset og om Aandal. Ovenfor Ullaland er der ikke flere gaarde, kun de 2 Aandals sætre. I den nedre del er dalen 1,2 km. bred; den smalner efterhaanden af opover; dens stigning fra fjorden, indtil den gaar ind i Frænen — en strækning, der er 16 km. — er kun 251 m. eller gennemsnitlig 1:64.

Fra denne dal gaar strax søndenfor Furset, det saakaldte Fanneeid, der stiger til ca. 225 m.s høide ved Furset sæter, men herfra igjen aftager i høide og gaar ind i Bolsø herred.

Vestenfor dette eide naar *Ranheia* 649 m.s høide kort nordenfor grændsen mod Bolsø.

Dets fjeldside falder brat mod Aandalen.

II. *Strækningen nordenfor Batnfjorden og Silsetdalen med Aandalen* har sit høieste strog paa herredsgrændsen, langs hvilken der er en række toppe som *Bjørndalsheia* (929 m.) paa grændsen mod Frænen, *Luten* (973 m.), hvor grændserne mellem dette herred, Frænen og Kvernes støder sammen, videre paa sidstnævnte herreds grændse: *Vestre Tussen* (ca. 880 m.), *Tussen* (tr. p. 1020 m.), *Hattene* (ca. 880 m.), *Harstadfjeld* (tr. p. 1004 m.) og *Rødfjeld* (800 m.). I den vestlige del af fjeldet kommer *Vasdalen* ned til Langedalsvatn; den adskiller ved skaret, der fører over i *Surendalen* (i Kvernes), *Bjørndalsheia* og *Lutens* fjeldpati fra det østenfor liggende strog. Mod dette skar falder *Luten* med steil fjeldside, men den sænker sig slakere mod *Vasdalen* og *Langedalsvatn*.

Fra den forannævnte række af toppe, paa grændsen mod Kvernes, sænker fjeldet sig i regelen temmelig langsomt indtil i en høide omkring 380 m. o. h., men herfra falder det brat mod dalen og fjorden uden at være afbrudt ved nogen dybere dal. Flere skar gaar over høideryggen, saaledes et mellem Vestre Tussen og Tussen, hvilket fører ned til Vasgaard i Kvernes; det høieste punkt er ca. 436 m.

Gaupsetskaret fører paa Harstadveldets vestside fra gaarden Gaupset over til Strand ved Isingvaagen. Dette er ca. 500 m. paa det høieste. Paa nordsiden er Harstadveld adskilt fra Rødfjeld ved *Astadskaret* ca. 350 m. høit, som fører mellem Astad ved Batnfjords indre del og Sjøvik ved Sjøvikbugten. Mod Batnfjorden gaar fjeldsiden over i et ca. 0,5 km. bredt bakketerræn, der er opdyrket og tæt bebygget.

I Silsetdalen gaar, som foran nævnt, ligeledes fjeldsiden i regelen over i bakker indtil gaarden Ullaland.

Fjeldsiderne paa denne strækning er kratbevoxet indtil omkring 350 m. over havet.

Kyst og fjorde. Mod Bergsøfjorden og Batnfjorden har dette herred en kystlinie, der er 19,5 km. lang.

Bergsøfjorden kaldes fjordstrækningen mellem Bergsøen og fastlandet fra Gjemnessund og til nord for Kvalvaag, hvor Tingvoldfjorden begynder. Denne fjord, der syd for Gjemnessund er 164 m. dyb og 2 km. bred, gaar i nordøstlig retning med omtrent samme bredde til midt paa Bergsøen, hvor den tiltager i bredde og er ved grændsen mod Tingvold — mellem fastlandet og Aspø i Strømsneset — 4 km. Dybden er her ca. 265 m. En bugt henved 1 km. lang gaar ind til Torvik.

Fra Bergsøfjorden skjærer mellem Gjemnes og Repsholmen *Batnfjorden* ind i herredet i sydvestlig retning og gaar til Astad og Naastadgaardene. Den er 9 km. lang, i den ytre del 2 km. bred og aftager jævnt indover, saa den ved bunden kun er 0,5 km. Ved munden er denne fjord 104 m. dyb, bliver først lidt dybere, men aftager derefter jævnt indover til bunden.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.
Fjordene er sjelden islagte.

Udbyttet af *fiskerierne* har i 1892 og 1893 udgjort efter den officielle statistik:

	1892.	1893.
Lax og sjørrret	800 kr.	365 kr.

Vasdrag. *Gusjaaselven* har sit udspring fra Fosterlaagen, hvorfra den med ringe fald løber i sydvestlig retning gennem myrlændt terræn, den danner paa et kort stykke grænsen mod Nesset og gaar ind i Bolsø.

Sjøen Fosterlaagen optager:

- Elven fra Fiskevatntjern mellem Nebba og Grønfjeld.
- Elven fra Oievatn beliggende syd for Litle Rensfjeld.
- Elven fra skaret mellem Kjærringnebbas og Svartakslens.
- Elven, der kommer fra tjernet beliggende vest for nordre Rødsæter (i Nesset).
- Elven ved Sandenes.

Torvikelven, der dannes af en bæk fra skaret sydvest for gaarden Stordal og af en bæk fra Litle Rensfjeld, hvilke forener sig vest for gaarden Reiten, gaar først nordøstlig, men derefter nordlig ned igjennem Torvikdalen med lidet fald, danner Torvikvatn og falder ved gaarden Torvik ud i Torviken. Over den fører en bro ved Torvikvatns nordende og en ved Torvik.

Sjømelings- eller *Skjeielven* dannes ved sammenløb af elve fra Torisetnebbas, fra skarene vest og nord for Grønfjeld, hvilke elve forener sig kort nedenfor Larssæter. Herfra gaar elven med smaabugtet løb og lidet fald mellem dyrkede bakkeskraaninger ned gennem Skeisdalen og falder forbi Øre kirke ud i Batnfjorden.

Aandals- eller *Silsetelven* har sit udspring fra Langevatns nordøstende, hvor dette herred, Bolsø og Frænen støder sammen. Elven gaar herfra i nordøstlig retning paa grænsen mod Bolsø og danner Langedalsvatn, hvorefter den fra dette

vands østende forlader herredsgrænsen, løber i østlig retning ned gennem Aandalen til noget ovenfor gaarden Ullaland. Med nordøstlig retning fortsætter den saa ned igjennem dalen med bugtet løb mellem dyrkede, tildels tæt bebyggede bakkeskraaninger, og falder forbi Astad ud i Batnfjordens bund. Den har lidet fald, nemlig kun 250 m. fra Langevatn til Batnfjorden, en strækning, der er 15,5 km. lang; der er ingen fosser af betydning. Flere steder i denne elv dannes smaa oer, og over den fører en bro ved Furset og en ved Astad. Den optager en hel del tilløb, og flere af disse driver mindre møller og nogle sager.

Til Batnfjorden løber foruden de tre forannævnte en hel del mindre elve og bække.

De anvendes til drift af cirkelsage til skjæring af tøndestav.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Gusjaaselven</i> fra Fosterlaagen	1,3 + (1,2) ¹⁾	km.
<i>Torvikelven</i>	7,5	—
<i>Sjømælings-</i> eller <i>Skeielven</i>	7,5	—
<i>Aandals-</i> eller <i>Silsetelven</i> (1,5) ¹⁾ +	15,7	—

Indsjøer. Efter karterne findes 45 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred.

Af disse skal anføres:

Fosterlaagen paa Osmarkeidet er 4,7 km. lang og paa det bredeste — omtrent paa midten — henved 2 km. bred; den aftager efterhaanden i bredde saavel til øst- som vestenden. Dets bredder er for det meste bjergrige og temmelig svagt skraanende og skogbevoxede, men ved gaardene Sandnes, Fostervold og Duaas dyrkede. Fosterlaagen skal være rig paa orret og røie samt sik.

Silsetvatn mellem Silsetnebbas og Middagsfjelds skraaninger er 2,5 km. langt og paa det bredeste 0,5 km., men bliver

¹⁾ () betegner, at vasdraget danner herredsgrænsen.

noget smalere i den nordlige del. Dets bredder er bjergrige og ubeboede. De øvrige vand er smaa og uden betydning.

De fleste vand og elve er fiskerige, og de forekommende fiskearter er ørret og roie, i Fosterlaagen tillige sik. I Silset-elven gaar laxen op fra fjorden.

	Areal i km. ²	Høide i m.
<i>Ferskvand:</i>		
Fosterlaagen	4,5	112
Silsetvatn	0,9	—
Laagsaasvatn	0,5	436
Astadvatn	—	248
Ullalandsvatn	—	502
Trolddalsvatn	—	345
Slungvatn	—	207
Dønnemvatn	—	111
Torvikvatn	—	64
Fiskevatntjern	—	444
Heggemsvatn	—	168
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	<i>7,9</i>	<i>—</i>

Jordsmonet har i Silsetdalen og i Torvik tildels terrassernes sand og aur til underlag og bestaar af muldblandet sand; her er muldlaget tyndt. Bedre muldjord er der langs strandsiderne og i de øvre dele af dalene. *Jordsmonet* er skikket til kornavl.

Gaardene i Osmarkeidet er udsatte for frost paa grund af de store myrer i dette og i Tingvold herreder. Store strækninger ligger her som udmark, men ved gravning og uddigning maatte de kunne blive gode enge.

Herredsstyrelsen anslaar *værdien af 1 maal jord* til 160 kr. og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* til 80 kr.

Gjennemsnitlig *avl pr. maal (10 ar)* var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug . . .	280 —
Byg . . .	360 —

Blandkorn	—	liter
Havre . .	490	—
Erter. . .	—	—
Poteter. .	2450	—
Hø. . . .	720	kg.

Nyland opryddet i femaaret udgjør antagelig 1200 ar.

Bebygning. Dette herred har følgende bygdelag:

1) *Batnfjordens* paa begge sider af Batnfjorden og opover Silsetdalen. Dette er herredets største bygdelag, og her er en tæt bebygning af gaarde og pladse paa begge strandsider, men fornemmelig i dalen fra fjordens bund og 3 km. opover; her er gaardene Silset og Bjerkeset, Furuli og Furset, Aandal og Ullaland.

2) *Torvikdalen og strandsiderne ved Torviken* er ganske tæt bebygget ved denne vik og har nogle gaarde paa stranden langs Bergsøfjorden; opigjennem dalen findes kun enkelte gaarde og pladse.

3) *Osmarken* har fornemmelig sin bebygning paa dalens nordside — nordvest for Fosterlaagen. — Dalens sydside er saagodtsom ubeboet — har kun 1 gaard. Bebygningen i Osmarken er i de senere aar aftaget betydelig.

Enkelte sætre ligger paa Osmarkens nordside, paa nordsiden af Torvikdalen, i den øvre del af Skeisdalen og enkelte i skarene paa Silsetdalens sydside; paa nordsiden af denne dal og Batnfjorden er der foruden Aandals sæter kun 2 sætre.

I forhold til gaardenes antal i dette herred er sætrenes antal meget lidet.

Her er høiderne paa nogle gaarde og sætre:

Dønnem gaard	111	m. o. h.
Holten —	120	—
Heggemsli —	211	—
Heggem —	200	—
Reiten —	168	—

Furset sæter	226 m. o. h.
Myklebostad —	407 —
Holtén —	571 —
Torvik —	198 —
Duli —	370 —
Rotli —	407 —
Øre —	336 —
Dalen —	296 —
Aasen —	473 —
Ørset —	305 —

Øre herred har megen *dyrkbar jord*; gode dyrkbare myrer findes ved Duaas og Heggem ved Fosterlaagen. Myrstrækninger er der ogsaa østenfor Duaas sæter, i dalbunden nord for Furuli og i Vasdalen.

Herredsstyrelsen anslaar arealet af den dyrkbare, men udyrkede jord til 16 000 maal myrjord og muldjord med sandblanding.

Havnegangene er taalelig gode.

I januar 1891 var der i Øre herred:

Heste	234
Storfæ	1698
Faar	3035
Gjeder	73
Svin	171
Rensdyr	—
Fjærkræ	936 høns
Bikuber	—

Skog. Øre herred har vistnok noget skog, men dog neppe tilstrækkelig træmateriale til eget behov. Der findes noget furuskog i Osmarken omkring Fosterlaagen under gaardene Foster vold, Duaas og Sandnes samt lidt furuskog i Torvikdalen. Langs Batnfjorden og i Silsetdalen, hvor den

stærkeste bebygning ligger, findes kun lidet furu og noget birk og birkekrat. Løvskogen — birk, asp, or, hassel og rogn — er ikke saa betydelig, at der er ved til udførsel. Løvskogen gaar op til 350 meter.

Der er brændtorv, som benyttes i Torvikdalen og paa Oseidet.

Tingvold herred.

Tingvold herred, der ligger i Nordmør fogderis vestlige del paa østsiden af Ore herred, grændser mod syd til Nesset herred i Romsdals fogderi. Ved Tingvold fjord deles det i 2 dele og begrændses i øst af Halsefjord.

Med undtagelse af nogle smaa øer og holmer er herredets areal fastland.

Herredets grændser er mod vest til Ore herred, mod nord til Tingvoldfjorden og Strømsneset herred, mod øst til Halsefjorden og Stangvik og mod syd til Oksendalen, Tingvoldfjorden og Nesset.

Tingvold hovedkirke ligger paa Tingvoldfjordens østside omtrent midt i herredet under nordlig bredde $62^{\circ} 54' 45''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 32' 12''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 26 km. og fra øst til vest ogsaa 26 km.

Herredet har en nogenlunde firkantet form med en største længde fra sydøst mod nordvest 34 km. og største bredde fra sydvest mod nordøst 24 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er	<i>Bakkebo</i>
— østligst	— — — <i>Hafstad</i>
— sydligst	— — — <i>Havdalsbakken.</i>
— vestligst	— — — <i>Blikaas.</i>

Herredets samlede areal udgjør nu . 313,3 km.²

Heraf er:

Fastland 313,2 —

Øer:

4 smaaøer	0,15 km. ²
<i>Samlet areal af øer</i>	<i>0,15 —</i>

Efter den officielle statistik „Norges inddeling 1893“ udgjorde herredet 326,04 km.²

Imidlertid hører en del gaarde Bergsaas, Næverli og Rødsand, som er henførte til Tingvold, under Nessets herred, hvorved arealet er aftaget med . 12,88 —
saa at det nuværende areal skulde udgjøre . . . 313,16 —

Nogle af beregningerne i det følgende er gjort efter det gamle areal.

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeldet	223,0 km. ²
Gammel granit	70,0 —
Gabbro	5,0 —
Ler, sand og aur	20,0 —
Indsjøer	8,0 —
	<hr/>
	326,0 km. ²

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	3,1 km. ²
Eng	9,7 —
Ager og eng	12,8 km. ²
Skog	150,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, indsjøer	163,2 —
	<hr/>
	326,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem 0—200' o. h. ligger	33,6 km. ²
— 200—500' — —	63,7 —
— 500—1000' — —	95,8 —
— 1000—2000' — —	121,8 —
— 2000—3000' — —	10,1 —
— 3000—4000' — —	1,2 —
	<hr/>
	326,2 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Gusjaaselvens	5,6 km. ²
Hanheimselvens	51,3 —
Til havet og mindre vasdrag.	269,3 —
	<hr/>
	326,2 km. ²

Geologi. Grundfjeldets lag stryger i Tingvold herred i vestsydvestlig retning tværs over fjorden. Faldet er i den nordlige del af herredet paa begge sider af Tingvoldfjord nordligt, i den sydlige del sydligt. Hvor lagene stryger tværs over fjordene, fremkommer i regelen mange fremstikkende pynter og nes med længderetning efter strøget. Paa kysten langs Tingvoldfjorden til Gjul er der sribet gneis med nordligt fald, ved Gjul sydligt fald, ved Tingvold kirke sribet gneis med sydligt fald; ogsaa lodrette lag (Hindhhammer) ligesom næsten horizontale lag (Rotaas) forekommer.

Strandlinier forekommer ved Hoem 103 m. o. h. og ved Hatvik 102 m. o. h. paa Tingvoldfjordens vestside, ligesaa ved Hufatet i 126 meters høide, ved Tingvoldeid 89 og ved Bergem 106, alt paa Tingvoldfjordens østside.

Herredets løse afleiringer bestaar væsentlig af aur og sand, men ogsaa ler forekommer. Ved Gjul er der ler og ligesaa har Tingvold præstegaard ler til undergrund. Paa eidet mellem Vaagsbø og Koksvik i Tingvold er der dels *sand* dels *ler*.

Orografi. Dette herred, deles ved Tingvoldfjorden i to dele.

Den del, som ligger paa Tingvoldfjordens vestside, er igjen delt ved *Osmarkeidet*, der fra Fannefjordens bund (i Nettet) fører til den sydlige del af Øre herred og ind i Tingvold, hvor det fortsætter i Angvikdalen.

Paa den søndenfor eidet liggende del hæver sig enkelte afrundede toppe, saasom *Draglandsheia* ca. 600 m., *Kjærringnebb* ca. 600 m. paa grændsen mod Nettet og Øre, *Banken* 589 m. og *Storfjeld* 586 m. Landet falder — naar undtages Storfjeldets østskraaning, der er temmelig steil — med lang

skraaning mod Tingvoldfjorden, paa hvis strandside der ligger en del gaarde og pladse og mod Osmarkeidet (Angvikdalen). Paa nordre side kommer langs Øres grændse et trangt, øde dalføre ned fra Kjærringnebbas vestside, ligesom der ogsaa er en liden dal mellem dette fjeld og Banken.

Angvikdalen, der begrændser dette parti, kommer ned til gaarden Angvik ved Tingvoldfjorden i østlig retning; henimod Øres grændse ligger dalbunden i 175 m. høide o. h., og saa falder eidet mod Føsterlaagens bassin i nævnte herred. Dalbunden, der er ca. 1,2 km. bred, optages af store myrstrækninger, der let kunde opdyrkes; hvor den ikke er myrlændt, er den bevoxet med furuskog. Der er nogle terrasser. Paa dalens sydside, som i regelen er steil, ligger kun én gaard, men paa nordsiden, der sænker sig i bakkeskraaninger, er der flere gaarde og nogle pladse.

Paa strækningen nordenfor denne dal er *Rensfjeldet* eller *Reinsfjeldet*, paa grændsen mod Ore det høieste — 1004 m. —. Ligeledes paa grændsen mod Ore ligger *litle Rensfjeld* (716 m.) og noget søndenfor, lidt østenfor grændsen, *Fagerlihöiden* ca. 500 m.; fra disse fjelde samt fra Rensfjeldet sænker fjeldet i rygge i nordostlig retning mod Tingvoldfjorden, til hvilken 2 dalfører kommer ned. Disse er:

1) *Flemmendalen*, der kommer ned til gaarden Flemmen svagt skraanende i nordostlig retning fra Fagerlihöiden. Det er et skogbevoxet og tildels myrlændt dalføre — med gaardene Flemsæter og Flemsæterhaug. Paa sydsiden begrændses det af en mindre fjeldstrækning, hvis høieste top er *Storlihammeren* (305 m.), og som falder svagt mod Angvikdalen.

2) *Hoemdalen*, der kommer ned til gaarden Hoem i nordostlig retning mellem temmelig bratte sider fra Rensfjeldet. Denne dal er ligeledes skogbevoxet og indeholder kun 1 gaard og nogle pladse.

Paa fjeldryggen mellem disse dale, hvilken strækker sig fra litle Rensfjeld, hæver sig enkelte smaa toppe som *Hoemsmanden* (551 m.) og *Hesthamna* (500 m.).

Nordenfor Hoemsdalen ligger selve Rensfjeldet med nordøstlig og nordlig retning mod den ytre del af Tingvoldfjorden og Bergsøfjorden.

I Regelen gaar Fjeldsiderne ikke helt ned i fjordene. Imod nord findes saaledes langs kysten et lavere plateau, hvorover veien Hoem—Torvik fører, og som indad begrændses af steile, men ikke særdeles høie fjeldsider. Dette plateau sænker sig igjen mod kysten, dels i steile fjeldskraaninger og dels i dyrkede bakker. Ved mundingen af Hoemdalen er en velbebygget dalaabning. Ogsaa omkring Flemmendalens munding er der dyrkede bakker og ligesaa omkring bugten ved Gangnat.

Strækningen paa Tingvoldfjordens østside i øst begrændset af Halsefjord (Stangvikfjord) er ved *Fjøseidet*, *Tingvoldeidet* og *Gjulseidet* delt i 4 dele. Den østenfor Fjøseidet liggende del har sine største høider, saaledes *Dauen* (1067 m.), *Smedsetnehba* (1267 m.) paa grændsen mod Stangvik; *Hufate* ca. 910 m. ligger paa grændsen mod Oksendalen og det trigonometriske punkt *Flaanebba* (1198 m.) ligger der, hvor Tingvold, Stangvik og Oksendalen støder sammen. Fra disse toppe falder fjeldsiden steilt mod en botndal, hvorhos Hufate falder steilt vestover mod skaret, hvori gaarden Hovdal ligger, ligesom ogsaa mod Tingvoldfjord. Vestenfor Hovdalskaret ligger et fjeld, hvis høieste top *Skarknoken* hæver sig til 687 m. med karakteristisk kegleform. Med temmelig steil side falder dette fjeld mod Fjøseidet og mod fjorden. Fra toppen Dauen falder fjeldet svagt nordvestover til et ca. 310 m. høit skar og stiger herfra igjen til de vestenfor liggende toppe *Storlien* ca. 627 m. paa grændsen mod Stangvik og *Thorsknoken* ca. 630 m. og en noget lavere top vestenfor denne top. Dette fjeldstrøg falder med temmelig svag skraaning mod dalen søndenfor samt mod Fjøseidet.

Fjøseidet eller *Hanhiemseidet* gaar fra gaarden Fjøseide ved Tingvoldfjorden i nordøstlig retning og er til henimod gaarden Skar trangt med steilt stigende bund; herfra udvider det sig om Hanheimsvatn til en kjedelformet dal og fortsætter til Mei-

singsetvaagen, her temmelig flad og bred med ikke ubetydelige strækninger dyrkbar mark; dets længde er 5.5 km. Eidets østside og munding mod Meisingsetvaagen er temmelig tæt bebygget med gaarde og pladse, men vestsiden er sparsomt bebygget. Paa eidet og i skraaningerne paa dets sider er der adskillig furuskog og — navnlig i skraaningerne paa vestsiden — løvskog. En sidedal til dette eid er den førnævnte Hafstaddal, der fra gaarden Skar fører i sydøstlig retning mod skaret mellem Flaanebba og Smedsetnebba. Fjoseidet danner en temmelig skarpt markeret grændse mellem runde, lavere fjelde i nord og alpeformer i syd.

Nordenfor Fjoseidet hæver sig igjen fjeldrækken, men deles ved den fra Hanheimsvatn mod nord gaaende dal, der i det væsentlige udfyldes af Stølsvatn og fortsætter til Tingvoldvaagen. Dalen har steilt stigende, tildels myrlændt bund og kun smaa flækker dyrkbar mark. Dalsiderne er temmelig steile og bevoxede med furu- og birkeskog. Den østligste af disse udfyldes af et fjeldstrøg, der har sin største høide i toppen *Kirkeberget* (690 m.) i den nordligste del.

Fra denne top sænker fjeldet sig svagt sydover, men stærkere nord- og østover, og har fra ca. 300 m.s høide temmelig brat side. Langs Halsefjorden (Stangvikfjorden) gaar fjeldets med furu bevoxede skraaninger ikke overalt helt ud til stranden, men her lævnes en smal strandside skikket til dyrkning; her er nogle faa gaarde og pladse.

Den vestligste del paa vestsiden af Stølsvatns dal optages af en smal skogbevoxet fjeldstrækning, som paa de fleste steder steilt begrænder Tingvoldfjorden og kun paa enkelte punkter har smaa flækker dyrkbart bakketerræn. Fjeldene er skogbevoxede; der er adskillig skog, men den er liden.

Enkelte toppe hæver sig her, som *Rotaas* (456 m.) i den sydlige og *Hegerbergli* (437 m.) i den nordlige del. Mod dalen, hvori Stølsvatn ligger, er fjeldsiden temmelig brat.

Tingvoldeidet gaar fra Tingvoldvaagen i nordøstlig retning med gjennemsnitlig 1 km. bredde.

Det stiger først op i to temmelig steile afsatser med et mellemliggende myrplateau, men derpaa svagere og naar omtrent midt paa eidet ved gaarden Harholt 89 m. høide, hvorpaa det falder mod Halse-(Stangvik-)fjorden; dets længde er 4.5 km. Eidets sydside er steil og bevoxet med løvskog og lidt furuskog; nordsiden er slakere med meget dyrkbar mark og med furuskog, hvoraf ogsaa er en del paa selve eidets mod Tingvoldfjorden faldende del.

Den meste bebygning ligger ved eidets munding mod begge fjorde; omkring Tingvoldvaagen er godt opdyrkede ller, der først længere ude gaar over i steilere furubevoxede bredder og mod Stangvikbugten — ved Vaagsbø — er der en fladere veldyrket kystrand omkring eidets munding, hvilken rand strækker sig et stykke langs fjorden paa begge sider, forinden den gaar over i brattere bakkeformationer. Kysten udenfor Vaagsbø er udgrund.

Nordenfor Tingvoldeidet stiger igjen fjeldrækken, og et lavt fjeldplateau ligger nordover mod Gjulseidet, mod hvilket det har svagtheldende skraaning.

Her er flere mindre toppe og knauser som *Grønskarhaugen* (321 m.), *Reibaklien* (343 m.), *Norsken* (467 m.), *Aksnesnebba* (419 m.) og flere. Hele fjeldpartiet er skog- og kratbevoxet med undtagelse af det øverste af Norsken, Aksnesnebba og den nordenfor liggende høide.

Mod Halse-(Stangvik-)fjorden falder fjeldet temmelig brat, navnlig mellem Aksnes og Svinnes, medens det mellem Svinnes og Vaagsbø sænker sig mere i trin og paa enkelte steder gaar det over i bakker, hvor der er en sparsom bebygning.

Mod Tingvoldfjorden er der store strækninger dyrkbart bakkeland, afbrudt af bjerghammere bevoxede med tynd furuskog.

Gjulseidet, hvis vestre del udfyldes af Bergemsvatn, har mod Torgjulvaagen flade veldyrkede strækninger, der fortsætter udover langs siderne af vaagen. Mod Tingvoldfjorden gaar det over i bratte bakker med adskillig dyrkbar mark. Det begrænses af lave, skogdækkede aaser.

Nordenfor Gjulseidet stiger fjeldet langsomt. Overfladen er optaget af nogle vand og tjern samt en hel del afrundede toppe og knauser, af hvilke skal anføres: *Little Gjulsfjeld* (536 m.), *Store Gjulsfjeld* (692 m.), en top nord for Grønlivatn paa grænsen mod Strømsneset ca. 570 m. høi og *Berin* 490 m., ligeledes paa denne grændse. Der er brat fald mod Tingvoldfjorden, og der ligger kun enkelte gaarde og pladse paa denne strandside paa strækningen nordenfor Gjulgaardene; omkring Gjulgaardene ligger fjeldet længer fra stranden. Mod Halsefjorden falder fjeldet temmelig brat og lige ud i fjorden, men mod Torgjulvaagen slakere; det gaar over i dyrkbare bakker.

Fjeldsiderne er skogbevoxede indtil en høide af ca. 125 meter.

Kyst og fjorde. Mod Tingvoldfjorden har herredet en kystlinie, der paa vestsiden er 29 km. og paa østsiden 37 km. og langs Halsefjorden en strækning af 30,5, tilsammen blir saaledes herredets kyststrækning 96,5 km.

Tingvoldfjorden kommer ind fra Frei, Gjømnes, Ore og Strømsneset herreder med en dybde af 320 m., bøier i sydøstlig retning og har mellem Hoemnes og Brunnes ikke fuldt 1,5 km.s bredde, men udvider sig noget indover og er mellem Flemmen og Sandviken 3 km. Herindenfor indknibes den igjen noget mellem odden ved Sogn og Løvvik, men udvider sig saa igjen og danner paa østsiden Tingvoldvaagen, der gaar ind til Koksvik, og paa vestsiden Angvikbugten. Søndenfor disse bugter mellem Knivskednes og Hegerbergnes er fjorden 2,2 km. bred, og med omtrent denne bredde fortsætter fjorden i sydlig og sydøstlig retning, til den træffer Nessets grændse og gaar saa mellem Nettet og Tingvold herreder, til den naar grænsen mod Øksendalen; her knibes fjorden sammen og er mellem Balsnes og stranden ved Almgaard 1,5 km.

Fjordens søndre strand fra grænsen mod Ore og til Angvikbugten er meget udtunget; men bugterne skjærer sig ikke meget langt ind; den øvrige del af kyststrækningen er temlig jevn.

Halse-(Stangvik-)fjorden begrænder herredet paa østsiden. Hvor den kommer ind i herredet fra Strømsneset, er den 2,5 km. bred og gaar i sydøstlig retning, idet den adskiller Tingvold fra Halse og Stangvik herreder. Mellem Nesset ved Bakkebo og Svinnes gaar i sydvestlig retning den 1 km. lange brede *Torgjulvaag* ind til gaardene Sponaas og Vaagen og danner en god, om end liden havn.

Fra Svinnes fortsætter fjorden under navn af *Trangfjord* til mellem Aksnes og Baadvik; indenfor disse udvides fjorden til begge sider og danner et bassin *Stangvikbugten*, hvorfra fjordgrene og vaage gaar ud i forskellige retninger; den vestligste af disse ligger i dette herred og gaar under navn af *Ulvundfjord* ind til gaarden Ulvund i Stangvik. Fra denne gaar mellem Rottingnes og Sandnes (i Stangvik) *Meisingsetvaagen* i sydvestlig retning ind til pladsene øst for Meisingset. Bredden mellem de nævnte nes er 1,2 km., og den aftager efterhaanden indover, og vaagen ender i 2 smale arme, adskilte ved et smalt nes. Paa strækningen mellem Svinnes og Aksnes er stranden temmelig brat, ellers er den langsomt heldende.

I bugten udenfor Vaagsbo er en del holmer og skjær; ellers er fjorden ren.

Langs kysterne fiskes en del lax, og om vinteren er der undertiden sildefiske.

Der er flere banker for hjemmefiske, saaledes en vest for Almviken og øst for Angvik.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Is er sjelden til hinder i herredets fjorde.

Udbyttet af *fiskerierne* har efter den officielle statistik udgjort i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjøørret . .	3000 kr.	3452 kr.

Vasdrag. Der er en del mindre elve og bække, hvoraf nogle driver sag- eller møllebrug. Vandmassen i disse vasdrag er meget ujevn, idet de svulmer hurtig op ved ethvert regnskyl.

Af elvene kan nævnes:

Paa grænsen mod Ore herred kommer i dalen mellem Kjærringnebbas og Svartakslen en bæk, der løber paa grænsen mellem disse herreder indtil myren syd for Blikaas, hvor den bøier i vestlig retning og falder i Fosterlaagen.

Angvikelven kommer fra Kjærringnebbas nordøstskraaning, gaar mod nord og danner Langvatn, hvorpaa den fossende falder forbi gaarden Aabak, passerer veien nedenfor denne gaard, hvorpaa den i nordøstlig retning med bugtet løb og lidet fald gaar ned igjennem Aspaasmyren, bøier sydvest for Aspaas i østlig retning og fortsætter gennem myren og videre forbi Angvik til Tingvoldfjorden.

Flemmenelven kommer fra tjernet ved Flemmen sæter, hvilket faar tilløb af bække fra Litle Rensfjeld og fra Hoemsmanden. Vasdraget gaar i sydvestlig retning forbi Flemsæter, bøier nedenfor denne i nordøstlig retning, gaar mellem myrlændte og skogbevoxede bredder og falder forbi Flemmen i Tingvoldfjorden.

Hoemselven har sin kilde under skaret mellem Rensfjeld og Lille Rensfjeld, gaar i nordøstlig retning forbi gaarden Kinn, videre ned gennem Hoemdalen og falder forbi pladsen Hoemtroen i Tingvoldfjorden.

Rimstadelven, som danner afløbet fra *Stølsvatn*, gaar først i nordlig retning forbi Sagli, bøier her i nordvest og falder forbi Aanes i Tingvoldfjorden; den har liden vandmasse, men driver flere sagbrug — navnlig for tøndestav — og en mølle; der fører en bro ved Aanes over.

Gjulselven er afløbet for Gjulsvatn, der modtager tilløb fra flere vasdrag paa østsiden af Gjulsfjeldene. Den gaar i sydvestlig retning med temmelig steilt løb og falder forbi pladsen Kraakneset i Tingvoldfjorden. Over den fører ved Gjul en bro.

Hanheimsvatn vasdrag begynder i skaret mellem Flaanebba og Smidsetnebbas under navn af *Skarelven*, løber i nordvestlig retning, optager tilløb fra Myrenvatn, hvorpaa det danner Hafstadvatn. Herfra gaar elven under navn af *Storelven* i

nordvestlig retning og danner Hanheimsvatn, der gennem et kort elveløb falder ud i Meisingsetvaagen.

Vasdraget er fiskerigt.

Bergemsvatn har afløb nordøstover gennem en elv, der gaar mellem bakkeskraaninger og falder forbi Vaagen ud i Torgjulvaagen.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Bækken vest Kjærringnebb</i> . . .	(4,5) km. ¹⁾
<i>Angvikelven</i>	12,0 —
<i>Flemmenelven</i>	8,5 —
<i>Hoemelven</i>	7,0 —
<i>Rimstadelven</i> fra Stølsvatn . .	1,5 —
<i>Gjulselven</i> fra Gjulsvatn . .	3,0 —
<i>Hanheimselven</i>	12,5 —
<i>Bergemselven</i> fra Bergemsvatn	3,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 43 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er samtlige smaa; kun paa enkelte af dem flødes noget tømmer. De største vand er:

Hanheimsvatn i Meisingseteidet er bredest i den sydlige del (omtr. 1 km.) og smalner efterhaanden af nordvestover; dets længde er 3 km. Det begrændses paa østsiden af dyrkede bakkeskraaninger, medens syd- og vestbredden omgives af bjergrige, men svagtskraanende bredder. I vandet fiskes ørret og om høsten roie.

Stølsvatn, mellem Hegerbergli og Kirkeberget, er 3 km. langt og gjennemsnitlig 0,5 km. bredt.

Bergemsvatn er 3,6 km. langt og paa det bredeste 0,5 km. og smalner noget af vest- og østover. Dets sydbred er bjergrig; men forøvrigt er bredderne for det meste myrlændte.

Fiskearterne i de nævnte vand er ørret og roie; men ferskvandsfiskeriet er uden synderlig betydning.

¹⁾ () betyder, at vasdraget danner herredsgrændsen.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Høide i m.
Bergemsvatn	1,6	101
Stølsvatn	1,2	78
Hanheimsvatn	2,2	—
Hafstadvatn	0,6	—
Langvatn	—	433
Flemmenvatn	—	240
Tomtjern	—	399
Vulvikvatn	—	397
Gjulsvatn	—	350
Sandvikvatn	—	471
Stentjern	—	310
Litlevatn	—	48
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	8,0	—

Jordsmonet er dels muldblandet ler, dels muldblandet aur og dels myr. Lerblandet jord forekommer flere steder nær kysterne, saaledes ved Gjøl og ved Tingvold. Der er i det hele ikke daarlig jord i Tingvold.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 80—100 kr. og *omkostningerne ved rydningen* af et maal til 40—80 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede	— liter
Rug	270 —
Byg	347 —
Blandkorn.	— —
Havre	417 —
Erter	— —
Poteter	2520 —
Hø	360 kg.

Nyland opryddet i femaaret: 1 maal pr. brug gennemsnitlig (antal brug 261).

Bebygning. Dette herred bestaar kun af et sogn og har følgende bygdelag:

Angvikdalens bygdelag indbefatter alt paa Tingvoldfjordens vestside. Det har en jevn og temmelig tæt bebygget strandside, ligesom der ogsaa er en del gaarde i de fra fjorden opgaaende større og mindre dalfører, saaledes i Angvikdalen 7 gaarde og nogle pladse, og derhos i selve Angvikdalen adskillig bebygning, i Flemmendalen 2 gaarde og i Hoemdalen 1 gaard og nogle pladse. Her er kun faa sætre.

Meisingseteidets bygdelag indbefatter strøget fra grænsen mod Oksendalen og til fjeldholderne nord for eidet. Det er temmelig tæt bebygget med gaarde og pladse i dalen ved Hafstadvatn, paa nordsiden af Hanheimsvatn og paa strand-siden ved Meisingsetvaagen. Paa Tingvoldfjordens strandside er 5 gaarde og nogle pladse. Af sætre gives ogsaa her kun faa.

Ved Meisingsetvaagens bund ligger en dampsag og tønde-fabrik.

Tingvoldeidets bygdelag indbefatter resten af herredet til Strømsnesets grændse. Dette bygdelag er sognets største med en tæt bebygning i selve Tingvoldeidet, ved Tingvoldvaagen tildels høit op i lierne, og paa Tingvoldfjordens strand indtil gaarden Gjul; nordenfor dette ligger kun 3 gaarde og nogle pladse. Ved selve Tingvoldvaagen er tildels landsby-mæssig bebygning.

Ved Stangvikfjorden ligger gaarde og pladse temmelig tæt langs Stangvikbugten indtil Aksnes samt ved Torgjulvaagens sydstrand. I Bergemseidet er 5 gaarde og nogle pladse. Flere af dette bygdelags gaarde har sætre, der ligger indtil ca. 360 m. o. h.

Holder for gaarde og pladse:

Gaarde:

Hoemsmyr	90 m. o. h.
Kinn	267 —
Flemsæterhaug	183 —
Flemsæter	145 —
Gagnat	30 —

Sollien, vestre	178	m. o. h.
— østre	138	—
Sollilien	161	—
Aspaas	191	—
Angvik, nordre	57	—
Vasli, nordre	146	—
— søndre	124	—
Ramsli	189	—
Gjul, nordre	39	—
Bredvik	25	—
Bergem	140	—
Løvvik	89	—
Tingvold	204	—
Tingvold kirke	204	—
Gjørsvik	96	—
Hovdal, øvre	239	—

Sætre:

Hoem	332	—
Flemmen	295	—
Haltvik	245	—
Gagnat	159	—
Aabak	251	—
Bergaas, nordre	323	—
Gjuls, østre	361	—
Torgjul	190	—
Gjul	305	—
Bergem	137	—
Fjoeslid	294	—

Der er megen *dyrklar, men udyrket jord* i Tingvold herred, og herredsstyrelsen anslaaer arealet af samme til hele 50 000 maal sandblandet muldjord, som regel paa lerunderlag, tildels ogsaa paa grusgrund. I Angvikdalen, i dalen syd for Flemseter, ved den sydlige ende af Stølsvatn og ved Bergemsvatns nord- og vestbred er der store myrer. Ved drænering vilde store strøg af disse vistnok kunne blive gode engmarker.

Havnegangene er ganske gode, og der er ogsaa taalelig gode fjeldbeiter og fjeldslaatter.

I januar 1891 var der i Tingvold herred:

Heste . . .	193
Storfæ . . .	1574
Faar . . .	3218
Gjeder . . .	155
Svin . . .	214
Rensdyr . .	2
Fjærkræ . .	664 høns, 4 gjæs
Bikuber . .	—

Skog. Herredet har ikke saa lidet furuskog og løvskog, skjønt meget af den er stærkt hugget. I herredets sydligste del, paa eidet mellem Fjøseidet og Meisingset findes herredets meste furuskog omkring Hanheimsvatn, ligesom omkring Meisingsetvaagen. Flere gaarde som Rottaas, Holten og Meisingset har god skog, og stærkt hugget furuskog er der paa de omliggende gaarde Venaas, Fjøseidet, Balstad, Hanheim. Langs Tingvoldfjorden er landet som regel skogbevokset i de lavere niveauer, hvor landet ikke er dyrket. Lidt skog, mest løvskog, er der paa eidet mellem Tingvold over til Vaagsbo, ligesom over eidet langs Bergemsvatn til Torgjulsvaag.

En større, med furu bevokset strækning findes paa vestsiden af fjorden under gaardene Gagnat, Holtvik, Sjølsvik og Angvik. Ellers er der paa vestsiden af fjorden mest birk og krat. Furuen naar i Tingvold herred op til en høide mellem 300 og 500 meter.

Løvskogen bestaar af birk, or, hassel og rogn, og den er tilstrækkelig til behovet, og der er noget birkeved og oreved til salg. Ogsaa en del furutømmer sælges.

Lidt brændtorv findes paa den øverste del af Tingvold-eidet, ved Sletbakken, ved Stølsvatn og antagelig flere steder.

Strømsneset herred.

Strømsneset herred, som indbefatter Strømsnesets sogn, ligger omtrent midt i Nordmør fogderi mellem Halsefjord og Freifjord.

Den største del af herredets areal er fastland, og kun en liden del er øer.

Herredet grænses mod nord til Aarsundsfjorden, mod øst til Halsefjorden, mod syd til Tingvold og Tingvoldfjorden og mod vest til Freifjorden og Frei herred.

Strømsneset kirke ligger omtrent midt i herredet under nordlig bredde $63^{\circ} 3' 10''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 41' 42''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 17,5 km. og fra øst til vest 17,5 km.

Herredet, der har en firkantet form med største bredde i den sydlige del 17,5 km., smalner af nordover til 9 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Magnhildberget*.

—	østligst	—	—	- <i>Jordal, indre.</i>
—	sydligst	—	—	- <i>Treekrem.</i>
—	vestligst	—	—	- <i>Bogaspen.</i>

Herredets samlede areal 118,6 km.²

Heraf er:

Fastland 116,1 —

Øer:

Langø i Aarøsund	0,8	—
Aarsundø	1,1	—
Langø sydøst for Aspø.	0,1	—
62 smaaøer	0,5	—
<i>Samlet areal af øer</i>	2,5	—

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	92,0 km. ²
Gammel granit	20,0 —
Indsjøer	7,0 —
	<hr/>
	119,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	1,4 km. ²
Eng	4,7 —
Ager og eng	6,1 km. ²
Skog	44,0 —
Udmark, snaufjeld, myr og indsjøer	68,9 —
	<hr/>
	119,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem	0—200'	o. h. ligger	32,7 km. ²
—	200—500'	— —	35,3 —
—	500—1000'	— —	28,3 —
—	1000—2000'	— —	21,9 —
—	2000—3000'	— —	0,3 —
			<hr/>
			118,5 km. ²

Geologi. *Graa gneis, flammert gneis, sribet gneis* er bergarterne i Strømsnesets herred, og saa *gneisgranit*. Stroget gaar mest mod vsv., og faldet vexler, men er vistnok mest nordligt, ialfald i den nordre del. Midt paa Langøen optræder *eklogit*, som anvendes til brynestene. Der er yngre afleiringer af sandholdig *ler* og *aur*.

Orografi. Ved Strømsvaageidet, der fra Karihavet fører over til Halsefjorden ved gaarden Kanestrom, samt ved det smale Naalseid, deles herredet i 3 dele.

- I. Strækningen søndenfor Strømsvaageidet.
- II. Strækningen nordenfor dette.
- III. Aspoen.

I. *Strækningen søndenfor Strømsvaageidet* har flere mindre og afrundede toppe som *Biren* (490 m.) paa grænsen mod Tingvold, toppen nord for Grønlivatn ca. 570 m. ligeledes paa grænsen, en top vest for Kansvaagdalen (661 m.), *Skarven* (653 m.), *Herresdalshaugens* søndre top (520 m.), *Treiekremnebb*a (366 m.) og flere. Fjeldene har steilt fald mod Halsefjorden og er i regelen skogbevøxede. Paa østsiden, der falder temmelig brat mod Halsefjorden, er to smaa dalfører, nemlig *Kansvaagdalen* og *Fløistaddalen* med nordøstlig retning. Nordover falder fjeldsiden slakt mod Storvatn og det skar, der fra dette fører vestover til gaarden Treeikrem. Nordenfor Storvatn hæver sig igjen et skogbevøxet fjeld, der naar en høide af 188 m. I den vestlige del nordenfor skaret mellem Storvatn og Tveiekrem ligger nogle lave fjeldknauser, af hvilke den høieste er *Melsaas* ca. 190 m.

Strømsvaageidet, der begrænder denne strækning, fører fra gaarden Ulset ved Svanevaagen som et smalt skar i nordøstlig retning op til 79 m.s høide, hvorfra dalen bliver noget bredere og falder østlig til Halsefjorden. Den østlige del af eidet optages for størstedelen af vandet Vaagen, dets vestlige del af smaahøider afveklende med dyrkbar mark.

II. *Strækningen nordenfor Strømsvaageidet*. Til Langevatns vestende kommer et dalføre i sydøstlig retning fra Storvatns bassin og herfra fortsætter forsænkningen til Kvisvik ved Tingvoldfjorden; herved deles strækningen nordenfor Strømsvaageidet i 2 dele.

Den vestligste af disse optages af mindre fjelde, adskilte ved elve og dyrkede strøg. Høiden gaar op til omkring 250 m., saaledes er *Grimstadhaugen* 235 m. og *Nøsakslen* ca. 250 meter.

Nordenfor Strømsvaageidet er et lavt fjeld ca. 190 m. høit — hvis overflade er optaget af smaavand og tjern og af-

rundede toppe, af hvilke kan nævnes *Strømsfjeld* (ca. 410 m.), *Kvæltjeld* (518 m.), en rund kuppel med en nordover stigende lavere ryg; det har bratte sider mod fjorden, fra hvilken det adskilles ved lavere aaser, hist og her afbrudt af dyrkbar mark; i den nordlige del ligger *Magnhildhaug* (488 m.), toppen vest for *Mørkedalsvatn* (455 m.) og *Aarsundli* (434 m.). Siderne falder slakt og levner langs fjordene en jævnt bebygget strandside. Fjeldsiderne er skogbevoxede til omkring 180 m.s høide; herovenfor er fjeldet snaut. Udenfor kysten ligger *Aarsundø*, hvis søndre del naar 78 m.s høide, og *Lango*, hvis høieste top er 89 m. Østover langs kysten ligger nogle ubeboede smaa holmer og skjær.

III. *Aspøen*, som ved det noget over 130 m. brede *Naals- eid* er forbundet med fastlandet, har to fjeldtoppe — den søndre 355 m. og den nordre 345 m. — adskilte ved et ca. 190 m. høit skar omtrent midt paa øen. Fra disse toppe falder fjeldsiden temmelig brat indtil et stykke fra kysten, langs hvilken der er en temmelig tæt bebygning.

Naalsundeidet hæver sig kun 3 meter over middelsvandstand; jordsmonet er grov sand og stene, under vandbunden fin sand med muslingskaller. Fjeldet synes at ligge dybt, saa eidet kan gennemgraves. Nu trækkes undertiden mindre baade over.

Kyst og fjorde. Mod de dette herred begrænsende fjorde Halsefjord, Aarsundfjorden og Freifjorden har dets fastland en kystlinie, der er 35 km. lang, og mod Tingvoldfjorden og dens fortsættelse paa Aspøens østside 22 km., tilsammen altsaa en kystlinie paa 57 km.

Freifjorden, der adskiller dette herred fra Freie i Frei herred, har mellem Aspøen og Birkestrand paa Freie, har 2 km.s bredde og er 192 m. dyb. Efter at være kommen ind i Strømsnesets herred udvider fjorden sig til omtrent den dobbelte bredde og gaar i nordlig retning, adskillende Frei og Strømsnesets herreder, og med samme dyb, 192 m. Ved Aarsundø boier fjordstrækningen i østlig retning og adskiller

under navn af *Aarsundfjord* Tustern fra dette herred, hvorefter den gaar ind i Halse. Midtfjords mellem Lango og Tustern er den 279 m. dyb og 4,5 km. bred.

Den del af fjorden, der gaar indenfor Aarsundø og Lango, kaldes *Langøund*.

Fra Aarsundfjord gaar *Halsefjorden* i sydlig retning, adskillende dette herred og Halse. Den er mellem odden ved Furunes og Haltbæk (i Halse) 2,5 km. bred og fortsætter med omtrent samme bredde til lidt forbi gaarden Hals, hvorpaa den efterhaanden udvider sig til 6 km.s bredde, men smalner saa af igjen til mellem odden ved Fløistad og Saksnes (i Halse), hvor den er 2,5 km. Herfra fortsætter den i sydøstlig retning og gaar kort indenfor indre Jordal ind i Tingvold herred.

Herredets sydvestre del begrænses af det ytre af *Tingvoldfjorden* eller rettere det bassin, der ligger søndenfor Aspø. Fra dette bassin gaar i nordlig retning et smalt sund paa Aspøens østside indtil Skjærneset, indenfor hvilket der er et lidet bassin, Karihavet. Dette er kun ved det smale Naals-eid adskilt fra Freifjorden. I en fjern fortid har Aspøen været en ø, adskilt fra fastlandet ved Naalsund, men dette er i tidens løb bleven tilstoppet ved opskyllinger. Strandsiderne er i regelen lave og overalt tilgængelige, undtagen paa et kort stykke i herredets sydlige del mod Halsefjorden, hvor fjeldsiden er temmelig brat.

Ved Ødegaard findes en lun og god havn.

Der fiskes om sommeren en del lax med kilenot og af og til sild.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Is er sjelden til hinder for dampskibsfarten.

Efter den officielle statistik udgjorde udbyttet af *fiskeri-erne* i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Fødsild	600 kr.	— kr.
Lax og sjørret	3 718 -	5 000 -
	<hr/> 4 318 kr.	<hr/> 5 000 kr.

Vasdrag. Der er en del mindre vasdrag. Bækken fra Storvatn har aargangs vand, og paa de tider af aaret, da andre bække er smaa, søges hid for at faa malet ikke alene fra de nærmest liggende gaarde, men ogsaa fra tilgrændsende præstegjæld, især Frei.

Dette vasdrag er det største i herredet. Ved flere bækkers sammenløb dannes Herresdalsvatn paa grænsen mod Tingvold, og herfra løber en elv i nordlig retning til Storvatn. Fra dettes nordvestende gaar derpaa vasdraget i nordlig retning til pladsen Sagtrøen, hvor det boier i nordøst, optager 2 tilløb, danner *Vaagen*, der gennem et kort løb, hvorover fører bro for veien, falder ud i bugten ved pladsen Strømmen. Længden af dette vasdrag er 13 km.

Vaagen optager et vasdrag, der fra Fjeldsætervatn gaar i sydlig retning, danner Storvatn, nord for Strømsneset kirke, derefter Slettevatn, Asplivatn og Aarøvatn og Langvatn og falder i *Vaagen* ved pladsen Sagen.

Længden af vasdraget er 6,8 km.

Indsjøer. Efter karterne findes 33 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred.

Det største af disse er *Storvatn* 3,2 km. langt og paa det bredeste — i den østlige del — lidt over 2 km. Det har triangular form og smalner fra den østre strand efterhaanden af vestover. Dets bredder er for det meste bjergrige og skogbevøxede. Der er nogle smaa holmer i vandet.

Vaagen, der som foran anført tilhører samme vasdrag som Storvatn, er 2,6 km. langt og ca. 0,3 km. bredt.

De øvrige vand er alle smaa.

Elvene i dette herred er temmelig rige paa ørret og roie og i de fleste vande er der ogsaa temmelig meget ørret og roie.

	Areal i km. ²	Hoide i m.
<i>Ferskvand:</i>		
Storvatn nord for Nøsavatn	1,0 km. ²	—
<i>Vaagen</i>	0,9 —	—

	Areal i km. ²	Høide i m.
Storvatn, s. f. Vaagen	3,3	—
Herredalsvatn . . .	—	— 255,0
Kamlivatn	—	— 494,0
Tittingtjern	—	— 191,0
Lillevatn	—	— 85,0
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	7,7	— —

Jordsmon. *Jordbunden* bestaar dels af muldholdig sand og aur, tildels af muldholdig ler; den er i det hele ikke saa daarlig, om den end tildels kan være tør, grund og skrind; den er ganske godt skikket til agerbrug.

Herredsstyrelsen anslaaer *værdien af 1 maal jord* til 150—200 kroner, og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* til 50—100 kr.

Gjennemsnitlig *avt* pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede	—	liter
Rug	—	—
Byg	347	—
Blandkorn	347	—
Havre	420	—
Erter	—	—
Poteter	2780	—
Hø	360	kg.

Nyland opryddet i femaaret er anslaaet til 1 maal pr. matrikuleret brug, og de skyldsatte eiendommens antal er 119.

Bebygning. Dette herred er temmelig jevnt bebygget med gaarde og pladse saavel langs strandsiderne som i Strømsvaageidet og dalen, der gaar fra dette til Kvisvik. Bebygningen kan i det hele taget ikke siges at være tæt, undtagen i strøget ved Eikrem, hvor gaardene ligger samlede; ved Odegaard er ogsaa en i det hele temmelig tæt bebygning.

Der er forholdsvis mange sætre, da omtrent hver gaard

har sin. Herfra maa dog undtages Aspøen, hvor der ingen sætre er.

Her er nogle høider:

Gaarde:

Indre Jordal	111	m. o. h.
Naalsund	59	—
Stromsnes kirke	100	—
Kanestrom	41	—
Li	111	—
Vestre Bogaspen	53	—
Midtre —	36	—
Ostre —	22	—

Sætre:

Treeikrem	241	—
Odegaard	307	—
Kansvaag	294	—
Eikrem	201	—
Kanestrom	220	—
Grimstad	280	—
Vashel	301	—
Kvisvik	229	—
Li	212	—

Af *udyrket, men dyrkbar jord* er der ikke saa lidet; thi der er adskillig godt dyrkningsland, men ikke større myrer. Herredsstyrelsen anslaaer arealet af denne dyrkbare, men udyrkede jord til 2 000 maal stenet sandholdig jord, som ofte er vandsyg.

Der er myrlændte strøg ved enkelte vand og bække, saaledes det største ved Storvatns sydvestende, nordenfor Herresdalsvatn, østenfor Asppli og Aarøvatn, ved Tittingtjern, ved Fjeldsætervatns sydende, søndenfor gaarden Li og ved Hals sæter.

Havnegangene er ikke daarlige; der er gode beiter i herredet i forsænkningerne mellem fjeldet.

1ste januar 1891 var der i Strømsneset herred:

Heste	95
Storfæ	785
Faar.	1658
Gjeder. . . .	21
Svin.	77
Rensdyr . . .	1
Fjærkræ . . .	410 høns, 3 ænder
Bikuber . . .	—

Skog. I herredet er der en del furuskog og løvskog, saa at der endnu er til behovet og tillige noget bygningsvirke og ved til sjøbygderne, skjønt det for skogvæksten mindre gunstige veirhaarde klima her begynder at raade. Furuen naar op til 280 meter over havet. Furuskog voxer paa den del af Aspen, som horer til herredet, og omgivelserne omkring bugten indenfor Bogaspen er taalelig godt bevoxet med skog af furu og birk, og ligesaa er eidet over til Kanestrømmen delvis skogbevoxet. Paa herredets nordlige og nordvestlige del er der lidet skog, og sydligt ved Tveiekrem er der høit land med spredt skog i lavere niveauer. Der er i herredet en del løvskog — birk, or, asp, rogn og hassel — og ved Eikremgaardene levninger af gammel ekeskog. Skogene er i det hele noksaa medtagne af hugst. Her fabrikeres endel stav og tønnebaand.

Der er myrer med brændbar torv, som benyttes.

Kvernes herred.

Kvernes herred, som indbefatter Kvernes hovedsogn og Bremsnes, Kornstad og Eide annex, er det nordvestligste herred i Nordmør fogderi og ligger paa begge sider af Kornstadfjorden, Isingvaagen og Kvernesfjorden; af dets areal er henimod halvparten fastland, resten er øer, holmer og skjær.

Herredet grændser mod nord til havet og til Kristiansund, mod øst til Aarsundfjorden, Frei herred, Bremsnesfjorden, Isingvaagen, Gjernes herred og Ore herred, mod syd til Frei herred, Isingvaagen, Ore og Frænen herreder, mod vest til Frænen og Bud herreder.

Kvernes hovedkirke ligger paa Averoens østspids i herredets østlige del under nordlig bredde $63^{\circ} 0' 29''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 59' 47''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 32 km. (fra sydligste punkt paa fastlandet) og fra øst til vest 37,5 km.

Herredet har en nogenlunde firkantet form.

Dets største længde fra sydvest mod nordøst er 41,5 km. — fra Kvanfjeld paa grænsen mod Frænen til Stavbrækken paa Nordlandet — og største bredde fra sydøst mod nordvest — fra Harstadfjeldet paa grænsen mod Ore til det ytre af Orskjærene ca. 31 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Gløsvaag*.

—	østligst	—	—	-	<i>Kvernen</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Vasgaard</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Vevang</i> .

Herredets samlede areal udgjør 360,5 km.²

Heraf er:

Fastland 150,2 —

Øer:

Del af Nordlandet. 12,5 —

— Freiø 20,2 —

Husø 0,3 —

Averø 160,3 —

Store Rødeggen. 1,2 —

Lille Rødeggen 0,1 —

Ekilø 5,0 —

Trø 0,3 —

Store Ramsø 0,4 —

Tjernø	0,3 km. ²
Honningsø	0,2 —
Thorø	0,3 —
Sundsø	0,2 —
Langø	1,3 —
Hasselø	0,8 —
Lille Sandø	0,2 —
Store Sandø	1,2 —
Ø syd for store Sandø . . .	0,2 —
Kalvø	0,2 —
Store Løvø	0,4 —
Ildhusø	0,2 —
Kvitholmen	0,2 —
Smørholmen	0,2 —
Skarvø	0,2 —
Ø i Sandblestvaag	0,1 —
393 smaaøer	3,8 —
<i>Samlet areal af øer</i>	<i>210,3 km.²</i>

Arealet af Kvernes herred udgjør efter den officielle statistik af 1893 Norges inddeling 383,94 km.² Imidlertid blev ved kgl. resolution af 14de juni 1893 dele af Kvernes herred fra 1ste september 1893 henlagt til det ny oprettede Gjemnes herred.

Det ældre areal udgjorde . .	383,9 km. ²
Afgivet til Gjemnes	23,4 —
Nuværende areal	360,5 km. ²

Den strækning, som blev afgivet til Gjemnes herred, bestaar af fastland og begrændses i nord af Kvernesfjorden og Isingvaagen indtil Sjøvikbugten, saa gaar grændsen vest for Sjøvikholmen og ind for odden mellem Sjøvik og Krækvik, derpaa i en bøiet linie til varden paa Harstadvæld og herfra gaar den for det afgivne stykke efter den gamle grændse mellem Øre og Kvernes, over Rødfjeld og Stokknoken til Gjemnessund.

En del beregninger er udført efter det gamle areal:

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	274,0 km. ²
Gammel granit	40,0 —
Ler, sand og aur	60,0 —
Indsjøer	10,0 —
	<hr/>
	384,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	21,3 km. ²
Eng	8,0 —
Ager og eng	29,3 km. ²
Skog	10,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer	344,7 —
	<hr/>
	384,0 km. ²

Efter *høiderne* er arealet fordelt saaledes:

		Efter det ældre areal.		Efter det nye areal.	
Mellem	0—200' o. h. ligger	188,1 km. ²		183,2 km. ²	
—	200—500' — —	55,6 —		53,2 —	
—	500—1000' — —	66,5 —		62,4 —	
—	1000—2000' — —	64,7 —		55,3 —	
—	2000—3000' — —	8,9 —		6,2 —	
		<hr/>		<hr/>	
		383,8 km. ²		360,3 km. ²	

Nedslagsdistrikter:

Oselvans (Lagelvans).	49,0 km. ²
Sylteelvans	1,7 —
Silsetelvans	1,1 —
Til havet og mindre vasdrag	308,7 —
	<hr/>
	360,5 km. ²

Geologi. Graa gneis, gneisgranit, granatgneis, øiegneisagtig skifer med feldspathoïne er bergarterne i Kvernes herred, og saa hornblendeskifer og glimmerskifer forekommer.

Nordlandet bestaar for den væsentligste del af gneisgranit. Paa Freiø er graa gneis og gneisgranit de raadende bergarter.

Paa Averøen er bergarterne hornblendeskifer ved Bremsnes, og forøvrigt gneisgranit i Bremsneshattens halvø, ligesom gneisgranit optræder i Averøens nordlige del, saaledes i halvøen Henneø og i øen Ekilso. Graa gneis og grundfjeldets krystallinske skifere danner ellers den største del af Averøen, og strøget er som regel imod vsv. med fald fornemmelig mod nsv. Granatførende gneis og eklogitartede bergarter forekommer, saaledes ved gaarden Stene paa Averøen og østenfor Vistnes paa fastlandet.

Marmor forekommer ved Kornstad paa Averøen med strøg øst—vest og fald mod nord. Her er marmoren lidet mægtig, men paa den anden side af fjorden, vest for Vistnes gaard, er den mægtigere; den er grovkornet, snehvid med enkelte brune glimmerskjæl og kokkolith. Marmor angives videre at forekomme ved gaarden Engvik i Bremsnes paa østsiden af Averøen, ligesaa forekommer marmor paa fastlandet igjen mellem Langnes og Naas.

Løse afleininger af ler, og ler, dækket af myr, samt *aur* og *sand* optræder i de lavere dele af Kvernes herred. Ler, tildels dækket af myr, forekommer i Bremsnes. I Bodalen ligger ler underst, derover sand og saa myr, men undertiden ligger myren direkte paa ler. Ler har adskillig udbredelse langs Averøens kyst mod Isingvaagfjorden og ligesaa ved Vistnes paa fastlandet, ved Silnes og flere steder.

En *strandlinie* ligger langs Freiøens nordside paa en strækning af henimod 3 km. Den kan sees fra omegnen af Kristiansund. Dens høide over havet er 77 meter.

Orografi. Dette herred, af hvilket noget over halvparten er øer, holmer og skjær, og resten er fastland, deles ved fjor-

dene og ved den fra Eide i sydvestlig retning gaaende dal, der fører over i Syltedalen i Frænen, i følgende dele:

I. Strækningen søndenfor Isingvaagen og Eide-(Sylte-)dalen.

II. Strækningen nordenfor Eide-(Sylte-)dalen og vestenfor Kornstadfjorden.

III. Øerne.

I. *Strækningen paa søndre side af Isingvaagen og af den dal eller eid, der fra dennes bund fører over i Sylteidet* (i Frænen) har sit høieste strøg langs herredsgrænsen, hvor der ligger toppene *Kvanfjeld* (982 m., paa grænsen mod Frænen), *Luten* (973 m.), hvor grændserne mellem dette herred og Øre stoder sammen, videre østover paa sidstnævnte herreds grændse *Vestre Tussen* (ca. 880 m.), *Tussen* (tr. punkt, 1020 m.) og *Hattene* (ca. 880 m.).

I den vestlige del kommer Surendalen ned til Vasgaardvatn som en trang, ubeboet dal i nordøstlig og nordlig retning; øverst i denne fører et ca. 440 m. over havet liggende skar over i Vasdalen (i Øre). Herved adskilles Luten og Kvanfjeldet fra det østenforliggende strøg. Mod dette skar har Luten steilt fald, medens den har en svagthældende ryg mod nedre del af Bjørndalselven. Vestover falder fjeldet temmelig steilt mod den botn, hvori Trolddalsvatn ligger, og som adskiller det fra Kvanfjeld, der stiger temmelig steilt op paa botnens vestside. Fra fjeldets høieste top strækker sig 2 rygge adskilte ved Bjørndalsvatns botn i nordlig retning mod Bjørndalen.

Fra den forannævnte række af toppe, som ligger langs Øres grændse, sænker fjeldstrøget sig i regelen temmelig svagt nordover indtil i en høide af omkring 330 m. over havet; men herfra falder fjeldsiden brat mod fjorden, hvor den imidlertid i ca. 0,5 km.s afstand fra stranden gaar over i jevnt skraaende bakketerræn.

Flere skar gaar over fjeldpartiets høideryg, saaledes et ca. 436 m. o. h. mellem søndre Tussen og Tussen.

Gaupsetskaret fører paa Harstadfjeldets vestside fra gaarden Strand ved Isingvaagen over til Gaupset (i Ore). Dets høieste punkt er ca. 500 m. o. h. Paa vestsiden begrændses det af slakt skraanende fjeldsider; paa østsiden falder fjeldet noget brattere. Ostover skraaner Harstadfjeldet i begyndelsen temmelig brat, men derpaa slakere mod *Astadskaret* (ca. 350 m. o. h.), der fører mellem Sjøvik og Astad ved Batnfjorden.

Den dal (Halaasdalen) eller eid, der adskiller dette afsnit fra det nordenforliggende, gaar fra Isingvaagen svagt stigende i næsten vestlig retning og fører mellem Kvanfjeld og Tverfjeld over i Syltedalen i Frænen. Dens høidepunkt, der falder omtrent ved herredsgrændsen, er ca. 65 m. Dalen er ved Isingvaagen ca. 3 km. bred og smalner efterhaanden af, saa den ved herredsgrændsen kun er 0,7 km. Dens bund optages af dyrkede bakker, myrlændt terræn samt en del smaa bergknauser.

II. *Strækningen nordenfor dette dalføre* deles ved *Naasvatn* og det fra sammes vestende mod nord gaaende lave, myrlændte strøg (Lyngstaddalen), der udmunder ved Lyngstad ved Kornstadfjorden, i 3 dele.

Mellem Halaasdalen og Naasvatn, samt den i dette fra vest faldende Oselv, ligger Tverfjeldene, der kommer ind fra Frænen og Bud herreder. Fra toppen *Hælen* (878 m.) paa grændsen mod de nævnte herreder sænker sig en smal ryg med smaa toppe mod Naasvatns østre del, og fra denne ryg falder steil fjeldside sydover mod Halaasdalen, hvor den gaar over i dyrkede og beboede bakkeskraaninger.

Nordover sænker fjeldsiden sig steilt mod Naasvatn, ved hvis bred kun Sandnesgaardene og Langnes har fundet plads.

Strækningen mellem Kornstadfjorden, Lyngstaddalen og Naasvatn er et isoleret, sammenhængende fjeldparti, hvis høieste punkt er det trigonometriske punkt *Silsselfjeld* (631 m.). Fra denne top falder fjeldet først temmelig brat, derpaa følger et svagere hældende strøg helt rundt fjeldet, hvorefter siderne igjen falder bratte og gaar mod Naasvatn og den nedre del af Halaasdalen over i et svagthældende bakketerren, der er

omkring 1 km. bredt. Mod Kornstadjorden gaar fjeldsiden ligeledes over i bakker, der er temmelig tæt bebyggede; men strandsiden er her meget smal og gjennemsnitlig kun 0,3 km. bred.

Vestenfor Lyngstaddalen ligger det trigonometriske punkt *Mælen* (775 m.) paa grænsen mod Bud herred. Fra denne top falder fjeldet først temmelig svagt, men derpaa brattere østover mod Guddalselv; søndenfor Mælen ligger *Bollen* (602 m.), som temmelig slakt falder mod Oselven og Lyngstaddalen. Mellem Lyngstaddalen og Gautvikbækken ligger nordenfor Bollen fjeldet *Gautviklia* (389 m.), der strækker sig paa Gautvikbækkens østside opover mod Kornstadjorden. Fra Gautvikbækken og nordover er et fladt, for det meste myrlændt strøg, hvori Sandblaastvaagen skjærer sig ind.

Nordenfor ligger en tæt skjærgaard, og af de øer, der findes her, skal anføres *Kvitholmen* med et fyr, *Marsø*, der ligger ca. 0,3 km. fra fastlandet, og *Smørholmen*, omtrent paa samme afstand.

III. Øerne.

Efter karterne findes 423 øer, holmer og skjær, der strækker sig fra grænsen mod Bud i nordøstlig retning udenfor herredets fastland. De største af disse er:

Averøen, der adskilles fra herredets fastland ved Kornstadjord og Isingvaagen. Øen, hvis areal er 160,3 km.², er 19 km. fra øst til vest og 22 km. fra nord til syd. Den har en nogenlunde firkantet form, naar undtages den lange tange i dens nordøstlige del. Fornemmelig øens nordside er meget udtunget, og et par bugter skjærer sig temmelig dybt ind. Ved den dal, der kommer ned til Dyrset i nordvestlig retning, og som ved et kun ca. 125 m. høit og trangt skar fører over til gaarden Mek ved Isingvaagen, deles øen i 2 dele.

I den vestligste del ligger flere toppe, som det trigonometriske punkt *Mekknoken* (703 m.), *Helsetfjeld* (562 m.), *Hagahorn* (521 m.), *Fagerfjeld* (675 m.), *Saulien* (364 m.), og vestligst *Kvalhauglien* (319 m.). Fjeldet falder med jævnt, sammenhængende fald og ikke meget brat sydover, hvor det gaar

over i dyrkede, tæt bebyggede bakkeskraaninger langs Isingvaag og Kornstadfjorden. Nordover sænker fjeldpartiet sig i den vestlige del mod Utheimmyren. Et isoleret fjeld, *Nekstadberg*, strækker sig langs bugten nordover fra Ba til Sofstad.

Det østlige parti er sydligt et lavt, sammenhængende fjeldstrøg, paa hvilket hæver sig enkelte afrundede toppe, som *Neddalskammen* (377 m.), *Harelien* (392 m.) og *Klempen* (351 m.) og den lavere top *Storhaugen* (269 m.) i den sydlige del.

Fjeldet falder temmelig brat vestover, men slakere østover til Bremsnesfjord, og gaar over i dyrkede, bebyggede bakker.

Fra Storhaugen strækker et lavt fjeld sig vestover mod skaret ved Mek. Det falder slakt mod Isingvaagen, hvor det gaar over i et henved 0,5 km. bredt bakkestrøg.

Den nordlige del — den smale odde —, der strækker sig nordover langs Bremsnesfjorden, har flere smaa fjeldknauser, af hvilke kan nævnes *Bremsneshatten* (121 m.) og *Storhaugen* (50 m.). Fornemmelig langs Bremsnesfjorden findes en temmelig tæt bebygning.

I Bremsneshatten er to huler, *Bremsneshulen* og »*Kohulen*«. Kohulen gaar mod vest ind i fjeldet paa dettes østre side; heraf er imidlertid kun den sidste del under tag, medens den paa de første 20 meter gaber mod himlen, mellem steile vægge af gneisgranit.

Bremsneshulen er større, udmunder i fjeldets sydsydøstre side og gaar mod no. Den er uregelmæssig.

Stensvikhulen under gaarden Stensvik gaar fra nord mod syd; indgangens høide over havet 84 m.

Langs Averøens nordvestside ligger en tæt række af øer, holmer og skjær, af hvilke kan nævnes:

Store og Lille Løvø vest for Korvaagen, er begge temmelig smaa.

Store Sandø ligger vest for Hendstrømmen, kun 100 m. vestenfor Averø. Den er omtrent 1,5 km. fra vest til øst og i den østlige del, der er bredest, lidt over 1 km. Paa dens

sydvestlige del naar det trigonometriske punkt *Sandø Varde* 57 m.; kort vestenfor dette ligger et par gaarde.

Lille Sandø med én gaard nordvest for Store Sandø er kun ved et smalt sund adskilt fra denne.

Hasselø, der paa sydsiden har en gaard og et par pladse, adskilles fra Averø ved et sund, der paa det smaleste kun er 200 m. Denne ø er fra øst til vest lidt over 1,5 km. og paa det bredeste 0,7 km.

Kort østenfor denne og adskilt fra Hendo — det er den nordlige del af Averøen — ved det 200 m. brede Langosund ligger *Langø*, 3,5 km. lang fra øst til vest og paa det bredeste, i den vestlige del, 0,9 km. Den er som de foregaaende en flad ø, der har et par gaarde.

Kort nordenfor den ligger de to smaa øer *Langbakken* og *Honningsø* og i nordøst *Tjernø*, *Store* og *Lille Ramsø* og *Orø*, adskilte ved smale sund. De er bjergfulde, og en knause paa Oroens sydlige del gaar op til 157 m. over havet. I 1 km. afstand nordvest for store Ramsø ligger *Hestsbjerg* med et fyr.

Ekilø ligger vestenfor Bremsnestangen, adskilt fra samme ved et sund, der paa det smaleste er lidt over 100 m. Det er en fjeldø, der har nogle gaarde ved den østre strandkant. Lige nordenfor den ligger, foruden nogle smaaøer og skjær, den ubeboede ø *Rusthøe*.

Omtrent 1 km. nordenfor denne og adskilt fra fastlandet ved det smale Sveggesund ligger *Svøgen*, henved 2 km. lang fra sydvest mod nordøst og omkring 1 km. bred. Den har nogle mindre bergknauser, hvoraf den høieste, der ligger paa den sydlige del af øen, naar 30 m.s høide. Her ligger nogle pladse, samt ved Sveggesund logishuse for fiskere, og en lodstation.

Til herredet hører ogsaa den nordvestligste del af *Freiø*, der paa strandsiderne, mod Bremsnesfjorden og Bolgsvaet, har nogen bebygning. Fra Frei herreds grændse senker sig fjeldryggen nordover mod den smale, dyrkede kystrand, og vestover falder fjeldpartiet temmelig brat mod Bremsnesfjorden.

Freioens fjelde er ved dalen, hvori Bolgvatn (63 m. o. h.) ligger, delt i 2 partier, hvoraf det vestlige er det høieste, og naar i det trigonometriske punkt *Freikollen* (i Freio) op til 609 m.s. høide. Det østlige parti har i *Breili* (336 m.) paa herredsgrænsen sit høieste punkt. Paa Freioens nordside er enkelte mindre øer og holmer, som *Husø*, *Fuglø*, *Hansø* og nogle flere.

Kort nordenfor Freio ligger *Nordlandet*, hvoraf den største del — den østlige — tilhører dette herred. Denne del har fra øst til vest en længde af ca. 5,5 km., og øen er bredest, 3,5 km., i den østlige del og smalner efterhaanden af vestover. Der er flere mindre fjelde, hvoraf det midterste og største i toppen *Kvernberget* — omtrent midt paa øen — naar 193 m.s. høide o. h. Enkelte gaarde ligger paa den nordlige og sydlige strandside, medens den østlige kun har en plads.

Paa den nordlige del af øen ligger *Kvitnes fyr*. Omtrent 14 km. i nordvest fra Averøen ligger *Ørskjærene*, en samling af ubeboede smaaholmer og skjær.

Kyst og fjorde. Mod Sandøfjord, Løvfjord, Kornstadfjord og Isingvaagen (Kvernesfjord) har dette herreds fastland en kystlinie, der er 35,5 km. lang.

Sandøfjorden er en fortsættelse af *Svartoksleden*, der kommer ind fra Bud herred og gaar mellem Kvitholmen med omliggende skjær paa nordsiden og Sandø, Svensskjær, Svartskjær og Smørholmen paa sydsiden. Sandøfjorden fortsætter østover mod Averøen mellem Tromskjærene paa nordsiden og Strømsholmen, Skarvø, Hulvaagen, Skepholmen, Harøen og Ildhusøerne paa sydsiden. Mellem disse øer fører trange løb sydover, hvorved man kommer ind i *Løvfjorden*, der er det bassin, der ligger mellem fastlandet og Averøen, indtil omtrent ved Tovikholmen ved denne ø. Midtfjords er dette bassin fra 50 til 86 m. dybt med rent løb. Fra dette bassin skjærer i sydvestlig retning den smale, grunde *Sandblaastvaag* ind i fastlandet til gaarden Sandblaast, hvorefter den udvider sig noget

og fortsætter i sydøstlig retning mod Gaustadvaagen. Paa Averøen danner Løvøfjorden *Korvaagen*, der gaar ind til noget forbi Eng nordenfor gaarden Korvaag.

Af ankerpladse er her en paa Strømsholmens sydside med 9,5 m. vand og ved Korvaag ligeledes med 9,5 m.; paa Ildhusøen er lodsstation.

Fra Løvøfjordens bassin gaar *Kornstadfjorden* i sydøstlig retning mellem herredets fastland og Averøen. Denne fjord er i sin ytre del meget smal — mellem Skarhammeren og stranden ved Ørjesvik kun 0,8 km. — men udvider sig indover til 3 km., hvorefter den igjen aftager til henimod 2 km. mellem Rauneset paa Averøen og fastlandet. Dens længde er 9 km.

Denne fjord er temmelig dyb, især i den ytre del — 149 til 205 m. — men aftager noget i dybde indover; dens løb midtfjords er rent.

Ankerpladse findes:

ved *Mevikholmens* sydside paa 7,5 m.,

— *Rundhatten* paa 13 m.,

— *Vikeholmene* paa 9,4 m., og

— *Søndre Selsnes* ligeledes paa 9,4 m. vand.

Mellem Rauneset paa Averøen og Silset paa fastlandet gaar denne fjord sammen med Isingvaag, der er det fjordbassin, der ligger i den vinkel, fastlandet danner sydvest for Averøen. Fra denne skjærer *Einsetvaagen* ind i vestlig retning til Vaagebøen. Isingvaag er midtfjords 182 m. dyb. Paa sydsiden findes i *Kjølbogen* en ankerplads for smaa fartoier.

Fra Isingvaag gaar derpaa *Kvernesfjord* i nordøstlig retning mellem fastlandet og Averøen. Det er en ren fjord, der har temmelig jevn bredde, omkring 2 km., indtil mellem Svartholmen og Strandenes, hvorfra dens bredde tiltager noget, og den fortsætter i Freifjorden i Frei herred. Dens dybde, der i den vestlige del er 160 m., aftager østover og er ved grænsen mellem dette herred og Freiø 85 m. Ved gaardene Krækvik og Sjøvik danner den *Krækvikbogen* og *Sjøvikbogen*. Denne fjord gaar gennem Gjemnessund, der i syd-

øst fører mellem fastlandet og Bergsøen (i Gjemnes) over i Bergsøfjorden (i Ore).

Paa Averøens østside fører fra havet *Bremsnesfjorden* ind mellem denne ø og Kirkelandet samt Freiø liggende paa østsiden, hvorpaa den mellem Averøen og Flatsetø flyder sammen med Kvernesfjorden.

Dens indløb er mellem Stovines og Kirkelandet 1,1 km. bredt, hvorefter den udvider sig en del, men smalner derefter igjen af og er langs hele Freiøen omkring 1,5 km. bred. Dens dybde er fra 150 til 210 m. Langs Averøens strand danner den flere smaa bugter, nemlig: ved *Ora*, ved *Klubben*, *Rødsandbugten* og *Kristvik*, hvilken fortsætter i *Strømsvaagen*, der gaar ind til gaarden Strøm, hvor den optager Storvatns vasdrag.

Ankerpladse findes ved *Ora* paa 11 m., ved *Klubben* paa mellem 5,5 m. og 19 m., i *Rødsandbugten* paa 13 m. med sandbund og *Kristvikens* østre og søndre del paa 9,4, 13 og 5,6 m. vand.

Fra Bremsnesfjordens nordre del gaar *Bolgsvaet* i østlig retning mellem øerne Indlandet og Nordlandet paa nordsiden og Freiø paa sydsiden og fortsætter i det smale, med endel øer og holmer opfyldte *Omsund* mellem de to sidstnævnte øer over i Freifjorden paa Freiøens østside. *Bolgsvaet* er i den vestre del 1,2 km. bredt og 41 m. dybt og *Omsundet* paa det smaleste kun omtrent 100 m. med 9,4 m.s dybde. Paa Freiøen danner *Bolgsvaet* *Bolgsvaagen* udenfor Husø, hvor der er ankerplads paa 17 m. vand.

Paa Nordlandets østside fører *Talgsjøen*, der er en fortsættelse af Gripshølen, i sydøstlig retning mellem denne ø og Tusterns øer paa østsiden. Den er 3 km. bred, 300 m. dyb og har rent løb. I Nordlandets nordøstre del danner den den smale *Gløsvaag*, der gaar ind forbi Gløsvaaggaardene. I den ytre skjærgaard benævnes fjordstrækningerne: *Orffjorden* — en fortsættelse af Hustadviken —, der i nordøstlig retning fører mellem Kvitholmen, Tromskjærene og Aktenskjærene paa sydsiden og Orskjærene paa nordsiden; videre nordøstover

ligger *Ravnfjord* mellem ørækken nordenfor Averøen paa sydsiden og *Ravnskjærene* paa nordsiden. Til denne fjordstrækning fører ind fra havet *Ravngabet* mellem Orskjærene og Ravnskjærene, *Kraakleden* mellem Muen og Kraaka, *Treffisleden* mellem Skjelbreia og Skillingtaren paa vestsiden og *Treffisa* og *Sydskillingen* paa østsiden og *Skjellingsleden* mellem Rundskjellingen og Flatskjellingen.

Fra Ravnfjorden gaar gennem den paa Averøens nordside liggende smaaørække en bugt i sydlig retning ind i denne ø til gaarden Ba. Den danner paa begge sider flere bugter, saaledes paa vestsiden *Hendbogen* ved nordre Henden og *Hendvaagen* ved søndre Henden og paa østsiden *Ekilsøviken* med fortsættelse *Kirkevaagen* paa Ekilsøens østside og *Sveggeviken* mellem *Ekilsø*, *Bremsneslandet* og *Sveggen*. Den sydligste del af viken kaldes *Gjingstøen* og den nordligste *Købviken*.

Af sund, der fører ind til Baviken, skal anføres følgende:

1) *Langø Sund*, der mellem store Sandøens og Averøens nordside og Aktenskjærene, Hasselo og Lango fører i østlig retning. Dette sund er meget smalt — søndenfor Hasselo kun 60 m. — og fra 26 til 7,5 m. vand. Fra Ravnfjorden fører ind i dette sund *Boesundet* mellem Lango og Hasselo.

2) Leden mellem Langbaken og Lango paa vestsiden af Honningsø og Kjensø paa østsiden er fra 7,5 til 28 m. dyb, og ganske smal. Paa Honningsøens sydside er ankerplads med 3,7 m. vand.

3) *Søndre Ramsøsund* fører ind mellem Hestskjærene og Stikingerne og videre mellem store Ramso og holmerne nordenfor, hvor det forener sig med nordre Ramsøsund, der fører ind mellem Tikfald og Rødholmen og videre mellem de førnævnte holmer og Oro. I dette foreningspunkt er ankerplads med 17 m. vand, og herfra gaar seilled mellem store og lille Ramso, hvor der er ankerplads med 9,4 m. vand, og mellem lille Ramso og Oro.

4) Paa Oroens østside fører ligeledes seilled.

Ind i Sveggeviken fører en led mellem Kræmmerskjærene og Sveggen og en gennem Sveggesund, hvilket imidlertid er meget grundt, kun 1,9 m.

En ankerplads med 3,7 m. vand findes mellem Sveggen og Rødeggen og en med 11,3 m. vand mellem Sveggen og Engelen.

I dette herred er der disse fyre:

Kvitholmen fyr med blink af 12 sekunders varighed hvert minut, ligger paa nordre del af Kvitholmen. Lysets høide er 40 m. over havfladen.

Hestskjær fyr paa vestre Hestskjær udenfor Honningsø; dens høide er 21,3 m. over grunden, og lysets høide er 23 m. over havfladen.

Fra Hestskjær stikker en boe paa 10 m. 1 kabellængde ud mod nord. Synsvide 15 kvartmil.

Stavenes fyr paa nordøstpynten af Bremsneset. Lysets høide over havfladen er 18,8 m.

Kvitnes fyr paa nordvestpynten af odden af Nordlandet ved Nordsundet.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m. og den forårsager betydelig strøm.

Fiskeriet udenfor dette herreds kyst er af stor betydning. Her er langs med Averøen og fastlandet ved Stemshesten vigtige skreifiskerier. Ligesaa er her laxefiske og fiske til husbehov.

Efter den officielle statistik var udbyttet af fiskerierne i Kvernes herred i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Skrei	478 146 kr.	352 303 kr.
Fedsild	7 200	11 040
Lax og sjørret . . .	7 440	8 423
Andre fiskerier . . .	3 500	5 000
Hummer	430	1 000
	<hr/>	<hr/>
	496 716 kr.	377 766 kr.

I skreifiskeriet deltog i 1892 1 600 mand med et udbytte af 1 571 000 stykker torsk og i 1893 1 738 mand med et udbytte af 1 074 000 stykker torsk,

I disse tal er imidlertid medregnet fiskeriet fra Grip, hvor der i 1892 deltog 329 mand med et udbytte af 330 000 stykker skrei og i 1894 340 mand med et udbytte af 207 000 stykker skrei.

Af betydelige fiskevær i Kvernes kan følgende nævnes:

	1892.		1893.	
	Mand.	Udbytte antal skrei.	Mand.	Udbytte antal skrei.
Aarsbog	—	31 000	—	35 000
Vevang	—	42 000	—	30 000
Strømsholm.	—	31 000	—	—
Orø	—	40 000	—	26 000
Teistklub-Hestholm	—	84 000	—	—
Henningsø	175	154 000	192	122 000
Sandø	148	111 000	159	110 000
Haaholm	—	56 000	—	45 000
Meldalsholm	—	70 000	—	39 000
Brunsvik	—	67 000	107	59 000
Røeggen	115	127 000	120	91 000
Sveggen	142	140 000	180	101 000
Oksnevaag	—	30 000	—	—

Vasdrag. I dette herred er en mængde mindre vasdrag, af hvilke skal nævnes:

Einsetelven kommer fra Fagerdalsvatn (i Ore) og gaar under navn af Vasgaardselven i nordlig og nordøstlig retning forbi gaarden Vasgaard, danner her Vasgaardsvatn, hvorpaa Einsetelven gaar i nordlig retning med lidet fald gjennem tildele myrlændt terræn og falder forbi Einset i Einsetvaagen. Over den fører ved denne gaard en bro for bygdeveien. Vasgaardsvatn optager 2 tilløb, nemlig et fra søndre Tussen og et fra Surendalen.

Bjørndalselv løber fra Bjørndalsvatn, der ligger i botnen nord for Kvanfjeld, i nordlig retning til kort forbi Naassæter,

bøier saa i nordøstlig retning og gaar temmelig bugtet, gjennem tildels myrlændt strog, og falder ud i den østre del af Naasvatn. Den optager foruden et par mindre tilløb elven fra Trolddalsvatn, der falder i øst for Bramsæter.

I den vestre ende af Naasvatn falder *Oselven*, en liden elv, der kommer ind fra Bud: saavel paa syd- som nordsiden optager den og Naasvatn enkelte bække. Naasvatn har et ganske kort afløb — *Sagelven* — til Einsetvaagen. Over den fører en bro ved Naasvatn.

Lyngstadelven gaar fra et lidet tjern paa Silsetfjeldets nordside i nordvestlig retning og danner et tjern, hvorpaa den med temmelig stort fald gaar ned over fjeldsiden og danner i dalen *Lyngstadvatn*. Fra dettes nordende løber den bugtet og sagte i nordlig og nordøstlig retning og falder forbi Lyngstad i Kornstadvjorden.

Paa Averøen er disse elve:

Utheimbækken, der fra Follandsvatn gaar i nordvestlig retning med meget bugtet løb og ubetydeligt fald og falder i Korvaagen øst for Utheim. Kort ovenfor udløbet fører en bro over den.

Holselven gaar fra Hosetvatn først i sydlig og derpaa i sydøstlig retning og falder ud i bugten ved Ba.

Den optager *Vasdalsbækken* fra Vasdalsvatn samt bækken fra det tjern, der ligger mellem Mekknoken og Fagerfjeld. I bugten ved Ba falder ligeledes *Baelven*, der kommer fra et lidet tjern paa Mekknokens nordside. Elven gaar fra dette tjern i nordøstlig retning til nord for Gustadgaardene, hvor den optager et lidet tilløb fra sydøst og gaar derpaa med svagt fald i nordvestlig retning. Over den fører en bro nord for Gustad og en nord for Dyrset.

Storvatns vasdrag danner tjernet ved Haukaas og kort nordenfor dette Storvatn. Gjennem Strømsfos forlader elven dette vands nordøstende, danner to smaa vand og derefter *Strømsvatn*, der gjennem et kort afløb falder i Bremsnesfjorden. Over den fører 2 broer mellem Storvatn og Strømsvatn.

Paa Freiø:

Bolga kommer ind fra Freiø herred, danner Bolgvatn, hvorfra den i nordlig retning gaar til Bolgvaagen.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Einsetelv</i>	5,1 km.
<i>Surendalselv</i>	3,7 —
<i>Bjørndalselv</i> (til Naasvatn). . .	7,0 —
<i>Troiddalselv</i>	4,0 —
<i>Oselven</i> (til Naasvatn).	1,2 —
<i>Lyngstadelsen</i>	5,5 —
<i>Utheimbækken</i> (fra Follestadvatn)	4,0 —
<i>Holselven</i> (fra Holsvatn). . . .	2,5 —
<i>Vasdalsbækken</i>	3,5 —
<i>Baelven</i>	4,5 —
<i>Storvatns vasdrag</i>	5,6 —
<i>Bolga</i>	3,5 —

Indsjøer. Efter karterne findes 54 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred.

Naasvatn, der ligger i dalen mellem Silsetfjeld og Tværfjeldene, er 5 km. langt og paa det bredeste — i den østlige del — lidt over 1 km. Bredden aftager noget vestover. Dets sydbred er for en del bjergrig; ellers omgives det af bakker og i vestenden af myr.

De øvrige vand er smaa og uden betydning; de største er:

<i>Vasgaardsvatn</i>	1,2 km. langt og 0,7 km bredt.
<i>Lyngstadvatn</i>	1,0 — — 0,5 — —
<i>Follandsvatn</i>	0,7 — — 0,5 — —
<i>Storvatn</i>	1,1 — — 1,0 — —
<i>Hosvatn</i>	1,0 — — 0,3 — —
<i>Bolgvatn</i>	1,3 — — 0,5 — —

Saa vel vandene som elvene i dette herred er rige paa ørret.

Indsjøer over 0,5 km.² er:

	Areal i km. ²	Høide i m.
<i>Ferskvand:</i>		
Bolgvatn	0,5	—
Storvatn	0,7	—
Follandsvatn	0,5	—
Naasvatn	4,1	—
Lyngstadvatn	0,5	—
Litlevatn og Vasgaards- vatn	0,6	—
Bjørndalsvatn	—	446
Stenvikvatn	—	31
Bolgvatn	—	63
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	9,7	—

Jordsmonet i Kvernes herred er dels muldholdig ler, dels muldholdig sand og aur, og saa er der megen myrjord. I Badalen er ler og sand undergrunden. Jordbunden er i en stor del af dette herred godt skikket for jordbrug. Dette gjælder fornemmelig den sydlige og vestlige del af Averøen ligesom ogsaa fastlandets strandsider og strøget om Naasvatn. Men ogsaa den nordre side af Averøen er vel skikket for kornavl, især ved Bodalsviken og den til samme mod nord kommende dal. I den østre side af Averøen samt paa Freiøen og Nordlandet er, naar undtages Bolgdalen paa Freiø, jordbunden mest stenet og fuld af fjeld, om end de smaa dalfører er noksaa frugtbare. — Enkelte strøg af herredet er meget myrlændte.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 60—100 kr., og omkostningerne ved rydningen af 1 maal til 30—90 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug . . .	— —
Byg . . .	420 —

Blandkorn	480 liter
Havre . .	500 —
Erter . .	— —
Poteter. .	2400 —
Hø. . . .	— kg.

Af nyland er i femaaret ved Svanvik alene ryddet 600 maal, ialt er her ryddet 900 maal i de senere aar.

Bebygning. Dette herred, hvis fastlandsstrækning almindelig kaldes *Storlandet*, bestaar som før nævnt af 4 sogne, nemlig *Kvernes* hovedsogn, den sydøstligste del af *Averøen*, *Bremsnes annex*, der bestaar af den nordøstligste del af *Averøen* med nordenforliggende holmer og øer, samt af herredets andel af *Freiø* og *Nordlandet* med omliggende øer, *Kornstad annex*, der bestaar af resten af *Averøen* og *Eide annex* resten af *Storlandet* fra hovedsognets grændse. Disse sogne indeholder forskellige bygdelaag, nemlig:

I *Kvernes hovedsogn*:

Kvernesbygden paa Averøen har langs *Kvernesfjordens* strandside, fornemmelig i den vestlige del, en ganske tæt bebygning, ligesom der ogsaa er en del gaarde og pladse paa *Bremsnesfjordens* strand. Det har desuden *Bakken*-, *Gustad*-, *Myrset*- og *Nedalsgaardene* samt enkelte pladse i den øvre del af *Bodalen*. Disse bygdelaag har ingen sætre.

I *Bremsnes annex*:

a) *Strøms* bygdelaag, d. e. begge bredder af *Bremsnesfjordens* indre fra hovedsognets grændse indtil *Rødsandbugten*. Dette bygdelaags gaarde paa *Averøen* er store og ligger temmelig tæt, ligesom her ogsaa findes flere pladse. *Freiøens* gaarde, der ligger langs den ytre del af *Mostvaagen* og øens nordvestre hjørne, er derimod smaa og ligger temmelig langt fra hverandre.

b) *Bremsnes* bygdelaag, hvortil regnes den nordvestlige spids af *Averøen* nordenfor *Rødsandbugten* og den ligeoverfor fra *Ekilsøvik* indskjærende *Kirkevaag*. Denne del af bygdelaaget

indeholder kun faa gaarde, men temmelig mange pladse langs Bremsnesfjordens strandside. Desuden regnes til bygdelaget de vestenfor liggende øer, nemlig Ekilsø og Sveggen med om-liggende smaaøer. Paa Ekilsøen ligger nogle gaarde langs østsiden og paa Sveggen enkelte pladse samt ved Sveggesund en samling af logihuse.

c) *Bodalsvikens og Langø Sundets bygdelaag*, der indbefatter den vestlige del af annexet, har mange gaarde, især paa strandsiderne ved den indre del af viken. Endvidere hører hertil Hasselø med 1, Langø med 2 gaarde, Honningsø med fiskevær, Tjernøen med nogle pladse og rækken af smaaøer mod Ekilsø og Sveggen.

d) *Omsundets bygdelaag*, nemlig herredets andel af *Nordlandet* med 4 gaarde og nogle pladse paa øens nord- og sydstrand — østbredden indeholder af bebygning kun 1 plads — og den nordlige del af *Freisen* fra Bolgen og østover, paa hvis strandside ligger 4 gaarde og nogle pladse.

I *Kornstad og Eide annex*:

a) *Isingvaagens bygdelaag* paa begge bredder af det inderste af Kvernesfjorden og Isingvaagen samt den østlige heldning af Sylteeidet. Dette bygdelaags strandside og den nedre del af eidet er tæt bebygget. Enkelte gaarde har sætre i fjeldstrøget søndenfor. Af *Averøen* indbefatter det kyststrækningen fra Aa til Raaneset

b) *Kornstadfjordens bygdelaag* paa begge sider af Kornstadfjorden samt den vestlige heldning af Sylteeidet og opigjennem dalen ved Naasvatn. Saavel *Averøens* som fastlandets strandside langs Kornstadfjorden har temmelig tæt gaard- og pladsbebygning, hvorimod strøget paa begge sider af Løvøfjorden har meget liden bebygning. Sylteeidet har enkelte gaarde, og saa er der paa Naasvatns sydstrand ogsaa nogle gaarde. Desuden hører til Kornstad et stort antal af øer, holmer og skjær, af hvilke mange har smaa gaarde, saaledes *Marholmen*, *Kvit-holmen*, *Ors* med fiskevær, *Langø*, *Smørholmen* med lodsstation, *Strømsholmen* med fiskevær, *Skarvø*, *Hulvaagen*, *Ildhusø*, store *Løvø*, lille *Løvø*, *Rangø*, store *Risø*, *Buholmen* og store *Sandø*.

Der er kun en enkelt sæter paa Silsetfjeldets nordskraaning i dette sogn.

Her hidsættes en del høider for gaarde og sætre:

Gaarde:

Halaas	107 m. o. h.
Bremsnes kirke	24 —
Strømgaard (Sjøli)	27 —
Do. (Bisgaard)	33 —
Sund	16 —
Veiset	66 —
Guldset	18 —
Kvernes kirke	42 —
Opsal, vestre	118 —
Do. østre	102 —
Rugsetgaardene	19 —
Strand	18 —
Heggeset, øvre	32 —
Vebundstad	27 —
Gustad, vestre	148 —
Myrset	38 —
Mek	23 —
Skarset	17 —

Af *dyrklar, men udyrket jord*, er der overmaade meget i Kvernes herred, og herredsstyrelsens opgave 40 000 maal, hvoraf for tiden ca. 10 000 maal benyttes som naturlig eng, er neppe for stort; det er myrjord og muldblandet sandjord.

Af de ikke ubetydelige myrstrækninger, hvoraf en del maatte kunne udtappes og dyrkes, skal nævnes myr omkring Vasgaardsvatn mellem gaardene Brandsæter og Halaas, ved Naasvatns østende og nordover i Lyngstaddalen til forbi vandet, strøget fra Gautvikbækken og til Sandblaastvaagen, den vestlige del af Averoen fra Utheimbækken og sydover mod Kvalshauglien, desuden strøget fra Holset og nordover til

Henden. Hendoen er derimod paa det nærmeste en fuldstændig stenørken.

Foruden de nævnte myrstrækninger findes myrlændt terræn om enkelte af vandene og ved elvene.

Myrene er som regel sorte, men enkelte af dem har hvid mose.

Af alle herreder i amtet er Kvernes det, hvor der i de sidste fem aar er ryddet det meste jord. Dette skyldes den energiske opdyrkning af myr under gaarden Svanvik. Der begyndte man at rydde i 1888 om høsten og fra 1891 har der været kreaturer i fjøset. Ialt er opdyrket 900 maal.

Nu er der:

Heste	8
Storfæ	100
Faar	50
Gjeder	70

samt et større svinehold.

Avlingen udgjorde i 1895:

Hø	215 200 kg.	(12 000 voger)
Halm	35 900 —	(2 000 —)
Havre	278 hl.	(200 tonder)
Turnips	2 085 —	(1 500 —)
Poteter	278 —	(200 —)

Kreaturene kan her beite 4 maaneder i umiddelbar nærhed af eiendommen. Her er adgang til gjødsel fra fiskeværerne. Saaledes gjødsledes i 1895 med ca. 100 000 stykker hoveder og rygge af skrei, hvilke først brededes paa marken for overgjødning og saa, naar den blev tør, maledes til guano.

Foretagendet er af eieren betegnet som endnu ikke lønsomt.

Havnegangene i herredet er gode paa fastlandet, tildels paa myr, og i den vestlige del af Averøen, men ellers er de kun maadelige og tildels smaa for den tætte befolkning.

1ste januar 1891 var der i Kvernes herred:

Heste	545
Storfæ	3754
Faar	8097
Gjeder	279
Svin	477
Rensdyr	—
Fjærkræ	1894 høns, 29 ænder, 5 gjæs, 3 kalkuner.
Bikuber	—

Skog. Kvernes herred er som regel snaut, men furuskog og løvskog forekommer dog paa forskjellige steder inden herredet. Der er nogen furuskog med birk paa den del af Freio, som hører til Kvernes, videre i Bodalen under Nedal, Hol, Vebundstad og Odegaard forhuggen furuskog. Vestlig paa Averøen er der ogsaa lidt furuskog under Hoset, Folland og længer vest nordenfor Kvalhaugslie under gaardene Hjertvik og Utheim, hvilke sidste gaarde angives at have nok skog til husbehov.

Der er nogen løvskog, saaledes ved Guldset og Strøm, og ligesaa er der paa fastlandet løvskog til husbehov og lidt tilsalgs. Den nordlige del af Averøen og de andre øer mangler vel ikke helt løvskog, men har ikke paa langt nær tilstrækkeligt til brænde.

Der er brændtorv i mange myrer.

Gjemnes herred.

Gjemnes herred, der ligger i Nordmør fogderis nordvestlige del mellem Batnfjorden og Isingvaagen, bestaar for omtrent fire femtedele af fastland og en femtedel af øer.

Gjemnes annexkirke ligger paa fastlandet ved Gjemnes-

sund under nordlig bredde $62^{\circ} 57' 50''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 56' 28''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er ca. 11,5 km. og fra øst til vest ca. 18 km.

Herredets største længde fra sydvest mod nordøst fra Harstadfjeld til østpynten af Maaløen — er ca. 16,5 km. og største bredde fra sydvest mod nordøst 6,5 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Maaløen*.

—	østligst	—	—	-	<i>Berge.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Blakstad.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Sjøvik.</i>

Dette herred, der er oprettet ved kgl. resolution af 14de juni 1893 fra 1ste september 1893 blev sat sammen af dele af herrederne Kvernes, Frei og Ore, saaledes at der toges fra

Kvernes	23,4 km. ²
Frei	9,2 —
Ore	12,7 —
	45,3 km. ²

Fra Kvernes og Ore kom det faste land, fra Frei Bergsø, Maalo de fleste smaaøer. Herredet oprettedes først fra 1ste september 1893, og statistiske opgaver fra herredet foreligger ikke endnu, hvorfor man vil finde en hel del af de dette herred vedkommende arealer o. s. v. indtagne under de ældre herreder Kvernes, Frei og Ore.

Gjemnes omgives af Ore, Frei og Kvernes.

Grændsen mellem Gjemnes og Ore herred gaar fra Varden paa *Harstadfjeld* i nordøstlig retning gennem Astadskaret til nordre top af Rødfjeld, derpaa i sydøstlig retning nedover fjeldskraaning og mellem gaardene Blakstad og Rød i Ore til midt i Batnfjord. Her tager den nordøstlig retning midt-fjords ud gennem denne fjord og midt ud i Bergsøfjorden, hvor grændsen mod Frei begynder. Kvernesfjorden og fjorden mellem Bergsø og Aspø er grændsen mod Frei herred. Grændsen mellem Gjemnes og Kvernes herreder gaar fra midt

i Kvernesfjorden nord for Gjemnes sund i sydvestlig retning midtfjords og ind Isingvaagen til nord for Sjøvikbugten i sydlig og sydøstlig retning, idet den passerer vestenfor Sjøvikholmen og ind for odden mellem Sjøvik og Krekvik i Kvernes og derpaa i en meget bøiet linie til Varden paa Harstadfjeld, hvor grænsen mod Ore begynder.

Herredets samlede areal er. . . . 45,4 km.²

Heraf er:

Fastland. 36,2 —

Øer:

Bergsø 8,8 —

Maalo. 0,2 —

28 smaaøer 0,2 —

Samlet areal af øer. 9,2 km.²

Geologi. Herredet bestaar helt af *grundfjeldets lag*. Hele Bergsøen bestaar af gneis, paa nordsiden øiegneis med steilt nordligt, paa sydsiden steilt sydligt fald. Ved Gjemnes er graa gneis.

Saa vel paa nordsiden som paa sydsiden af Bergsø er der *strandlinier*, undertiden to over hverandre, paa sydsiden af Bergsø maaske tre. Strandliniernes høide over havet er 38 og 68 m. Løse affeininger sand og aur forekommer næsten kontinuerligt langs kysterne, ved Blakstad er antydninger til terrasser.

Orografi. Dette herred, af hvis areal omtrent en femtedel er øer og resten fastland, ligger mellem Isingvaagen med Kvernesfjorden, Bergsøsundet paa nord- og østsiden, Bergsøfjorden med Batnfjorden paa sydsiden og gaar mod vest i Kvernes og Ore herreder.

Paa fastlandet strækker en høideryg sig med toppene *Harstadfjeld* (tr. p. 1004 m.), *Rødfjeld* (800 m.) og *Stokknoken* (tr. p. 816 m.). Fra denne række af toppe sænker fjeldet sig

i regelen temmelig svagt indtil i en høide af omkring 350 m. o. h., men herfra falder fjeldsiden brat saavel syd- som nord- over mod de afsnittet begrænsende fjorde, hvor de i ca. 0,5 km.s afstand fra stranden gaar over i jevnt skraanende bakke- terræn.

Skar over fjeldpartiets høideryg er:

Astadskaret, 350 m. o. h., der mellem Harstadfjeld og Rødfjeld fører fra Sjøvik ved Isingvaagen til Astad (i Ore) ved Batnfjorden. Harstadfjeldet falder først brat, men senere temmelig slakt mod dette. Paa dets nordside stiger Rødfjeld med brat fjeldside.

Blakstadskaret fører mellem Rødfjeld og Stokknoken fra Kolset ved Isingvaagen til Blakstad ved Batnfjorden.

Omtrent 1 km. østenfor fastlandet, og adskilt fra samme ved Gjemnessund, ligger *Bergsøen*, der ved Bergsøundet adskilles fra Aspoen i Frei herred. Øen er fra vest til øst 5,5 og paa en stor del af denne længde omkring 4 km. bred, men smalner saa jevnt af vest- og østover. I dens strand skjærer sig kun smaabugter ind.

Et sammenhængende fjeldparti, der ovenpaa er temmelig fladt — med en høide af 264 m. i den østlige del — optager det meste af øen. Dette falder med jevn, temmelig slak skraaning mod kysten og gaar over i ganske tæt bebyggede bakkeskraaninger.

Ved øens nordøstpynt og kun 150 m. fra den ligger *Maals* med 1 gaard og 1 plads.

Nordenfor øen ligger en del ubeboede smaaholmer.

Kyst og fjorde. Mod Batnfjorden, Gjemnessund og Isingvaagen har dette herreds fastland en kystlinie, der er 22,5 km. lang.

De fjordstrækninger, der støder op til dette herred, er:

Bergsøund, der fra Freifjorden i sydøstlig retning fører mellem Bergsøen og Aspoen (i Frei). Det er i den ytre del 113 m., men tiltager i dybde indover til 282 m. Omtrent

midt i den nordlige del af sundet ligger skjærene Skallen og ved Bergsøens nordøstpynt Maalø, Brusen og nogle holmer. Løbet mellem Skallen og Brusen er 0,6 km. bredt, og i sundets sydlige del mellem Bergsøen og Snedkernes paa Aspøen (i Frei) henved 1 km. Indenfor *Maaløen* findes ankerplads for smaa fartoier. *Freifjorden* fortsætter paa Bergsøens nordside og gaar her sammen med Bremsnesfjorden. Under navn af *Kvernesfjord* fortsætter nu fjordstrækningen med sydvestlig retning mellem fastlandet og Averøen (i Kvernes) og gaar saa over i Isingvaagen, der med jevn bredde i ca. 2 km. fortsætter sydvestover og gaar ind i Kvernes.

Fjordens bredde er mellem Svartholmen og Strandenes (i Kvernes) ca. 2 km., medens den aftager vestover og er omkring 1,5 km.

Nordenfor Gjemnessund er dybden 85 m., men tiltager vestover til 160 m.

Ved Sjøvik danner Isingvaagen: Sjøvikbogen.

Fra Kvernesfjorden fører mellem Bergsøen og fastlandet *Gjemnessund* i sydlig retning over i Bergsøfjorden. Dette sund har rent løb og er 179 m. dybt, med en bredde mellem den vestligste odde paa øen og Omøholmen 0,6 km.

Bergsøfjorden kaldes fjordstrækningen fra nord for Kvalvaag (i Tingvold) til syd for Gjemnessund. Dens bredde er mellem Aspøen og fastlandet søndenfor ca. 4 km. og den aftager vestover til midt paa Bergsøen, hvor den er 2 km. Dybden er syd for Aspø ca. 265 m. og syd for Gjemnessund 164 m.

Fra Bergsøfjorden skjærer mellem Gjemnes og Refsholmen (i Ore) Batnfjorden i sydvestlig retning, adskillende dette herred fra Ore. Den er i den ytre del 2 km. bred, aftager jævnt indover og gaar ved Blakstad helt ind i Ore herred. Den er ved munden 104 m. dyb, bliver først lidt dybere, men aftager derefter jævnt indover.

Fiskeri er af stor vigtighed for dette herred, hvor sommersilden ofte gaar ind.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.
Fjordene er sjelden isbelagte.

Vasdrag. Der er en del bække i dette herred; de er alle smaa.

Indsjøer. Der er et lidet vand — Svartaavatn — i dette herred.

Samlet areal af ferskvand . . . 0,05 km.²

Jordsmon. *Jordbunden* er vel skikket til jordbrug. Jordsmonet er muldblandet aur paa de løse afleiringer langs fjordsiderne.

Bebygning. Dette herreds fastland, der indbefatter en del af Storlandet, har langs Batnfjorden en tæt bebygning af gaarde og pladse; denne del tilhørte tidligere Øre herred.

Stokkebygden, der ligger langs Kvernesfjorden og Isingvaagen og tidligere tilhørte Kvernes herred, er ligeledes godt bebygget.

Bergsøens bedste bebygning er ved øst- og sydstranden. Sætre er her ikke.

Havnegangene er gode paa nordsiden af Batnfjorden i det delvis med løvskog bevoxede terræn over den dyrkede mark.

Skog. Af *furuskog* er der lidt paa Bergsø. Løvskog er her til herredets fornødenhed.

De forekommende løvtræsarter er birk, or, asp, hassel og rogn.

Øksendalen herred.

Øksendalen herred, som indbefatter Øksendalen sogn og Ulvundeidets annex, deles ved Sundalsfjorden i 2 omtrent lige store dele, der ligger paa øst- og vestsiden af samme.

Herredet grændser mod nord til Tingvold og Stangvik herreder, mod øst til Opdal herred og Sundal herred, mod syd til Sundal herred og mod vest til Eresfjord og Vistdal herred.

Øksendalens hovedkirke ligger paa fjordens vestside under nordlig bredde $62^{\circ} 42' 51''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 17' 50''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 26,5 km. og fra øst til vest 41 km.

Herredet har en uregelmæssig form og meget brudte grændser. Det har i den vestlige del en længde fra nord til syd — fra Snetind til Hufatet — ca. 27 km. med gennemsnitlig 10 km.s bredde fra øst til vest. Mellem Vettafjeld og Flaanebba er længden fra nord til syd kun 7,5 km., hvorpaa den tiltager noget østover, men derefter efterhaanden aftager, saa syd- og nordgrændsen paa grændsen mod Opdal løber sammen i en spids.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Alsemskar*.

—	østligst	—	—	-	<i>Nedredal</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Brandstad</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Brandstad</i> .

Herredets samlede areal udgjør . 408,1 km.²

Heraf er:

Fastland 406,8 —

Øer:

Flaaø 0,3 —

48 øer i forskellige ferskvand 1,0 —

Samlet areal af øer 1,3 km.²

Bergarternes areal er saaledes fordelt:

Grundfjeld	376,0 km. ²
Ler, sand og aur	15,0 —
Indsjøer	7,0 —
Sne og is	10,0 —
	<hr/>
	408,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	1,4 km. ²
Eng	6,6 —
Ager og eng	8,0 km. ²
Skog	45,0 —
Udmark, snauffjeld, indsjøer, myr sne og is	355,0 —
	<hr/>
	408,0 km. ²

Efter hoiden er arealet saaledes fordelt:

Mellem 0—200' o. h. ligger	9,7 km. ²
— 200—500' — —	14,1 —
— 500—1000' — —	36,4 —
— 1000—2000' — —	104,5 —
— 2000—3000' — —	98,6 —
— 3000—4000' — —	98,9 —
— 4000—5000' — —	40,3 —
— 5000—6000' — —	5,4 —
— 6000—7000' — —	0,1 —
	<hr/>
	408,0 km. ²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Virumdalselvns	164,1 km. ²
Todalselvns	5,7 —
Sundalselvns	1,3 —
Oksendalselvns	144,5 —
Jordalselvns	52,0 —
Til havet og mindre vasdrag .	40,5 —
	<hr/>
	408,1 km. ²

Geologi. Hvid stribet gneis og graa gneis danner det faste fjeld i Øksendalen herred. Langs Tingvoldfjorden er saaledes stribet gneis med strøg sv.—no. og fald sydøst. Strøget gaar i den del af Sundalsfjorden, som hører til herredet, tværs over fjorden. Hvid stribet gneis er ogsaa bergarten i Virumdalen.

Terrasser forekommer i dalførerne, saaledes:

mellem Opdøl og Ulvundeidets kirke 39 m. o. h.

øverste terrasse ved kirken 173 —

I Øksendalen er:

terrasse ved Førse 110 —

Ligesaa er der en terrasse ved Jordal.

Terrasserne i Opdøl har adskillig *ler* som undergrund, *sand* og *aur* ligger over; ogsaa i Øksendalen forekommer *ler* paa dalens venstre side, og *ler* er ogsaa undergrund ved Grytnes. Sand og *aur* er imidlertid terrassernes sædvanlige indhold.

Orografi. Ved Sundalsfjorden, Ulvundeidet, Virumdalen med fortsættelse Inderdalen deles dette herred i følgende dele:

I. Strækningen søndenfor Sundalsfjorden.

II. Strækningen østenfor Ulvundeidet og søndenfor Virumdalen.

III. Strækningen nordenfor Ulvundeidet og Virumdalen.

IV. Strækningen vestenfor Ulvundeidet.

I. *Strækningen søndenfor Sundalsfjorden* begrænses af Sundalen, Eresfjord og Vistdalen samt Nesset herreder. Ved Øksendalen og det skar, der mellem søndre Stenbruhøgda og Klevfjeld fører over til Sundalen kan strækningen betragtes som atter delt i 2 partier:

et østenfor denne dal og

et vestenfor samme.

Øksendalen har i sin nedre del fra gaarden Sæter og til Huseby og Øksendalsøen nordlig retning; i dalen her ligger terrasser; ovenfor Sæter har den nordøstlig retning med jevn

og svag heldning. Fra kort søndenfor Brandstad har den nordvestlig og vestlig retning, og her er den en temmelig trang og brat sæterdal mellem Klevhø, Jønstadnebbas og Klevfjeldets skraaninger; henimod grænsen mod Sundal, hvor den har nordlig retning, begynder den med en liden botn mellem Klevhø og Søndre Steinbruhøgda.

Dalen har en gennemsnitlig bredde noget over $\frac{1}{2}$ km. med svage bakkeskraaninger paa begge sider af Øksendalselven nedover fra noget søndenfor Brandstad.

Bakkeskraaningerne strækker sig ogsaa tildels udover langs fjorden.

Fra fjorden og til Brandstad — en strækning omtrent 12 km. lang — stiger dalen kun 197 m.; stigningen herfra og til den øverste del er 960 m.

Fjeldet østenfor denne dal er et vildt, øde høifjeld. Langs herredsgrænsen hæver sig en række toppe, nemlig *Søndre Steinbruhøgda* (1474 m.), *Nordre Steinbruhøgda* (1570 m.), *Taagefjeld* og nordligst *Vetafjeld* (891 m.), fra hvilken høideryg en sammenhængende, temmelig brat, jevn fjeldside falder mod Gaudalen og den nedre del af Øksendalen.

Nævnte *Gaudal*, der er en sidedal til hoveddalføret, kommer ned til gaarden Sæter i nordvestlig retning; der er temmelig rask stigning til Huseby og Sæter-sætrene, fra hvilke der er mindre stigning; længer op har dalen nordøstlig retning — paa østsiden begrændset af Nordre og Søndre Steinbruhøgda — og begynder i en botn paa sidstnævnte fjelds nordvestside.

Mellem denne dal og hoveddalføret ligger fra Søndre Steinbruhøgda fjeld i vestlig og nordvestlig retning. Fjeldsiden falder temmelig brat mod den øvre del af Øksendalen, men slakere mod den øvrige del af hoveddalen og Gaudalen. Her hæver sig toppene *Klevhø* (1491 m.), *Kollen* (1346 m.), *Haugen* (1462 m.), *Hjellbønebbas* (1514 m.) og *Kleppen* (1542 m.), adskilte ved mindre skar og botner.

Partiet sønden- og vestenom Øksendalen, der i syd grændser til Sundalen og Eresfjord og Vistdalen herred og i

vest til sidstnævnte herred, har langs grændserne en række af fremtrædende toppe, saaledes paa grændsen mod Sundalen: *Klevfjeld* (1527 m.) og *Renstind* (1706 m.) og mod Eikisdalen: *Snetind* (1611 m.), *Vikesaksen* (1820 m.), samt længere mod nord en alperyg med toppene *Litleglanebba* (1438 m.), *Storglanebba* (1502 m.) og *Rysdalsnebba* (1598 m.). Adskilt fra disse ved Dokskaret kommer *Aabittind* med to toppe (1355 m. og 1309 m.) og *Høgeli* (841 m.).

Enkelte bræer ligger paa fjeldenes skraaninger, saaledes paa *Snetinds* nordside mellem *Litle-* og *Storglanebba* og mellem sidstnævnte fjeld og *Rysdalsnebba*.

Imellem den fra toppen vestenfor *Renstind* mod nord gaaende *Jonstadnebba*, *Snetind*, *Vikesaksen*, en mindre, nordenfor denne liggende top, samt *Slottet*, ligger en bred dal eller rettere sagt botn, hvori *Breistølvøtn* ligger. Paa den øvrige strækning fra *Klevfjeld* indtil *Rysdalsnebba* falder fjeldsiden, fra den foran nævnte høideryg, med ikke meget brat side mod hoveddalen, hvor den fra gaarden *Brandstad* og nordover gaar over i dyrkede og beboede bakker.

Foruden den høideryg, der strækker sig langs herredsgrændsen, udgaar fra *Rysdalsnebba* *Skrommelnebba* med flere toppe i nordøstlig retning omtrent parallelt med hoveddalen, mod hvilken den først falder brat, men derpaa slakere. Men fra *Skrommelnebbas* høieste top (1528 m.) sænker sig ogsaa en smal ryg i nordlig retning, hvilken falder brat mod det flade, myrlændte strøg vestenfor, ligesom begge arme falder brat nordover; fjeldet hæver sig igjen i *Solskarnebba* (993 m.), der sænker sig nord- og vestover.

Mellem *Skrommelnebba* og *Solskarnebba* paa østsiden og høideryggen langs herredsgrændsen ligger en indtil 4 km. bred sæterdal, som gaar ned til gaardene *Aafar* og *Jordal* ved *Sundalsfjorden*. Dalen gaar nærmest fjorden i sydlig retning med ca. 2 km. bredde og svagt stigende bund og sider, der er dyrkede og bebyggede, indtil gaarden *Lien*, hvorefter den indsnævres noget, men derpaa udvider den sig til en bred

sæterdal, der tildels er bevokset med løvskog, og har en hel del myrlændt terræn.

Mod Sundalsfjorden falder fjeldsiden temmelig svagt og gaar ikke helt ned til kysten, men der levnes en smal bakkestrimmel, skikket for dyrkning og bebyggelse. I den ytre del falder dog Høgelien østskraaning steilt lige ned i fjorden.

II. *Strækningen østenfor Ulvundeidet og søndenfor Virumdalen* begrænses i syd paa et kort stykke af Sundalsfjorden og forøvrigt af Sundalen samt i øst af Opdal.

Ulvundeidet, der danner strækningens vestre begrænsning, gaar fra gaarden *Opdøl* ved Sundalsfjorden under navn af Opdøleidet i nordlig retning som en trang, dyrket og beboet dal, svagt stigende indtil Mogaardene. Her stoder den sammen med Virumdalen og danner en temmelig stor flade omkring kirken, hvorpaa Ulvuddalen sænker sig meget svagt i nordvestlig retning, gennemstrømmet af Ulvundelven, og fortsætter ind i Stangvik herred. Dalbunden, der tildels er myrlændt og har dyrkede bakkeskraaninger paa begge sider, er gjennemsnitlig 0,8 km. bred; den er tæt bebygget, fornemmelig paa nordsiden.

Virumdalen, der er strækningens nordre begrænsning, kommer til Ulvundeidet kirke i sydvestlig retning; ovenfor Inderdalsvatn har den navn af *Inderdalen*; den begynder ved Opdals grændse, hvor et skar fører over til Tovatn

Dalen har i sin nedre del indtil Inderdalsvatn ubetydelig stigning — kun ca. 250 m. — er aaben med temmelig svagt skraanende fjeldsider, men er ikke meget tæt bebygget; dens jordbund er ikke særdeles frugtbar, da den er meget myrlændt. Dalsiderne er bevoxede med birkekrat til en høide af 400 å 450 m.

Fra Inderdalsvatn bliver dalen smalere med brattere fjeldsider og noget stærkere stigende bund. Denne dal har god sætermark, og sætre er byggede ved Inderdalsvatn, og Falesætrene ligger længere oppe i dalen.

Ved *Flatvaddalen*, der kommer til Inderdalsvatns østende i nordlig retning fra Sundalen herred, deles denne strækning.

Den østre del er et vildt, sønderrevet fjeldparti, der mod syd gaar over i Sundalen, paa hvis grændse de største høider ligger. Saaledes naar her *Nonshø* 1508 m., *Sommerungnebb* 1686 m., *Storsadlen* 1808 m., *Næverkollen* (angivet som ubestigelig) og *Saatbakkollen* 1850 m., og fra disse strækker sig rygge i nordlig retning mod Inderdalen, hvilken begrændses med jevn og temmelig steil fjeldside. Fra Saatbakkollens top, der er høist vanskelig at bestige, strækker sig en smal ryg mod nord til *Taarnfjeldets* flade; kort nordenfor dette og adskilt fra samme ved et ca. 150 m. dybt skar, stiger det kegleformige, som ubestigeligt angivne *Daltaarn* 1394 m. høit. Fra disse 3 sidstnævnte toppe falder en brat fjeldside mod Flatvaddalen.

Vestenfor Flatvaddalen er ligeledes et vildt, storartet fjeld, der udmærker sig ved flere fremtrædende toppe paa grændsen mod Sundalen herred. Her ligger *Trolla* med sine tindeformede toppe, indtil 1840 m. høie, og det som ubestigeligt angivne *Vinnufjeld* med en række af toppe — den høieste 1823 m. —, *Sandvikhaugen* (1540 m.) og *Fuglenebba*.

I den østlige del af dette parti hæver sig, kort nordenfor den vestlige del af *Trolla*, det kegleformede *Skarfjeld* med en liden bræ paa sydøstsiden. Dette samt *Trolla* falder brat mod Flatvaddalen samt vestover mod den her liggende *Grasdalen*. Denne dal kommer til Virumdalen kort nedenfor Inderdalsvatn i nordlig retning; den er først temmelig steilt stigende opover fjeldsiden til ca. 450 m. høide, herfra stiger den svagere med tildels myrlændt bund og begynder henimod Sundalens grændse, hvor et høit skar fører over til Skorgenvatn. Paa dalens vestside stiger fjeldsiden temmelig brat mod den store bræ, der indesluttet af Vinnufjeldets tinderække og Sandvikhaugen.

Fra *Fuglenebba* gaar en ryg nordover, hvilken slutter over Virumdalen med *Mohorn* (1333 m.). Disse to fjelde har steilt fald mod Sundalsfjorden og afvexlende steilt og slakt mod Opdoleidet. Strækningen fra Sandvikhaugen og vestover har jævnt, men temmelig svagt fald, og fjeldsiden er bevoxet med løvkrat, noget blandet med furu.

III. *Strækningen nordenfor Ulvundeidet og Virumdalen* grænder mod Stangvik og Opdal.

Grændserne mod Opdal og Stangvik gaar over dette fjeldpartis høieste strøg, og det har her flere fremtrædende toppe som *Slangelifjeld* (1349 m.), *Grinaren* (1360 m.), *Skjæringsfjeld* (ca. 1400 m.), *Snefjeld* (1469 m.) — samtlige alpetinder paa samme ryg — *Sesknubben* (ca. 900 m.), *Virumkjærringa* (1330 m.), *Graanebba* (1365 m.). Foruden de høie skar, der skiller topene fra hinanden, kommer til Inderdalen Renaæns dalføre ned fra fjeldet. Det begynder i Langevatns botn paa grændsen mod Opdal, gaar langs sydsiden af Grinaren og Slangelifjeld, har først nordvestlig retning, faar saa sydvestlig retning og kommer ned ved Inderdalsvatns østlige del.

Mellem dette dalføre og Inderdalen strækker sig en smal fjeldryg med *Kringlehøen* (1461 m.) og *Rendalskammen* (1195 m.), hvis fjeldside i den øverste del falder temmelig brat mod Inderdalen.

Mod Virumdalen har fjeldet paa nordsiden jævnt og svagt, sammenhængende fald under 600 m.s høide over havet. Over denne høide stiger i den nedre del af dalen *Virumkjærringa* (1330 m.) meget steilt til herredsgrændsen. Vestenfor denne ligger *Børselkjærringa* (ca. 950 m.), hvis vestside falder mod Ulvunddalen. I den vestre del af den her omhandlede strækning falder fjeldet svagt mod Ulvunddalen, og i høiden paa herredsgrændsen ligger *Stortuen* (1104 m.), *Ramgjøra* (1158 m.) *Graanebba* (1365 m.). Imellem disse er en temmelig stor botn, der sænker sig gennem sæterdalen nedover mod Reinsetvatn.

IV. I *strækningen vestenfor Ulvundeidet* stiger fjeldsiden fra Ulvunddalen jævnt slakt, og fra Opdøldalen steilere, til omkring 600 m.s høide o. h. Her hæver sig en del smaa, afrundede toppe, adskilte ved smaa dale og botner, hvorpaa fjeldet igjen stiger til toppen af *Flaanebba* (tr. p., 1199 m.), der er strækningens høieste punkt, og ligger der, hvor dette herreds, Tingvolds og Stangviks grændser mødes. Fjeldpartiets høieste strøg fortsætter fra Flaanebba langs herredsgrændsen og aftager ca. 300 m. i høide.

Mod Sundalsfjorden har dette fjeld brat fald, fornemmelig paa de sidste 600 m., og fjeldsiden gaar helt ned til fjorden undtagen ved Flaa og Almgaard. Fjeldsiderne er bevoxede med kratskog til omkr. 550 m. o. h.

Sten-, jord- og sneskred forekommer hyppig fra de høie og bratte fjelde.

Kyst og fjorde. Mod Sundalsfjorden har dette herred en kyststrækning, der paa sydsiden er 15 km. og paa nord-siden 17 km. lang, tilsammen 32 km.

Sundalsfjorden, der kommer ind fra Stangvik herred, er ved grændsen — mellem Balsnes og Almgaard — 1,5 km. bred og fortsætter i dette herred i sydøstlig retning, idet den tiltager noget i bredde, men indsnævres til 2 km. mellem Hyl-nes og Flaaø. Herfra bøier den lidt mere østlig og gaar med ca. 2 km. bredde indtil Sundalens grændse. Paa fjordens vestside gaar Øksendalsbugten ind mellem gaarden Grytnes og Bøneset til Øksendalsøen. Paa fjordens nordside fra grændsen mod Tingvold og indtil gaarden Flaa og under Mohornet, samt paa sydsiden af Bøneset og østover gaar steil fjeldside helt ud i vandet; mod den øvrige del af fjorden er der slakere sider.

Fjordstrækningen fra Opdøl og indover er meget udsat for den saakaldte „landvind“, i særdeleshed om vinteren; den kan ofte være saa stærk, at dampskibene ikke kan komme frem.

Forskjellen mellem fjære og flod er ca. 1,9 m.

Det betydeligste fiske i denne fjord er laxefisket om som-meren; desuden fiskes af og til en del sild.

I Øksendalen og *Sundalen* tilsammen har udbyttet af *fiskerierne* efter den officielle statistik udgjort i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjørrret	1700 kr.	1480 kr.
Andre fiskerier	400 -	560 -
	<hr/>	<hr/>
	2100 kr.	2040 kr.

Vasdrag. *Øksendalselven* kommer fra et lidet tjern mellem Søndre Steinbruhøgda og Klevhø, gaar i sydlig retning mellem disse fjelde, hvor den danner et par smaa tjern, bøier strax nedenfor disse i vestlig retning, gaar forbi Molbakken sæter og falder mellem steile sider og fossende ned i dalen. I nordvestlig retning gaar den saa forbi Jønstad sæter og fra noget søndenfor Brandstad i nordøstlig retning mellem dyrkede, bebyggede bakker med ringe fald ned igjennem Øksendalen til gaarden Smistad, gaar derfra i nordlig retning og falder ud i den vestre kant af Øksendalsbugten forbi Øksendalsøren. Over elven fører en bro ved Hjellebø, en ved Sjølset og en ved Øksendalsøren.

Den optager en del tilløb saavel fra øst- som vestsiden, af hvilke skal anføres:

1) *Elven, der fra Breistølvatn løber i nordøstlig retning* optager tilløb fra vandet vestenfor Jønstadnebbas og falder ud ved Jønstad sæter.

2) *Gaudøla* kommer i skaret paa Søndre Steinbruhøgdas nordvestre side, gaar i nordøstlig retning paa nordsiden af Saata, danner Gaudalsvatn og løber ned igjennem Gaudalen til øst for Kleppens nordpynt; herfra fortsætter den i nordvestlig retning forbi Sæter sæter og Huseby sæter, falder ned i hoveddalen og forener sig gjennem 3 arme ved gaarden Sæter med Øksendalselven.

Over disse arme fører broer ved Sæter og Smistad.

Jordalselv har sit udspring fra tjernene i botnen mellem Skrommelnebbas, gaar i nordlig retning gjennem myrlændt terræn og med lidet fald indtil Lien sæter; her faar den noget stærkere fald, optager nogle mindre tilløb, passerer gaarden Lien og falder forbi gaarden Aafar i Sundalsfjorden. Over den fører her en bro, og den driver en mølle og en sag.

Opdølelv strømmer ned igjennem Opdøldalen og falder forbi Opdøl i Sundalsfjorden; den driver ved denne gaard et lidet sagbrug.

Ulvundelven kommer fra skaret nord for Sommerungsnebbas, i nærheden af Opdals grændse, hvorfra den under navn af Inderdalselv løber i nordvestlig retning forbi Fale sæter

og videre ned igjennem Inderdalen, hvor den danner Inderdalsvatn. Dette vand forlader den gjennom en stor stenur, faar navn af Virumdalselven og gjennomstrømmer med lidet fald og bugtet løb Virumdalen mellem lave, myrlændte og tildels dyrkede og beboede bredder og kommer ned i Ulvunddalen ved Børsset. Her høier elven i nordvestlig retning, gaar forbi kirken og fortsætter med meget bugtet løb mellem myrlændte bredder gjennom denne dal og gaar ved sagen ved fossen ind i Stangvik herred. Over dette vasdrag fører 2 broer i Inderdalen ovenfor pladsen Kaasen, en ved Holtan, en ved Ulvundeidet kirke og en for hovedveien ved pladsen Hammeren.

Af de tilløb, denne elv optager, skal anføres:

1) *Fluaaen* kommer ind fra Sundalen, gaar i nordlig retning gjennom Flatvaddalen, hvor den danner Giklingdalsvatn og falder forbi Gikling sæter i den østre del af Inderdalsvatn.

2) *Renaen* gaar fra Langevatns vestende i nordvestlig retning, falder stærkt fossende ned i Rendalen, hvor den danner 2 smaa tjern, og fortsætter til østre del af Inderdalsvatn.

3) I herredets nordvestre del gaar fra tjernene mellem Virumkjærringa og Børssetkjærringa et mindre vasdrag i nordvestlig retning og falder i Rensvatn, hvorpaa det fortsætter ind i Stangvik herred.

I de fleste af elvene er der ørret, tildels ikke lidet. I Jordalselven og Øksendalselven er derhos lax.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Øksendalselv</i>	24,0 km.
<i>Elven fra Breistølvatn</i>	5,5 —
<i>Gaudøla</i>	9,5 —
<i>Jordalselv</i>	10,0 —
<i>Opdølelv</i>	2,5 —
<i>Ulvundelv</i> (Virumdals-Inderdals-)	32,0 — (+ 0,5 km. ¹⁾)
<i>Fluaaen</i>	4,3 —

¹⁾ () betegner, at elven danner herredsgrendsen.

<i>Renaæn</i> (fra Langevatn) . . .	5,2 km.
<i>Elven fra tjernene ved Virumkjær-</i> <i>ringa</i>	6,0 —

Forskjellige gaarde i Øksendalen er udsat for elvebrud, sneskred og stenskred. Den ovenfor omtalte bielv til Øksendalselven, *Gaudøla*, kommer ned fra en liden sidedal, som ligger adskillig høiere end hoveddalen. Sidedalen har brat land, fra hvilket der hyppig gaar skred. Disse skred dæmmer foreløbig elven op, hvorpaa den gjennembruder sin dæmning og kommer pludselig med store stene, smaasten og vandmasser ud over gaardene i hoveddalen, fornemmelig Smistad. 7de, 8de og 9de oktober 1883 regnede det voldsomt, hvorefter *Gaudøla* kom og tog nyt løb ligeved husene ved Smistad, som foreløbig maatte forlades, men den blev senere holdt i sit gamle leie.

Ved skredene og oversvømmelserne i oktober 1883 blev 4 broer over Øksendalselven revne bort. Skred løsnede ovenfor gaarden Mosbø og kom nær husene og kastede staburet overende. Skred gik ogsaa ved Simonhjell og Oien, og Sjølset, Sandbrekken og Erstad led skade.

For elvebrud er udsat: Brandstad, Engan, Skrondal, Forset, Hjellen, Oien, Smistad, Sjølset og præstegaarden Engen, alle i Øksendalen. Her er udførte nogle forbygningsarbeider.

For sneskred og stenskred er udsat: Brandstad (sneskred 1728, 12te april 1858), Mosboen, Børsset (sneskred 1710), Hjellen, Hjelbø, Simonhjell (sneskred 10de februar 1868), Oien, Smistad, Engan (sneskred 1712), Erstad, pladsen Rabben under Grytnes (sneskred 12te april 1858).

Ogsaa i Ulvund sogn er nogle gaarde udsat for skred og elvebrud: Virum er udsat for jordskred om sommeren, sneskred om vinteren (jordskred 1743, 21de og 22de mai 1845, 11te august 1848), Holtan for elvebrud og isskred (elvebrud 1731, isskred 1757, 1774, 12te marts 1819), Dalsbø for sneskred, jordskred og elvebrud (1731, 1816, 1820, 1850 og 1879).

Indsjøer. Efter karterne findes 72 vand og tjern, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er alle smaa og uden betydning, og af dem skal kun anføres:

Langevatn i herredets østlige del mellem Kringlehøen og Slangelifjeld er 3,1 km. langt og paa det bredeste 1 km. Det har bjergfulde og øde bredder.

Inderdalsvatn er lidt over 2 km. langt og 0,5 km. bredt i den vestlige del; den østlige del er ganske smal og danner ligesom et lidet tjern for sig selv.

De høiere liggende smaavand ligesom *Langevatn* antages at være blottet for fisk.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Høide i m.
Langevatn	2,1	1081
Inderdalsvatn	0,8	390
Jeklingdalsvatn	0,6	673
Del af Virumdalselven . .	0,6	—
Gaudalvatn	—	854
Tjern s. f. Saata	—	1059
Breidalsvatn	—	1095
Tjernet, som danner ø. ud- spring for Øksendalselven	—	1164
Vand n. for Aabittind . . .	—	871
Breistolvatn, søndre	—	1046
— vestre	—	1042
Mørkebotnvatn	—	1100
<i>Samlet areal af ferskvand.</i> . .	6,1	—

Jordsmonet er i det hele ikke daarligt paa de dyrkbare strøg i dette af dybe dale gjennemsatte gneisland. Muldblandet aur og sand og muldblandet ler er jordsmonet; ved Mjølkillgaardene og i Jordalsgrænden er der lerholdig jord; ved Flaa og i Opdøldalen ler og aur. I selve Øksendalen er dels og fornemmelig muldholdig aur og sand, paa venstre side ogsaa muldholdig ler.

Skred danner ogsaa tildels undergrunden for den dyrkede jord, saaledes paa Smistad.

Ulvund og Virumdalen er ikke særdeles frugtbar; jordsmonet her er meget myrlændt.

Herredsstyrelsen anslaaer værdien af 1 maal jord til 40—150 kroner, og omkostningerne ved rydningen af 1 maal til 40—130 kroner.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (ti ar) var i 1886—1890:

Hvede	—
Rug	210 liter
Byg	300 —
Blandkorn	320 —
Havre	320 —
Erter	— —
Poteter	2200 —
Hø	270 kg.

Nyland opryddet i femaaret: „Ganske ubetydeligt“.

Bebygning. Dette herred bestaar som omtalt af 2 sogne, nemlig Øksendalen hovedsogn og annexet Ulvundeidet.

Hovedsognet har to bygdelag, hvilke er:

1) *Øksendalen bygdelag*, der bestaar af den — især i den nedre del — med gaarde og pladse tæt bebyggede Øksendal samt gaarden Flaa og Almskar paa Sundalsfjordens nordside.

Ved Øksendalsøren findes landsbymæssig bebygning samt en mængde nøst.

2) *Mjølkillstrandens og Jordalgrændens bygdelag* bestaar af Mjølkillgaardene og den tæt bebyggede grænd om Jordalselvns nedre del.

Annexsognet bestaar kun af et — *Ulvundeidets* — bygdelag, der i Opdel- og Ulvuddalen er jevnt tæt bebygget med gaarde og enkelte pladse. Den øverste gaard her er Nedredal, der ligger 262 m. o. h.

Den høiest beliggende gaard i hoveddalen er Brandstad 197 m. og i Jordalsgrønden Oppegaard 172 m. o. h.

Omtrent hver gaard har sin sæter, hvilke i regelen ligger nogenlunde nær gaardene paa fjeldsiderne eller i de indskjærende dale. De høieste sætre ligger ca. 630 m. o. h.

Her er nogle høider for gaarde og sætre:

Gaarde:

Smistad	43 m. o. h.
Oppegaard	171 —
Lia	169 —
Brandstad	219 —
Børset	169 —
Ulvundeidets kirke.	148 —

Sætre:

Smistad	499 —
Huseby	410 —
Sæter	437 —
Hjellen	493 —
Jordal	310 —
Oppegaard	387 —
Mjølkill	633 —
Erstad	348 —
Børset	352 —
Skjælset.	363 —
Græsdal.	492 —
Børset	485 —
Flaa	553 —

Af *dyrklar, men udyrket jord* er der vistnok en del tilbage, men det vil i regelen falde kostbart at dyrke den. Der er adskillig jord, som kunde dyrkes, efter lierne og saa en myr, Børsetmyren.

Der er forøvrigt betydelige myrstrækninger i Jordalselvens dalføre samt i strøget mellem Solskarnebbba og Storhaugen, syd for Erstad sæter. Denne sidste myrstrækning er

ufarbar, men de øvrige er farbare. Disse myrer kunne udtappes, men er utjenlige til dyrkning paa grund af sin høie beliggenhed. Virumdalselvens og Ulvundelvens bredder er for en stor del meget myrlændte, ligesom der ogsaa omkring enkelte af vandene og langs elvene findes noget myrlændt terræn.

Havnegangene er gode i den øvre del af Øksendalen, paa fjeldsiden langs denne dals vestside, i Gaudalen, i dalen ovenfor Jordalsgrænden, i Inderdalen og i dalen østenfor Rensetvatn.

I januar 1891 var der i Øksendalen herred:

Heste . . .	98
Storfæ . . .	1190
Faar . . .	1631
Gjeder . . .	77
Svin . . .	85
Rensdyr.	1
Fjærkræ.	233 høns
Bikuber . . .	—

Skog. Øksendalen har skog til eget behov og saavidt tilovers, at herredet kan hjælpe nabosognet Sundalen. Furu-skog findes i selve Øksendalen paa gaardene Smistad, præstegaarden, Sæter, Husebygaardene, Oien og Sjolset; i den del af herredet, som ligger paa Sundalsfjordens nordøstre side, er der god furuskog under gaarden Flaa og furuskog i Opdøldalen. I Øksendalen gaar birkeskogen op til Jønstadsæteren, og birkeskog og krat voxer ogsaa i den til herredet hørende Jordal og i Virumdalen, hvor birkekraattet gaar op til en høide af 400 til 450 meter. Ogsaa or, asp, rogn og silje voxer i herredet, samt hassel, der har betydning for tilvirkningen af tøndebånd.

Sundalen herred.

Sundalen herred, der indbefatter Hof sogn og Romfo sogn, er det sydligste herred i Nordmør fogderi.

Naar undtages nogle smaaøer, er herredet fastland.

Sundalen herred grændser mod nord til Ulvundeidets annex af Oksendalen, mod øst til Opdal herred, mod syd til Lesje herred og mod vest til Oksendalen samt til Eresfjord og Vistdalen.

Sundalen hovedkirke — Hof — ligger paa Sundalselvens østside, lidt ovenfor dens udløb i fjorden, i herredets nordlige del under nordlig bredde $62^{\circ} 40' 20''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 8' 55''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 44 km. og fra øst til vest 47 km.

Herredet har en nogenlunde firkantet form med største længde fra sydøst mod nordvest ca. 54 km. og største bredde fra sydvest mod nordøst 36 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Viken*.

—	østligst	—	—	-	<i>Grænden</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Hallen</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Birkestøl</i> .

Herredets samlede areal er 1229,8 km.²

Heraf er:

Fastland 1228,8 —

Øer:

Største ø i Sundalsfjord 0,3 —

105 smaaøer (hvoraf 12 i saltvand) 0,7 —

Samlet areal af øer. 1,0 km.²

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeldet 1092,0 km.²

Gabbro 10,0 —

Ler, sand, aur 60,0 —

Indsjøer	46,0 km. ²
Sne og is	22,0 —
	<hr/>
	1230,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	2,5
Eng	9,9
Ager og eng	12,4 km. ²
Skog	80,0 —
Udmark, snauffeld, myr, ind- sjøer, sne og is	1137,6 —
	<hr/>
	1230,0 km. ²

Nedslagsdistrikter:

<i>Joras (Laagens)</i>	11,8 km. ²
Lindølas	121,1 —
Grødalselv	62,2 —
Rest Gruvedalselven	221,0 —
Gruvedalselv	404,3 —
Rødalselv	105,9 —
Rest Sundalselv	232,9 —
<i>Sum Sundalselv</i>	743,1 —
Sirelas	0,8 —
Skjelbreids	23,8 —
Auras	5,7 —
<i>Sum Auras</i>	30,3 —
Bellsvaselv	106,5 —
Skarvedalselv	94,1 —
Rest Litledalselv	206,2 —
<i>Sum Litledalselv</i>	406,8 —
Til havet og mindre vasdrag	38,0 —
	<hr/>
	1230,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0—200' o. h. ligger	13,7 km. ²
— 200—500' — —	16,5 —
— 500—1000' — —	32,6 —
— 1000—2000' — —	59,1 —

Mellem 2000—3000' o. h. ligger	180,6 km. ²
— 3000—4000' — —	318,1 —
— 4000—5000' — —	433,2 —
— 5000—6000' — —	172,1 —
— 6000—7000' — —	4,1 —
	1230,0 km. ²

Geologi. Grundfjeldet: gneis, øiegneis, flammert gneis og mange andre gneisbergarter danner den uden sammenligning største del af Sundalens herred, der for den væsentligste del bestaar af vilde fjeldstrækninger. Derhos optræder nogle mindre felter med *gabbro* og *serpentin*, saaledes i Skarvedalen ikke langt fra Røbergaaens udløb i Skarvedalsaaen, og tæt ved skytterboden Grubestuen er der serpentin med kromjernsten, ligesaa i dalføret Glupen, og saa er der mange spredte forekomster af serpentin med kromjernsten i disse vilde fjeld.

I hoveddalen i Sundalen ligger *terrasser*, og *aur* og *sand* danner her undergrunden for den dyrkede mark. Under auren ligger vistnok paa de fleste steder *ler*, og ler danner ogsaa underlaget i elven, hvis leie er beskyttet mod gravning ved de store elvestene. Ialfald er der ler i elvebunden ved Vennevold og Flatvad. Ler sees derhos undertiden under auren, saaledes ved Hoaas, men ler har ikke saa stor udbredelse, at den danner nogen væsentlig del af undergrunden for det dyrkede jordsmon.

Ler forekommer ogsaa i terrasserne i Litledalen og underlaget for gaarden Viken ved Sundalsfjorden er ler.

Her er høiderne paa nogle terrasser i Sundalen:

Hof	13 m.
Furu og Mæle	17 —
Ovenfor Hol	52 —
Vennevold	76 —
Hoas	105 —
Mælen	136 —

Jeklingdalbakkene 146 m.

Otteim 156 —

Ved Hoaas er fundet sjøskjæl og mergelboller med fossile fiske.

I Litledalen er en terrasse 48 m. o. h. og ved Storvik ligesaa en terrasse 120 m. o. h.

Orografi. Sundalen herred er en af fjorddale gjennem-skaaret, og af mange høie fjeld opfyldt bygd.

Ved Sundalsfjorden og de i denne udmundende dale: *Litledalen* og *Sundalen* samt ved den til sidstnævnte dal mod nord kommende *Gruvedal*, deles herredet i følgende strækninger:

I. Strækningen vestenfor Litledalen med dens fortsættelse sydover over *Osvatn* og *Torbuvatn*.

II. Strækningen i vest begrændset af ovennævnte dal-føre, i nordøst af Sundalen og i øst af Gruvedalen.

III. Strækningen mellem Gruvedalen og den øverste del af Sundalen.

IV. Strækningen nordenfor Sundalen.

Litledalen kommer ned i Sundalsfjordens bund i nordlig retning; den er trang med stærkt stigende bund og begrændset af overordentlig steile skraaninger, navnlig paa østsiden, hvor Kalken og længere ind Togkollene hæver sig. Paa en strækning af 17,5 km. stiger dalen ca. 780 m. Dalbunden har flere steder — mellem Trædal og Sjølseng, ovenfor Harstad, ved Rabben og nedenfor Litledalen — moræner, til hvilke terrasser slutter sig.

Ovenfor Halbuvatn har dalen vestnordvestlig retning med bredere bund med mange mindre fjeldknauser og koller, mellem hvilke ligger talrige større og mindre vand og tjern indtil Lesjes grændse. Dalen stiger paa dette stykke — 13 km. — ca. 630 m.

Kun i den nederste del af Litledalen i ca. 7,5 km. længde er der nogle gaarde og pladse med kun lidet dyrkbart jords-

mon; i den øvrige del af dalen er kun enkelte sætre og nogle skytterboder. Dalen er næsten uden skog, der er kun lidt ore- og birkekrat, ligesom den ogsaa kun er sparsomt græsbevoxet.

I. *Strækningen vestenfor Litledalen* har i den søndre halvdel temmelig slakt fald mod Litledalen, men i den nordlige del er det temmelig brat. Mindre elve og bække løber ned over fjeldsiderne til Litledalselven og kun i den sydlige del gaar et par mindre vasdrag ind i Eikisdalen.

Ved det dalføre, som kommer til Litledalen i østlig retning fra Rensvatn og fortsætter i Vikebotn ind i Eikisdalen, deles denne strækning i to dele.

I den sydlige del, som er en del af fjeldet mellem Litledalen og Eikisdalen, ligger langs herredsgrænsen eller lige i nærheden af denne de høieste toppe som *Torbuhø* (tr. p. 1474 m.), *Stordalsbandet* (1133 m.) i Eikisdalen, *Graahø* (1605 m.) og nordligst det trigonometriske punkt *Slaathø* (1829 m.) med en ikke ubetydelig bræ paa nordsiden.

Ostenfor *Torbuhø* og adskilt fra denne ved en liden dal naar *Torbuffjeldene* til 1461 m.; østenfor *Stordalsbandet* ligger *Staburshø*; fra disse toppe falder fjeldsiden, kun afbrudt ved mindre vasdrag, jævnt og ikke meget brat mod dalene.

Fjeldpartiet nordenfor Vikebotn og dalen om Rensvatn har de høieste toppe langs Øksendalens grændse: *Renstind* (1706 m.), *Kløvfjeld* (1526 m.), søndre *Steinbruhøgda* (1474 m.), der som en ryg strækker sig i sydøstlig retning, nordre *Steinbruhøgda* (1570 m.), *Tvægefjeld* og nordligst *Vetafjeld* (891 m.).

Renstind er det eneste fjeld af egentlig alpeform i dette strog; den er et vakkert og imponant fjeld med vid udsigt. Fra søndre side er fjeldet meget let bestigeligt. Ogsaa fra det høieste punkt af *Steinbruhøgda* — *Jonstadnebb* — er vid udsigt over hoifjeld.

Mod Sundalsfjorden og Litledalen falder fjeldsiden af jævnt og temmelig brat; kun en smal strandside og dalstrimmel levnes for dyrkning. Mod Rensdalen er siderne i regelen slakere.

II. *Strækningen i vest begrændset af Litledalen, i øst og nordøst af Gruvedalen og Sundalen* er et fjeldlandskab, der mod syd gaar over til Lesje.

Sundalen, som danner denne stræknings nordøstre begrændsning, kommer ned i Sundalfjordens bund i nordvestlig retning; dalbunden er stigende med terrasser og med ca. 1,5 km. gjennemsnitlig bredde; den gennemstrømmes af Sundalselven og begrændses paa begge sider af temmelig steile fjeldsider. Paa mange steder danner dalsiderne ubestigelige vægge, saaledes Klingfjeldets skraaning paa østsiden og Løstølheia paa vestsiden mellem Romfo og pladsen Ratet. Ogsaa videre opover dalen er fjeldvæggen paa østsiden ubestigelig; ovenfor den nederste lille, kratbevoxede strimmel er fjeldet nemlig hoit opover ganske glat, medens det endnu hoiere op og paa braattet i hele sin længde er stærkt sønderskaaret og viser sig fra dalen af som en række udoverhængende takker og næb. Disse fjeldbraat gaar i almindelighed under navnet „Skjæringerne“ og betegnes nærmere efter den gaard, som ligger nedenunder.

Paa vestsiden er dalsiden snart ubestigelig, snart vanskelig farbar, men paa sine steder saavidt slak, at den giver slaattemark. Mellem pladsene Nes og Vollan er begge fjeldsider bratte, paa sydsiden meget steil. Ostenfor gaarden Smaavold, hvor dalen svinger vestlig, indsnevres den og faar formen af en dyb rende med bratte og ujevne og med ur opfyldte skraaninger, bevoxet med løv- og naaleskog, især asp og furu. Først i større høider — 5 à 600 m. o. h. — er der saavidt fladt, at der blir jordsmon for dyrkning eller sæterbrug, idet skraaningerne er slakere og landet jevnere, ligesom der paa flere steder er afsatser, hvor der ligger gaarde og sætre. Ovenfor disse afgiver skraaningerne beitesmarker og tildels slaatteland. Skogen er her mest smaabirk. Ca. 30 km. fra havet eller til Gruvedalens udmundig har dalen steget til 600 m. o. h., og dens retning er paa disse 30 km. vnv.

Ovenfor Gruvedalens munding er retningen mod sv. Dalen gaar saa ind i Opdal herred. Den er i hele sin længde nogenlunde sammenhængende beboet og dyrket, tildels paa begge sider af elven.

Gruvedalen kommer ned i hoveddalføret, hvor dette boier fra sv. til vnv. Gruvedalen kommer mellem Sadelhø og Dylræg ind over Lesje grændse, gaar først i nv., derpaa i no., saa omtrent 5 km. i øst og tilslut atter omtrent 5 km. i nordlig retning.

Gruvedalen, der i hele sin længde — ca. 30 km. — gjen-nemstrømmes af Gruvedalselv, er ganske smal, indesluttet mellem bratte, tildels steile fjeldsider og stiger til 1400 m.s hoide o. h. Den nederste del af dalen — ca. 10 km. — har indtil gaarden Sletten en del gaarde og pladse; længer op ligger nogle pladse og sætre i dalbunden.

Sagnet fortæller, at der i Gruvedalen skal have været et stort vand, hvorom ogsaa de strandlinier, der følger fjeldsiderne paa lange strækninger synes at vidne, og som ved Gammel-sæteren og gaarden Havsaas har en hoide o. h. af 873 m.

Grødalen, der kommer ned til gaarden Grødal i Sundalen i nordlig retning, har i sit øvre løb retning mod nv.; den strækker sig over til gaarden Svisdal i Gruvedalen. Dette dalføre deler fjeldstrækningen mellem Litledalen, Gruvedalen og Sundalen i to dele.

Grødalen, hvis bund stiger til ca. 780 m. ved vandskillet nord for Svartsnuta, har god beitesmark, hvorfor der er en del sætre. Den er en høitliggende fjelddal, temmelig bred og forsynet med løvskog i hele sin længde. Dalen har større og mindre moræner af sand, grus og sten. Den nordøstre dalside er paa flere steder særdeles brat og ubestigelig, men har forøvrigt slakere skraaninger.

Den syd for Grødalen liggende fjeldstrækning er gold med hoide paa ca. 1300 meter. Der er en mængde mindre vand og tjern, og den er gjennemskaaret af elve og bække, mellem hvilke hæver sig toppe indtil ca. 1900 m. hoide. Disse har i den søndre del i almindelighed kolleform, men bliver nordover

mere spidse og takkede. Selve fjeldet og en stor del af toppene er dækket af ur, saa kun paa enkelte steder det egentlige fjeld træder frem; paa sine steder som paa strækninger af *Purka* og *Skarhø* bestaar uren af flade, tynde, paa kant staaende heller. Mod syd er toppene ofte steile og her foregaar forvitringen raskt, og store stenblokke styrter ofte ned, især i regnfulde sommere.

Nordre Svarthammeren i partiets sydlige del har paa den mod syd vendende side store stenblokke, kun hvilende paa en smækker fodsoile, der lidt efter lidt tæres hen.

Af de høieste og mest fremtrædende toppe i dette parti skal anføres følgende søndenfra og nordover: *Kroshø* (1363 m.), *Skjælbriedhø s.* (1452 m.), *Grønlistkartind* (1926 m.), *Laagtunga* (1751 m.), *Store Aurhø* (1693 m.), *Haakondalsfjeldene* (1747 m.), *Svarthammeren* (1816 m.), *Little Aurhø*, *Blaahø* (1451 m.), *Graahø* (1685 m.), *Skarhø* (tr. p. 1900 m.), *Storpurka* (1624 m.), *Little Skarhø* (1828 m.), *Gammelurkollen* (1388 m.), hvis nordvestre side mod Storvatn er en brat fjeldvæg, *Vardefjeld* (1499 m.), *Grynningsdalskollen*, *Botnhø* (1820 m.), *Graakollen* (1684 m.), *Store Togkollen* (1544 m.), *Dordinakken* (1817 m.), *Kalfonna* (tr. p. 1847 m.), *Kalken store* (1884 m.), *Kalken lille* (1656 m.); de to sidste har mod Litledalen ubestigelige vægge og er kun tilgængelig fra det indre fjeldplateau (fra syd). *Kalfonna*, der ligger indenfor *Kalken*, er bestigelig saavel fra det indre fjeldplateau langs ryggen mellem fjeldvandene, som fra Sundalen over *Byskaret* og den nordre, bratte fjeldfon, der her følger fjeldkammen.

Paa en stor del af disse toppes sider — i regelen paa øst- og nordøstsiderne — findes flere ikke ubetydelige bræer, saaledes paa *Laagtunga*, *Svarthammeren*, *Dordinakken*, *Kalfonna* og flere. Der er mange botner, i regelen med et vand i bunden.

Fjeldplateauet falder med slak fjeldside mod den øvre Litledal — eller som den ofte kaldes *Torbudalen* — indtil *Skarvedalens* munding. Herfra og langs hele Litledalen har

fjeldet meget steil side, over hvilken enkelte mindre elve fosser ned.

Fra Sundalsfjordens bund til Grødalen har fjeldstrækningen ligeledes temmelig brat fald, medens den mod Grødalen falder jevnere; mod den østre begrænsning — Gruvedalen — er fjeldsiden temmelig brat, fornemmelig fra Lille Aurhø og under Dyrlæg.

Af dalfører i den heromhandlede fjeldstrækning kan anføres følgende:

Skarvedalen, der kommer ned ved Sandvatn i Litledalen, er en meget trang dal med steile sider, imellem Gammelurkollen og Lille Togkollen med nordvestlig retning fra skytterboden „Grønvoldstenen“ ved Purkas nordskraaning, paa hvilken strækning dalbunden stiger til henimod 940 m.s høide o. h. Her faar dalen en næsten sydlig retning mellem Søndre, Store og Nordre Togkollens østskraaninger og Vardefjelds og Graakollens vestskraaninger fra skaret mellem Store Kalken og Dordifjeld.

De tre Skarvedalsvøtn optager en stor del af dalbunden, hvilken omkring disse og langs elven forøvrigt har rigeligt og kraftigt græs, men her beites ikke, da det er langt fra de nærmeste sætre.

En sidedal, *Røbergsdalen*, kommer ned kort ovenfor Grønvoldstenen i vestlig retning paa Purkas nordside og ligger længer op mellem Røbergskollen og Lille Skarhø; dalen begynder ved dette sidste fjelds nordside. Ogsaa denne dal har noksaa god beitesmark, men mangler sæterbebygning.

Ved gaarden *Mæle* i hoveddalføret kommer ned et lidet trangt og øde dalføre — *Hæremsbækkens* — i næsten nordlig retning mellem Litle og Store Kalken og Kalfonna. Mellem Store Kalken og Dordinakken er øverst i dalen et skar, som fører over til Skarvedalen.

I *Grødalen* kommer ingen udprægede dalfører ned; de til denne dal løbende vasdrag falde ud over fjeldsiden, uden at skjære sig synderlig ind i samme.

I Gruvedalen kommer mellem Blaahø og Graahø paa nordsiden og Mosbruna, Litle og Store Aurhø paa sydsiden *Gjeitdalen* ned i østlig retning; ved Skarhøs østskraaning deler dalen sig, idet en arm kommer fra nord fra Botnhø og en fra syd fra skaret mellem Store Aurhø og Svarthammeren.

I denne dal ligger kun Gjeitdalssætrene, og beiterne er ikke rare.

Paa Laagtungas nordside ligger en trang, øde dal, steilt stigende ind til Langtjern, og paa Laagtungas østside, begrændset paa østsiden af Dyrlæg, er en ligeledes øde dal fra Grønlikarvatn.

Mellem Sundalen og Grødalen er en sammenhængende fjeldstrækning, der stiger jævnt op fra sidstnævnte dal til toppen *Saudalshø* (1322 m.), *Mardølhø* (1483 m.), *Mælesæterkollen* (1325 m.), *Mohoug* og nordligst *Stopelen* (1540 m.).

Faldet mod Sundalen er paa den hele strækning jævnt brat og ikke afbrudt ved indskjærende dale.

Det laveste parti paa dette fjeldstrogs høideryg er *Svis-skora* (1055 m.), der er skaret mellem *Mardølhø* og *Mælesæterkollen*.

III. *Strækningen, begrændset i vest af Gruvedalen og i nord af Sundalen*, er en fjeldstrækning, der fortsætter ind i Opdal herred.

Ved *Lindølas dalføre* er denne strækning delt saaledes, at en del ligger nordenfor og en søndenfor denne dal.

Lindølas dalføre kommer ned i Gruvedalen strax søndenfor gaarden Jenstad, altsaa omtrent midt mod Grødalen i vestlig retning; dalbunden er jævnt stigende mellem Svarthougen og Slettefjeld samt Blaafjeld; der er temmelig bratte sider op til Storvatn, hvor dalen gaar ind i Opdal i Fiskbækdalen. Dalbunden er ikke meget bred, for det meste bevoxet med løvskog og har gode græsgange. Gammel- og Nysætrene ligger i dalen.

Den søndenfor *Lindølas dalføre* liggende del er et sammenhængende høifjeld, ca. 1320 m. o. h. Siderne falder brat

tildels steilt mod den øvre del af Gruvedalen indtil midt mod Gjeitdalen, men mod resten af Gruvedalen og mod Lindøla er faldet slakere.

Hvor Gruvedalen og Lindølas dalføre forenes, kommer *Repdalen* ned ved gaarden Jenstad.

I sin nedre del har den et stykke en nordlig retning med nogenlunde bred bund og ikke betydelig stigning mellem Nonshougen og Slettefjeld, længer op har den nordøstlig retning, bliver trang og indesluttet mellem steile sider, saa faar den igjen nordlig retning, idet den udvider sig lidt ved og søndenfor *Repdalssæteren* mellem Slethø og *Skiraadalstangen*; ved *Repdalstangens* nordskraaning dannes dalen ved en forening af to dale, hvoraf en arm gaar paa *Repdalstangens* østside fra grænsen mod Opdal, den anden arm gaar paa nævnte tanges vestside og begynder i den store botn mellem *Repdalstangen*, Litle Strynten, Skrimkolla, Stenkollen og Storkollen. *Repdalen* har gode sommerbeiter.

En sidedal til *Repdalen* er *Skiraacns dalføre*, der kommer ned i dens nedre del i nordvestlig retning mellem *Skiraatangen* og *Slettefjeld*; den stiger i begyndelsen temmelig stærkt, men efter at være naaet til ca. 1300 m.s h. o. h. udvider den sig ved *Storvatns bassin*; den begynder i den botn, der ligger mellem *Storaaskollen* og *Snefjeldkollen*.

Den heromhandlede strækning har en del vand og derhos fjeldtoppe op til omkring 1900 m.s høide o. h. Flere ikke ubetydelige bræer, der alle vender mod øst og nordøst, findes fornemmelig i den sydvestre del, ligesom ogsaa en del botner. Af disse kan nævnes den fra *Storkollens* nordside, i hvilken en saakaldt „hest“ staar igjen.

Af fjeldtoppe i denne del kan anføres: paa grænsen mod Opdal *Skrimkolla* (tr. p. 1984 m.), Litle *Skrynten* (1939 m.), østre top af *Repdalstangen* (1768 m.), østre top af *Storvaskollen* (1746 m.), *Snefjeldkollen* (1863 m.), *Faksefonkollen* (1784 m.) og *Blaafjeld* (1710 m.); de mellem toppene førende skar ligger alle høiere end 1500 m. o. h.

I den sydlige del ligger *Sadelhø* (1839 m.) kort nordenfor grændsen mod Lesje. Dette fjelds sydskraaning falder ind over Lesjes grændse og dets østskraaning begrænder Lillehullet, der er den øverste del af Joras dalføre, som paa sin østside har *Skrimkolla*. Fra *Sadelhø* og *Skrimkolla* strækker sig en række toppe i nordlig retning, nemlig *Stenkollen* (1872 m.) og *Storkollen* (1891 m.), *Fegervoldskollen* (1825 m.), *Slethø* (1634 m.), *Raubækkekollen* (1742 m.), *Farligheden* (1740 m.), *Kvitaadalshø* (1613 m.) og *Nonshougen* (1478 m.).

Fra de to sidstnævnte toppe samt *Slethø* falder fjeldsiden steilt mod *Repdalen*.

Fra *Lille Skrymten* strækker *Repdalstangen* sig som en temmelig smal ryg mellem de to arme af *Repdalen*.

Mellem *Repdalen* og *Skiraaens dalføre* ligger *Skiraa-tangen* fra *Storvaskollen*. Den gaar i sydvestlig retning med en ca. 1800 m. høi ryg, der falder temmelig brat mod øst og vest, men først sænker sig slakere nordover og derpaa fra ca. 1400 m.s høide falder temmelig brat mod *Repdalens* og *Skiraa-dalens* forening.

Snefjeldkollen og *Faksefonkollen* falder jevnt mod den øvre del af *Skiraa-dalen* og nordenfor disse ligger *Blaafjeld*, der fra *Opdals* grændse først sænker sig svagt vestover, men derpaa igjen hæver sig i *Slettefjeld* til 1579 m.s høide. Dette fjeld falder først brat, men derpaa slakere mod *Lindalen*; mod *Skiraaen* har det mindre fald.

Det fjeld, som ligger nordenfor *Lindøla*, er den vestlige del af en fjeldstrækning, hvis største og østlige del falder i *Opdal herred*, hvor ogsaa dets største høider ligger. Den største høide i denne del ligger paa *Opdals* grændse og er 1309 m. høi. Fra denne top ligger en række toppe i vestlig retning aftagende ca. 100 m. i høide.

Fjeldsiden falder brat mod *Lindalen*; mod nordvest er der først lidt brat, hvorefter kommer en slakere skraaning, paa hvilken der ligger en del sætre, og derefter falder fjeldsiden brat mod den nedre *Gravedal* og *Sundalen*. Fjeldet gaar paa de fleste steder helt ned til elvene, hvorfor det for dyrkning

levnede bakketerræn er ikke meget betydeligt. Fjeldsiden er ikke afbrudt af dybere indtrængende dale, og de nedover siderne rindende elve gaar kun i smaa skar.

VI. *Strækningen paa nordsiden af Sundalen* falder af med brat, tildels steil fjeldside, der maa siges at være sammenhængende, da den ikke er afbrudt ved dale før i ca. 700 m.s. høide o. h. mod Sundalen og den indre del af Sundalsfjord. Fjeldsiden gaar paa de fleste steder ikke helt ned til Sundalselven, men levner betydelige jordstrækninger skikkede for dyrkning og bebyggelse.

Ved *Otdalen* og *Flatvaddalen*, der munder ud i den mod Sundalen faldende fjeldside i ca. 700 m.s. høide o. h., deles dette fjeldstrog i 3 dele:

- 1) fjeldet østenfor Otdalen,
- 2) mellem Otdalen og Flatvaddalen og
- 3) vestenfor Flatvaddalen.

1) Fjeldet østenfor Otdalen har langs grænsen mod Opdal sine største høider; der er *Svartdalskollen* (1601 m.), *Gryndingshø* (1468 m.) og *Nonshø* (1508 m.); fra de to førstnævnte af disse gaar i sydlig retning rygge mod hoveddalen; saaledes sænker Svartdalskollen sig med aftagende høide over *Græslitind* til *Lillehø* (1143 m.). Fjeldsiden falder fra denne ryg temmelig steilt østover til den af Erga gennemstrømmede ubeboede dal *Valladalen*, hvilken dal paa østsiden er begrændset af nedre del af *Kraakvatnstindens* bratte vestskraaning. Mod hoveddalen falder Græslihø og Græslitind i begyndelsen svagt, men derpaa brat. Mod vest falder Svartdalskollens ryg nogenlunde brat mod Gryndingsdalen, en høitliggende, ubeboet temmelig bred dal. Paa vestsiden begrændses denne dal af *Gryndingshø*, en smal ryg, der gaar fra herredsgrænsen og ender i et trigonometrisk punkt, 1479 m. høit. Dette fjeld samt Nonshø falder brat mod *Otdalen*. Denne dal adskiller dette fra det vestenforliggende parti, og udmunder i 718 m.s. høide over hoveddalen op for gaarden *Otteimsløkken*. Den har sydlig retning, svag stigning og en omkring 0,5 km. bred bund. Ved Nonshøens sydskraaning faar den sydostlig retning; fra

dalen fører et 1064 m. over havet liggende skar gennem den østligste snip af Øksendalen og ind i Opdal.

Paa denne strækning gaar der i hoveddalen ved Retbækken om vinteren voldsomme sneskred, der ofte naar helt over elven, saa at snemasserne stemmes op mod fjeldet paa den anden side.

2) Fjeldet mellem Otdalen i øst og Flatvaddalen i vest er den søndre del af det vilde, sønderrevne fjeld, der mod nord gaar over i Øksendalen, paa hvis grændse de høieste toppe ligger. Her er *Sommerungsnebb* (1686 m.), *Storsadlen* (1808 m.), *Naverkollen* og *Saatbakkollen* (1850 m.), fra hvilke arme, adskilt ved mindre dale og botner, strækker sig i sydlig retning mod hoveddalføret.

Sommerungsnebbas 2 toppe og den mellem disse og Nonshø liggende top (1558 m.) stiger op over det øvrige fjeld som kegler, der er bestigelige fra den mellem dem liggende Krokbotn, idet man gaar op langs de udskydende rygge. Fra Sommerungsnebbas vestligste top gaar en smal ryg mellem Kraakbotn og Sommerungsvatnbotn, og efterat have passeret mellem disse, udvider den sig sydøst — og sydover, og ender i *Klingfjeldene*, hvis høieste top er 1539 m. Disse fjelde er paa den lange, smale ryg mod dalen meget sønderrevne og takkede og styrter paa sydsiden meget steilt ned, medens de mod øst falder af mod Klingraaket og er her belagte med sneskavler og founer.

Storsadlen falder steilt østover mod Sommerungsvatns botn, men strækker sig med en ryg i sydvestlig retning, og ender med *Smørklampen* over hoveddalen. Vestover falder denne ryg mod *Iveraadalen*, paa hvis vestside Naverkollens og Saatbakkollens fjeldparti hæver sig. Disse to koller er kun ved et smalt skar, der ligger 1380 m. o. h., adskilt fra hinanden og kan derfor ansees som ét fjeld. Saatbakkollen gaar med en ryg i sydlig retning mod hoveddalen, og fra den falder fjeldsiden steilt østover, men svagere mod den partiet i vest begrænsende *Flatvaddal*. Denne dal, der udmunder i

830 m.s høide over dalbunden ved gaarden Flatvad, er en flad og øde, gennemsnitlig $\frac{1}{2}$ km. bred dal med sydlig retning; dens øverste del ligger i Øksendalen herred.

3) *Strækningen vestenfor Flatvaddalen* er vildt, sønderrevet, falder steilt mod Sundalen og den indre del af Sundalsfjorden. Fjeldsiden i dalen gaar ikke helt ned til elven, men levner en gennemsnitlig $\frac{1}{2}$ km. bred, flad dalbund, hvorimod strand-siden er steil og uden bebygning. Langs grændsen mod Øksendalen findes de mest fremtrædende toppe, af hvilke kan nævnes *Trolla* med sine tindeformede toppe, indtil 1840 m. høie og anseede for ubestigelige, *Vinnufjeld* (1823 m.) og formentlig ubestigelig, *Sandvikhaugen* (1540 m.) og *Fuglenebba*. *Trolla* strækker sig med en ryg af toppe i sydlig retning langs *Flatvaddalen* og ender i toppen *Hoasnebb* (1609 m.). Denne ryg falder temmelig brat mod Flatvaddalen og ligeledes vestover mod en liden bratør, der dannes mellem den og en vestenfor liggende tops østskraaning.

Foruden den række af toppe, der fra Vinnufjeldets høieste top strækker sig langs grændsen mod Øksendalen, saavel østover som nordover, ligger der en ryg i sydlig retning mod dalen. Mellem den syd- og østgaaende arm er her betydelige bræer nedover mod Skorgenelvens botn. *Vinnufjeldbræen* har antagelig 6—9 m. høie gjærder langs den søndre arm. Bræen har i den senere tid aftaget, men skal for længere tid siden (50 à 60 aar) have strakt sig helt frem til dalkammen og forarsaget et ødelæggende skred.

I den vestre del af denne strækning kommer ved Sandviken *Sandvikdalen* ned til fjorden. Den er temmelig raskt stigende indtil Øvre sæter; længer op er der mindre stigning mellem Vinnufjeldet og *Hovsnebb* 1565 m. høi.

Fra Hovsnebbas toppe falder siderne steilt saavel mod hoveddalen som Sandvikdalen. Hovsnebb er bestigelig fra sidstnævnte dal, men det er temmelig besværlig at komme op nærmest toppen.

Sundalen er udsat for stenskred, jordhlaup, sneskred og elvebrud. Udsat for sneskred er Vennevold, Snøva, Romfo,

Musgjerd, Grødal og Hol, Bjørbæk, Hagen, Otteim, Gravem og husmandspladse paa Fale og videre Odegaard i Litledalen o. s. v. Paa gaarden Vennevold blev for nogle menneskealdere siden 4 gaarde kastet ud over bakken af snefonden.

Veiene i hele Sundalen er meget udsatte for skred. Mellem Grødal og Flatvad er saaledes sneskred saa almindelige, at tavler er udhængte ved veien for at advare de reisende. Mellem Flatvad og Moen, Lillefale og Snøva gaar ogsaa jordskred. I almindelighed kan det siges, at man paa meget faa steder i dalen kan føle sig rigtig tryk for skred. Et stort sneskred gik paa gaarden Storfale kl. 5 den 14de februar 1846, hvorved 6 mennesker omkom; videre gik sneskred ved Faleløkken i 1849 og 1866, videre sneskred paa gaarden Utistu Gravem i 1868. Ogsaa de mindre dalfører er i hoi grad udsatte for skred. Saaledes gik der i 1876 et skred ved nordvestenden af Sandvatn i Torbudalen, idet den forbi sæteren Sandvatnlaaga rindende, stærkt opsvulmende bæk sammen med løsnede snemasser førte en mængde sten og grus nedad fjeldet, opfyldte fladen ved Sandvatn og ødelagde de derværende sæterbygninger.

Stensprang er meget almindelige.

Som eksempel paa den kraft, hvormed sneskredene kommer, kan nævnes en paa gaarden Vennevold liggende sten, 4 meter hoi, 5 meter bred og 6 meter lang, antagelig 300 ton i vægt, hvilken først ved et skred i mands minde var ført fra sin plads udover fjeldsiden over stærkt skraanende terræn, og som saa senere ved et andet skred blev flyttet ca. 80 meter til sin nuværende plads over fladere terræn, med en skraaning paa 4 meter paa disse 80 meter.

Sundalen er ogsaa udsat for orkanagtig blæst, der enten kommer ud igjennem Litledalen, og da er den mere stadig og benævnes „Trælen“, eller den kommer ud gjennem hoveddalen saakaldet „Nebbavind“ eller „Hovsnebvind“. Denne anretter ofte stor ødelæggelse i dalen, og tagene er ofte befæstede ved lænker, for at de ikke skal blæse bort. Søndagen den 20de januar 1884 blæstes kirken i Sundalen skjæv af Nebbavind,

men ved et rasende veir fra den anden side af dalen bænkedede den sig igjen. Men nat til den 21de februar 1885 blæste kirken ned, og ved den leilighed blæste ogsaa de fleste stabure i dalen overende.

Det hænder ofte, hvad der ogsaa er iagttaget i Lærdal og Gudvangen og vistnok ogsaa i flere andre trange dalfører, at smaa sten kommer ind igjennem vinduerne og farer gjennem glasset som udskudt af en pistol. Dette kan hænde, mens det er forholdsvis stille i dalen; naar det blæser paa fjeldet, kan vinden føre stene afsted, og under faldet ned mod dalen faar de den store hastighed.

Kyst og fjorde. Mod *Sundalsfjorden* har dette herred en kyststrækning, der er 12,5 km. lang. Denne fjord, der kommer ind fra Øksendalen herred, er ved grænsen omtrent 2,5 km. bred og gaar med denne bredde i sydlig retning til kort nordenfor Sundalsøen, hvorpaa den aftager i bredde til ca. 1,5 km. og gaar ind til Sundalen og Litledalen. Paa østsiden gaar steil fjeldside helt ned i fjorden, medens der paa vestsiden er en smal strandside skikkaet til dyrkning og bebyggelse.

I det indre af fjorden foregaar laxefiskeri, ogsaa sildefiskeri.

Fjorden islægges sig kun sjelden og i regelen ikke for længere tid eller til hinder for dampskibsfarten.

I Sundalen og *Øksendalen* tilsammen har udbyttet af *fiskerierne* efter den officielle statistik udgjort:

	1892.	1893.
Lax- og sjøørret . . .	1 700 kr.	1 480 kr.
Andre fiskerier . . .	400 —	560 —
	<hr/>	<hr/>
	2 100 kr.	2 040 kr.

Vasdrag. *Litledalselven* kommer egentlig fra vestsiden af Skarhø og fra vestsiden af Svarthammeren, idet elven gaar fra

Haakondalsvatn og tjernet mellem Svarthammeren og Haakondalsfjeldene i sydostlig retning og danner *Torbuvatn*. Fra dette vand løber vasdraget i nordlig retning med lidet fald, danner en række af smaa vand og tjern som *Sandvatn*, *Langvatn*, *Osvatn* og *Hulbuvatn*. Paa denne strækning — 12 km. — fra *Torbuvatn* har vasdraget kun et fald paa 63 m. Herfra fortsætter elven i nordlig retning med stridt løb gennem *Hallervatn*, *Sandvatn* og *Litlevatn* til *Storvatn*, hvorfra elven i en fos styrter sig ned i Litledalen og fortsætter nedover denne i uafbrudt fossefald eller stryg mellem tildels dyrkede bredder, indtil den ved gaarden Trædal falder ud i Sundalsfjordens bund.

Litledalselven er en bræelv med betydelig vandmasse, og skal være fiskerig; navnlig i den øvre del, i Torbudalen, er der meget ørret. Om høsten gaar laxen op i dens nedre del.

Dette vasdrag optager en mængde tilløb saavel fra øst som vestsiden. De er i regelen smaa og uden betydning; i selve Litledalen optager den kun ubetydelige fjeldbække, der falder ned over fjeldsiderne, ofte paa lange strækninger i frit fald.

De største af dens tilløb er:

1) Vasdraget fra *Rensvatn* gaar i østlig retning med ikke betydeligt fald og forener sig med Litledalselven mellem *Hulbuvatn* og *Hallervatn*. Foruden dette afløb har *Rensvatn* ogsaa et, der gaar vestover under navn af *Vikeelven*. Den løber fra vandets vestkant med lidet fald i vestlig retning, udvidende sig paa nogle steder til smaa tjern og gaar over i *Eikisdalen*, hvor den forbi *Vike* falder i *Eikisdalsvatn*.

Saavel *Rensvatn*, som de fra det løbende elve, optager flere mindre vasdrag.

2) *Skarvedalselven* gaar fra nordre *Skarvedalsvatn* i sydvestlig retning med temmelig stridt løb, danner midtre og søndre *Skarvedalsvatn* og fortsætter fra det sidste af disse med mindre fald til skytterboden *Grønvoldstenen* ved *Purkas* nordvestende. Her boier elven i nordvestlig retning og gaar mellem steile bredder, men uden stort fald til syd for *Gam-*

melurkollens top, hvorpaa den, stærkt fossende, først gaar et kort stykke i vest og saa i nord til Sandvatns nordøstbred.

Af de tilløb, denne elv optager, skal anføres *Røbergsaaen*, der dannes ved sammenløb af vasdrag fra tjernene mellem Lille Skarhø og Røbergskollen og fra de søndre Grynningdalsvøtn. Efter disses forening gaar aaen i vestlig retning mellem Purkas og Vardefjelds skraaninger med ikke betydeligt fald og forener sig med Skarvedalselven et stykke nordfor Grønvoldstenen.

Driva eller *Sundalselven* kommer ind fra Opdal, mod hvilket herred den paa et stykke danner grændsen. Efter at være kommen ind i herredet, gaar den først et kort stykke i nordvestlig retning, boier saa i sydvestlig, sydlig og igjen sydvestlig retning til gaarden Nesja og gaar herfra i nordvestlig retning under flere mindre krumninger ned gennem dalen forbi gaarde paa begge sider og falder ved strandstedet Sundalsøren ud i Sundalsfjordens bund.

Elven er i sit øvre løb strid og fuld af stryg; i den nedre del er strømhastigheden derimod afhængig af flod og fjære i fjorden. Den er ikke seilbar og benyttes selv for baad kun paa enkelte steder til overfart.

Dens bredder er i regelen bratte, bestaar af rullestene og sand og forandres i det nedre elveløb næsten hvert aar af vaarflommen, der uafslædig skjærer ud og danner banker. Under snesmeltningen, der ofte kommer meget pludselig, svulmer elven i kort tid meget voldsomt op. Udenfor sin munding har den oplagt betydelige banker.

Elvebrud finder sted paa mange steder, og en del af dem er forbyggede: saaledes har præstegaarden, chefsgaarden Røgjeld, Sande, Gjøggra, Furu og Furubolken samt Einungfaldet været udsat for elvebrud.

Over Sundalselven fører: en træbro ved *Elverhø*, en træbro ved *Moen*, en bro ved *Romfo kirke* og en ved *øvre Otteim*. Sundalselven er rig paa lax. Desuden er der ørret i den. Udbyttet af laxefisket i Driva udgjorde:

i 1884—86	gjennemsnitlig	aarlig	17 967	kg.
- 1887—90	—	—	10 118	-

Driva modtager saavel fra nord- som sydsiden flere større og mindre tilløb; de vigtigste anføres her i den orden, hvori de falder i elven:

1) *Store Gruvedalselven* gaar fra midtre Sadelhøjtjern i nord-vestlig retning, danner nordre Sadelhøjtjern, bøier her et kort stykke i nordøst og derefter nordvestlig ned igjennem den trange, ubeboede dal mellem Dyrlæg og Laagtunga paa vestsiden og Raubakkøkollen paa østsiden, indtil henimod Storvold, sæter, gaar saa næsten i nord med ringe fald til Blaaehøysydskraaning ved Gjeitdalens udmunding i Gruvedal, hvorpaa den under navn af *Grøva* meget rivende og fuld af smaafosse i nordøstlig og østlig retning gaar til gaarden Jenstad. Her bøier den næsten nordlig, gaar med jevnt og ikke meget stort fald mellem for det meste dyrkede bredder og falder forbi gaarden Nesja ud i Sundalselven.

Over den fører 2 broer for bygdeveien, nemlig Mobroen og Snøgstubroen.

I store Gruvedalselvens vasdrag findes ørret, som er bragt did af sætereierne, og som har formeret sig stærkt.

Denne elv optager en hel del større og mindre tilløb paa begge sider.

a) *Grønliskarelven*, der fra Grønliskarvatn løber i nordlig retning.

b) *Lille Gruvedalselv*, der fra Langtjern med stærkt fald gaar i østlig retning og falder ud strax ovenfor Storvold sæter.

c) *Gjeitaaen* dannes ved sammenløb af store *Glupelv*, der kommer fra *Glupvatn*, og det fra nordvest kommende vasdrag, der dannes af elve fra Botnhø og Lille Skarhø. Efterat disse elve har forenet sig ved Skarhøes østskraaning, gaar elven under navn af *Gjeitaaen* i østlig retning gjennem sæterdalen Gjeitdalen og forener sig med Gruvedalselven.

e) *Grødøla* gaar fra vestre Svøuvatn ved Botnhøst østskraaning under navn af *Svøuaaen* i østlig retning med stille, jevnt løb til fjeldsiden mod Grødalen, nedover hvilken den stærkt fossende gaar ned i dalen og danner *Storvatn*. Under navn af *Grødøla* forlader vasdraget dettes sydøstende, gaar med stille, jevnt og noget bugtet løb i sydøstlig retning ned igjennem Grødalen og mellem gaardene Svisdal og Sveen til Gruvedalselven. Ved Svisdal er en flere hundrede fod høi fos „Svøufossen“.

Over elven fører en bro for veien mellem Svisdal og Havsaa; det er en simpel mastebro — 4 master — og uden rækværk.

I den tørre aarstid kan elven vades omtrent hvorsomhelst, men efter regn svulmer den stærkt op, saa at passagen maa foregaa paa hesteryggen.

Paa grund af det høie fossefald ved Svisdal kan lax ikke gaa op i elven. Derimod findes i elven en mængde orret, der kommer ned fra *Storvatn* og de ovenfor liggende vand.

d) *Reppa* kommer fra et lidet tjern ved Skrimkollas nordøstskraaning, gaar i nord og danner Istjern, hvorpaa vasdraget under navn af *Stegaaen* gaar i nordvestlig og nordøstlig retning paa Repdalstangens vestsida, optager ved dette fjelds nordende en bæk fra bræen paa Repdalstangen, hvorefter *Reppa* med ikke stærkt fald gaar ned gjennem Repdalen til Repdals sæter og videre med nordøstligt og nordligt, samt noget stridere løb forbi Middagshjellen og Lundli, og falder, idet den danner et større fossefald, forbi Jenstad i Grøva.

Den optager enkelte tiløb, af hvilke skal anføres:

Skiraaen, der har sit udspring af Skiraadalsvatn, gaar et kort stykke i vest, danner *Storvatn* og derpaa i nord og et stykke i nordvest med lidet fald, hvorpaa den fossende falder ned i dalen mellem Slettefjeld og Skiraatangen. Elven gaar derefter først med jevnt, roligt løb og derpaa stridt og forener sig med *Reppa* ca 3 km. syd for Middagshjellen.

Lindøla gaar fra *Storvatns* vestende i vestlig retning

mellem flade, tildels sumpede bredder og med lidet fald gennem Lindalen og forener sig syd for Jenstad med Rappa.

Elven er rig paa ørret.

2) *Otta* dannes af 2 bække, der forener sig paa Nonshos sydside. Kort herved modtager den tilløb fra Krokbotn, gaar smaabugt med roligt løb og lidet fald ned igennem Otdalen til lidt nedenfor Otteim sæter. Her optager den et tilløb fra Grynningdalen, hvorpaa den fossende gaar nedover fjeldsiden og falder gennem fem arme ud i Sundalselven ved pladsen Otøien.

3) *Grødalselven* gaar fra tjernene nord for Svartsnuta i nordvestlig retning gennem Grødalen med bugtet løb og lidet fald mellem tildels sumpede, flade, tildels med birk bevoxede bredder til Dale sæter. Herfra faar den temmelig stærkt fald, indtil den naar ned i dalen ved pladsen sydost for Grødal, hvor den bøier i vest, gaar forbi Grødal og falder ud i Sundalselven nord for denne gaard. Over den fører en bro nedenfor nævnte gaard og en ved pladsene.

Denne elv optager en del tilløb fornemmelig paa sydsiden, saaledes:

Grynningssaaen, der kommer fra Grynningdalsvøtn og falder ud ved Præstsæter og

Sørkjebæk, der kommer fra Sørkjedalsvøtn og falder ud i Grødalen ved Dale sæter.

4) *Harembækken* gaar fra Haremvatn i nordlig retning med stort fald og falder i Sundalselven forbi Mæle.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Lilledalselven</i> (fra Haakondalsvatn	39,0 km.
<i>Elven fra Rensvatn</i>	4,5 —
<i>Skarvedalsvatn</i> (fra n. Skarvedalsvatn)	12,0 —
<i>Røbergsaaen</i> (fra nv. Grynningdalsvatn)	10,0 —

<i>Sundalselv</i>	(2,5) ¹⁾ + 39,0	km.
<i>Gruvedalselv</i> (fra herredsgrænsen)	31,0	—
<i>Grønlskarelven</i> (fra vandet)	3,0	—
<i>Lille Gruvedalselv</i>	7,0	—
<i>Gjeitaaen</i> med Glupelv.	13,0	—
<i>Reppa</i> med Stegaaen	16,0	—
<i>Skiraaen</i>	9,0	—
<i>Lindøla</i> (fra Storvatn)	5,0	—
<i>Grødøla</i> med Svøuaa	16,5	—
<i>Otta</i>	7,7	—
<i>Grødalselven</i>	16,5	—
<i>Grynningsaaen</i> (fra n. Grynningsdalsvatn)	80	—
<i>Sørkjebæk</i>	5,0	—
<i>Harembæk</i>	6,5	—

Indsjøer. Efter karterne findes 745 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. Ingen af dem har nogen betydelig størrelse eller nogen betydning for kommunikationen.

Af denne mangfoldighed af vand skal anføres:

Torbuvatn, sydligst i Torbudalen, har bjergrige, men flade bredder, især paa nordøstsiden; det indeholder enkelte smaa holmer, er lidt over 2 km. fra øst til vest og noget over 1 km. bredt.

Langvatn, ligeledes i Torbudalen, er 3,5 km. langt og i den sydlige del 0,5 km. bredt, men smalner af nordover.

Osvatn nordenfor Langvatn, 3 km. langt, 1 km. bredt i den nordlige del og smalt sydover.

Storvatn ligger nede i Litledalen mellem steile, bjergrige bredder, er 2,3 km. langt og paa det bredeste — omtrent paa midten 0,5 km. bredt.

Trædalsvatn, ved Litleaaens udløb, skal være meget fiskerigt.

¹⁾ () betegner, at vasdraget danner herredsgrænsen.

Mellem *Storvatn* og *Fiskbvatn* i Grødølas vasdrag har man ladet grave en kanal, saa baade kan færdes mellem vandene.

Hele Litledals- (Torbu-) vasdraget, hvortil de førstnævnte 3 sjøer hører, er overordentlig rigt paa ørret, og i de fleste vand findes baade, anskaffede for fiskeriet. I Torbudalen, saa langt mod nord som i Osvatn, drives fiskeriet af Lesjeværingier.

I tjernene i Grødalen er der meget og fed ørret.

Ørretfangsten foregaar med garn og liner i vandene og med sloe i elvene mellem vandene.

De høiestliggende vand har i regelen ikke fisk. Der har været tale om at sætte ørret i *Storvatn* i Skiraadalen og ligeledes i *Litlevatn* og *Sadelhøjtjernene*, men det er ikke udført, uagtet de nævnte vand synes at have alle betingelser for at fisk skal kunne trives.

	Areal i km. ²	Høide i m.
<i>Ferskvand:</i>		
Del af Driva (Sundalselv).	4,5	—
Sørkjedalsvatn, søndre . .	0,5	1160
Storvatn (v. f. Tog vandene)	0,9	—
Storvatn (sv. f. Mardølshø).	0,7	—
Svøuvatn, midtre	1,1	—
— vestre	0,7	—
Grynningsdalsvøtn (fra n. til syd) 1	0,7	—
Grynningsdalsvøtn 2 . . .	0,7	—
Haakondalsvatn, midtre . .	0,9	—
Storvedalsvatn, nordre . .	1,0	—
— søndre . .	0,5	—
Osvatn	1,9	830
Øksendalsvatn, nordre . .	0,7	975
Rensvatn	1,5	888
Storvatn, s. f. Slettefjeld .	1,2	—
Langtjern	0,7	—

	Areal i km. ²	Høide i m.
Langvatn	1,5	832
Sandvatn	0,8	—
Torbuvatn	2,3	853
Grønlikarvatn	1,0	—
Istjern	0,6	—
Langdalsvatn, nordre . . .	—	1114
— søndre . . .	—	1076
Storvatn	—	231
Litlevatn	—	248
Oksendalsvatn, søndre . . .	—	964
Hallervatn	—	576
Hulbuvatn	—	785
Stordalsvatn	—	1133
Krosvatn	—	868
Koksvikvatn	—	790
Løstølvatn	—	1144
Svorundvatn	—	1142
Fegvatn	—	1334
Svarthammertjern	—	1308
Nordre tjern i Styghullet .	—	1466
Istjern	—	1550
Tjern mellem Skrimkolla og Sadelhø	—	1622
Tjern paa grændsen i Lille- hullet	—	1436
Tjern i Storhullet, søndre .	—	1415
— — nordre .	—	1442
Sadelhøtjern, søndre . . .	—	1397
— nordre . . .	—	1374
Søndre tjern i Grynning- dalen	—	1209
Sommerrungsvatn	—	1250
Søndre tjern i Tveraadalen	—	1054
Søndre tjern i Flatvaddalen	—	860
<i>Samlet areal af ferskvand .</i>	<i>45,5</i>	—

Jordsmonet i Sundalen er i regelen sandblandet muld paa aur. Der er ler under auren de første 11 km op igjennem dalen, men leren ligger dybt, saa at den ikke i regelen kommer det dyrkede jordsmon tilgode. Jorden er derfor i den nedre del af dalen i det hele skrind, og trænger til regn og gjødsel. Længer op i dalen i Romfo sogn er jorden i det hele bedre. Den bedste jord i dalen ansees for at være det, som kaldes „jordklaupmo“; herved forstaaes det jordsmon, som danner sig paa de gaarde, som er udsat for oversvømmelse af fjeldbække, hvor der er bratlænde og gaar skred. Bækkene kommer da brune af stenslam og jord og svømmer over sine bredder eller tager nye veie og afsætter sin detribus.

Saadan jordklaupmo findes til exempel paa Snøva og Otteim.

Herredsstyrelsen anslaaer værdien af 1 maal jord til 20—40 kr. og omkostningerne ved rydningen af 1 maal til 20—100 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug . . .	230 —
Byg . . .	310 —
Blandkorn	340 —
Havre . .	340 —
Erter . .	— —
Poteter . .	2100 —
Hø	260 kg.

Af nyland er ganske ubetydeligt opryddet i femaaret.

Bebygning. Dette herred med sine to sogne, Hofs hovedsogn og Romfo annex, er delt i flere bygdelaag, saaledes:

I hovedsognet:

Sundalsørens bygdelaag, eller den hovedsognet tilhørende del af hoveddalen, bestaar foruden af strandstedet Sundalsøren af flere temmelig store gaarde paa begge sider af Sundalselven

— dog de fleste paa nordsiden — samt til disse gaarde hørende pladse.

Litledalens og Sundalsfjordens bygdela består af 6 gaarde og en del pladse langs Sundalsfjordens vestre strandside, og 7 gaarde opigjennem Litledalen.

I Romfo annex:

Romfo bygdela, der strækker sig fra annexgrænsen indtil Gruvedalen, har mange gode, og for det meste store gaarde paa begge sider af elven og maa ansees som den bedste del af herredet.

Graaøres bygdela, hvortil henregnes gaardene i hoveddalen fra Gruvedalen til herredsgrænsen, har 8 gaarde og nogle pladse.

Gruvedalens bygdela har sine gaarde og pladse i den nedre del af dalen til henimod Gjeitdalen, hvorefter beboelsen ophører.

I forhold til herredets udstrækning er antallet af sætre meget lidet, og de høiereliggende dalstrøg er blottede for sæterbebygning.

De strøg, hvor sætre er opførte, er: Torbudalen, hvor der dog kun findes et par, enkelte paa fjeldsiden vestenfor Litledalen, i Grødalen, i Gruvedalen indtil Litle Gruvedalselv, i Lindalen og paa fjeldsiden mod den nedre del af Gruvedalen og mod Sundalen paa det fjeldparti, der ligger nordenfor Lindalen. I dalmundingerne nordenfor Sundalen er ogsaa enkelte sætre samt i Sandvikdalen.

Sæteren Sandvatnlaaga ved nordvestenden af Sandvatn blev, for en del aar siden, ødelagt af et skred.

Ved Langevatns og Torbuvatns os ligger fiskerhytterne Osbua og Torbua, begge dels udhulede i jorden og dels bygget af sten.

Længer inde i fjeldet findes skytterboder, der i regelen kun er et under en større sten eller klippestykke med mindre sten tilmuret hul; af disse skal nævnes Grønvoldstenen ved Skarvedalsaasens svingning under Gammelurkollen; en bod

længer mod nord ved Skarvedalsaaen og Karistuen ved Røbergsaaen. Endvidere en skytterbod i Skiraadalen opført af sten og saa lav, at man maa krybe for at komme ind. Den har liggeplads for 3 mand, men er saa vanskelig at opdage, at en, som ikke er godt kjendt, gjerne kan staa paa taget af den, uden at finde den.

Her er hoiderne for en del gaarde og sætre:

Gaarde:

Roimoen	742	m. o. h.
Lergraven plads.	790	—
Storløkken —	742	—
Sletten —	733	—
Havsaa, søndre.	735	—
— østre	756	—
— vestre	816	—
Vangen plads	777	—
Svisdal.	606	—
Sven.	572	—
Myren plads	853	—
Stygmarken plads.	849	—
Kaasen —	861	—
Lundli, søndre	627	—
Hoaas	121	—
Furu.	19	—

Sætre:

Gjeitdals	977	—
Orsundslet	786	—
Gammel	800	—
Storvold	900	—
Nesja	675	—
Gravem	674	—
Lihjel	650	—
Gjøra	623	—
Marken.	548	—
Nysæter (Gruvedalen)	855	—

Disse tal viser, at bebygningen i den øvre del af dalen naar usædvanlig høit op, ligeop til over 800 meter for nogle pladse.

Af *dyrklar, men udyrket jord* findes der vistnok hist og her ikke saa ret lidet, som nu er bevoxet med birkekrat, men det er mest sand-og aurjord, og i det hele ikke meget god jord.

Havnegangene angives at være utilstrækkelige i Sundalen trods herredets store areal, og der havnes af Sundøler i Opdal, fordi deres egne havnegange siges at være for smaa.

Af sæterdale og beitesmarker paa Sundalens sydside anføres:

Den øvre *Littedal* (Torbudalen) og den nedre del af *Skarvedalen* har et meget frodigt græs og udmærkede beitesmarker. I ældre tider har disse dalstrækninger været samlingssted for større kvægdrifter, der eftersom de kom fra forskellige distrikter tog forskellige dalstrøg i besiddelse. Senere er terrænet taget i fast besiddelse for sommertiden af bygdens bønder, der benytter det som sætermark.

I Vikebotn er beitesmarken kun maadelig, og sætrene der er nedlagt.

Grødalen er en udmærket sæterdal med beites- og slaatte-mark.

Gjeitdalen, Gruvedalen, Repdalen og Lindalen har ogsaa noget beitesmark og benyttes som sæterdale for hoveddalen. De ansees imidlertid utilstrækkelige for alle gaarde, hvorfor mange sender sine kreaturer til Opdal.

Fjeldbeiterne paa nordsiden af Sundalen er tarvelige; som saadanne benyttes Sandvikdalen, Flatvaddalen, trakten om Grytvatn, Otdalen og Grynningdalen.

Iste januar 1891 var der i Sundalen herred:

Heste	188
Storfæ	1748
Faar	2395

Gjeder. . .	324
Svin. . .	172
Rensdyr .	804
Fjærkræ .	381 høns, 4 gjæs, 2 kalkuner
Bikuber .	—

Skog. Sundalen herred er ikke rigt paa skog. Hele 75 pct. af herredets overflade ligger over 3000 fod (941 meter) over havet, og da birkegrændsen i Sundalen ligger paa ca. 900 meter, i Gruvedalen op til 1111 meter, saa blir det kun en fjerdedel af herredets areal, hvor skog overhovedet kan voxe. Saa kommer hertil, at der er overmaade bratlændt, og sneskred ødelægger ofte den paa fjeldsiderne voxende skog, ligesom mishandling af skogen virker med til at fremkalde sneskred.

Noget furuskog findes ved Viken paa vestsiden af Sundalsfjorden.

I selve Sundalen er der lidet skog i dalens nedre del; furumoer findes paa terrasse ved Hoaas og ved Grødal, samt ved Løken. Længer op i dalen er der lidt furu ved Musgjerd, og endnu høiere op, blandet med birk, ved Nesja, Gjøra, Jenstad 1498 fod over havet, Middagshjellen og endelig ved Havsaa, men her er den knudret, kvistet og af liden væxterlighed.

Furuskogen er ikke paa langt nær tilstrækkelig til herredets fornødenhed, og noget tommer faaes fra Opdal og ude fra fjorden. I de øvre dale som Grøtdalen ved Svisdal og i Torbudalen har der, efter rødterne at dømme, for været store furuer, og Thesen omtaler i sin beskrivelse af Romsdals amt et gammelt bord paa gaarden Svisdalen, hvilket bestaar af en eneste planke, som er 12 alen lang og 5 tommer tyk, med en bredde af $1\frac{1}{4}$ alen i den ene ende og $1\frac{1}{2}$ alen i den anden.

Med løvskog — birk, asp, or, hassel, alm, rogn, silje — er herredet noget bedre forsynet og væxterligheden for løvskogen er i dalbunden god.

Den behandles nu med en smule større omhu end tidligere, da der løvedes bort hele unge birketræer, og efterat der vises nogen mere skaansel ved løving og kvisting, er løvskogen kommet sig noget. Den nedre del af dalen ved selve Sundalsøen maa vistnok indføre brændeved fra Øksendalen, men ellers er gaardene i Sundalen nu vel saa nogenlunde hjælpne med ved.

Myrer af nogen større udstrækning er her ikke, men hist og her noget myrlændt fjeldterræn omkring vandene og i dalene, saaledes i Torbudalen, i Lindalen, i Grødalen og i Gruvedalen østenfor Havsaasgaardene og opover dalen fra Ny sæter til Storbald sæter.

Stangvik og Aasgaard herreder.

Stangvik og Aasgaard herreder udgjorde tidligere et herred, som benævntes Stangvik herred. Men ved kgl. resolution af 27de oktober 1894 blev herredet fra 1ste mai 1895 delt i to herreder: Stangvik herred, der indbefatter Stangvik sogn og Todalen sogn, og Aasgaard herred, indbefattende Aasgaard sogn.

Særskilte arealberegninger er ikke udførte for de saaledes delte herreder, hvorfor de her omtales underet.

Kun en ubetydelig del af herredernes areal er øer, størsteparten fastland.

Stangvik hovedkirke ligger ved Stangvikfjordens østbred, omtrent midt i herredet, under nordlig bredde $62^{\circ} 55' 1''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 15' 38''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er ca. 48 km. og fra øst til vest 38,5 km.

Herrederne strækker sig i halvmaaneform, bøiet vestover fra Opdals nordvestre til Hevnes sydvestre grændse.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Næverholt*.

— østligst — — - *Kaarvatn*.

— sydligst — — - *Kaarvatn*.

— vestligst — — - *Aasprang*.

Efter den officielle statistik 1889 udgjorde Stang-

vik herred 513,64 km.²

Imidlertid er af Halse herred henlagt til Stangvik 26,26 —

Af Surendalen herred er henlagt til Stangvik . . 38,32 —

hvorved herredets areal nu er forøget efter den

officielle statistik, Norges inddeling 1893, til 578,23 —

Derefter er herredet delt i Stangvik og Aasgaard herreder.

Herredernes samlede areal . . . 578,2 km.²

Heraf er:

Fastland 576,7 —

Øer:

Næsø 1,3 —

6 smaaøer 0,2 —

Samlet areal af øer 1,5 —

Bergarternes areal udgjør, beregnet efter det ældre areal:

Grundfjeld 383,0 km.²

Gammel granit 70,0 —

Skifer 25,0 —

Ler, sand, aur 30,0 —

Indsjøer 5,0 —

Sne og is 1,0 —

514,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager 2,5 km.²

Eng 10,9 —

Ager og eng 13,4 km.²

Skog	200,0 km. ²
Snaufjeld, udmark, indsjøer, myr, sne og is	300,6 —
	<hr/> 514,0 km. ²

Nedslagsdistrikter:

Bævrås	68,5 km. ²
Virumdalselvns	13,3 —
Soias	25,6 —
Todalselvns	217,3 —
Til havet og mindre vasdrag	253,5 —
	<hr/> 578,2 km. ²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem 0—200' o. h. ligger	34,9 km. ²
— 200—500' — —	54,1 —
— 500—1000' — —	83,4 —
— 1000—2000' — —	188,9 —
— 2000—3000' — —	122,1 —
— 3000—4000' — —	76,6 —
— 4000—5000' — —	18,1 —
— 5000—6000' — —	0,1 —
	<hr/> 578,2 km. ²

Geologi. Grundfjeldets bergarter er raadende undtagen paa en strækning ved Surendalsfjorden og omkring selve Stangvik, hvor en *skiferformation* ligger over grundfjeldet. Skiferne indeholder et lag af *marmor* af ringe mægtighed. Gneisens strøg er som regel mod vestsydvest, saaledes at Surendalsfjorden i det hele gaar parallelt med dette strøg, men Stangvikfjorden lodret paa samme.

En skiferformation, bestaaende af grønne skifere, ligger paa den ved Stangvikfjorden og Surendalsfjorden dannede halvø, saaledes at gneisgranit og gneis ligger underst ved neset ved Soloiet, derefter følger fra Stangvikbækken og udover til Torvikneset de grønne skifere, hvilke længer østlig

igjen afløses af gneisbergarter. Et lag af *marmor* indtager en plads i skiferen og kan sees nær havet ikke langt fra Stangvikbækkens udløb og høiere op i Brøskehammeren. Marmor forekommer ogsaa paa Surendalsfjordens nordside ved Aarsnes.

I Todalen ved Rakanes er levninger efter en gammel *moræne* tværs over fjorden; i Hammesfjord er der en moræne paa begge sider af fjorden mellem Hammes og Solem og maaske en lignende i Aasgaardfjorden.

Terrasser ligger i flere af herredets dalfører. Saaledes ligger ved Ulvund terrasser i følgende høide:

1ste trin	22 m. o. h.
2det —	35 —
3die —	44 —
4de —	56 —
5te —	138 —
6te —	179 —

I Todalen er der ogsaa terrasser:

Terrasse ved kirken	12 m. o. h.
— - Bruset	65 —
— - Talgø	138 —

I Bæverdalen er ogsaa terrasser:

under Myrholt	100 m o. h.
ved Myrholt	135 —
ovenfor Myrholt	169 —

Her er det terrasser af ler.

Sand og aur er i regelen materialet i terrasserne; ved Bruset forekommer *ler*. Ogsaa paa Lykkeseidet er der ler, videre i Stangvik op fra stranden, paa Aasgaard og paa Aarsnes paa nordsiden af Surendalsfjorden.

Orografi. Ved Stangvik- og Todalsfjord samt Todalselv, ved Ulvundfjord og Ulvundeidet, ved Romaaens dalføre, ved Lykkeseidet, der fra Kvande ved Stangvikfjord fører over til Oie i Surendalen, ved Surendalsfjord, ved Hammesfjord med

Bæverdalen og ved Aasgaardfjord deles dette herred i følgende dele:

I. Strækningen begrændset i nord af Todalselv, Todals- og Stangvikfjord og i syd og vest af Ulvundfjord og Ulvundeidet.

II. Strækningen vestenfor Ulvundeidet og i øst begrændset af Ulvundfjorden og i nord af Meisingsetvaagen.

III. Strækningen begrændset i syd af Todalen og i nord af Romaaens dalføre.

IV. Strækningen mellem Romaaens dalføre og Lykkeseidet og i syd begrændset af Todalen og Todalsfjord.

V. Strækningen mellem Lykkeseidet og Surendalsfjorden.

VI. Strækningen mellem Surendalsfjord og Hammesfjord med Bæverdalen.

VII. Strækningen nordenfor Aasgaardfjord, Aasgaarddeidet og Bæverdalen.

VIII. Strækningen mellem Hammesfjord og Aasgaardfjord og i øst begrændset af eidet fra Aasgaard til Hakstad.

I. *Strækningen i nord begrændset af Todalselv, Todals- og Stangvikfjord og i vest af Ulvundeidet* har paa grændsen mod Oksendalen flere fremtrædende toppe som *Slangelifjeld* (1349 m.), *Grinaasen* (1360 m.), *Skjæringsfjeld* (1400 m.), *Sneffjeld* (1469 m.), *Sesknubben* (ca. 900 m.), *Virumkjærringa* (1330 m.) og *Graanebba* (1365 m.).

De 4 førstnævnte af disse toppe, der er adskilte ved høie skar langs herredsgrændsen, har mod nord mægtige, navnlig paa vestsiden steile rygge, adskilte ved vakre botner; de stiger op over et fjeldplateau, hvis høide er ca. 900 m.

Slangelifjeld, der ligger østligst, falder med steil side lige fra toppen og ned mod Slangelien, der er den øverste del af Todalen. Nordover mod Todalen er fjeldsiden, fornemmelig i den vestlige del, temmelig slak. Sneffjeld, der er den vestligste top af dette parti, falder først steilt, men derpaa slakere mod Romaaens dal, vestenfor hvilken Sesknubben hæver sig

som en isoleret top. Virumkjærringa, der ligger vestenfor denne, falder først med steil side, men derefter svagt heldende mod den nedre del af Todalen.

Fra Graanebba, der adskilles fra Virumkjærringa ved et noget over 600 m. høit skar, strækker fjeldet sig nordover mellem Todalsfjorden og Ulvundeidet samt Ulvundfjorden og falder mod førstnævnte fjord med brat side, der paa den største del af strækningen gaar helt ud i fjorden; kun i vikerne og paa enkelte odder gaar det over i bakkeskraaninger, og her har nogen bebygning fundet plads. Dette er saaledes tilfældet ved Rakanes, hvor der er levninger af en gammel morene, der her vistnok engang har lukket fjorden.

Enkelte toppe hæver sig nær fjorden som *Ramgjøra* (1159 m.), der falder overordentlig steilt af mod Todalsfjorden, i hvilken den hyppig sender ned sne- og stenskred, og *Stortua* (1103 m.), fra hvilket fjeldsiden falder brat mod Ulvundeidet, men slakere mod den indre del af Ulvundfjorden. Dette fjeldstrøg fortsætter med en lav ryg ud over Røkkemneset, den smale, skogbevoxede halvø mellem Stangvikfjord og Ulvundfjord og over paa den udenfor samme liggende, ligeledes skogbevæxede *Nesø*.

Todalen, der er denne stræknings nordøstre begrænsning, kommer ned til Todalsfjordens bund i nordvestlig retning som en bred, aaben dal; længer oppe smalner den snart af med flad og i terrasser stigende bund, der gennemstrømmes af Todalselven, indtil gaarden Kaarvatn; her faar dalen raskere stigning, blir trang og faar navn af Slangelien op til grændsen mod Opdal. Ved Todalshaug er der anselige terrasser. Todals kirke ligger paa det laveste trin ved terrassernes fod, hvorefter man passerer tre trin til Bruset — terrasse (65 m.), der fortsætter opover dalen med en lang flade. Dalen spærres nu med fjeld, men indenfor ligger atter paa et nyt, høiere trin Talgø gaard i et sandfyldt bassin (138 m.). Dalbunden har i den nederste del en temmelig tæt bebygning af gaarde og pladse indtil gaarden Holle, altsaa i de nederste 3,5 km.; herovenfor

og til Kaarvatn findes kun 2 gaarde og enkelte pladse og ovenfor denne gaard kun 1 sæter.

Ulvundeidet, der paa et kort stykke danner strækningens vestre begrænsning, fortsætter fra Øksendalens grænsede i nordlig retning, svagt faldende mod Ulvundfjordens bund.

Selve dalens bund er omkring 0,5 km. bred og kun sparsomt bebygget.

II. Vestenfor dette eid ligger *en strækning, der i øst begrænses af Ulvundfjorden, i nord af Meisingsetvaagen* og i vest gaar over i Tingvold herred.

Fjeldet stiger først svagt fra dalen, men derpaa steilt mod den række alpeformede toppe, der ligger paa grænsen mod Tingvold. Her er det trigonometriske punkt *Flaanebba* (1199 m.), hvor dette herred, Øksendalen og Tingvold støder sammen, *Smedsetnebb* (1267 m.) og *Dauen* (1067 m.) paa grænsen mod sidstnævnte herred. Fra Dauen falder fjeldet svagt heldende nordover, men stiger saa igjen til toppen *Storlien* paa grænsen mod Tingvold og *Mulvikknoken* (670 m.). Fra Mulvikknoken er der steil side ned i fjorden, men forøvrigt temmelig lang skraaning mod Ulvundfjorden og Meisingsetvaagen, paa hvis strandsider kun 4 gaarde og nogle pladse findes.

III. *Strækningen begrænset i syd og vest af Todalen og i nord af Romaaens dalføre* støder op til Surendalen og Opdal.

Romaaens dalføre er en sidedal til Todalen og kommer ned i Todalen ved pladsen Heggøien. Fra denne plads er stigningen brat opover fjeldsiden i nordøstlig retning til ca. 400 m. høide o. h. til henimod vestre Holle sæter, hvorpaa den fortsætter som sæterdal temmelig svagt stigende med steil fjeldskraaning paa sydsiden og gaar ind i Surendalen, og her over i Fagerlidalen.

Den her omhandlede strækning er ved den dal, som til Kaarvatn kommer ned i vestlig retning og gaar paa begge sider af Neaadalsvatn til grænsen mod Surendalen, delt i 2 dele.

Den sydlige del har alper, hvis toppe, der gaar op til en

høide af 1600 m., skilles ved dale og skar og mindre vand, der ligger paa en høide o. h. af 500 til 700 m.

Af toppe kan nævnes: *Tohatten* (1446 m.) paa grænsen mod Opdal, *Næaadalspiggen* (1312 m.), *Næaadalsnota* (tr. p., 1625 m.) paa grænsen mod Surendalen og flere noget lavere toppe som *Skaarnebb* (1163 m.), *Gammelsæterfjeld* (1077 m.) og *Knabben* (851 m.), alle over Slangelien, og *Kvernhjulfjeld* (1130 m.) over Nøstaadalen. Mod Slangelien har partiet nogenlunde svagtheldende fjeldside, men steilere mod Nøstaadalen. Af bebygning er her kun en enkelt sæter.

Den nordlige del er ligeledes et alpelandskab; af toppene her kan nævnes *Strankaabotnfjeld* (ca. 1380 m.), *Tveraabotnfjeld* (ca. 1350 m.) og *Tydalsnebb* (1240 m.), hvilke er adskilte ved botner, som Tveraabotn mellem de to sidstnævnte. Sydover falder dette fjeld temmelig slakt mod Nøstaadalen og den øvre del af Todalen, men temmelig brat nordover mod Romaadalen.

IV. Paa *strækningen mellem Romaagens dalføre og Lykkesidet* hæver sig flere fremtrædende toppe, som *Rognnebb* (1494 m.) — lettest bestigelig fra det øverste af Romaadalen —, *Troldhætta* (1420 m.) og *Skyggefjeld* (tr. p., 1031 m.), der alle ligger paa grænsen mod Surendalen, endvidere i den sydlige del *Botnebb* (1301 m.), *Noraabotnfjeld* (1232 m.) og den vakre *Norviksul*s østre top (1332 m.) og nordenfor denne de lavere toppe *Littlefjeld* og *Fosaafjeld* paa grænsen mod Surendalen.

I den østlige del ligger mellem Rognnebb og Botnebb paa sydsiden og Troldhætta paa nordsiden en botn — Noraabotn —, hvilken paa vestsiden begrænses af Noraabotnfjeld. I dette sidste fjeld ligger paa sydsiden en smal botn — Littlebotn — med meget steile sider. Fjeldet falder nogenlunde brat mod et skar, der fra Huseby sæter i Romaadalen fører til Kvenset sæter i Kverndalen; søndenfor dette skar stiger fjeldet igjen til toppene *Romaalifjeld* (928 m.) og *Kulihammeren*, hvilke falder brat af mod den nedre del af Todalen. Fra Todalsfjordens bund gaar den smale *Kvendal* op, først i østlig

og derpaa i nordøstlig og nordlig retning, begrændset paa østsiden af Kulihammerens og Noraabotnfjeldets vestskraaninger. Selve dalen slutter eller rettere begynder mellem Skyggefjeld og Norviksula, hvorpaa et skar fører over herredsgrænsen og ned i Kvendalen (i Surendalen). Til den øvre del af dalen kommer ned i vestlig retning et lidet dalføre mellem Noraabotnfjeld og Skyggefjeld.

Norviksula, der hæver sig nordvestenfor Kvensetdalen, er en stor fjeldkolos, der temmelig jævnt falder mod Todalsfjorden samt nordvestover langs herredsgrænsen; den afsluttes med toppen *Kringlaashorn*; østenfor, paa grænsen mod Surendalens herred, ligger *Fosaafjeld* og *Aasbønuten*, der har overordentlig steilt fald mod Lykkeseidets vestlige udmunding. Vestenfor Aasbønuten ligger ogsaa en lavere top, som videre mod vest gaar over i en lav aasryg, der trænger lige til Stangvikfjordens bred ved Mulnes.

Den dal — *Søisetdalen* eller *Lykkeseidet* —, der begrænder denne strækning mod nord, gaar fra gaarden Kvande, Leite og Løiset ved Todalsfjorden svagt stigende i nordøstlig retning, gjennemstrømmet af Søia. Dalbunden er gjennemsnitlig 1 km. bred med svage bakkeskraaninger ned til elven; ved Gjerstad indsnevres den noget, men bredden bliver snart igjen større. Paa nordsiden er den temmelig tæt bebygget, medens der paa elvens sydside kun ligger gaarden Søiset og 4 pladse.

Ved Mo findes 2 tydelige terrasser, respektive 61 og 73 m. o. h., og der er flere end disse to.

V. *Strækningen mellem denne dal og Surendalsfjorden* naar sit høidepunkt i *Strengen* (914 m.). Fra denne top, som med en i høide noget aftagende ryg strækker sig til grænsen mod Surendalen, gaar fjeldet sydover mod Søisetdalen først lidt brat, men derefter med svagtheldende, ganske jevn fjeldside. Nordover falder fjeldet fra Strengen ligeledes noget brat mod det skar, hvori elven fra tjernet paa Strengen løber, og derpaa stiger det igjen svagt til toppen *Jastrin* og en lidt lavere top, der ligger paa grænsen mod Surendalen. Mod Surendalsfjorden og Stangvikfjorden indtil kirken falder fjeldsiden

temmelig brat mod kysten, paa hvilken ved førstnævnte fjord kun gaarden Torvik og 2 pladse ligger, medens der ved Stangvikfjorden er en nogenlunde tæt bebygning.

VI. *Strækningen mellem Surendalsfjord paa sydsiden, Hammesfjord og den nedre del af Bæverdalen paa nordsiden* har aftagende høide fra Surendalen og falder med jevn fjeldside saavel mod Bæverdalen og Hammesfjorden som mod Surendalsfjord. I den østre del ligger Svorkas dalføre med vestlig retning; mellem Svorkas dalføre og Bæverdalen ligger *Nebba* (510 m.) paa grænsen mod Surendalen. I denne dal er et par gaarde, ligesom der er nogen bebygning nederst i Bæverdalen og paa strandsiderne.

Bæverdalen, der paa et stykke danner denne stræknings begrænsning, stiger svagt fra Hammesfjordens bund i nordøstlig retning med temmelig smal dalbund, der gjennestrømmes af Bævra. Den indesluttet af nogenlunde svagtheldende fjeldsider, der paa begge sider af dalen er bevoxede med furu- og løvskog til omkr. 320 m. høide o. h.

VII. *Strækningen nordenfor Bæverdalen, Aasgaardet og Aasgaardfjorden* er betydelig høiere end den søndenfor Bæverdalen liggende, og har langs grænsen mod Surendalen og Hevne sit høieste strøg. Her ligger toppen *Dyrstolen* (946 m.) paa grænsen mod Hevne, *Grønli fjeld* (831 m.), *Høgfjeld* (801 m.), *Saufjeld* (789 m.), *Hjelmkona* (973 m., tr. p.) paa grænsen mod Valsøfjord og *Blaafjeld* (736 m.), hvor dette herred, Valsøfjord og Halse støder sammen. Fra disse sænker fjeldet sig svagt sydover, men falder paa de sidste 315 m. temmelig brat mod den nedre del af Bæverdalen, hvor det langs elven gaar over i bakker og dyrkbare strøg. De sidstnævnte toppe er adskilte ved ca. 365 m. høie skar, saaledes er der østenfor Sau fjeld et skar, hvori Langvatn ligger; mellem dette fjeld og Hjelmkona fører *Mørkedalen* og ligeledes er Hjelmkona og Hjelman adskilte ved et lidt høiere skar. *Hjelman* strækker sig i sydvestlig retning mod Aasgaardfjord og falder nordvestover mod Settemsdalen, hvilken dal kommer ned til Settem ved Bøfjorden i sydvestlig retning mellem Hjelman og Blaafjeld.

Kort ovenfor gaarden Settemdal deler dalen sig, og den ene arm, hvorigjennem bygdeveien gaar, fører paa Blaafields sydside over til Skaalvikfjord.

Nordenfor Settemdalen stiger igjen fjeldet og fortsætter ind i Halse herred.

Den dal eller det eid, der fra Aasgaard fører til Hakstad og adskiller den ovenfor beskrevne strækning fra den vestenfor liggende, er ganske smal og naar ved gaarden Bæle kun 63 m. høide o. h.

VIII. *Strækningen mellem Hammesfjorden og Aasgaardfjord og i øst begrændset af Aasgaardidet* kan kaldes *Bølicens* (ca. 690 m.), da Bøli er den høieste top. Den strækker sig med en ryg, der efterhaanden aftager i høide, mod Aasgaardidet; dets sider har jevnt, sammenhengende fald, steilt mod Trangfjorden og slakest sydover mod Hammesfjorden, langs hvilken fjeldet paa nogle steder gaar over i bakkeskraaninger med en del gaarde og pladse.

Fjordenes sider er i regelen bevoxede med skog til ca. 330 m. høide o. h.

Evig is og sne findes paa Norviksula og paa enkelte af fjeldene i herredets sydøstlige del. I kolde sommere bliver sneflækker desuden mangesteds overliggende.

Kyst og fjorde. Mod Meisingsetvaagen, Ulvundfjord, Stangvik- og Todalsfjord, Surendalsfjord, Hammesfjord og Aasgaardfjord har dette herred en kystlinie, der er 125 km. lang.

Stangvikfjorden, der er en fortsættelse af Halsefjorden, gaar ind mellem dette herred og Tingvold og er omkr. 2 km. bred mellem odden ved Baadvik og Aksnes (i Tingvold). Indenfor disse nes udvider fjorden sig til et bassin, som er 6 km. bredt, hvorfra gaar ind følgende bifjorde og vaage:

1) *Ulvundfjorden* fortsætter i sydøstlig retning først mellem Nesøen og Tingvolds fastland, og gaar ind til gaarden Ulvund ved Ulvundeidet. Den er paa den hele strækning — ca. 12 km. — omkr. 2 km. bred, i regelen med temmelig langtheldende strandsider. Fra den ytre del af denne fjord — ligeoverfor

Nesøen — gaar mellem Sandnes og Røttingnes (i Tingvold) *Meisingsetvaagen* i sydvestlig retning ind til pladsene øst for Meisingset (i Tingvold). Denne vaags bredde er mellem nævnte nes 1,2 km., men aftager efterhaanden indover.

2) *Stangvikfjorden* gaar paa østsiden af Nesøen og Neshalvøen i sydøstlig retning parallelt med Ulvundfjorden til en linie mellem pladsen Kroken paa sydsiden og Soisetodden paa nordsiden. Herfra fortsætter den under navn af *Todalsfjord* først i østlig retning og derpaa i sydøstlig indtil Todalen. Stangvikfjord er omkr. 2 km. bred, begrændset af langtheldende, dyrkede og beboede strandbredder. Todalsfjorden, der begrændses af bratte strandsider, aftager efterhaanden i bredde indover til kort indenfor Rakanes, hvor den er kun 0,7 km. bred, men tiltager derefter igjen lidt i bredde og er ved bunden ca. 1,5 km. Fjorden er ren og meget dyb; indenfor Rakanes aftager dog dybden noget.

Længden af Stangvik- med Todalsfjord er tilsammen 20 km.

3) Mellem odden ved Baadvik og Soløiet gaar en fjordstrækning i østlig retning og deler sig, saaledes at en arm — *Surendalsfjorden* — gaar mod øst, begrændset paa nordsiden af Aarnesets halvø og paa sydsiden af Strengens, og fortsætter ind i Surendalen til Surendalsøen. Den anden arm — *Hammesfjord* — gaar i nordøstlig retning og fortsætter ind til gaarden Bæverfjord Bæverdalen. Denne fjord er paa den hele strækning omkring 1 km. bred og 8 km. lang. Surendalsfjorden er mellem Aarnes og Torvik 1,3 km. bred, men udvider sig noget østover, saa den ved herredsgrændsen er noget over 2 km.

I den nordlige del af herredet gaar *Aasgaardfjorden* ind i østlig retning til gaarden Aasgaard. Den er i den ytre del mellem odden ved Bø og Settempladsene kun 0,3 km. bred, men bliver noget bredere — omkr. 1 km. — indover.

Forskjellen mellem fjære og flod er 1,9 m.

Flere af fjordene belægges om vinteren med is, der er til megen hinder for færdselen.

Fiskeri er ikke nogen hovednæring i dette herred, men dog af adskillig vigtighed. I fjordene i herredet fiskes lax og sommersild.

Hjemmefiske drives af de ved kysterne liggende gaarde til husholdningens eget behov.

Udbyttet af *fiskerierne* er i den officielle statistik angivet saaledes i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjørret	136 kr.	— kr.
Andre fiskerier	900 -	540 -
	1036 kr.	540 kr.

Vasdrag. I dette herred er mange vasdrag, af hvilke skal nævnes:

Ulvundelven kommer fra Ulvundeidet ind i dette herred og fortsætter i nordlig retning med lidet fald og noget bugtet løb mellem lave, tildels myrlændte bredder. Fra henved 1 km. søndenfor gaarden Brekke bliver elvens løb stridere, og den falder ved gaarden Ulvund med et vakkert fossefald ud i Ulvundfjord.

Den optager et tilløb, der kommer fra Reinsetvatn og gaar i vestlig retning forbi gaarden Reinset.

Ved gaarden Seljebø optager den en elv, der har sit udspring paa Dauens og Smedsetnebbas østside. Foruden disse optager Ulvundelven nogle mindre tilløb.

Todalselven kommer fra Tovatn, gaar i nordvestlig og nordlig retning nedigjennem Slangelien med temmelig stridt løb til noget søndenfor Kaarvatn, bøier saa i nordvest og fortsætter nedigjennem Todalen med svagt fald og bugtet løb og falder i Todalsfjorden kort øst for gaarden Halset.

Der fører en bro over ved Kaarvatn og en ved Talgø.

Elven er stærkt materialførende og fylder ud sin munding.

Den optager flere bielve, af hvilke skal anføres:

1) *Neaadalselven* gaar fra Faldbækvatn paa grænsen mod Opdal i nordvestlig retning, danner Neaadalsvatn, fortsætter

fra dettes vestende i vestlig retning og optager, kort nedenfor Neaadals sæter, et tilløb fra Tverdalsvøtn, hvorpaa den danner et lidet tjern. Fra dette løber elven i vest og gaar stærk strømmende udover fjeldsiden og forener sig med Todalselv noget østenfor pladsen Mælen.

2) *Nøstaadalselven* gaar fra Nøstaadalsvatn i vestlig retning forbi Nøstdals sæter og falder i Todalselven ved pladsen Mælen.

3) *Romaaen* gaar fra det lille tjern nord for Strankaabotnfjeld i vestlig retning med svagt fald nedigjennem Romaadalen indtil Huseby sæter, bøier her i sydvestlig retning, hvorefter den fossende falder ud over fjeldsiden og forener sig med hovedelven kort ovenfor Heggøien.

4) Paa sydsiden optager Todalselven *Rauaaen*, hvis udspring er paa Snefjelds vestsokraaning, hvor to bække løber i vestlig retning og danner et tjern i skaret mellem dette fjeld og Sesknubben. Herfra gaar elven i nordlig retning først med svagt fald, men derpaa stridere og falder ud ved pladsen Mælen. Der fører en bro over ved denne plads.

Kvensetelven kommer fra skaret mellem Troldhætta og Noraabotnfjeld, gaar mod vest, danner Noraabotnvatn og derefter et mindre tjern, hvorpaa den fortsætter ned i Kvensetdalen, bøier saa i sydvestlig retning forbi Kvenset sæter, faar noget nedenfor denne vestlig retning og falder forbi Todalshaug gennem to arme ud i Todalsfjord.

Søia kommer ind fra Surendalen kort østenfor gaarden Hylbakken, gaar med bugtet løb og svagt fald i sydvestlig retning, idet den paa et stykke danner herredsgrænsen, fortsætter ned gennem Soisetdalen forbi en række af gaarde paa nordsiden og falder ud i Stangvikfjorden mellem gaarden Soiset og Leite. Elven graver i de løse lerbakker ved Mo.

Den optager i dette herred en del mindre tilløb paa sydsiden; der er en bro søndenfor Melhus.

Bævra kommer ligeledes fra Surendalen, gaar over herredsgrænsen østenfor Næverholt, hvorpaa den med lidet fald flyder i sydvestlig retning nedigjennem Bæverdalen mellem temmelig

flade bredder og falder forbi Bæverfjord ud i Hammesfjordens bund. Dens fald fra herredsgrænsen til fjorden eller paa ca. 14 km. længde er kun ca. 110 m.

Elven, der ved normal vandstand er meget grund, saa den kan vades næsten overalt, kan i flomtiden, paa grund af den flade dalbund og de mange tilløb, anrette adskillig skade, og det hænder ikke saa sjelden, at den ører op holmer og bryder sig nyt løb, og derved gjør veien ufremkommelig paa mindre strækninger.

Den optager paa nordsiden flere mindre tilløb og paa sydsiden *Svorka*. Denne kommer fra Surendalen herred, over-skjærer herredsgrænsen søndenfor gaarden Svorkabogen, gaar et kort stykke mod nord, men bøier saa vestlig, passerer forbi gaarden Svorken og gaar i nordvestlig retning til Bævra lige mod gaarden Holten.

Foruden disse elve findes talrige smaaelve og fjeldbække.

I Todalselven, Soia, Ulvundelven og Bævra fiskes en del lax, i de fleste elve er derhos ørret. Laxen gaar op under Ulvund fos.

I Todalselven fiskedes 1890 160 kg. lax og sjøørret.

I Soia — — 223 — —

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Ulvundelven</i>	5,5 km. (+0,5) ¹⁾
<i>Rensetelven</i>	1,3 —
<i>Seljbøelven</i>	5,5 —
<i>Todalselven</i>	20,0 —
<i>Ncaadalselven</i>	9,5 —
<i>Nøstaadalselven</i>	8,0 —
<i>Romaaen</i>	14,0 —
<i>Rauaaen</i>	8,5 —
<i>Kvensetelven</i>	9,5 —
<i>Soia</i>	6,0 — (+2,5) ¹⁾

¹⁾ () betegner, at vasdraget danner herredsgrænsen.

<i>Bævra</i>	14,0 km.
<i>Svorka</i>	4,0 —

I nogle af disse elve flødes en del tømmer.

Indsjøer. Efter karterne findes 80 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er samtlige smaa.

Vandene og elvene er rige paa ørret.

Ferskvand:

	Areal i km ²	Høide i m.
Del af Todalselv.	0,5	—
Nøstaadalsvatn	—	850
Kvernaavatn	—	890
Løvaavatn	—	658
Sulvatn	—	758
Øvre vatn.	—	560
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	4,9	—

Jordsmonet er i Stangvik herred godt og frugtbart, dels muldholdig ler, dels muldholdig sand og aur og dels myrjord. Paa Ulvundeidet er der saaledes dels terrasselands af aur og sand, dels myr, dels ogsaa skredjord. I Todalen er der lerholdig jord paa søndre side af elven ved Brusset, men ellers sandblandet jord; der er godt land baade for korn og poteter. Lerholdig muldjord forekommer paa Lykkeseidet, i Stangvik op fra fjorden, medens der nær fjorden er sand. I Bæverdalen er der sandholdig jord, men ved gaardene Harstad og Bæle ved Hammesfjorden er der god lerjord, og ved Aasgaard dyb muld paa lerjord.

Jordsmonet er ofte rigt paa muldjord i den nedre del af dalførerne; paa terrasserne blir den skarp sandholdig. Høiere op er der bedre jord, skjönt ofte fuld af sten.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 100 kroner og *omkostningerne ved rydningen* af et maal til 60 kroner.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	—	liter
Rug	300	—
Byg	300	—
Blandkorn. .	—	—
Havre . . .	420	—
Erter	—	—
Poteter . . .	2700	—
Hø	360	kg.

Nyland er ikke opryddet i femaaret.

Bebygning. I Stangvik og Aasgaard herreder er der følgende bygdelaag.

Ulvundfjordens bygdelaag, der indbefatter begge Ulvundfjordens strandsider og dalen opover indtil grændsen mod Øksendalen. Dette har 9 gaarde og en del pladse, men bebygningen kan ikke siges at være tæt. Røkkemneset og Nesoen har hver 1 gaard. Omtrent hver gaard har sin sæter paa fjeldsiden indtil ca. 600 m. o. h.

Soiadalens og Stangvikens bygdelaag indbefatter begge strandsider af Stangvikfjordens og Todalsfjordens ytre del til dette annex's grændse samt Soiadalen. Dette bygdelaag, som er herredets største, har ved gaarden Kvande ved Soiadalens udmunding landsbymæssig bebygning. Stangvikfjordens østre strandside samt Soiadalen maa siges at være jevnt tæt bebyggede, navnlig omkring Stangvik kirke, hvor der er en tæt grænd af gaarde, og paa Lykkeseidets indre del, hvor der ogsaa findes mange og velbebyggede gaarde; men forøvrigt er bebygningen temmelig spredt. Til en stor del af gaardene horer ogsaa her sætre, der i den ytre del af bygdelaaget paa fjeldet Strengens side ligger indtil 430 m. o. h., men i den indre del indtil 560 m.

Todalens bygdelaag, der indbefatter hele Todalens annex, er tæt bebygget i den nedre del af dalen i ca. 4 km. længde, men forøvrigt er her kun faa gaarde og pladse. Udover langs fjorden er der bebygning kun i vikerne og paa enkelte odder,

saasom Rakanes. Sætrene ligger dels paa fjeldsiderne og dels i de til hoveddalen kommende sidedale og i høider indtil 525 m. o. h.

I Aasgaard herred ligger den største del af *Hammesfjordens bygdela*, hvortil henregnes den ytre del af Surendalsfjorden, Hammesfjordens strandsider, Bæverdalen samt Aasgaardfjordens strandsider; der er bedst bebygget i Bæverdalen, men i det hele maa bebygningen siges at ligge spredt.

Sætrenes antal er, i forhold til gaardene, noget mindre end i de øvrige bygdela.

Her er en del høider for gaarde og sætre:

Myrholt gaard 135 m. o. h.

Sætre:

Brekke	566	—
Løvik	494	—
Hals	394	—
Neaadals	589	—
Huseby	460	—
Kvenset	528	—
Svinvik	504	—
Stenberg	289	—
Grytskog	394	—
Røen	270	—
Yttergaard	416	—
Brøske	412	—
Torvik	348	—
Aasgaard, nordre	403	—
— søndre	392	—
Hakstad	320	—
Bævra	367	—
Myrholt	442	—

Der er megen *dyrklar, men udyrket jord* i Stangvik, saaledes paa Ulvundeidet aur og myr, paa halvøen ved Røkkem myrland og ler med stene, i Todalen er der noget dyrk-

bart land igjen paa Bruset, videre gode, dyrkbare felter ved Talgø og Kaarvatn, skikket for græsavl, thi kornet er her udsat for frost. Paa Lykkeseidet er der dyrkbar myr, saaledes ved Grytskog. Sesbø ved Ulvundfjord har dyrkbare felter, lerjord og myr.

Myrer af nogen større udstrækning er der ikke i dette herred. Myrlændt er det østenfor Neaadalsvatn, i Todalen kort nedenfor Kaarvatn, i Rauaaens dalføre østenfor Sesknubben, i Romaaens dalføre fra vestre Holle sæter og opover til østre Holle sæter, tildels ved Bævrås bredder og enkelte andre steder.

Myrer med brændbar torv findes og benyttes flere steder, saaledes paa Lykkeseidet.

Havnegangene og fjeldbeiterne med fjeldslatterne er gode i Stangvik herred. Der er saaledes gode fjeldbeiter i Todalen og i Romaadalen. I Bæverfjorden er der ogsaa udmærkede beiter; godt beite er der og omkring Strengen.

I januar 1891 var der i Stangvik:

Heste	181
Storfæ	2019
Faar	3885
Gjeder	167
Svin	227
Rensdyr	—
Fjærkræ	787 høns, 6 ænder, 15 gjæs, 10 kalkuner.
Bikuber	—

Skog. Stangvik herred har megen furuskog og ogsaa løvskog, saa at det hører til de bedste skogbygder i fogderiet. Furuen, som naar op til 450 m. o. h., har god væxterlighed, og i Todalen naar furuen mastetræers dimensioner (60—70 fod lang, 12 og 14 tommer i top) paa 150 aar. I det hele kan det siges, at det lavere land i Stangvik som regel er skogbevokset.

Omkring Ulvundfjord og indenfor samme er der større furuskoger ved flere gaarde som Sandnes, Aassprang, Sesbø, Seljebo, Smidset og Røkkem. I Todalen vakker furuskog under Bruset, Oien og Orset samt Talgø og Kaarvatn. Paa østsiden af Tingvoldfjorden under præstegaarden, Soiset og Nordvik er ogsaa furuskog, videre paa halvøen mellem Surendalsfjord og Hammesfjorden, hvilken halvø er næsten helt skogbevoxet. I Aasgaardfjord under Aasgaard samt i Settemdalen er der ogsaa skog af furu.

Af de almindelige løvtræer: birk, or, asp, hassel og rogn er der ikke lidet og ialfald tilstrækkelig til behovet.

Soisetdalen eller Lykkeseidet har løvskog. Hassel voxer langs Stangvik- og Todalsfjorden og anvendes til tøndebaand. Fattig paa god skog er sydsiden af Surendalsfjorden, ligesom fjordsiden sydost for Bøfjord.

Myrer med brændtorv benyttes flere steder, saaledes paa Lykkeseidet.

Halse herred.

Halse herred, der indbefatter Halse sogn, ligger omtrent midt i Nordmør fogderi, begrændset i vest af Halsefjord og i nord af Aarsundfjord.

Det grændser mod nord til Arisvikfjorden, mod øst til Valsøfjord herred, mod syd til Aasgaard herred og Halsefjorden og mod vest til Halsefjorden.

Den største del af herredets areal er fastland.

Halse kirke ligger i herredets vestlige del under nordlig bredde $63^{\circ} 4' 34''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 28' 19''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 19 km. og fra øst til vest 18 km.

Herredet har en nogenlunde regelmæssig firkantet form med største side i den vestlige del.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Taknes*.

— østligst — — - *Haugen*.

— sydligst — — - *Staknes*.

— vestligst — — - *Fjervik*.

Herredets areal udgjorde efter den officielle statistik „Norges Inndeling“ 1889 162,37 km.²

Imidlertid hører heraf til Aasgaard herred . 26,26 —

saa at herredets nuværende areal er 136,11 —

Af herredets samlede areal 136,1 km.²

er:

Fastland 135,6 —

Øer:

Vestre Baarseto 0,2 —

Volongø 0,2 —

48 øer og holmer 0,1 —

Samlet areal af øer 0,5 km.²

Bergarternes areal udgjør (efter det ældre areal):

Grundfjeld 130,0 km.²

Gabbro 5,0 —

Skifer 10,0 —

Ler 15,0 —

Indsjøer 2,0 —

162,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet* (efter det ældre areal):

Ager 2,2 km.²

Eng 7,4 —

Ager og eng 9,6 km.²

Skog 40,0 —

Snaufjeld, udmark, myr og

indsjøer 112,4 —

162,0 km.²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem	0—200'	o. h. ligger	23,5 km. ²
—	200—500'	— —	37,3 —
—	500—1000'	— —	38,9 —
—	1000—2000'	— —	31,2 —
—	2000—3000'	— —	5,1 —
—	3000—4000'	— —	0,01 —
			136,0 km. ²

Der er ingen elve med store nedslagsdistrikter.

Geologi. *Graa gneis, hornblendegneis, siegneis* er bergarterne i Halse herred. Faldet er som regel nordligt. Derhos forekommer nogle mindre *gabbrofelser*, saaledes i Aakvikknoken i toppen, ved nordvestenden af Kalbergvatn, ved Rabben og paa øerne ved Baarset i Skaalvikfjorden.

De yngre affeiringer, som danner underlaget for den dyrkede mark, er dels *ler*, dels *sand*, dels *aur*. Ved Dragset er en terrasse 132 m. o. h.

Orografi. Dette herred er for den største del fastland, men har omkring 50 smaaøer og holmer langs kysten.

Ved Skaalvikfjord, ved Halseeidet, ved dalen, der fra Skaalvikfjordens bund fører over til Aasgaardfjord og ved Glaamsmyreidet deles herredet i følgende dele:

I. Strækningen begrændset i vest af Betten—Settemdalen og i nord af Glaamsmyreidet.

II. Strækningen nordenfor Glaamsmyreidet.

III. Strækningen vestenfor Betten—Settemeidet og i nord begrændset af Skaalvikfjeld og Halseeidet.

IV. Strækningen nordenfor Halseeidet.

V. Et lidet stykke paa sydsiden af Bøfjorden.

I. *Strækningen østenfor Settemdalen.* I den sydlige del ligger her *Blaafjeld* (734 m.), paa hvis østre del grændserne mellem dette herred, Aasgaard og Valsøfjord støder sammen.

Fjeldsiden falder temmelig brat mod den sydlige del af Betten—Settemdalen, men slakere nordover, hvor den gaar over i bakkeskraaninger mod Rognskogvatn og Bettenelven. Nordover falder fjeldpartiet med svag skraaning mod Glaamsmyreidet.

Betten—Settemdalen, der begrænder denne strækning, har fra Skaalvikfjordens østligste vik først retning mod øst indtil Rognskogvatn, men herfra næsten sydlig retning; den indsnevres mellem bratte fjeldsider og gaar ind i Aasgaard herred ved Haugavatns sydende. Dalens høieste punkt ligger strax nordenfor gaarden Haugen og er ca. 157 m.

Det eid eller den dal, der begrænder strækningen mod nord og for størstedelen optages af Glaamsmyren, stiger fra Skaalvikfjorden svagt til 94 m.s hoide, og fortsætter med samme hoide østover, hvorpaa den falder mod Arisviken.

II. *Strækningen nordenfor Glaamsmyreidet* er et sammenhængende lavt fjeld indtil 273 m., hvilket med slake sider falder saavel mod eidet som mod strandsiderne, hvor det paa nogle steder gaar over i bakketerræn, hvor der er nogle gaarde og pladse.

III. *Strækningen begrændset i øst af Betten—Settemdalen og i nord af Skaalvikfjorden og Halseeidet* har fjelde, hvis toppe gaar op til omkring 880 m.s hoide o. h.

Fra Settemdalen stiger fjeldsiden temmelig raskt op til toppene *Tusserne*, der ligger i en række efter hinanden, og hvis hoide er fra 723 m. til 756 m. Fra denne høideryg falder fjeldsiden i begyndelsen temmelig brat, men derpaa slakere saavel nordover mod Skaalvikfjorden som sydover mod den nedre del af Settemdalen (i Aasgaard). Vestover fortsætter høideryggen med aftagende hoide til et skar, hvis høieste punkt er henimod 310 m., og som fører fra Skaalvikfjorden til Skrovset ved Bøfjorden. Vestenfor dette skar er et noget høiere fjeldparti, hvis høieste strøg ligger Bøfjorden nærmest, og her hæver sig *Blaafjeld* ca. 690 m. og det trigonometriske punkt *Saksen* (891 m.), adskilte ved et trangt skar; fra disse falder fjeldet temmelig brat sydover mod Bøfjorden, mod

hvilken det kun har en smal strimmel af dyrkbart bakkeland og mod Halsefjorden, medens det nordover gaar over i lave aasknatter med slakere fald mod Skaalvikfjorden og Halseeidet og den del af Halsefjorden, som ligger mellem dette og Saksnes. Saavel paa Halsefjordens som Bøfjordens strandsider er der en nogenlunde tæt bebygning. Fjeldsiderne er skogbevoxede indtil 315 m. o. h. I lierne mod Halsefjorden er der meget nøddekrat.

Halseeidet er en ganske lav strækning — for en stor del optaget af myr — der fører fra gaardene Rød ved Halsefjorden over til den vestre del af Skaalvikfjordens bund. Dette eid antages i fortiden at have dannet en forbindelse mellem fjordene, men i tidens løb at være blevet udfyldt.

Eidet er bredt og fladt, i syd begrændset af Rødfjeldets steile skraaning; mod nord sænker fjeldet sig i en jevn, høi og veldyrket bakkeskraaning mod eidet.

IV. *Strækningen mellem Skaalvikfjorden og Halsefjorden og nordenfor Halseeidet* har temmelig lave aaser, der for det meste er skogbevoxede næsten helt op paa toppene; af disse kan nævnes *Aakvikknoken*, der seet udenfra hæver sig med markeret kegleform og derfor, trods sin forholdsvis ringe høide (373 m.), træder frem foran de omgivende afrundede fjelde; endvidere *Løviklien* (298 m.) og toppen over Halse kirke ca. 345 m. Aasstrækningerne, der gaar i forskellige retninger, adskilles ved nogle mindre vand og bækkedrag, mod hvilke aasene falder med tildels steile, men korte skraaninger. Mod Halseeidet og den største del af Skaalvikfjorden gaar fjeldsiderne over i bakker vestenfra indtil Gjerstad langtsluttende, men nordenfor steile; der er en tæt bebygning af gaarde og pladse. Halsefjordens og Aarsundfjordens strande er mindre tæt bebyggede. Mod Halsefjorden ligger en lavere myr med god brændtorv i ca. 100 m.s høide o. h. Dyrket mark findes her kun ved de fra fjorden indskjærende smaabugter.

Udenfor denne stræknings kyst er en del mindre klippefulde øer og holmer, af hvilke skal nævnes *Baarsetøen* i Skaal-

vikfjorden, og *Volongøen* ved Halsefjordens udmunding i Aarsundfjorden.

V. *Strækningen paa sydsiden af Bøfjorden* er kun Boliens steile skraaninger, der indenfor Staknes gaar over i dyrkede bakker.

Kyst og fjorde. Mod Skaalvikfjorden, Aarsundfjorden, Halsefjord og Bøfjord har herredet en kystlinie, der er 56 lang.

Aarsundfjorden, der kommer ind i dette herred fra Strømsneset, fortsætter her i østlig retning, idet den adskiller det fra Tustern herred, hvorpaa den under navn af *Arisvikfjord* gaar ind i Aure. Denne fjordstrækning er meget dyb med rent løb og har i den vestlige del — mellem stranden ved Kalberg og Tustern — 2,5 km.s bredde, men aftager efterhaanden østover og er mellem odden vest for Strand og Stabben kun 1,5 km. bred. Herfra bliver den igjen lidt bredere, og er ved herredsgrænsen — mellem Einbækstranden og Ertvaage — ca. 3 km.

Fra Aarsundfjorden skjærer i sydlig retning Skaalvikfjorden ind i herredet i 9 km.s længde. Den er af afvekslende bredde, saaledes ved sin begyndelse ved Korsnes 0,5 km. og har denne bredde til Stolsmo, hvor den kun er 0,3 km. Herefter udvider den sig efterhaanden til 2,5 km. mellem Klevset og Vaagland, indsnevres saa til 0,8 km. og udvider sig mod den inderste bund, hvor den er 3,5 km. Den har her nærmet sig Halsefjorden paa 2,5 km.s afstand.

Fjorden er grund med adskillige skjær og oer.

Halsefjorden gaar fra Aarsundfjorden i sydlig retning, adskillende dette herred fra Strømsneset. Den er mellem odden ved Haltbak og Furunes (i Strømsneset) 2,5 km. bred og fortsætter med omtrent samme bredde til lidt forbi gaarden Aakvik, hvorpaa den efterhaanden udvider sig til 6 km.s bredde, men smalner saa igjen af til mellem odden ved Saksnes og ved Fløistad, hvor den er 2,5 km. Herfra fortsætter den i sydøstlig retning med omtrent samme bredde til sydvest for

Kvalnesvik, hvorefter fjorden danner grænsen mod Tingvold og gaar ind i Stangvik herred.

Bifjord til denne er *Bøfjorden*, der med omtrent 1,5 km.s bredde gaar i nordøstlig retning, hvorefter den, under navn af Aasgaardfjord, fortsætter ind i Aasgaard.

Forskjellen mellem fjære og flod er 1,9 m., og denne bevirker i de trangeste sund betydelig strøm.

Skaalvikfjorden fryser i regelen til hver vinter, medens de øvrige fjorde aldrig belægges med is.

I fjorden er endel lax og til sine tider ikke saa lidet sild i Bøfjorden og Skaalvikfjorden, dog har den ikke søgt ind i de senere aar.

Udbyttet af *fiskerierne* er i den officielle statistik angivet saaledes i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjøerret . . .	968 kr.	1 500 kr.
Andre fiskerier . . .	450 -	360 -
	<hr/>	
Tilsammen	1 418 kr.	1 860 kr.

Vasdrag. Samtlige herredets vasdrag er smaa. Vandmassen i dem er meget ujævn, idet de svulmer op ved ethvert regnskyl, medens de mellem disse fører ganske ubetydelig vand.

Af elvene skal nævnes:

Bettenevnen udspringer paa Hjelmens vestskraaning, hvor bække strømmer ned og danner Rognskogvatn og kort nedenfor dette et lidet tjern, hvorpaa elven gaar i vestlig retning og falder forbi Betten i Skaalvikfjorden.

Fra Maasevatn gaar en bæk i nordlig retning til Betten sæter, optager her en bæk fra et lidet tjern sydøst for disse sætre, hvorpaa bækken løber i nordvestlig retning til Skaalvikfjorden.

Fra tjernet mellem Blaafjeld og Tusserne gaar en elv *Megaardvatnseelven* i nordlig retning, danner 2 tjern i Vasdalen, hvorpaa den fortsætter i nordvest forbi Megaardsætrene,

danner Megaardvatn og gaar derfra mod nord til Skaalvikfjorden.

Kalbergelven opstaar i skaret mellem Aavikknokken og Reitkrona, gaar mod nord og danner Bjørnsvatn, hvorfra elven gaar i nordøstlig retning og danner Kalbergvatn. Fra dette vands nordende gaar derpaa elven med svagt fald gjennem myrlændt terræn og falder østenfor Kalberg ud i Aarsundfjorden.

Længden af de nævnte vasdrag er:

<i>Bettenelven</i>	4,5 km. ²
<i>Maasevatnselven</i>	5,5 —
<i>Megaardsvatnselven</i>	5,5 —
<i>Kalbergelven</i>	6,5 —

Indsjøer. Efter karterne findes i dette herred 18 vand, de er alle smaa.

I vandene er en del ørret og roie.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Heide i m.
Kalbergvatn	0,5	127
Rognskogvatn.	0,5	—
Haugavatn	—	153
Liabøvatn	—	119
Megaardsvatn	—	99
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	2,4	—

Jordsmon. Ler og sand vexler i Halse herred som underlag for den dyrkede mark. Paa skraaningen omkring Skaalevik er muldholdig ler, ofte med stenet jordsmon. Ogsaa myr er jordsmonet paa nogle steder.

Jordbunden er i den største del af herredet meget frugtbar, og den dyrkede mark findes væsentlig langs kysterne samt i Halseeidet. Ogsaa opover Betten—Settemdalen findes ikke ubetydelige dyrkede strøg. De høiestliggende gaarde her, nemlig *øvre Seter* og *Haugen*, har man nedlagt, og de drives nu kun som sætre.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 125 kr. og omkostningerne ved *rydningen af 1 maal* til 70 kr.

Gjennemsnitlig *avl pr. maal (10 ar)* var i 1886—90:

Hvede . . .	— liter
Rug . . .	300 —
Byg . . .	360 —
Blandkorn . . .	— —
Havre . . .	480 —
Erter. . . .	— —
Poteter. . .	2500 —
Hø.	350 kg.

Af nyland er opryddet ikke ubetydeligt i femaaret.

Bebygning. Dette herred har en temmelig jævnt fordelt bebygning med gaarde og pladse saavel paa strandsiderne som i Settemdalen. De tættest bebyggede strøg er imidlertid bakkeskraaningerne paa Skaalvikfjordens øst- og vestbred, Bøfjordens nordbred, Halsefjordens strand fra Halseeidet og sydover til gaarden indre Reiten samt endelig bakkeskraaningen paa Halseeidets nordside, hvor der i en høide af ca. 100 m. o. h. ligger en række af store og velbebyggede gaarde. De fleste af herredets gaarde ligger under 125 m.s høide over havet. I den sydlige del af herredet er en del sætre, hvoraf de fleste under 380 m. over havet og kun enkelte noget høiere.

Her er høiderne paa nogle gaarde og sætre:

Gaarde:

Rognskog	144 m. o. h.
Stigen	157 —
Gjenstø	59 —
Glaamen.	109 —
Kletten	83 —
Liabø	119 —
Reiten.	89 —

Halse	106	m. o. h.
Aakvik	91	—
<i>Sætre:</i>		
Betten	276	—
Megaard.	128	—
Kalset.	394	—
Volum.	327	—
Aakvik	187	—

Af *dyrkbar, men udyrket jord*, er der meget i Halse herred paa de to store myrer Glaamsmyren og Rødmyren.

Glaamsmyren optager den største del af eidet mellem Skaalvikfjorden og Arisvikfjorden og ligger 94 m. o. h. Den har i den vestlige del 3 km.s længde fra syd til nord, men smalner noget af vestover mod herredsgrænsen, og fortsætter ind i Valsøfjord.

Glaamsmyren er i regelen 1 meter mægtig med undergrund af ler og aur. Det er udmærket dyrkningsland, og der er anledning til grøftning. Den benyttes nu som havnegang.

Myren er ikke meget blød; enkelte steder er der lave, kuppelformede høider paa den.

Rødmyren strækker sig igjennem Halseeidet fra Rødgaardene ved Halsefjorden til henimod Skaalvikfjorden. Den er i den vestlige del omtrent 1,5 km. fra nord til syd, men aftager efterhaanden vestover.

Rødmyren er en dyb torvmyr med store fururødder og birkerødder.

Foruden disse er der enkelte mindre myrstrækninger, saaledes nordenfor Aakvik, mellem gaardene Haltbak og Fjærvik og langs Kalbergelven fra kort nedefor Kalbergvatn til henimod Kalberg.

Havnegangene er tildels tilstrækkelige og paa myr. Der er nogle mark- og fjeldslaatter.

1ste januar 1891 var der i Halse herred:

Heste	102
Storfæ	897
Faar	2184
Gjeder	63
Svin	117
Rensdyr	—
Fjærkræ	396 høns
Bikuber	—

Skog. Der er endnu adskillig god furuskog igjen i Halse i den indre del af Skaalvikfjorden under gaardene indre Vaagland og Gjerstad, og videre voxer der furuskog paa landstrækningen mellem Skaalvikfjorden og Halsefjorden, saaledes under gaardene Halse og Fjærvik. Der har tidligere været mere skog, men der er endnu nok til herredets behov, om end den yderst mod Halsefjorden og Tusternfjorden liggende del af herredet kun er tyndt skogbevokset. Ret vakker, om end tynd furuskog voxer dog paa skraaningerne mod Tusternfjorden eller Vinjefjord, østenfor Skaalvikfjorden. Furuen naar op til 400 m. over havet.

Der er ikke ret megen løvskog, og den bestaar af birk, or, asp og hassel, den meste birkeskog findes i det dalføre, som gaar op fra Skaalvikfjord op imod Settemdalen.

Der er megen og god brændtorv i Glaamsmyren og i Rødmyren, i hvilken sidste der skjæres adskillig torv. Ogsaa de andre, ovenfor nævnte mindre myrer har megen og god brændtorv.

Tustern herred.

Tustern herred, der indbefatter Tustern annex, bestaar kun af øer og holmer.

Herredet grændser mod nord til Yttrefjord og Edøfjord, som adskiller Tustern fra Smølen, mod vest til Griphølen og Talgsjøen, der adskiller Tustern fra Nordlandet, mod syd til Aarsundfjord, der adskiller Tustern herred fra Strømsneset og Halse herred; mod øst grændser Tustern herred til Aure herred.

Tustern kirke ligger paa øen Tusterns østside — omtrent midt i herredet — under nordlig bredde $63^{\circ} 12' 21''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 33' 54''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 20 km. og fra øst til vest 31 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Høvik*.

—	østligst	—	—	-	<i>Berge</i> .
—	sydligst	—	—	-	<i>Ersvik</i> .
—	vestligst	—	—	-	<i>Golmen</i> .

Herredets samlede areal udgjør . 167,3 km.²

Heraf er:

Fastland — —

Øer:

Del af Ertvaagø	26,8	—
Hering sø	0,1	—
Storø	0,5	—
Kunø	0,2	—
Stabben	37,3	—
Tustern	86,7	—
Solskjærø	5,8	—
Jørgenø	0,5	—
Gautø	1,2	—
Vedø	0,1	—
Ramsø	0,2	—

Langholm	0,2 km. ²
Møislaatten	0,7 —
Bjørnskoto	0,3 —
Hallerø	0,2 —
Tjernø	0,2 —
Golma	3,4 —
Faarø	0,1 —
Ytre Kraakø	0,2 —
Klubben	0,1 —
Indre Kraakø	0,2 —
282 smaaøer	2,3 —
<i>Samlet areal af øer</i>	<i>167,3 km.²</i>

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeldet	79,0 km. ²
Gammel granit	80,0 —
Ler, sand og aur	5,0 —
Indsjøer	3,0 —
	<hr/>
	167,0 km. ²

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	1,0 km. ²
Eng	4,8 —
Ager og eng	5,8 km. ²
Skog	40,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer	121,2 —
	<hr/>
	167,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem	0—200'	o. h. ligger	67,9 km. ²
—	200—500'	— —	33,9 —
—	500—1000'	— —	35,6 —
—	1000—2000'	— —	22,7 —
—	2000—3000'	— —	7,2 —
			<hr/>
			167,3 km. ²

Geologi. Tustern herred bestaar dels af *gammel granit*, dels af *grundfjeldets* krystallinske skifere, hornblendeskifer, glimmerskifer, graa gneis o. s. v.

Disse sidste bergarter stryger som regel mod vsv. og har mest fald mod nordnordvest. Det er fornemmelig kyststrækningerne mod syd og nord, som bestaar af grundfjeldets lag, medens de indre høie fjeld i herredet fornemmelig bestaar af gammel granit.

I Tusterns sydøstre hjørne, nærmest sjøen ved Halsnes plads, staar *eklogit*. I Hogaasen (Høia) ligeoverfor Halsnes er en finkornet glimmerskifer, der benyttes til brynesten. Paa Stabbenø har man fundet *merskum* (saakaldet Smola-merskum) paa kløfter i gneisgranit ved Solheimselv, en knap kvartmil sydvest for Solheim.

Sandmoer og *myrer* har adskillig udbredelse paa nordsiden af Tustern fra Leren til Sandvik. Ligesaa optræder sandmoer, *aur* og *myr* i Guldstendalen, hvis bund er flad med terrasser.

Noget *ler* forekommer ved Leren, ligesom ler undertiden ligger under sanden. Ler dækket af myr forekommer ogsaa ved Lervaagen paa Tustern, samt ved Solheim og Nygaard paa den nordre del af Stabben.

Orografi. Tustern herred bestaar af omkring 300 større og mindre øer eller dele af saadanne, beliggende mellem Aursundfjorden paa sydsiden og Ytrefjorden samt Edøfjorden paa nordsiden.

Ertvaagø ligger i herredets østlige del, men kun den vestre del af samme tilhører dette herred, resten Aure og Valsøfjord herreder. Denne del udfyldes af fjelde, som er høiest i den sydlige del. Her ligger *Bergefjeld* (571 m.) brat sydover mod fjorden, hvor det kun levner plads for én gaard. Til de øvrige sider er der slakere, østover til Krokvatn og nordover til myren vestenfor denne sø, hvorpaa fjeldet igjen stiger til ca. 425 m. Langs Imarsund falder fjeldsiden nogenlunde svagt og gaar paa nogle steder over i beboede bakker. Nordover falder fjeldet

i det skar, som fører fra Hundhammer over til Vinsternesvatn; mellem dette vand og Imarsund hæver sig *Ormbostadbjerg* til 364 m.s høide. Paa øens nordvestlige odde stiger *Høvikfjeldet* til 238 m. med temmelig brat skraaning mod sydvest.

Kort vestenfor Ertvaagø ligger nogle mindre øer: *Hæringsø* 75 m. høi med 1 gaard, *Kunøen* (72 m.), *Jørgensø* (107 m.) og nogle flere smaaøer.

Vestenfor Imarsund ligger øen *Stabben*, som har en nogenlunde firkantet form, med længde fra nord til syd 8 km., og bredde i den sydlige del 6 km., men noget aftagende nordover. Den største del af denne ø er høie og steile fjeld, der ved *Solheimsdalen* og det fra samme til *Fjælingsdal* førende skar, hvis høieste del er omtrent 190 meter o. h., deles i to dele.

Den østlige del er et sammenhængende fjeld, hvor det trigonometriske punkt „*Store Øre*“ (902 m.) hæver sig sydligt; denne top bestiges nogenlunde let fra *Fjælingsdal* og *Imarsund*, men vanskelig fra nord og syd. Fra selve toppen strækker sig korte og ikke meget brede rygge mod nord og syd, hvorpaa siderne falder steilt til ca. 350 m. og danner paa østsiden en liden botn, som paa nordostsiden begrændses af toppen „*Lille Øre*“ ca. 600 m. høi og paa sydostsiden af en lavere top. Nordover sænker fjeldet sig efterhaanden med en ryg mellem *Imarsund* samt *Sagvikvatn* og *Solheimsdalen* og ender med *Nautholten* (178 m.) paa øens nordlige del. Denne del fører navn af *Ørbogstadbjerg*. I den sydlige del falder fjeldsiden brat ned i *Aursundfjorden*, men mindre brat mod den søndre del af *Imarsund*, paa hvis strand nogen bebygning har fundet plads.

Strækningen vestenfor *Solheimsdalen* er et fjeldparti, som har omtrent samme høide som det østlige. Dets høieste top, det trigonometriske punkt *Inderbergsalen* (901 m.), ligger i partiets sydlige del, og herfra gaar fjeldet med en nogle hundrede meter bred ryg i nordlig retning. Dennes sider falder saavel øst- som vestover steilt af og gaar mod *Solheimsund* helt ud til strandkanten, undtagen i den sydlige del, hvor fjeldfoden ligger længere fra kysten og har givet plads for *Inder-*

berggaardene. Sydover falder fjeldsiden først slakere, men derpaa steilt mod Aursundfjorden. Fjeldet bestiges lettest søndenfra eller ogsaa fra gaarden Solheim.

Strax nordenfor Stabben, og kun adskilt fra samme ved det smale Nautsund, ligger den lave *Solskjærø* 2,7 km. lang fra nord til syd og 3,5 km. fra øst til vest. Den er paa øst- og vestsiden noget indtunget ved smaabugter og udfyldes af aaspartier, som gaar op til 113 m.s høide o. h. Paa øststranden er et par gaarde. Øen omgives af nogle mindre øer, som *store og lille Svinsø, Storsø* og flere.

Vestenfor Solheimsundet ligger herredets største ø *Tustern*, som er en noget uregelmæssig firkant, hvis største længde fra øst — ved *Bagge* — til vest — odden ved *Hestvik* — er 13,3 km.; største bredde i den østlige del fra syd ved gaarden *Hals* til nord — odden ved *Sandviksnes* — er 9,7 km. og i den vestlige del fra odden ved *Lervaa* 4,5 km.

Øens areal er 86,7 km.² og dens omkreds ca. 50 km. Dens kystlinie er smaabugt, fornemmelig langs Solheimsundet. Paa øens nordlige del er der noget myrlændt, forøvrigt er den fuld af fjeld og enkelte vand. I den østlige del ligger et stort fjeldparti, hvis høieste top er det trigonometriske punkt *Jørgenvaagsalen* 856 m. Herfra gaar nordover en fjeldryg med aftagende høide, hvilken slutter med *Tusternakslen* (663 m.). Fra denne ryg falder fjeldsiden meget steilt — ca. 360 m. — men derpaa slakere østover mod *Guldstendalen*; men vestover temmelig jævnt og svagt mod *Jørgenvaagvatn*, *Bjørnevatt*n og *Røsvatt*n, og videre mod det flade strøg fra dette sidste vand til gaarden *Leren*. *Jørgenvaagsalen* bestiges let fra syd og vest, men fra *Guldstendalen* er det ubestigeligt. Fra det øverste af denne dal fører et ca. 400 m. høit skar i sydlig retning ned mod Aursundfjorden; skaret skiller *Jørgenvaagsalen* fra det østenfor liggende fjeld. Dette stiger fra skaret temmelig raskt op til 892 m.s høide og strækker sig herfra nordover mellem *Guldstendalen* og *Solheimsundet*, langs hvilket sund fjeldfoden for det meste gaar over i dyrkede bakkeskraaninger. Dette fjeld kaldes almindelig *Tusternfjeldet* og tjener

som sjømærke. Sydover falder fjeldsiden temmelig svagt indtil *Halsfjeld* (376 m.), men herfra steilt mod fjorden. Toppene og hele den øvre del af de høiere fjeld paa Stabben og Tusteren er bedækkede med ur. Den vestlige del af øen udfyldes af flere mindre aaspartier og fjeldknatter, tildels adskilte ved smaamyrer og bække. En del bebygning ligger her langs den søndre og vestre strandside, hvorimod nordsiden er saa godtsom ubeboet. En del mindre øer og holmer ligger langs Tustrens nord- og vestside; af disse skal nævnes:

Gautø, en lav, smal, 4,5 km. lang ø udenfor gaardene *Leren* og *Odegaard*; *Stangdragø*, — en liden ø — kort vestenfor *Gautøens* vestspids, er bebygget og har et trigonometrisk punkt.

Store Ramsø, der ligger 2 km. vestenfor Tustern, er en liden fjeldø, der i den østlige del er 44 m. høj; nær denne ligger en del smaaøer samt *Golma*, som er 4,5 km. lang fra øst til vest og paa det bredeste henved 2 km. — Mindre aaspartier med afrundede toppe, som naar op til 68 m.s højde, udfylder den største del af denne ø, der har 2 gaarde og 4 pladse. Søndenfor denne og temmelig nær ved Tusternlandet ligger de smaa klippeøer *Faars* (36 m.), *Klubben* (50 m.), *ytre Kraakø* (50 m.), *indre Kraakø* (47 m. høj) og nogle mindre holmer.

Skred — saavel jordskred som sneskred — forekommer hyppig, navnlig paa den del af Stabben, som vender mod *Solheimsund*. Et stort jordskred gik omkring 1870 mellem begge *Inderberggaardene*.

Kyst og fjorde. De fjordstrækninger, som berører dette herred, er følgende:

Griphølen, der fra havet kommer ind mellem *Grip* og *Smølen*, fortsætter i sydlig retning paa vestsiden af Tustern, hvor den gaar over i *Yttrefjorden* og *Talgsjøen*.

Yttrefjorden gaar i nordøstlig retning, adskillende Tustern med dens skjærgaard paa sydsiden fra *Gjæslingerne*, *Solværøerne* og fjordskjærene paa nordsiden, og fortsætter i *Edøfjord*

mellem Tusterns østlige del, *Solskjærø* og den vestlige del af Ertvaago paa sydsiden og Kulø samt Edø paa nordsiden. Disse fjorde har rent seilløb; Yttrefjorden er omkring 7 km. bred med ca. 113 m.s dybde, medens Edøfjorden er ca. 4,5 km. bred og 95 m. dyb.

I Edøfjorden findes en ankerplads for smaafartøier mellem Storø og Solskjærø med 9,4 m. vand og en ved *Styrshavn* mellem Styrsoen og Hestøen med sandbund indtil 18,8 m. midtvaters. Man ankrer bedst under Styrsoen.

Paa sydsiden adskilles dette herred fra naboherrederne ved *Talgsjøen*, som gaar i sydøstlig retning mellem øerne ved Tusterns vestende og Nordlandet. Den er omtrent 3 km. bred med rent løb og 300 m. dyb. Fra dens ytre del gaar i nordøstlig retning sund ind mellem store *Ramsø*, *Oksø* og *Bukholmene* paa nordsiden, og *Tjernsø*, *Dødmandsø*, *Hallersø* og *Hestøerne* paa sydsiden, hvorved man kommer ind i det lille bassin ved Lindvaagen. Dette løb er rent, paa det grundeste 35 m. dybt, men temmelig smalt ved østre Hestø. Paa denne os østside er en ankerplads med 13 m. vand.

Fra dette bassin fører:

a) *Kraaksund* i sydøstlig retning mellem *Bjørnskotsø* og *Golma* paa vestsiden og *Tustern* paa østsiden. Dette er i sin sydlige del ganske smalt og saa grundt, at ingen seillads derigjennem kan foregaa.

b) *Lindvaagen* i østlig retning ca. 1 km. ind i Tustern; den er omkring 100 m. bred og ganske grund.

c) *Lindvaagrauset* i næsten nordlig retning mellem *Bukholmene* og *Varholmene* paa vestsiden, og store *Mosterholmene* og *Lindvaagsvortua* paa østsiden, hvorved man kommer op i Yttrefjorden

d) i nordøstlig retning fortsættelse af *Hammersund* mellem store *Ringholmen*, *Gunhildsø*, *Halle*, *Stangdragø* og lille *Ringholmen* paa nordvestsiden, og *Tustern*, store *Ramsø*, *Gaulsø* og *Vedø* paa sydøstsiden, hvorved man kommer op i Edøfjorden. Løbet er mellem *Halle* og *Ramsø* meget smalt og kun 6,6 m.

dybt og ved Gautøens vestende 8,5 m. Ankerpladse findes for smaafarteier mellem Tustern og store Ringholmen med 13 m. vand og ved lille Ringholmen med 11,3 m.

Fra Talgsjøen fører paa sydsiden af Golma led ind til en ankerplads ved Fættten paa denne ø og en paa Faaroens østside, begge med 9,4 til 13 m. vand.

Fjordstrækningen fortsætter fra Talgsjøen østover under navn af *Aarsundfjord*, som adskiller dette herred først fra Stromsneset og derpaa fra Halse, hvorpaa den under navn af Arisvikfjord gaar ind i Aure. Denne fjord er meget dyb og i den ytre del, mellem Tustern og Lango, 4,5 km. bred, men aftager efterhaanden i bredde indover og er smalest mellem Fjærlingsdal paa Stabben og odden ligeoverfor i Halse, hvor den kun er 1,5 km. Herfra bliver den igjen lidt bredere og er ved herredsgrænsen — mellem Ertvaagø og Einbæk — ca. 3 km.

Paa sydkysten af Tustern, Stabben og Ertvaagø kan man i storm kun finde havn i læ af land; under vestenvind er der i den hele strækning ikke havn at finde, undtagen inde i sundene og i Fjærlingsdal; under andre veirforholde findes havn for baade ved alle gaarde.

Edøfjorden og Aarsundfjorden staar i forbindelse ved Solheimsund og Imarsund.

Solheimsund adskiller Tustern paa vestsiden fra Solskjæro og Stabben paa østsiden. Dette sund er i den nordlige del, mellem Tustern og Solskjæro, fra henved 1 km. til 1,5 km. bredt, men aftager derpaa i bredde og er mellem Smedneset paa Stabben og odden ved Tustern kirke kun 0,2 km. Sydover udvider sundet sig noget og danner paa østsiden Solheimsbugten paa Stabben, og fra denne bliver igjen bredden efterhaanden mindre indtil odden ved Hundbergfløen, hvorpaa sundet paanyt udvider sig og er mellem stranden ved Hals og Inderberg 1,2 km.

Med 0,3 km. bredde fortsætter det derpaa ned til Aarsundfjorden. Dette sund har rent løb, men er ikke meget dybt, saaledes ved odden øst for Tusetrn kirke kun ca. 7 m.

Imarsund, der adskiller Solskjærø og Stabben fra Ertvaagø, er i den nordlige del omkring 3 km. og danner her Kunviken østenfor Kuno, hvilken bugt gaar ind til pladsene Sørvaagen (i Aure). Sundet smalner nu til 1,3 km. mellem odden øst for Strand paa Stabben og Ertvaagoen og fortsætter i sydøstlig retning mellem disse øer, idet bredden først aftager noget, derpaa tiltager lidt og saa igjen aftager, saa den ved sundets udmunding i Aarsundfjorden, mellem neset ved Okholmen og odden paa Ertvaagø ligeoverfor, er 1 km. Ankerpladse i dette sund findes mellem *Jørgensø*, *Henriksø* og *Jakobs-holmen* paa 9,4 m. vand for mindre fartoier. Man ankrer bedst under Henriksø, hvor bunden er sand, midtvaters mudder.

I Sørvaagen kan ankres med jevnt afgaaende grund indtil 28,2 m. midtvaters. Med sydvestlig vind ligger man bedst under Kjøtholmen.

Forskjellen mellem fjære og flod ved dette herreds kyster er ca. 1,9 m.; strømsætningen er tildels temmelig stærk, især er strømsætningen fra Solheimsund til Storsletten farlig.

Vindforholdene er ofte meget vanskelige især i de trange sund — *Imarsund* og *Solheimsund* — paa grund af de der ofte forekommende kastevinde. Det samme er med sydøstlig vind tilfældet i *Aarsundfjord* og *Arisvikfjord*.

Alle fjorde er isfri.

Udbyttet af *fiskerierne* er i den officielle statistik angivet saaledes i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Fedsild		250 kr.
Brisling og smaasild.	1 900 kr.	1 250
Lax og sjøørret . . .	2 250	4 000
Andre fiskerier . . .	4 680	3 120
Hummer	150	400
	8 980 kr.	9 020 kr.

Der fiskes en del lax langs kysterne, af og til smaasild i Solheimsund og Imarsund; der er ofte godt seifiske paa nord-siden af Ertvaagø.

Vasdrag. Her er ingen større elve. Vasdragene er kun af betydning, forsaavidt de driver enkelte mølle- og sagbrug. Vandmasserne er meget ujevne; de svulmer op ved ethvert regnskyl, medens de mellem disse fører ganske ubetydeligt vand.

De største vasdrag er:

Paa Stabben:

Solheimselven kommer fra skaret mellem *Inderbergsalen* og *Store Øre*, hvorfra en bæk løber mod syd, danner et lidet tjern i den øvre del af Solheimdalen, hvorpaa elven fortsætter nedigjennem denne dal, idet den optager nogle mindre tilløb fra fjeldsiderne, og falder forbi Solheim i Solheimsbugten. Den har lidet fald og kan i regelen vades.

Sagvikelven er kun et ganske kort elvestykke, der danner afløb for Sagvikvatn. Den falder i Imarsund ved Sagvik, hvor den driver en sag.

Paa Tusteren:

Guldstendalselven dannes ved sammenløb af 2 bække, en fra Jørgenvaagsalen og en fra skaret østenfor dette fjeld, hvilke forener sig i den øvre del af Guldstendalen. Elven strømmer saa med ubetydeligt fald nedigjennem denne dal mellem bjergrige bredder indtil Kvarvik sæter, fra hvilken den gaar gjennem myrlændt terræn i nordøstlig retning og falder gjennem to arme ved pladsen Elven ud i Solheimsund. Den nordre arm driver 2 møller og 1 sag. Over hver af disse arme fører en bro for veien.

Lindvaagelven danner afløb for Lindvaagvatn og falder ud i Lindvaagen. Over den fører 2 broer.

Jørgenvaagelven kommer fra et lidet tjern ved Jørgenvaagsalens sydskraaning. Fra dette gaar elven i sydvest, danner Jørgenvaagvatn, fra hvis vestende elven fortsætter og falder ud ved Jørgenvaag, hvor den driver en mølle.

Halsneselven kommer fra en liden myr ved skaret øst for Jørgenvaagsalen og gaar i sydøstlig retning forbi Halsnes og falder ud øst for Halsnesholmene. Den driver ved sit udlob en liden mølle.

Længden af de nævnte vasdrag er:

<i>Solheimselven</i>	5,0 km. ²
<i>Sagvikelven</i>	0,3 —
<i>Guldstendalselven</i>	7,5 —
<i>Lindvaagelven</i> (fra Lindvaagvatn)	1,0 —
<i>Jørgenvaagelven</i>	5,5 —
<i>Halsneselven</i>	4,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 28 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De er alle temmelig smaa og uden anden betydning end den, at de danner reservoirer for kvern- og sagvand.

De største af dem er:

Krokvatn, der ligger paa den sydvestlige del af Ertvaago paa østsiden af Bergefjeld, er 2 km. langt og paa det bredeste — i den nordlige del — 0,8 km. Kun den vestlige halvpart falder i dette herred, resten i Aure.

Af *Vinsternesvatn* falder kun to ganske ubetydelige bugter inden dette herred. Vandet ligger forøvrigt i Aure herred.

Sagvikvatn paa Stabbens nordvestlige del er 4 km. langt og 0,6 km. bredt i den vestlige del, men forøvrigt er det ganske smalt. Det har form af en vinkel, idet der fra dets østlige del strækker sig en arm omtrent i østlig retning og en i sydøstlig.

Jørgenvaagvatn ved Jørgenvaagsalens sydskraaning er 2 km. langt fra øst til vest og omkring 0,5 km. bredt.

I vandene og elvene er ørret og roie.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Hoide i m.
Sagvikvatn	0,5	21
Jørgenvaagvatn	0,7	68

	Areal i km. ²	Hoide i m.
Bjørnevatn	—	88
Røsvatn	—	62
Lindvaagvatn	—	12
Rødlitjern	—	46
<i>Samlet areal af ferskvand.</i> . .	3,1 km. ²	

Jordsmon. Undergrunden for den dyrkede mark er dels sand, dels ler, dels myr. Det meste dyrkede land ligger langs strandsiderne paa de steder, hvor fjeldet ikke falder brat af. Muldjorden er ofte tynd, især i de lavtliggende dele, høiere op blir jordsmonet mere rigt paa muld.

Herredsstyrelsen angiver *værdien af 1 maal jord* til hele 350 kr., hvad der turde være for høit. Omkostningerne ved rydningen af 1 maal angives til 60 kr.

Gjennemsnitlig avl pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede	— liter
Rug	— —
Byg	490 —
Blandkorn	525 —
Havre	560 —
Erter	— —
Poteter	2800 —
Hø	— kg.

Af nyland angives opryddet i 1886—90: „Ikke saa ganske lidet“.

Bebygning. Dette herred har omtrent 50 gaarde. De bedst beboede strækninger er strandsiderne langs Solheimsund og Imarsund, samt den sydlige strand af Tustern; den nordlige del af denne ø er meget tyndt bebygget.

Kun undtagelsesvis træffer man i dette herred en gaard eller en plads, der ligger høiere end 60 meter o. h., saaledes

ligger Halsnes paa Tustern ubetydelig over denne høide og Lier paa Ertvaagø ca. 188 m.

Paa Ertvaagø findes 2 sætre, paa Stabben 1 — paa den sydøstlige del — og paa Tustern 9 —, spredt rundt oen; de ligger indtil ca. 270 m. o. h.

Af de mindre øer er bebygget: *Hæringsø, Saltskjærø, Gautø, Stangdragø og Golma.*

Her er nogle høider:

Gaarde:

Hals	51 m. o. h.
Ljustad	46 —
Inderberg	16 —

Sæter:

Leren	273 —
-----------------	-------

Af *dyrkbar, men udyrket jord* er der ikke lidet i Tustern herred; saaledes især paa nordsiden af Tusteren ø dyrkbar jord med underlag af myr, sand og tildels ler.

Gode *havnegange* findes i de lavere liggende dele af herredet; i de høiere liggende strøg og navnlig paa østsiden af fjeldene er der beite for smaafæet.

Af fjeld- og markeslaatter er der ikke saa faa, men de er som oftest temmelig daarlige, hvorfor de kun slaaes i saadanne aar, hvor hoavlen paa hjemmemarken kaster mindre af sig.

I januar 1891 var der i Tustern herred:

Heste . . .	83
Storfæ . . .	720
Faar . . .	2324
Gjeder . . .	341
Svin . . .	80
Rensdyr . . .	—
Fjærkræ . . .	231 høns, 2 ænder, 2 gjæs
Bikuber . . .	—

Skog. Paa den del af Ertvaage, som horer til Tustern herred, er der nogen furuskog langs Imarsund, og furuen voxer saa langt ud som til østsiden af Høvikfjeld paa øens nordvestligste del. Paa den steile ø Stabben er der noget skog paa den søndre skraaning og paa Orbogstadsfjeld, skjønt landet kun giver liden plads for skog. Den meste skog ligger paa Tustern hovedø under gaardene Lindvaag, Tømmervaag, Lervaag, Jørgenvaag, Ersvik og Halsnes. Grændsen for furuen ligger i dette herred ved 300 meter. Væxterligheden er ikke saa daarlig, naar hensyn tages til herredets beliggenhed langt ude i fjorden.

Der er noget, men ikke meget løvskog — birk, or, asp, hassel og lidt rogn —. Fra Ersvik af og udover langs fjorden blir skogen glissen, og længer ud er de vestlige øer i skjærgaarden nøgne.

Tusteren kan hjælpe sig selv med tømmer og brænde, særlig da her er adgang til at benytte torv.

Herredet har ikke lidet god brændtorv.

Flere strøg af herredet optages af myrer, saaledes en liden myr ved Krokvatns nordvestbred, strækningen fra Sagvikvatns sydende og sydover forbi Orbogen, samt østenfor Solheimgaardene.

Paa begge sider af Guldstendalselven, fra Knarvik sæter og nordover indtil veien, optages hele strøget af myr; ogsaa nordenfor veien, omkring de derliggende Lomtjern og Kagvatn, er der myrlændt.

Fra Lindvaagvatns nordøstende strækker sig myr mod Odegaarden og Leren, ligesom en mindre myr ligger kort sydøst for dette.

Ved Tusterns sydstrand findes nogle mindre strøg, der er myrlændte, nemlig mellem Jørgenvaag og Ljustad samt mellem pladsen Myren og Vekavolen. I tørt veir er myrene saagodt som overalt passable.

Edø herred.

Edø herred, der indbefatter Edø hovedsogn samt Hopen og Bratvær annexer, er det nordligste herred i Nordmør fogderi og bestaar udelukkende af øer, holmer og skjær.

Det grændser mod nord og vest til havet, mod syd til Griphølen, Yttrefjorden og Edøfjorden, mod øst til Trondhjemsleden og Ramsøfjorden.

Edø hovedkirke ligger i herredets sydøstlige del paa syd-siden af Smølen under nordlig bredde $63^{\circ} 20' 30''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 38' 15''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd (fra nordligste til sydligste skjær) er 36 km. og fra øst til vest (fra østligste til vestligste skjær) 31 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Hopen*.

—	østligst	—	—	- <i>Glasø</i> .
—	sydligst	—	—	- <i>Arnø</i> .
—	vestligst	—	—	- <i>Skillingen</i> .

Herredets samlede areal 273,9 km.²

Heraf er:

Fastland 0,0 —

Øer:

Indveien 0,6 —

Hammerø 0,3 —

Hopengjesingen 0,1 —

Hougø 0,3 —

Kjæø 0,2 —

Lyngvær 0,2 —

Smølen 213,9 —

Stensø 1,0 —

Osterholm 0,2 —

Hopen, nordre 0,2 —

Flato 0,2 —

Kraakø	0,2 km. ²
Hvalpøen	0,5 —
Maaøen	0,8 —
Andholmen	0,3 —
Mongsø	0,3 —
Torvø	0,1 —
Køø	0,1 —
Hvalø	0,2 —
Løvholm	0,1 —
Dyrø	0,1 —
Skomsø	0,2 —
Ø syd for Skomsø	0,2 —
Slagsø	0,1 —
Store Dyrø	0,3 —
Nordre Remmingen	0,2 —
Glase	0,5 —
Orten	0,3 —
Løvø	0,4 —
Bøverø	0,4 —
Edø	7,3 —
Fugleø	0,4 —
Hestø ved Fugleø	0,2 —
Ø ved Fugleø (i Lervigvaag)	0,9 —
Ø ved Strømsva	0,2 —
Store Havrø	0,5 —
Hemmingsholmene	0,1 —
Lervighøge	0,3 —
Rostvoldhøge	0,1 —
Ø mellem Rostvoldhøge og Rostvold	0,1 —
Ø mellem Rostvold og Smølen	0,2 —
Rostvoldø	4,1 —
Faarø	0,2 —
Hestø n. for Kulø	0,4 —
Lamø	0,2 —
Kulø	4,3 —

Ollero	0,4 km. ²
Oddero	0,5 —
Hoo	0,6 —
Bondikhølmene	0,3 —
Klakø	0,3 —
Kalvø	0,2 —
Svetangø.	0,2 —
Tjerno	0,5 —
Gjeldbergø	0,4 —
Stenø	0,2 —
Skillingen	0,3 —
Storø	0,3 —
Skovlø, s.	0,2 —
Karlsholm	0,2 —
Gjøøen	4,8 —
Gjostolø	1,1 —
Løvø ø. for Gjøø	0,5 —
Hallerø, ø.	0,2 —
— v.	0,1 —
Ø s. for Hallerøerne	0,3 —
Tranø, store	0,4 —
Spilvalen.	0,2 —
Arnø	0,2 —
Buarnø	0,3 —
Jøøen	0,1 —
Solværø	0,2 —
2654 smaaøer og holmer samt 355 skjær	18,9 —
<i>Samlet areal af øer</i>	<i>273,9 km.²</i>

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	50,0 km. ²
Syenit og diorit	54,0 —
Gabbro	40,0 —

Konglomerat og sandsten . . .	80,0 km. ²
Ler, sand og aur	45,0 —
Indsjøer	5,0 —
	<hr/>
	274,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	1,0 km. ²
Eng	7,2 —
Ager og eng	8,2 km. ²
Skog	0,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer	265,8 —
	<hr/>
	274,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet fordelt saaledes:

Mellem 0 og 200 fod	273,9 km. ²
— 200 - 500 —	0,1 —
	<hr/>
	274,0 km. ²

Geologi. Edø herred bestaar af bergarter af meget forskjellig beskaffenhed. Paa øen Edø, der har givet herredet navn, optræder et *konglomerat*, fuldpakket af tilrundede stene af forskjellig størrelse og indhold. Konglomeratet optræder paa Edø, Kulø og paa de øer, som ligger sydvestlig og nordostlig for disse, saaledes paa Solvær, Rotvær, Jøø, Arne og paa Glasø i nordost.

Foruden konglomerat optræder ogsaa sandstene. Strøget paa Edø er mod nordost, faldet mod sydost. Rullestenene i konglomeratet er forskjellige graniter, gabbro, kvartsit, ogsaa kalksten; de kan naa op til et hoveds størrelse.

Paa hovedøen Smølen optræder *gabbro*, saaledes omkring Bratvær og i Smølen nordvestlige del; paa den nordlige del, omkring Hopen, er der *hornblendeskifer* og mørke *glimmerskifere*, men ogsaa *syenit*, saaledes vest for Hopen og i Maabergtua, fra Erstad mod nordost. I den sydøstlige del

optræder dels *grønstone*, dels forskellige lagdelte bergarter, *lersandsten* og *lerstone*, som det synes henhørende til den samme formation, som den, der fører konglomeratet. Bergarterne veksler hyppig og er snart ægte gabbroer, snart syenit eller diorit, ofte grønstone, til og med porfyragtig udviklet.

Hvid *marmor*, ca. 10 m. mægtig, forekommer paa Smølen ved Skilberg gaard. Den er ren og hvid, kornet.

Sand og *aur* optræder med adskillig udbredelse paa Smølen, men er i regelen dækket af store myrer, ligesom fjeldet ogsaa i de indre dele af Smølen er dækket af myr, saa at myrene i overfladen vistnok dækker ligesaa store arealer som de, der indtages af det faste fjeld. *Ler* forekommer kun underordnet ved nogle gaarde, Jøstelen, Lervik og Indre Roksvaag; maaske optræder ler under sanden og myrene paa sine steder.

Som mærker efter landets stigning fandtes i 1850 et hvalskelet ved gaarden Litlenes i Bratvær paa Smølen nordvestlige side nederst i torvmyren 2 m. under overfladen. Hvirvlerne benyttedes til sæde for dem, som flekkede fisk.

Orografi. Herredet har en yderst besynderlig konfiguration; det bestaar af en stor ø, *Smølen*, hvis fladeindhold udgjør 213,9 km.² eller henimod 80 pct. af hele herredets fladeindhold; resten af herredets areal er fordelt paa talrige øer, holmer og skjær. Heraf kan ca. 70 øer benævnes større øer med tilsammen ca. 41 km.²s fladeindhold, medens de øvrige 18,9 km.² er fordelt paa 2654 smaaøer og holmer og 355 skjær. Hovedøen har en uregelmæssig cirkulær form, og saa er den omgivet af en krands af alle disse smaaøer og holmer. Mærkeligt er det derhos, at hverken hovedøen eller nogen af disse øer hæver sig til større høide over havet; det høieste maalte punkt paa hele herredet er den midtre varde paa Kulo, 78 meter over havet, samt *Nelvikberg* (tr. p., 67 m.) paa Smølen. Kun de færreste af de mindre øer naaer op til 30 meter. Imidlertid viser sjøkarterne, at her findes

enkelte smale, fjordlignende dyb mellem holmerne og skjærene, og det gaar an hele aaret rundt ved regelmæssig dampskibsfart at beseile denne labyrinth.

Oen Smølen er at betragte som herredets fastland, og den kaldes ofte *Fastsmølen* for at udskille den fra den hele øgruppe. Denne ø's største længde fra øst — odden ved Ostøsund — til vest — odden ved Stensønes — er 21 km., medens den største bredde fra syd — odden øst for Rangnes — til nord ved Hopen er 16,5 km.

Oens omkreds er ca. 91 km.

Smølen er et stort, jævnt eller svagt bølgende plateau med meget ringe høide over havet og med fortløbende klippekrænter langs strandsiderne. Plateauets overflade optages for den største del af myrer og smaavand, mellem hvilke hist og her hæver sig enkeltstaaende smaahøider, af hvilke imidlertid kun de færreste kan kaldes fjeld, da det mere er tuer eller hauge, ofte myrlændte lige til toppen. Oen er i det hele taget meget myrlændt, og hvor man ikke træder paa fast fjeld, gaar man paa myr. Plateauet er saa fladt, at myrstrækninger, som man den ene dag i tørt veir kan passere torskoet, ved en nats regn bliver til indsjøer af flere maals udstrækning og behøver uger til igjen at bli tør.

Af de tuer eller hauge, der hæver sig paa plateauet, skal anføres følgende:

Knubbeltua (45 m.), *Nelvikberg* (tr. p., 68 m.) paa øens østlige del, endvidere vestover *Rambergtua* (39 m.), *Thorshaug* (35 m.), *Sandvastua*, *Nordre Høgstab*, *Søndre Høgstab*, *Nordre Sjåas*, *Søndre Sjåas*, *Høgaas* (33 m.), *Storselberg* (26 m.), *Berskarhaug*, *Langbergtua*, *Røkhau*, *Bandstakhaug*, *østre* og *vestre Hjelbergtua*, *Daumandshaug*, *Skarpestua*, *Dyrnestua* (tr. p.), *Maabergtua* (tr. p.) og en del flere.

Oen er i det hele at betragte som et bølgeformigt slette-land, for det meste dækket af myr, som hviler enten umiddelbart paa fjeldgrund eller paa sand og aur, visselig kun sjelden med underlag af ler. Kun kystranden, hvori flere

vaager skjærer sig dybt ind, er opdyrket og bebygget, og det endda ofte kun med lange mellemrum mellem gaardene, medens øens indre er aldeles ubeboet og benyttes som havne-gange. Af herredets øvrige øer skal nævnes:

Glasø, hvis vestende ligger omtrent 2,5 km. østenfor Smølen sydøstligste pynt ved Gjernes. Øen er 1,5 km. lang og har Glasødegaarden liggende paa sydoststranden. Paa den nordlige del hæver sig *Glasøklubben* 40 m. o. h.

Paa øst- og sydsiden af denne ø ligger *Remmingene*, hvoraf den nordre er beboet, *Hestholmen*, *Løvsø*, *Orten*, hvor en knause er 39 m. hoi, *Otterholmen*, hvoraf den midterste er beboet, og flere mindre holmer.

Edø, 2,7 km. sydøst for Gjernes paa Smølen, er fra sydvest mod nordøst 6,5 km. lang og i den østlige del 1,5 km. bred, men smalner af vestover. I øens midtre del skjærer bugten ved Valen sig ind i sydlig retning næsten tværs igjennem øen, men forøvrigt har strandlinien kun ubetydelige bugter. En del mindre tuer hæver sig ogsaa paa denne ø, hvoraf en stor del er myrlændt; den sydlige strandside er ganske frugtbar og har en del bebygning.

Edø varde, nordøst for Korsvold, er 47 m. hoi, og toppen nord for pladsen Sandbugten paa øens østlige del 39 m.

Af øerne mellem Edø og Smølen skal nævnes *Hemmingsholmen*, *store* og *lille Havresø*, *Hestø* og *Fuglø*. 1,7 km. vestenfor Edø og omtrent dobbelt saa langt syd for Smølen ligger Kulo, omtrent 5 km. lang fra sydvest mod nordøst. Bredden er 1,5 km. midt paa øen, der smalner af øst- og vestover. Fjeldtuerne *Kulihaug* paa den østlige del (44 m.), *Kulø midtre varde* (78 m.) og *søndre varde* (71 m.) er adskilte ved smaa myrstrækninger. Stranden er for det meste fjeld. Gaarden Kulo ligger paa den sydøstlige del 17 m. o. h.

Rostvoldø, 0,8 km. nordvest for Kulo, er adskilt fra Smølen ved et smalt sund. Det trigonometriske punkt *Rostvoldberg* (63 m.) hæver sig paa øens sydvestlige del. Den største del af øen er myrlændt med smaa, opstikkende bergknauser.

Præstegaarden Rostvold og 3 pladse ligger paa den søndre strand, og en plads paa den østlige; forøvrigt er den ubeboet.

Kort vestenfor Kulø ligger *Ellisø* med 1 gaard og vestenfor denne *Hosø* og *Odderø*, der er ubeboede. Mellem Kulø og Rostvold ligger en del smaaøer som *Hestø* med 1 gaard, *Lamø*, *Kjesø*, *Svelungen*, *Kulø* med 1 gaard, *Faarø* samt flere, og østenfor Rostvold *Rostvoldhø*, *Lervikhø*, *Kalvø* samt nogle holmer i Strømsvaet. Henved 2 km. sydvest for Kuløens vestpynt ligger *Arnø* med 2 gaarde, og kort vestenfor denne *Buarnø*, vestenfor hvilken ligger *Blaasvær*, omgivet af nogle mindre holmer og skjær. Af den mangfoldighed af øer, holmer og skjær, der strækker sig vestover, skal anføres:

Høgsøerne, en samling af holmer, der ligger omtrent 1 km. vestenfor Odderøen, og *Østerøerne*, nogle ganske smaa holmer vestenfor de sidstnævnte, hvorpaa kommer *Jøen* paa omtrent samme afstand vestenfor. Den er meget udtunget med bugter, der næsten deler den i flere øer; den har et par pladse paa den østre strandside.

Sandvær, en samling af øer, holmer og skjær kort vestenfor Jøen, har en plads paa Sandværø.

Lyngvær bestaar af ca. 40 smaaøer, holmer og skjær, der ligger omtrent 4 km. vestenfor Sandvær. Den største af dem, nemlig *Lyngværø*, har fiskevær.

Alle de nævnte øer fra *Høgsøerne* ligger paa nordsiden af en led, der fra *Gripshølen* fører gennem *Blaasværsvaet* og videre paa *Buarnøens* nordside. Søndenfor denne led ligger, naar man kommer østenfra:

Rotvær, flere smaa holmer, der strækker sig fra sydvest mod nordøst og ligger ca. 4 km. vestenfor *Blaasvær*. Vestover findes videre:

Sandskjærene, *Kvalsdraget* og *Barskjærene* med ca. 1,5 km. afstand mellem hver gruppe. Omtrent 2 km. søndenfor *Sandskjærene* ligger store og lille *Solværø* omgivet af smaa holmer.

Hallerøen med fiskevær er beliggende ca. 2 km. nordøst for *Lyngvær* og omgives af flere smaa holmer og skjær, der er ubeboede.

Den beboede nordre *Tarcholme* ligger ca. 1 km. nordenfor Østerøerne.

Omtrent midt mellem Sandvær og Smølen er *Kraakvær*, hvoraf en ø er beboet.

Af de øer, der ligger Smødens strand nærmere, skal anføres:

Bøvers, Løvs og *Jøen*. Denne ø, der ligger kort søndenfor Smølen, er 3 km. lang fra syd til nord og ca. 3,5 km. bred i den nordlige del, men aftager efterhaanden i bredde sydover. I dens sydlige del skjærer sig ind flere smale bugter. Terrænet er for det meste myrlændt, afbrudt ved smaa fjeldtuer, af hvilke skal nævnes *Møtuen* og *Stennisberget*. Paa den nordlige strand ligger gaardene *Jøen*, men forøvrigt er øen ubeboet. Vestenfor den ligger *Hallerøerne, Ringsøerne*, hvoraf den vestlige har fiskevær, *Karlsholmen* og *Tjernø*, der er beboet, samt flere holmer, og søndenfor Karlsholmen øerne *Spilvalen* med fiskevær og de beboede øer store *Tranø* og *Svø*.

Langs Smødens vestpynt findes ogsaa en mangfoldighed af øer og holmer, af hvilke de betydeligste er: *Storø, Hjelbergø, Tjernø* og *Stensø*; de er adskilte fra Smølen ved meget smale og grunde sund, der strækker sig fra gaarden Ersnes til Stensønes; af disse øer er Stensøen og Hjelbergø beboet. Lige udenfor disse er *Skovløerne*, de beboede øer *Skillingen* og *Stensø* samt de ubeboede *Svetangø* og *Svetangen*. Den beboede *Orholme* samt *Kørsholmen* og *Odden* med fiskevær ligger ca. 1 km. sydvest for Skillingen. Videre nordover træffer man de beboede øer indre og ytre *Skamsø, Auken* og *Slagsø* og 5 ubeboede smaa-øer, der ligger i og vestenfor Langvasvaagen, endvidere *Raakholmene* — kort udenfor kysten ved gaarden Baadsnes — med fiskevær, *Kolholmene* ligeledes med fiskevær ca. 1 km. nord for disse.

Bratvær er en samling af mindre øer, der ligger ca. 3,5 km. nordvest for Smølen; her findes det trigonometriske punkt *Olcara* og et betydeligt fiskevær. *Andholmen* i den nordlige del af gruppen er ogsaa beboet.

Mongsø ligger noget over 1 km. nordenfor Skjelvaag; paa den findes 1 gaard.

Vest og nordvest for Hopen ligger de lave, myrlændte øer *Hvalpø*, *Maaøen*, *Svansø*, *Kraakø*, *Flatø*, *Hangø*, *Hammersø* og nogle mindre; de er alle ubeboet.

Veiholmene med betydeligt fiskevær er en samling af holmer ca. 6 km. i nordvest for Hopen. Den største af disse, *Indveien*, er henved 1,5 km. lang og omkr. 0,5 km. bred. Paa den findes det trigonometriske punkt „Merket“.

Singsholmen, der ligger vestenfor været, og en liden holme strax østenfor samme er beboede.

Af øer forøvrigt paa Smødens nordside skal nævnes *Bjørningsø*, der er bebygget, samt *Stensø* ved Smødens nordøstpynt. Det er en lav, i den østre del meget udtunget ø, der paa den sydlige del har 3 gaarde og 2 pladse. Kort søndenfor den findes *lille Stensø* og *Oterholmen* — ogsaa beboet.

Langs Smødens østkyst er antallet af øer, holmer og skjær betydelig mindre end paa den øvrige kyststrækning. De er alle ubeboede, og af disse skal kun nævnes nordenfra og sydover: *Kjæøen* ud for Rokstadgaardene, *Lyngvær*, *store* og *lille Dyrø* og *Ostø*.

Kyst og fjorde. Selve Smøden har, som før nævnt, en kystlinie, der er ca. 91 km. lang, og omgives af en tæt skjærgaard, der er bredest paa øens sydvestlige, nordvestlige og nordlige side.

De fjordstrækninger, der adskiller dette herred fra de omkringliggende, er:

Griphølen skjærer fra Atlanterhavet ind i sydøstlig retning mellem *Grip* paa sydvestre og *Gaasskjærene*, *Barskjærene* og *Gjeslingerne* paa nordøstre side. Fjordens bredde er omkring 6,5 km., og dens dybde er 113 m. i den ytre del, der tiltager til noget over det dobbelte indover. Mellem Indgripene og Gjeslingerne gaar den over i *Yttrefjorden*.

Denne sidste fjord gaar i nordøstlig retning, adskillende Tustern med dens skjærgaard paa sydsiden fra *Gjeslingerne*,

Solværerne og fjordskjærene paa nordsiden. Fjordens bredde er omkring 7 km. og dybden omkring 113 m.

Der er god ankerplads, fra 6 til 21 m. vand, mellem Litle Solværø og Kvalhaue.

Mod øst fortsætter fjordstrækningen i *Edøfjorden* med Edø paa nordsiden og Tusteren, Solskjærø og den vestre del af Ertvaagø paa sydsiden, hvorpaa den gaar over i Trondhjemsleden. Fjorden er omkring 4,5 km. bred og ca. 95 m. dyb.

Trondhjemsleden fortsætter derpaa i nordøstlig retning, idet den adskiller øerne Grisvaagø og Skarsø (i Aure) fra Smølen.

Den er i den sydlige del mellem Edø og Grisvaagø 7 km. bred og tiltager nordover.

Fra denne led gaar saa *Ramsøfjorden* i nordvestlig retning mellem Smølen og Hitteren. Den er paa det smaleste omkr. 7 km.

Udenfor Bratvær og Reimaskjærene kaldes farvandet *Bratværhavet*.

Fra Griphølen og havet vestenfor Smølen fører flere seil- led ind gennem skjærgaarden, af hvilke skal anføres:

Leden mellem *Bratskjær*, *Kvalsdraget*, *Rotvær* paa sydsiden og *Lyngvær*, *Lyngholmen*, *Sandvær*, *Jøsen* og videre gennem *Blaasværsvaet* til *Buarnøens* nordside, og videre paa Arnøens nord- og østside ned i Edøfjorden. Denne led er temmelig smal og fra 57 m. dyb i den ytre del til 15 m. nord for Sand- skjær; øst for Arnø er dybden kun 7 m.; ved denne ø findes ankerplads med 13 m. vand. Nordenfor Lyngvær gaar led i nordøstlig retning ind paa sydsiden af Sandvendskjær og videre næsten i nord op til en ankerplads for smaafartøier mellem de østlige holmer. Fra Hallerøerne gaar led, der er temmelig grund, fra sydsiden af Rognholmen gennem Sandvær, nord- for Nordøen, gennem Østerøerne og til nord for Buarno, hvor den falder sammen med den foran anførte.

Til havnen ved Hallerøerne kan man fra havet ogsaa seile ind nordenfor Svaboen og søndenfor Knutsboerne og videre i østnordøstlig retning.

Hilleboleden gaar ind mellem Hillebofluerne paa nordsiden og Angeltarren paa sydsiden, videre kort søndenfor Bratleiskjær, søndenfor Misterholmdraget og derfra et stykke nordenom Kjøøen og sydover til Hallerøerne. Denne led er temmelig dyb, og kun den inderste del, nordenfor Hallerøerne, er vanskelig.

Valoodleden gaar paa nordsiden af Valoodden, Skindbrok-skjærene, Spanskskjærene, gjennem Valøsvæet paa nordsiden af Spilvalen og herfra nordøstlig op til en ankerplads for smaa fartøier mellem vestre Hallerø og Tvæto.

Til Spilvalens vestside kan man fra havet ogsaa komme ind gjennem *Sortuleden*, der fører paa sydsiden af Sortua og fra nordsiden af Skauven.

Oddeholten gaar ind mellem Holboen og Urshavnene, fortsætter østover mod Olsøsvæet paa sydsiden af Orholmen og Skabbersø og videre med Klakkavaagen ind i Smølen. Sydøstover fortsætter Olsøsvæet mellem Smølen og Jøen, Løvo og Bøvero og gaar mellem smaaholmer og grunde over i det søndenforliggende *Bredsva*. Øst for Jøen skjærer Skjoldbergvaagen sig i 6 km. længde ind i Smølen.

Saavel paa syd- som nordsiden af *Rebboen* og videre *Hilboen* gaar led ind til syd for lille Flisen, her bøier den i nordøstlig retning, gaar mellem Moholmen og Kvalø, videre mellem *Seiskjærene* og *Tyvø*, *Kvalø* og *Raskholmene*, bøier nordøst for Kvalø, mellem denne ø og *Kolholmene*, i nordlig retning, passerer kort østenfor *Bratvær*, hvor den deler sig saaledes, at en led gaar nordover paa østsiden af *Andholmen* og en gaar i østlig retning mellem *Hjortholmene* og *Lyngø* paa nordsiden og *Leikua* og *Mongsøerne* paa sydsiden, gaar over Mongsjøsvæet, derpaa mellem *Graas* og *Scans* og nordenom denne ø og *Kraaka*, videre østsydøstlig mellem skjærene *Kraaka* til Stensøundet, hvorfra man kan komme ind i Ramsøfjorden.

Langs Smøstens østside fører led indenfor *Føllingen*, *Kjøø*, *Trætholmen*, lille *Dyrø* paa begge sider af *Ostøen*, mellem *Brettingen* og *Bukholmen* og herfra vestlig ind i *Nelvikbugten*, hvor der er ankerplads for smaa fartøier.

Mellem Løvøen paa nordsiden, Otterholmene, Katholm n. og Edø paa sydsiden fører Løvøesund, der er omkring 30 m. dybt. Man kan til dette komme ind fra Trondhjemsleden, saavel fra syd- som nordsiden af Otterholmene. Ved disse holmers sydøstside er ankerplads med 9,4 m. vand. Mellem Edø og søndre Katholmen er ankerplads med 24,5 og 19 m. vand. Ved Tyrhaug kan smaa-fartøier ankre.

Fjordstrækningen mellem Edøen paa østsiden og store Havrø, Henningsholmen og Kuløen paa vestsiden er ikke meget dyb og kaldes i den sydlige del *Kulisvaet*.

Paa de ytre skjær i dette herred kan man ikke lægge til med baad uden efter flere dages godveir, da havsuen ellers er for stærk. Paa de andre øer er der altid anledning til at lægge til, ialtfald med mindre baade, som imidlertid altid maa trækkes paa land, da fjære og flod, samt sjøgang neppe gjør det raadeligt at holde baade i sjøen, naar de ikke benyttes.

Forskjellen mellem fjære og flod er 1,9 m.

Tyrhaug fyr ligger paa holmen øst for Edøens østpynt; dens lys er 17 m. o. h., synsvidde 9 kvm.

Udbyttet af *fiskerierne* er i den officielle statistik angivet saaledes i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Skrei	186 334 kr.	157 614 kr.
Fedsild	2 640 -	1 200 -
Brisling og smaasild . .	1 750 -	180 -
Lax og sjøørret	820 -	1 480 -
Andre fiskerier.	25 800 -	23 500 -
Hummer	300 -	550 -
	<hr/>	<hr/>
	217 644 kr.	184 524 kr.

I 1892 deltog i skreifiskerierne 2633 mand med et udbytte af 684 000 stkr. skrei og i 1893 1828 mand med et udbytte af 456 000 stkr. skrei.

De vigtigste fiskevær i Edø herred er:

	1892.		1893.	
	Mand.	Udbytte antal skrei.	Mand.	Udbytte antal skrei.
Ringsø	129	79 000	102	43 000
Hallerø	—	58 000	116	58 000
Lyngvær	—	52 000	—	33 000
Bratvær	659	45 000	273	39 000
Raakholmene . . .	158	36 000	155	26 000
Skarpnes-Stensønes	—	40 000	—	30 000
Hjeldberg	—	—	—	26 000
Veiholmen	578	169 000	361	147 000
Hopen	135	33 000	124	49 000
Dyrnes-Raaket . .	393	66 000	257	47 000
Kaldholm	145	—	—	—

Vasdrag. Paa den østlige del af Edø er en bæk, der gaar fra de derværende 2 smaa tjern. Forøvrigt er der ingen vasdrag paa nogen af herredets øer undtagen paa Smølen; af Smødens vasdrag skal her nævnes:

Fra Svartvatn, nord for Torshaug, gaar en bæk i østlig retning, danner Kongensvatn og fortsætter i østlig, sydøstlig og nordøstlig retning, hvorpaa den falder ud i bugten ved Tinoset. Længden af dette vasdrag er 9 km.

Hopenelven kommer fra Pilsvatn, hvorfra den gaar i vestlig retning, danner vestre Pilsvatn, løber fra dettes nordende i nordlig retning, danner saa Korsvatn og kort derefter Litlevatn, hvorpaa elven gaar i nordøst og falder i havet ved Hopen. Den optager vestenfra en bæk fra Haalsvatn, og østenfra falder i Korsvatn en elv, der danter afløb for Moldvatn, hvilken elv, kort før den falder i Korsvatn, optager en bæk fra Gaasevatn. Hopenelven kan i sommertiden passeres paa flere steder, men i flomtiderne voxer den over sine bredder, og der er ikke broer over den. Dens længde er 12 km.

Fra *Litlevatn*, øst for *Pilsvatn*, løber en bæk i sydøstlig retning og danner *Storvatn*. Fra dettes vestende gaar elven mod vest, danner *Sandvatn* og derpaa *Kjøsvatn* og de 2 *Fuglevaagvatn*, hvorpaa den, temmelig bugtet, fortsætter i næsten vestlig retning og falder ud i *Klakkavaagens* bund. Længden er 10 km.

Foruden de nævnte vasdrag findes en del mindre, der danner afløb for smaatjern.

Alle vasdrag har svagt fald uden fosser, men ingen af dem kan befares med baad.

I de fleste elve findes ørret (ogsaa sjøørret).

Indsjøer. Edo herred har efter karterne 369 indsjøer, hvoraf 2 smaa vand ligger paa Edoens østlige del og 2 paa *Rostvoldø*, resten paa *Smølen*. De fleste af disse er smaa myrtjern uden afløb.

Af de større vand paa *Smølen* skal nævnes følgende, taget sondenfra:

Lervikvatn 0,9 km. langt og 0,2 km. bredt.

Nelvikvatn 0,7 — — - 0,4 — —

Svartvatn 2,0 — — - 0,2 — —

Kongensvatn 1,4 — — - 0,5 — —

Aurvatn 2,1 — — - 0,2 — —

Storvatn 3,0 — — - 0,3 — —

Sandvatn 1,8 — — - 0,1 — —

Vestre Pilsvatn . . 1,0 — — - 0,1 — —

Korsvatn 1,1 — — - 0,2 — —; fra den

nordlige del af dette vand skjærer en arm 0,8 km. i vestlig retning.

Litlevatn 1,7 km. langt og 0,2 km. bredt.

Paa den nordvestlige del af *Smølen* ligger *Lillenesvatn*, *Gammeldamvatn*, *Dyrnesvatn*, *Granurdvatn* og *Kjelbergvatn*.

Bredden er taget paa vandene, hvor denne er størst.

I disse vand findes kun ørret, ofte af betydelig størrelse,

baade ferskvandsørret og sjoorret. Flere af vandene skal være meget fiskerige.

Samlet areal af ferskvand 4,8 km.².

Jordsmonet i dette herred er for det meste myr, og den er ikke noget daarligt jordsmon. Myrerne hviler, saavidt iagttaget, dels paa fjeld, dels paa sand og aur, undertiden med lidt ler. Skjæl forekommer ogsaa nu og da i sanden. Paa Smølen er det kun kysterne, som er opdyrket hist og her.

De sydlige øer, som Edø, Kulø, Hestø og Rostvold har en del ganske frugtbar jordbund.

Paa Edø er det dyrkede jordsmon ler, hvilende paa konglomerat, hyppig ligger sand over leren. Paa nordsiden af øen er det myr. Der er endnu noget dyrkningsland igjen. Kulø har ogsaa god jord, dels sand, dels ler, dels myr.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 80 kr. og *omkostningerne ved rydningen* af 1 maal til 50 kr.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (10 ar) var i 1886—1890:

Hvede . . .	— liter
Rug	— —
Byg	490 —
Blandkorn	530 —
Havre . . .	560 —
Erter . . .	— —
Poteter. . .	2800 —
Hø.	— kg.

Nyland opryddet i 1886—90 angives at være ikke ubetydeligt.

Bebygning. Dette herred bestaar af 3 sogn, *Edø hovedsogn*, indbefattende Edøen og omtrent den sydøstre halvpart af Smølen — efter en linie fra Klakkavaagen over vestre Pilsvatn til midt mellem ytre Roksvaag og Reiraa med omkringliggende øer og holmer, *Bratvær annex*, hvortil hører den nord-

ligste del af Smølen med udenforliggende øer, holmer og skjær fra Olsøsvaet indtil Veiholen mellem Veiholmene og Reimanskjærene, og *Hopen annex*, der bestaar af den nordlige del af Smølen med udenforliggende holmer og øer, fra Veiholmen indtil hovedsognets grændse syd for Reiraa.

I forhold til sin udstrækning er herredet meget tyndt bebygget. Af hovedøen Smølen er, som berørt, kun kysten opdyrket og beboet, [og det endda kun spredt; det indre er aldeles udyrket og ubeboet. Der er 34 gaarde, hvoraf de fleste har flere opsidere, og omtrent det dobbelte antal pladse.

De øvrige beboede øer er:

Fredø med 2 gaarde og nogle pladse, *Kulø* med 1 gaard, *Ellisø*, *Haaholmen*, *Rostvoldø* med præstegaarden, *Svinø*, *Arnø*, *Blaasvær*, *nordre Torvholmen*, *Josen*, *Rotvær*, *Solværø*, *L yngvær*, *Sandvær*, *Hallerøen*, *vestre Kraakværø*, *Jøen*, *Kalvø*, *Tjernø*, *Karls holmen*, *store Transø*, *Spilvalen*, *Svesø*, *Odden*, *Orholmen*, *Skillingen* og 2 holmer lige østenfor, *Stensøen*, *ytre* og *indre Skomsø*, *Aukan*, *Slagsø* og holmen lige nordøstenfor *Raakholmene*, *Bratvær*, *Andholmene*, *Veiholmene*, *Singsholmen*, *Bjærringsø*, *Stensøen*, *store* og *lille Oterholmen*, *nordre Remsningerne*, *Glasø* og *midtre Oterholme*.

Af *dyrkbare, men udyrket jord* er der overmaade store strækninger i myrene paa Smølen. Vistnok er disse myrer paa mange steder meget bløde, men man skal dog kunne faa store dyrkningsfelter med tilstrækkeligt afløb for vand. Hvor store disse myrstrækninger paa Smølen er, kan ikke angives med noiagtighed. Selve Smølen udgjør 214 km.²; heraf er vistnok 100 km.² myr og myrlændte strøg, men hvor stor del af disse igjen der er dyrkbare, er ikke godt at angive, men en fjerdedel eller 25000 maal, synes snarere for lavt end for høit anslaaet.

Havnegangene paa Smølen er vidtstrakte, ligger paa myr og er taalelig gode. Kreaturerne fores om vinteren for

en ikke ringe del med tare, som samles og tørres paa flatbjergene.

1ste januar 1891 var der i Edø herred:

Heste	111
Storfæ	1261
Faar	4084
Gjeder	14
Svin	122
Rensdyr	—
Fjærkræ	891 høns, 3 ænder, 1 gaas
Bikuber	—

Skog. Edø herred er saa fattigt paa skog, at det maa kaldes snaut. Enkelte træer af birk, or og rogn findes vel hist og her, men de danner intetsteds egentlig skog; det er mest krat. Nogle piletræer er plantede. Furuskog findes ikke, men der er talrige fururødder i de vidtstrakte myrer.

Herredet har paa mange steder rigelig brændtorv.

Næsten samtlige dette herreds øer og holmer er myrlændte, og paa de større, som *Smølen, Edø, Kuls, Rostvoldø* og *Jøen* findes udstrakte myrer med god brændtorv. Naar ikke længere tids regn har opblødt dem, er myrerne paa de fleste tider passable.

Fornæmmelig paa den søndre del af *Smølen* findes en mængde smaa myrtjern.

Foruden hvad en grundeier paa *Smølen* selv forbruger af brændtorv, maa hans torvmyr ogsaa afgive det fornødne til de skjær- og værboere, der aldeles ikke har noget brændmateriale; mod erlæggelse af 4 kr. faar vedkommende lov til at stikke og bortføre torv til aarets behov, og enhver faar, uden kontrol af eierne, lov til at rode i myrerne, hvor han vil. Paa denne maade forringes myrernes værdi aar for aar. Forøvrigt foregaar brændtorvtilvirkningen paa den mest primitive maade; den stikkes om vaaren i mai maaned og stables sammen i store tag eller rundstakke, indtil den er tør og brændbar.

Surendalen herred.

Surendalen herred, der indbefatter 3 sogn, Oie hovedsogn, Ranæs og Mo annexer, bestaar af fastland, i hvis vestlige del Surendalsfjorden stikker et stykke ind.

Herredet grænses mod nord til Hevne og Aasgaard herreder, mod vest til Stangvik herred, mod syd til Stangvik og Opdal, mod øst til Rindalen.

Surendalen hovedkirke — Oie — ligger i herredets vestlige del ca. 3,5 km. indenfor Surendalsfjordens bund under nordlig bredde $62^{\circ} 59' 0''$ og under længde vest for Kristiania meridian $1^{\circ} 59' 30''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 44,5 km. og fra øst til vest 40 km.

Herredet har form af en uregelmæssig femkant med de mindste sider ved syd- og nordgrænsen.

Dets største længde fra sydøst mod nordvest er ca. 45 km. og største bredde fra sydvest mod nordøst 32,5 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Bratset*.

—	østligst	—	—	-	<i>Aune.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Engen.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Follerølien.</i>

Efter den officielle statistik „Norges Inddeling 1889“ udgjorde Surendalens herred . . . 905,82 km.²

Imidlertid henhører heraf til Stangvik herred 38,32 —

hvorved herredets nuværende areal blir 867,50 km.²

Heraf er:

Fastland 866,2 km.²

Øer:

Sæterø 0,5 —

53 øer i forskj. elve og vand. 0,8 —

Samlet areal af øer 1,3 km.²

Nedslagsdistrikternes areal udgjør:

Bævrås	156,9 km. ²
Bølås	2,9 —
Follas	221,1 —
Svartaaens	11,9 —
Sum Follas	233,0 km. ²
Vindølas	165,7 —
Rest Surendalselvns . . .	144,3 —
Sum Surendalselvns . . .	543,0 km. ²
Todalselvns	1,5 —
Soias	128,0 —
Til havet og mindre vasdrag	35,2 —
	<u>867,5 km.²</u>

Bergarternes areal udgjør efter det ældre areal:

Grundfjeldet	675,0 km. ²
Gammel granit	70,0 —
Skifer	80,0 —
Ler, sand, aur.	60,0 —
Indsjøer	19,0 —
Sne og is	2,0 —
	<u>906,0 km.²</u>

Arealet er saaledes udnyttet:

Ager	4,0 km. ²
Eng	13,6 —
Ager og eng	17,6 km. ²
Skog	180,0 —
Snaufjeld, udmark, ind- sjøer, myr, sne og is. . .	708,4 —
	<u>906,0 km.²</u>

Efter *hoiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem	0—200'	o. h. ligger	39,2 km. ²
—	200—500'	— —	27,5 —
—	500—1000'	— —	73,8 —
—	1000—2000'	— —	352,6 —
—	2000—3000'	— —	224,3 —
—	3000—4000'	— —	119,8 —
—	4000—5000'	— —	28,1 —
—	5000—6000'	— —	2,2 —
			867,5 km. ²

Geologi. Grundfjeldet har uden sammenligning størst udbredelse i Surendalen herred; derhos optræder ogsaa gammel granit, medens en *ynge skiferformation* har adskillig udbredelse nordenfor Surna fra grænsen mod Rindalen over Krokvatn, Gjetovatn, Solvatn og vestover til Surendalsfjordens nordside. Disse skiferbergarter har strøg mod vsv. i den retning, hvori de nævnte vand har sin længderetning, og i skiferen ligger mægtige lag af *marmor* eller kalksten, saaledes paa sydsiden af Krokvatn og vestover til nordsiden af Andersvatn. Ved Krokvatn er den mægtig, blaa og hvidkornet med strøg vsv., fald 50° mod sso.

Efter det geologiske kart Rindalen er bergarterne grøn skifer, grøn ler-sandsten, breccie-lag samt kalklag, graa lerskifer, glindsende skifer, kalksten eller marmor, og saa i grundfjeldet gneis, glimmerskifer, hornblendeskifer.

I Surendalen er mange *terrasser*; de bestaar af *ler* underst, derover *sand* og *aur*.

Ved Kvamme nedenfor Follas sidedal ligger en terrasse 86 meter hoi; mælen ved Harang er 35 m. o. h.

Ved Vindøla terrasse	63 m. o. h.
- Mausest	44 —
- Honstad	20 —
- Aasen	144 —

Orografi. Ved Surendalen og de til samme kommende dale: Follas mod Svartaaens dalfører, Vindølas dalføre, Lykkeseidet, der fra Oie fører over til Kvande i Stangvik, og de til dette kommende dale Kvendalen og Soiadalen samt ved den i herredets nordlige del liggende Bæverdalen kan dette herred deles saaledes:

I. Strækningen begrændset af Svartaaen og Folla fra disse elves sammenløb.

II. Strækningen langs Rindals grændse, i syd og vest begrændset af Svartaaen og Folla, og paa et ganske kort stykke grændsende mod Surna.

III. Strækningen beliggende mellem Folla og Vinddøla og i nord begrændset af Surna.

IV. Strækningen beliggende mellem Vinddøla, Surna og Lykkeseidet indtil Melling og herfra Soias dalføre øst- og sydover.

V. Strækningen mellem Soia og Kvendøla.

VI. Strækningen vestenfor Kvendøla.

VII. Strækningen beliggende mellem Lykkeseidet og Surendalsfjord.

VIII. Strækningen mellem Surendalen og Bæverdalen og

IX. Strækningen nordenfor Bæverdalen.

Surendalen, som er herredets hoveddalføre, stiger svagt fra Surendalsfjordens bund i østlig retning og gennemstrømmes af Surna — indtil gaarden Sogge; her stiger dalen fremdeles svagt nordøstlig og fortsætter til Rindals grændse, hvilken paa et stykke ligger midt i dalen; kort øst for gaarden Dalseg gaar den helt ind i Rindalen. Selve dalbunden, som er flad og i sin hele længde temmelig tæt bebygget og dyrket, er omkring 1 km. bred. Dalens bredde tiltager forøvrigt nedover mod fjorden, samtidig med at dalsiderne, navnlig paa sydsiden, bliver steilere. Dalsiderne er for det meste skogbevødede og næsten uden bebygning.

Ogsaa fjordsiderne udover Surendalsfjorden er bratte med lidet bebygning og i regelen skogbevødede; paa sydsiden med furu og løvskog, paa nordsiden med birkeskog. Ved Mykle-

gjerd er terrasser. Udenfor Surnas munding ores fjorden op.

Surendalen har 3 større sidedale Vinda, Folla og Rinda (sidstnævnte i Rindalen).

Af de til Surendalen kommende dalfører skal følgende nævnes:

1) Til gaarden Vasend, kort ovenfor Surendalsøren, kommer et dalføre, *Lykkeseidet* i nordlig retning; det er temmelig steilt stigende indtil kort søndenfor gaarden Kalhaug, hvor det har naaet omkring 130 m.s høide o. h. Herfra fortsætter det et kort stykke omtrent med samme høide, men falder derpaa i sydlig og sydvestlig retning, idet det udvider sig til en noget over 1 km. bred dal med flad, tildels myrlændt bund, der i den nedre del gennemstrømmes af Søia, hvilken elv paa et stykke danner grændsen mod Stangvik herred; eidet fortsætter i Stangvik ned til Stangvikfjorden. Mod øst er eidet nedenfor Aasen begrændset af steile skraaninger, men paa vestsiden er der steile bakker. Det har en del gaarde og pladse; i dets nordlige del er terrasser, ved Aasen (144 m. o. h.).

Til Lykkeseidet er to sidedale, nemlig:

Kvendalen, der ved gaarden Kvendboen kommer i nordvestlig retning som en trang sæterdal; den fortsætter til henimod Stangviks grændse paa vestsiden af fjeldhoiden Troldhætta og

Østbødalen — *Soiadalen* — der ved gaarden Melling kommer i vestlig retning som en smal dal, hvori Østbøgaardene og Gammelsæter ligger. Kort østenfor denne sæter er en boining i dalen, idet den i den øvre del har nordlig retning; den er her en sæterdal paa Troldhættas østside fra henimod Stangviks grændse.

2) *Vindøldalen*, der kommer til hoveddalen ved gaarden Holten; den stiger først et kort stykke i sydvestlig retning, boier derpaa mellem bratte fjeldsider i sydøst indtil Holten sæter, hvorpaa den gaar i sydlig retning svagt stigende, for det meste med myrlændt dalbund, i ca. 9 km.s længde til Klov

sæter. Herfra blir dalen brat, faar navn af Fagerlidalen, der først stiger i sydvestlig retning, derpaa sydøstlig forbi store Spriklitjern og boier saa vestenfor Sollirabben i vestlig retning, hvorpaa den slutter østenfor Neaadalsnota, men et smalt skar fører herfra i vestlig retning over til Nøstaadalsvatn i Stangvik.

3) *Folladalen* kommer ned mellem gaardene Sande og Kvamme; den stiger først et kort stykke i sydøstlig retning, derpaa østlig mellem bratte fjeldsider ind til Rølset sæter, boier her sydvestlig og sydlig paa Bulufjeldets vestside, gaar et lidet stykke i vest søndenfor Sande sæter og derpaa med sydøstlig hovedretning i ca. 15 km.s længde til Kvammen sæter, hvorpaa den gaar sydlig til noget forbi Fiske sæter. Nu boier dalen i sydvest og derefter i syd, hvorpaa den, noget søndenfor Foldalshytten, fører over i Hytledalen i Opdal. Denne dal, der har gode beitesmarker med en del sætre, har paa flere steder myrlændt bund. Medens den nedre del indtil ca. 16 km. fra Surendalen kun er en trang dal med bratte lier, hvor træ- og græsvæksten er liden, har stroget i ca. 11 km.s længde søndenfor igjen en ganske anden natur. Fra „Gaarden“ træder nemlig fjeldene tilbage, og dalen faar en ikke ubetydelig bredde med sagte og jevnt skraanende sider. Fra dette sted regner man derfor i bygden, at Folladalen begynder. Den stiger fra hoveddalen og indtil grændsen mod Opdal ca. 780 m.

Ved Skjærmo sæter kommer ned til Folladalen Svartaaens dalføre, der først stiger i sydlig retning og derpaa østlig, og gaar ind i Rindalen mellem Troldhættas og Gjeithættas skraaninger.

I. *Strækningen begrændset af Folla og Svartaaen til disse elves forening* er ved Fosaaens og Sletaaens dalfører, der kommer til Folladalen i nordlig retning, delt i 3 dele.

I den vestlige del ligger *Storlifjeldet* paa Opdals grændse. Kort nordenfor dette herreds grændse hæver sig en top af fjeldet til 1487 m.s høide, og herfra gaar en ryg nordover

mellem 2 botner. Fjeldets sider falder brat saavel mod Folla som mod Fosaaen.

Mellem Fosaaen og Sletaaen ligger *Mellemfjeldet*, der strækker sig fra Blaahe i Opdal med aftagende høide nordover. Kort nordenfor herredsgrænsen hæver sig en top til 1319 m.s høide, og fjeldsiderne falder steilt mod Fosaaen og Sletaaen, men noget slakere nordover mod Folla. Den østligste del optages af det vestlige afhæld af *Gjeithætta*. Her hæver sig i den sydlige del, hvor grændserne mellem dette herred, Rindalen og Opdal støder sammen, en top 1355 m. hoi, og nordenfor — paa grændsen mod Rindalen — *Gjeithætta* (1306 m.), og fra disse falder fjeldsiderne brat mod Sletaaen, men fornemmelig mod Svartaaen.

Gjeithætta har en urlændt og forrevet overflade.

II. *Strækningen langs Rindalens grændse, i syd begrændset af Svartaaen, og i vest af Folladalen*, har paa Rindalens grændse flere toppe samt det trigonometriske punkt *Troldhætta* (1642 m.), *Kongensgrøfjeld* (946 m.), *Kufjeld* (1080 m.), *Ura* (1192 m.) og *Buluffjeldets* toppe, der er omkring 900 m., og i den nordlige del *Duvaas* (508 m.). Den fra disse mod Folla faldende fjeldside, der er skog- og kratbevoxet til omkring 600 m.s høide o. h., er i den nordre del temmelig brat, men fra *Kufjeld* og sydover nogenlunde slak, uden at være afbrudt ved dybere dalfører. En del sætre ligger paa skraaningerne opover Folladalen indtil 560 m.s høide.

III. *Strækningen mellem Folladalen og Vindøldalen og i nord begrændset af Surna* er et vildt, temmelig forrevet fjeldstrøg.

Flere toppe hæver sig, saaledes i den sydlige del, paa grændsen mod Stangvik, *Neaadalspiggen* 1312 m. o. h. og det trigonometriske punkt *Neaadalssnota* (1625 m.) og i nordøst for disse *Spriklitjernknobben* (1444 m.) og *Løsetknobben* (1238 m.), som ligger paa det kun 1,5 km. brede strøg mellem Folla og Vindøla og falder mod det, mellem disse førende, ca. 800 m. høie skar. Saavel mod Vindøla som Folla falder fjeldsiderne temmelig steilt. *Neaadalssnota* har form af en ret afkortet

pyramide og er kun bestigelig fra den nordøstre side. Nordenfor nævnte skar stiger igjen fjeldet og naar i det trigonometriske punkt *Snota* 1689 m.s høide.

Fra denne top falder fjeldpartiet temmelig brat mod Fagerlidalen og først ogsaa temmelig brat østover, men derpaa slakere mod Folla. Enkelte lavere toppe hæver sig om *Snota*, saaledes *Bosvashøgda* (829 m.) og *Nonshaugen* 921 m. over Folladalen og *Skrovafjeld* nordenfor det. Fra de to sidstnævnte toppe falder en sammenhængende fjeldside nordover mod det ca. 550 m. høie Bredskar, der fra Solheim sæter i Folladalen fører over til Vindøldalen. Nordenfor dette skar stiger fjeldsiden igjen brat og her ligger *Tinfjeldet*, hvis høieste top er 1119 m. Dette har bratte skraaninger mod dalen paa øst- og vestsiden, men sænker sig noget mindre steilt nordover mod Harangdalen, der fra Sverkeøen i Folla fører over i Vindøla, og hvis høieste del er ca. 500 m. o. h.

Den nordligste del af strækningen optages af et fjeldstrøg, hvor det trigonometriske punkt *Sandfjeld* (814 m.) ligger omtrent i midten; en noget høiere top hæver sig østenfor dette.

Mod Surendalen og Vindøla er faldet brat, men slakere til de andre sider. Fjeldsiden gaar i Surendalen paa de nederste ca. 100 m. af høiden over i bakketerræn.

IV. *Strækningen begrændset i øst af Vindøla, i nord af Surna og i vest af Lykkeseidet og Ostbø- eller Soidalen* har høieste parti paa eller ved grændsen mod Stangvik herred, med toppe *Straakaabotnfjeld*, *Rognnebb* (1494 m.), *Fruhætta* (1409 m.) og *Troldhætta* (1420 m.). Med aftagende høide strækker fjeldet sig herfra i nordlig retning med det høieste strøg omtrent midt mellem Vindøldalen og Soidalen, hvor der ligger toppene *Skindfjeldberg* (1052 m.), *Tøiskaafjeld* og *Kuffjeld* (948 m.); ved dette sidste fjelds nordskraaning gaar Kudalen, hvis høieste punkt er ca. 500 m., tversover fjeldet fra Vindøldalen til Ostbødalen. Paa Kudalens nordside stiger igjen fjeldet i toppen *Sletfjeld* (757 m.) og strækker sig derpaa vestover mod Lykkeseidet mellem Surna og Ostbødalen, idet den tiltager noget i høide og naar i *Honstadknyken* 1073 m. Fjeldsiderne

er for det meste temmelig langsomt heldende, undtagen mod Surendalen, hvor fjeldet falder ganske brat, men slutter ca. 1 km. fra elven.

Siderne er i regelen skog- og kratbevoxede til omkring 400 m.s høide o. h.

V. *Strækningen mellem Soia og Kvendøla* gaar med en fjeldryg først i nordlig og derpaa i vestlig retning mod Lykkeseidet. Af toppe her kan nævnes *Brukkefnebb* (991 m.) og *Skarfjeld* (926 m.) med den lavere top *Piken*; de sidste er afrundede toppe, fra hvilke fjeldsiden falder temmelig brat mod Østbødalen.

VI. I *strækningen vestenfor Kvendøla* fortsætter Todalsfjeldene fra *Skyggefjeld* (tr. p., 1031 m.) paa grændsen mod Stangvik og *Norviksula*, kort søndenfor denne grændse, i nordvestlig retning, idet fjeldet sænker sig nogenlunde svagt mod Kvendøla og Soia. *Norviksula* er en vakker alpetind med 2 toppe, hvoraf den ene hæver sig kisteformet; det høieste punkt falder indenfor Stangviks grændser.

Enkelte toppe hæver sig paa denne strækning, som *Littlefjeld* (681 m.) og *Storfjeld* 866 m. over Kvendalen.

VII. *Strækningen vestenfor Lykkeseidet* er den østlige del af fjeldet *Strengen*. Fra dets top, der er 914 m. høi og ligger i Stangvik, udbreder fjeldet sig nordøstover mod Lykkeseidet og Surendalsfjorden med temmelig jævnt og slakt fald. Syd for den indre del af Surendalsfjorden hæver sig toppen *Graaora* (769 m.). Fjeldsiderne, der er skogbevoxede til ca. 250 m., gaar saavel imod fjorden som imod Soia over i smale bakkeskraaninger, der er noksaa tæt bebyggede.

VIII. *Strækningen mellem Surendalen og Bæverdalen* kan betragtes som et fjeldplateau, hvis høide er ca. 310 m., og hvis overflade er optaget af endel vand samt temmelig smale aasrygge, der strækker sig i retningen øst—vest. Af saadanne kan nævnes *Langora* med holderne *Fiskeli* (509 m.), *Bratslekjølen* (524 m.) og *Langora* (565 m.), alle liggende efter hinanden langs Surendalen, og *Ruffjeld* (569 m.), *Høgaas* (546 m.)

og *Nebba* (510 m.), der grændser til Bæverdalen. Vestenfor Langora er overfladen for en stor del optaget af myrlændt terræn og her er kun nogle ganske lave høider som *Løalikkjølen* (425 m.). Fjeldsiden mod Surendalen, der er skog- og kratbevoxet, falder mod den øvre halvdel af dalen, eller indtil omtrent ved gaarden Mogstad, temmelig brat, men er nedenfor, langs dalen, ligesom mod Surendalsfjorden, mere svagtheldende. Dalen er i sin hele længde tæt bebygget med gaarde og pladse, men fornemmelig i den nedre del, hvor fjeldfoden er mere tilbagetrukket fra elven end op i dalen.

Mod Bæverdalen falder fjeldsiden temmelig brat ned i Bævra, og strøget her er ubeboet, naar undtages et par sætre noget op fra elven. Paa Løalikkjølen østside stiger fra Stangvik herred Svorkas dalføre op i fjeldet. Efter at have passeret herredsgrænsen, stiger dalen først et stykke i sydlig retning, bøier saa østlig og fortsætter svagt stigende paa nordsiden af Langora, omkring de her liggende vand, Andersvatn, Solaasvatn m. fl., hvorpaa den slutter eller begynder mellem Mangevatskjølen og Langora.

Denne dal har nogle gaarde og sætre.

Den største del af denne strækning er skogbevoxet, og skoggrænsen gaar op til omkring 440 m. o. h.

Store Bæverdalen, der er denne stræknings nordre begrændsning, stiger fra Stangvik herreds grændser i nordøstlig retning mod Nebbas og Høgaasens nordskraaninger til henimod grænsen mod Rindalen, hvor den bøier i nordlig retning under navn af Storbækdalen, der gaar ind i Hevne og slutter kort indenfor dette herreds grændse.

Store Bæverdalen fører ogsaa over i Lerpoldalen i Rindalen. Der er et par gaarde og nogle sætre.

IX. *Strækningen nordenfor Bæverdalen* fortsætter fra Hevne og Rindalen, og fjeldet sænker sig temmelig slakt mod dalen. Af toppe haves her *Dyrstolen* (946 m.), hvor dette herred, Stangvik og Hevne støder sammen, endvidere, paa sidstnævnte herreds grændse, *Skjørtfjeld* (791 m.) og *Storheimsfjeld* samt

Kniplefjeld (882 m.), hvor grændserne mellem dette herred, Hevne og Rindalen mødes.

Der er et par bræer paa Neaadalssnotas og Snotas øst-sider.

Kyst og fjorde. Mod Surendalsfjorden har dette herred en kystlinie, der er 13 km. lang. Fjorden, der fra Stangvik fortsætter ind i dette herred, er ved herredsgrændsen ca. 2,5 km. bred og gaar i østlig retning, med omtrent samme bredde, helt ned til bunden mellem Bævre og Surendalsøen.

Udenfor munden af Surendalselven forandres fjordbunden, da Surna er materialførende og ører op.

Forskjellen mellem fjære og flod er her ca. 1,9 m. Ved Surendalsøen angives den almindelige forskjel i flod og fjære til 1,67 meter, og mellem laveste vand og høieste flod til 3,30 meter.

Det inderste af fjorden belægges i almindelige vintre med is. Fjorden fryser gjerne, naar elven om vinteren gaar op, og is fra den driver udover.

Udbyttet af *fiskerierne* er i den officielle statistik angivet saaledes i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Lax og sjøørret	150 kr.	256 kr.

Vasdrag. *Surna* kommer fra Rindalen herred, mod hvilket den paa et kort stykke danner grændsen, gaar med bugtet løb og flere steder dannende mindre øer nedigjennem Surendalen med ikke betydeligt fald og mellem flade, dyrkede og bebyggede bredder og falder ved Surendalsøen ud i Surendalsfjorden. Dens fald er fra Rindalens grændse og til dens udløb kun ca. 60 m. Elven, med sit bugtede løb og sine lave bredder, graver stadig paa enkelte steder og ører op paa andre steder, saa at dens leie hyppig forandres; ved almindelig vandstand er den kun farbar for mindre baade, og det kun nedover, da strømmen de fleste steder er meget tung at ro

imod. Ved høi vandstand og i flomtiden gaar vandet over de fleste nes og indover markerne paa begge sider og gjør adskillig skade; da flodningen gjerne foregaar med saadant høit vand, bliver arbeidet særdeles besværligt; enkelte steder, er der forsøgt at give elven andet løb ved forbygninger.

Surendalselven er en god laxeelv; lax fiskes i den indtil ovenfor grændsen mod Rindalen.

Der er fisket:

1887	1540	kg.	lax	og	sjørret.
1888	1140	-	—	—	—
1889	1050	-	—	—	—
1890	1130	-	—	—	—

Surnas hele nedslagsdistrikt er betydelig, 1203 km.², og derhos mærkelig fattigt paa regulerende sjoer, hvorfor flommene kommer hurtig og voldsomt. Flomme kan opstaa derved, at der midt om vinteren, medens der ligger dyb sne, kan komme tøveir. Elven gaar gjennem terrasseland og forarsager skade under flommene; skadeligst er de flomme, som kommer om vinteren, da de er ledsaget af isgang. Isen med sne og isstappe sætter sig let fast som en dæmning og tvinger vandet til at gaa udenfor sit leie. I 1880 var der stor flom 3die—4de december ledsaget af isgang. Der laa ca. 0,6 meter sne i dalen, hvilken forsvandt i løbet af 1 døgn. Flom var der og 25de—27de december 1881, hvilken steg 3,5 meter over lavvand ved Harang. Aar 1882 var der flom 18de og 25de januar og 19de marts ledsaget af svær isgang.

Elvebrud og serpentiner i elven findes paa hele de nederste 25 km. af elven. Forbygninger har fundet sted ved Harang, Honstadklev, Honstad, Grytoien (Sæter), Grimsmoen og præstegaarden.

I elven er i 1886—90 gjennemsitlig aarlig flødet 940 tylter tømmer (4 m. 25 cm.) beregnet til 2650 m.³ træ.

Den optager:

1) *Folla* har sine kilder paa nordskraaningen af Neaadalspiggen og Spriklitjernknobben, hvorfra bække løber ned og

forener sig i Spriklitjernene, hvoraf kun en liden del ligger i dette herred. Vasdraget gaar ind i Opdal, men bøier saa i nord og kommer igjen ind i herredet kort søndenfor Foldalshytten. Elven løber nu i nordlig retning mellem temmelig bratte fjeldsider indtil øst for Løsetknabben, bøier her i nord-øst og gaar med svagt fald og bugtet løb nedigjennem Folladalen til noget syd for Fiske sæter. Herfra tager den nordlig retning og fortsætter nedigjennem dalen med jævnt svagt fald og bugtet løb mellem, tildels stenede, men mest sumpige bredder, af og til udvidende sig og dannende mindre øer, indtil den naar til Børsset sæter. Herfra gaar den mellem steile klippebredder, temmelig stærkt strømmende i vestlig retning, til den naar ned i Surendalen, hvor den bøier i nordvest og falder mellem Kvammen og Sande i Surna. En bro for hovedveien fører — næsten ved dens udløb — over. Elvens bredde varierer mellem 20—100 m., og den fører en betydelig vandmasse. Dens bredder er oftest sumpede, tildels stenede. Elven er flødbar. I elven er der lidt ørret.

Den optager saavel paa vest- som østsiden flere tilløb, af hvilke de betydeligste er:

Fosaaen, som kommer fra Opdal herred og gaar i nordlig retning i dalen mellem Storlifjeldet og Mellemfjeldet og falder i Folla nordøst for Løset sæter.

Sletaaen, der ligeledes kommer fra Opdal, gaar i nordvestlig retning i dalen mellem Mellemfjeldet og Gjeithætta og falder i Trolla nord for Fiske sæter. I denne elv ligger en fos, Slettafos.

Svartaaen, som kommer fra Rindalen herred, gaar først i vestlig retning i dalen mellem Gjeithætta og Troldhætta, derpaa i nordvest og falder ligeoverfor Skjernes sæter i Folla. Elven er rig paa ørret.

2) *Vindøla* udspringer paa nordsiden af Neaadalssnota, hvorfra den gaar i nordlig retning, danner først et tjern mellem nævnte fjeld og Sadlen og et mellem denne og Løsetknobben, hvorefter den fortsætter et kort stykke i nordost, bøier saa i nordvestlig retning, danner store Spriklitjern og

derpaa et mindre tjern. Fra dette fortsætter vasdraget i nordvestlig og nordøstlig retning nedigjennem Fagerlidalen indtil Klov sæter; herfra flyder den mellem myrlændte bredder i nordlig retning nedigjennem Vindøldalen med ubetydeligt fald indtil Holten sæter, men herfra gaar den saagodtsom i en eneste fos til henimod hovedveien og falder forbi Holten i Surna.

Ogsaa denne elv fører en betydelig vandmasse og anvendes til flødning. Flødningen vanskeliggjøres imidlertid i høj grad, navnlig i de saakaldte flaug mellem Holten og Veltre, hvor løbet er trangt og opfyldt af klippeblokke.

Denne elv optager saavel paa øst- som vestsiden en hel del mindre tilløb fra høiderne paa begge sider.

Nedover Honstadknyken falder mange vakkre styrtebække.

Soia udspringer paa Troldhættas nordskraaning og gaar mellem bjergrige, tildels med løvskog bevoxede bredder, i nordlig retning nedigjennem Soiadalen til henimod Gammel-sæter; her bøier den i vest, gaar med svagt fald nedigjennem Østbødalen til syd for gaarden Melling, hvor den bøier i sydvest nedigjennem Lykkeseidet med svagt fald og bugtet løb mellem flade, tildels noget sumpede bredder og træffer kort vest for gaarden Pollen grændsen mod Stangvik, hvilken den derpaa følger til kort vestenfor pladsen Engen, hvorpaa den gaar helt ind i nævnte herred. Der fører en bro nord for Kvendboen over. Elven er flødbar, og den har lax og ørret.

Den optager paa sit løb flere tilløb, af hvilke det betydeligste er:

Kvendøla, der udspringer mellem Skyggefjeld og Troldhætta, og gaar i nordvestlig retning nedigjennem Kvendalen og falder forbi Kvendbo i Soia. Ogsaa Kvendøla er flødbar, men flødningen vanskeliggjøres ved en større vakker fos i nærheden af Kvendbo. I elven er der ørret.

Bævra kommer fra Hevne herred, gaar i sydlig retning nedigjennem Storbækdalen, bøier ved Kraakhaug sæter i syd-

vestlig retning nedigjennem Bæverdalen og gaar paa Nebbas nordside ind i Stangvik herred.

Elven, der ved normal vandstand er saa grund, at den næsten overalt kan vades, kan i flomtiden, paa grund af den flade dalbund og de mange tilløb, anrette adskillig skade; det hænder ikke saa sjelden, at den ører op holmer og bryder sig nyt løb, og paa kortere strækninger gjør veien ufremkommelig.

I Bævra er der lax. Den optager flere tilløb, af hvilke mærkes:

Svorka, der kommer fra Mangevatskjølen i nærheden af grænsen mod Rindalen. Vasdraget gaar i vestlig retning, danner en række af vand, nemlig Krokvatn, Solaasvatn, Gjetøvatn, fra hvilket sidste det gaar i sydvest, optager et tilløb fra Andersvatn, gaar saa med bugtet løb, mellem myrlændte bredder i vestlig retning til Løaalikjølen, hvorpaa den boier mod nord og gaar ind i Stangvik, hvor den lige mod gaarden Holten falder ud i Bævra.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Surna</i>	(1,4) ¹⁾ + 32,0 km.
<i>Vindøla</i>	36,0 —
<i>Folla</i>	44,0 —
<i>Fosaaen</i>	5,0 —
<i>Sletaaen</i>	6,5 —
<i>Svartaaen</i>	5,0 —
<i>Søia</i>	9,0 + (2,5) ¹⁾ —
<i>Kvendøla</i>	11,0 —
<i>Bævra</i>	11,5 —
<i>Svorka</i>	21,5 —

Indsjøer. Efter karterne findes 137 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred.

¹⁾ () betegner, at elven danner herredsgrændsen.

De største af dem er:

Solaasvatn, 5 km. langt, men ganske smalt, ligger paa plateauet nord for Langora.

Gjetøvatn, 4 km. langt, men ganske smalt, strax søndenfor dette.

Krokvatn, kort østenfor, er 3 km. langt fra øst]til vest, men ligeledes smalt med meget bugtede bredder.

Andersvatn søndenfor Gjetøvatn er 3 km. langt og paa det bredeste 0,5 km.

De øvrige indsjøer er smaa, kun i enkelte af dem — saasom i vandene paa Mangelvatskjølen — er der ørret.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Heide i m.
Follaelv	2,2	—
Del af Surna	3,3	—
Vestre Bævervatn	0,8	—
Solaasvatn	1,3	397
Krokvatn	0,8	—
Gjetøvatn	0,9	—
Andersvatn	0,9	365
Elv i Vindøldalen	0,5	—
Store Spriklitjern	0,6	—
Tjern nv. for Løsetnebba	—	772
Spriklitjern	—	781
Bosvatn	—	678
Svartvatn	—	793
Tjern i Fagerlidalen	—	593
Storbotnvatn	—	496
Bævervatn	—	271
Vasdalsvatn	—	478
Jenssletvatn	—	383
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	<i>18,6</i>	<i>—</i>

Jordsmonet er i Surendalen herred fornemmelig muldholdig sand fra terrasselandet, dels muldholdig aur, dels muld-

holdig, sandholdig ler. Ogsaa lerne er tildels opdyrkede; jordbunden er her forskjellig, dels ler som paa Tilstad og Bergem, dels myr; ogsaa skredjord kan være underlaget for den dyrkede mark.

Surendalen har i det hele meget god jord, ofte med dyb muldjord, og dalbunden er temmelig flad; og der er ikke saa særdeles meget sten at rydde. I sommere med tilstrækkelig regn kaster jorden godt af sig, men tørre sommere giver mindre.

Skraaningerne mod elven benyttes især til kornavl. De laveste sletter er udsatte for flom, og de flade strøg i det hele for isbrand.

I den nedre del af dalen er muldjorden ofte tynd. Jorden er i det hele let at dyrke.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 60 kroner, og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* til 15—40 kr.

Gjennemsnitlig *avl pr. maal (10 ar)* i Surendalen var i 1886—1890:

Hvede	—
Rug	120 liter
Byg	420 —
Blandkorn	450 —
Havre	550 —
Erter	— —
Poteter	— —
Hø	2800 kg.

Nyland opryddet i femaaret var ca. 200 maal.

Bebygning. *Øie hovedsogn* bestaar af den nedre del af Surendalen paa elvens nordside fra Gulla og nedover og den tilstødende fjordstrækning samt den nedre del af Bæverdalen.

Ranes annex indbefatter den sydvestlige del af herredet, altsaa strandsiden fra Stangvik grændse, Surendalen paa Sur-nas sydside til ovenfor gaarden Mauset samt Ostbødalen og

Mo annex, der indbefatter den øvre del af Surendalen paa begge sider af Surna til Rindalens grændse, Folladalen samt Vindøldalen.

I disse sogne kan skjelnes mellem følgende bygdelag:

I Oie:

Surendalsfjordens bygdelag, der indbefatter Surendalsfjordens strandside og Surendalen til Mos grændse, er tæt bebygget med gaarde og pladse, især om kirken.

Udover langs fjordsiderne er bebygningen sparsommere.

Bæverdalen bygdelag har kun to gaarde og nogle faa sætre i Bæverdalen. Oppe paa fjeldet mellem disse to bygdelag ligger en del sætre.

I Ranæs annex:

Østbødalens bygdelag strækker sig fra Stangviks grændse til gaarden Aasen i Lykkeseidet og fortsætter opover Østbødalen. Det er temmelig tæt bebygget i dalbunden indtil gaardan Østbo. Herovenfor er opover dalen en del sætre, hvorhos de i Kvendalen liggende sætre tilhører dette bygdelag.

Ranæsbygden indbefatter strandsiden paa Surendalsfjordens sydside og Surendalen paa Surnas sydside. Det er jævnt tæt bebygget med gaarde og pladse, og paa fjeldsiden mod fjorden og dalen har det nogle sætre.

I Mo annex:

Mo bygdelag indbefatter begge sider af Surendalen fra Oies og Ranæs grændse indtil Rindal. Dalbunden er her mindre bred, men maa vel siges at være noksaa tæt bebygget paa begge bredder af elven. I Vindøldalen og Folladalen er en hel del sætre, medens der paa fjeldet nordenfor Surendalen kun er faa.

Folladalen blev i 1858 delt i 81 parceller, som blev fordelt mellem 33 gaardbrugere i Mo og Rindal.

Ved Surendalsøen er temmelig betydelig landsbymæssig bebygning.

Her er høiderne for nogle gaarde og sætre:

Gaarde:

Røv.	26	m. o. h.
Harang	41	—
Honstad	23	—
Galtnes	132	—
Kvendbø	27	—
Kolhaug	114	—
Bergem	86	—
Midtgaard	451	—
Valde	401	—
Sæterodegaard	190	—
Bratset	288	—

Sætre:

Løset	583	—
Langli.	531	—
Fiske	470	—
Gaarden	453	—
Aurebæk	562	—
Aune	496	—
Støl	365	—
Ellingbo	399	—
Langslaa	455	—
Harang	300	—
Eiterdal	518	—
Grimsmo	433	—
Kvendbø	421	—
Holt	360	—
Solaas.	443	—
Almberg.	339	—
Kraahaug	348	—
Vasdal	392	—
Grytbakke.	418	—

Der er meget *dyrkbær, men udyrket jord* i Surendalen; arealet er af herredsstyrelsen anslaaet til 2000 maal, men dette indbefatter kun den dyrkbare jord paa Lykkeseidet,

om hvilken herredsstyrelsen antager, at det vil lønne sig at dyrke den. Ellers er der paa mange steder i selve dalen og opover lierne dyrkbart land og ligesaa i Folladalen og i Nordmarken.

Flere steder, hvor der tidligere har været gaardbebygning, er nu gaaet over til sætre. Dette er saaledes tilfældet med Kvendalsgaard i Kvendalen, der allerede i flere menneskealdre har været benyttet som sætre; endvidere med Gammel-sæter i Ostbødalen og Kontrabakken i Vindøldalen, samt alle de tidligere gaarde i Folladalen.

Som aarsagerne til, at disse gaarde blev forladt, angives, at fordringerne til livet blev større.

Strækningen vestenfor Loaalikjølen er myr i ca. 3 km.s længde fra øst til vest og henved 2 km.s bredde; forøvrigt er der myrlændte strøg om vandene og langs elvenes bredder, saaledes: ved Svorka fra Langvatn og østover til Andersvatn, ved Solaasvatns nordbred og strøget mellem dette og Gjetøvatn paa Lykkeseidet, paa Søias østside omtrent fra grænsen mod Stangvik og til Kvendbøen;

i Vindøldalen fra kort ovenfor Holten sæter og opover til Klov sæter i ca. 0,8 km.s bredde;

i Folladalen fra noget ovenfor Børsset sæter til Sverkeøen, fra noget ovenfor Aune sæter paa Follas østside til Svartaaen, ligesom ogsaa strøget mellem Fuglsøi sæter og Løset sæter.

Havnegangene og fjeldbeiterne er meget gode, og flere gaarde har udslaatter i fjeldene. Beiterne er udmærket gode i Folladalen, Vindølas dal og i Nordmarken. Paa skiferlandet i Nordmarken omkring Krokvat og Solaasvatn (397 m. o. h.) var der, som før berørt, tidligere gaarde.

I januar 1891 var der i Surendalen herred:

Heste	231
Storfæ	2369
Faar.	3280
Gjeder	19

Svin	294
Rensdyr	—
Fjærkræ	723 høns, 2 ænder, 4 gjæs.
Bikuber	—

Skogene i Surendalen er i selve dalbunden væxterlige, men tildels haardt medtagne, og der er i lerne oftest temmelig bratlandt. Der er noget furuskog, men ikke stort mere end til herredets behov. Lerne er som regel bevoxede med birkeskog og krat. Furuskog findes ved fjorden ved Glæren og Bævre, og ved Vaseng og Aasen søndenfor elven. I Øie sogn er der i det hele skog til husbehov, og Glæren og Bævre har noget tilsalgs. I Ranæs sogn har Lykeidet skog til husbehov, og ligesaa Sæter, Skei, søndre Honstad og Mausset; de andre maa kjøbe tømmer. Vedskogen maa ansees for tilstrækkelig paa de fleste gaarde. Røv i Mo sogn har ogsaa furuskog. Derhos findes nogen furuskog i Vindølas og Follas dalfører, men flodningen i disse vasdrag er vanskelig.

Lovskogen bestaar af birk, or, asp, hassel og rogn, og hasselen udnyttes til tøndebånd.

Brændtorv benyttes flere steder, saaledes paa Lykeidet, hvor der hentes torv fra myrene paa Kolhaug til gaardene i Ranæs; myrene paa eidets sydside benyttes af de omliggende gaarde.

Rindalen herred.

Rindalen herred er det østligste i Nordmør fogderi og er amtets eneste indlandsherred.

Herredet grændser mod nord til Hevne og Orkedalens herreder, mod øst til Meldalen og Rennebu, mod syd til Opdal og Surendalen og mod vest til Surendalen.

Rindal kirke ligger i den vestlige del af herredet under nordlig bredde $63^{\circ} 3' 5''$ og under længde vest for Kristiania meridian $1^{\circ} 30' 30''$.

Herredet har en i nord og syd langstrakt form med uregelmæssige sider.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 47 km. og fra øst til vest 28 km.

Dets største længde og bredde falder omtrent sammen med dets udstrækning.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Haugen, store*.

—	østligst	—	—	-	<i>Sæter.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Sæter.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Fosse.</i>

Herredets samlede areal udgjør 608,1 km.²

Heraf er:

Fastland 608,05 —

Øer:

5 smaaøer 0,01 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld	274,0 km. ²
Grønsten	120,0 —
Skifer	180,0 —
Ler, sand, aur	20,0 —
Indsjøer	13,0 —
Sne og is	1,0 —
	608,0 km. ²

Arealet er saaledes *udnyttet*:

Ager	3,6 km. ²
Eng	14,6 —
Ager og eng	18,2 km. ²

Skog	140,0 km. ²
Snauffjeld, udmark, indsjøer, myr, sne og is	449,8 —
	<hr/> 608,0 km. ²

Nedslagsdistrikter:

Follas	14,0 km. ²
Svartaaens	41,7 —
	<hr/> Sum Follas 55,7 km. ²
Buluas	61,0 —
Rest Surendalselvns . . .	18,0 —
Rinnas	192,0 —
Tiaaens	202,3 —
	<hr/> Sum Surendalselvns 529,0 km. ²
Lerpolelvns	35,5 —
Søaelvns	43,0 —
	<hr/> 607,5 km. ²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt:

Mellem	0—200' o. h. ligger	1,1 km. ²
—	200—500' — —	19,4 —
—	500—1000' — —	79,4 —
—	1000—2000' — —	283,8 —
—	2000—3000' — —	155,7 —
—	3000—4000' — —	55,8 —
—	4000—5000' — —	11,9 —
—	5000—6000' — —	1,1 —
		<hr/> 608,2 km. ²

Geologi. Rindalen herreds geologiske bygning er mere varieret end de fleste andre herreders i Romsdals amt, idet her foruden *grundfjeldets* bergarter tillige optræder forholdsvis yngre, siluriske lag af *lerskifere*, *glindsende skifere* o. s. v. med større lag af *kalksten* eller marmor. Derhos forekommer med adskillig udbredelse *grønstene*.

Paa det geologiske kart „Rindalen“ er de i fast fjeld optrædende bergarter betegnet saaledes:

en yngre afdeling:

grøn skifer, grøn-, ler-, sandsten,
breccielag m. m.
samt kalksten;

en ældre afdeling:

graa lerskifer,
glindsende skifer
kalksten eller marmor;

og endelig grundfjeldet:

gneis,
glimmerskifer,
hornblendeskifer.

Grundfjeldets bergarter har udbredelse i herredets nordvestlige og sydvestlige del, skiferbergarter fornemmelig paa begge sider af Surna og Rinna, medens grønsten optræder fra Tifjeldet og østover til grænsen mod Meldalen.

Terrasser forekommer i dalførerne. En høi terrasse ligger ved Fosseid (152 m.), terrasse, hvorpaa Rindalens kirke ligger, 127 m. o. h. og derhos er der et lavere trin (91 m.) strax nedenfor.

Ler danner den nederste del af terrasserne, og derover ligger sand og aur og sand. Ler har udbredelse omkring Rinnas og Surnas sammenløb og derhos i bakkerne.

Orografi. Dette herred er, som nævnt, det eneste i Romsdals amt, som er et blot og bart fastlandsdistrikt uden nogen fjordstrækning.

Ved Svartaaens, Rinnas, Surna med Tiaaens og Lommundas dalfører deles dette herred i følgende dele:

I. Strækningen søndenfor Svartaaen.

II. Strækningen begrændset paa syd- og østsiden af Rinnas dalføre og i nord af Surna.

III. Strækningen begrændset i vest af Rinna, i syd af Svartaaen og i nord af Ljøsaen.

IV. Strækningen beliggende mellem den nedre del af Rinna med Ljosaaen og Tiaaens dalføre.

V. Strækningen mellem Tiaaens og Lommundas dal.

VI. Strækningen vestenfor Lommunda og Tiaaen og i syd begrændset af Surna.

I. *Strækningen søndenfor Svartaaen* har 2 fjeldhøider *Svart-hætta* (1548 m.), hvis top er en eneste ur, paa grændsen mellem dette herred, Opdal og Rennebu, og *Gjeithætta* (1306 m.) paa grændsen mod Surendalen; mellem disse ligger Litle Svartaaens dalføre, hvilket begynder med en fjeldhoide, som er 1355 m., og hvorpaa grændsen mellem dette herred, Surendalen og Opdal støder sammen.

Svartaaens dalføre, som danner denne stræknings nordre begrændsning, er en sidedal til Folladalen i Surendalen herred. Den er en temmelig smal, svagt stigende sæterdal, paa sydsiden begrændset af Gjeithættas steile, i ualmindelig grad forrevne og forvitrede fjeldside indtil litle Svartaaens dalføre ved Bruholt og Baggevoild sæter. Herfra ligger dalen ved Svart-hættas nordskraaning indtil herredsgrændsen; her er det en bred, af talrige sætre optaget fjelddal.

Litle Svartaaens dalføre, der er en sidedal til Svartaaens dal, kommer til Baggevoild sæter i nordostlig retning, begrændset paa sydsiden af Svarthættas steile fjeldside og paa nordsiden af Gjeithættas noget slakere skraaning; denne dal er uden bebygning.

II. *Strækningen i øst begrændset af Rinnas dalføre og i nord af Surna* gaar mod vest over i Surendalen herred.

1) *Surnas dalføre*, der paa en kort strækning danner strækningens nordre begrændsning, fortsætter til herredsgrændsen i vestlig retning fra Rinnas dalføre som en omkring 1 km. bred dal, hvis sider dannes af jævnt bebyggede, svagtheldende bakker. I sammenløbet med Rinnas dalføre udvider dalen sig til en bredde af 2 km. med tæt bebygning.

2) *Rinnas dalføre* kommer strax nedenfor Rindal kirke sammen med Surnas i nordvestlig retning, temmelig svagt faldende,

fra Ljøsaen eller omtrent 10 km. Den søndre, af grundfjeldets bergarter bestaaende dalside er næsten paa den hele strækning bjergfuld og saagodtsom ubeboet, medens den nordre, af skiferbergarter bestaaende, for en stor del er bakkeskraaninger, der er jevnt og nogenlunde tæt bebygget. Fra Ljøsaen stiger dalen opover til 507 m. høide o. h., hvorpaa den faar myrlændt bund og stiger svagt til Helgetun sæter, og herfra temmelig stærkt til kort nord for østre Reinsvatn, hvor den fortsætter med myrlændt bund forbi dette vand; dens øverste del paa grændsen mod Surendalen optages af vestre Reinsvatn og Kvernåkvatn. Dalens retning er fra Surendalens grændse til østre Reinsvatn mod øst, herfra til Ljøsa mod nord og herfra, som omtalt, mod nordvest.

Paa den her omhandlede strækning mellem Rinnas dalføre og Surendalen er der en hel del toppe, adskilte ved dalfører og skar. Af disse skal nævnes:

Rinnhatten (1336 m.), hvis syd- og østside falder steilt mod den øvre del af Rinnas dal, *Knegtfjeld* (979 m.) kort nordenfor denne, *Bolme Troldhætta* (1253 m.) nordenfor dette, hvilke tre fjeld med sine temmelig steile skraaninger omslutter litle Rinnvatn.

Kongensgrøsfjeld (946 m.), *Glupen*, *Ura* (1192 m.) og *Bulufjeldene* ligger efter hinanden paa grændsen mod Surendalen.

Nordenfor Bolme Troldhætta ligger litle *Troldhætta* (913 m.) og *Bolmefjeld* (940 m.), og fra dette sænker fjeldet sig nordover mod Rinna.

De langs herredsgrændsen liggende toppe, hvis bestigning ikke medfører nogen særegen vanskelighed, adskilles fra Bolme Troldhætta, litle Troldhætta og Bolmefjeld ved Buluelvens dalføre, der kun er en tarvelig udstyret sæterdal, der kommer ned til Surnas dalføre først i vestlig og derefter i nordlig retning. Fjeldene er dækkede med store masser af ur.

III. *Strækningen mellem Svartaaen, Rinnas dalføre og Ljøsaen* er en smal fjeldstrækning, som fra det trigonometriske punkt *Troldhætta* (1642 m.) paa grændsen mod Surendalen

strækker sig i østlig retning til Meldal herreds grændse og derefter følger denne med sin høideryg nordover.

Her hæver sig en række af toppe nemlig *Tovdalsbergens* søndre top (1099 m.) og nordre top (1072 m.), *Svarthatten* (952 m.) og *Rødfjeld* (962 m.).

Troldhætta er et vildt fjeld med tre toppe, der naar 1642, 1602 og 1432 m. høide o. h., og fra hvilke fjeldsiderne falder brat af til alle sider undtagen paa vestsiden, hvor der er nogenlunde slakt, og hvor der er en ikke saa liden bræ. Fjeldet skal være vanskeligt, om end ikke farligt at bestige.

Dets forlængelse østover indtil Meldals grændse har navn af *Langfjeldet*.

Mod Svartaaens dalføre falder fjeldsiden brat, men nordover — mod den øvre del af Rinnas dalføre — noget slakere. Fra den anførte høideryg mod Meldal falder fjeldsiden først brat, men efterhaanden slakere mod Rinna. Den nordlige del af strækningen optages for en del af et lavere plateau, hvorpaa ligger Langvatn og nogle smaatjern samt en myrstrækning, der paa sydsiden begrænses af Rødfjeldets nordskraaning. Denne strækning er ca. 2 km. bred og strækker sig fra Rinna til Meldals grændse.

Ljøsaasens dalføre, der er denne stræknings nordre begrænsning, kommer ned i Rinnas dal, syd for gaarden Kirkholt, først i vestlig retning, paa sydsiden begrændset af slak, ubeboet fjeldside, medens dens nordside er bakkeskraaninger, bebyggede med gaarde og pladse. Ved herredsgrændsen fører den over i Reisas dalføre i Meldalen.

IV. *Strækningen mellem Rinnas nedre del med Ljøsaasens og Tiaaens dalføre* er et ikke meget hoit fjeldstrøg, der mod øst fortsætter ind i Meldal herred. Den høieste del inden dette herred er grønstenfjeldet *Tifjeld* (701 m.), som udbreder sig temmelig slakt nordover mod Tiaaens dal og sydover mod Rinna. Her er enkelte mindre dale, saaledes paa nordsiden dalen, hvori Furuvatn ligger, og vestenfor dalstrøget, der ved Sletholt kommer ned fra Grønlivatn; denne er bebygget med et par gaarde og en del pladse. Til Sletholt kommer ogsaa

en smal, ubeboet fjelddal med steile sider i nordvestlig retning ned fra fjeldet i ca. 6 km. længde.

Ved pladsen Kattem kommer ned et lidet dalføre i sydlig retning kort østenfor gaarden Holtli; ved Kysingvatn har dalføret vestlig retning omkring nogle tjern og Krokvatn til Meldals grændse.

I strækningens nordøstlige del, adskilt fra Tiffjeldet ved den øvre del af Tiaaens dalføre, ligger paa grændsen mod Meldal toppene *Nonsfjeld* (557 m.), *Littlevatshaugen* (595 m.) og *Snausstabben* (554 m.), grønstenfjelde, hvis vestsokraaninger falder mod Tiaaen.

Den sydlige del af strækningen udfyldes af den vestlige del af Reisefjeldels parti, hvilket fra Meldal herred sænker sig mod Ljosaaens dalføre. Paa herredsgrændsen ligger toppene *Dugurmaalsfjeld* (657 m.) og *Stangebukfjeld* (662 m.).

Tiaaens dalføre har fra Surnas dal temmelig svagt stigende bund og svagt heldende sider, bebyggede med en del gaarde og pladse. Dalsiden er paa østsiden mere bjergfuld end paa vestsiden, hvor den for det meste bestaar af bakketerræn.

Ved gaarden Brønstad, ca. 4,5 km. nordenfor Rindal kirke, boier dalen, men er fremdeles svagt stigende med bakkesokraaninger paa nordsiden og for det meste fjeldterræn paa sydsiden indtil ved gaarden Grøset henimod Meldals grændse. Her fortsættes dalen i et skar forbi gaarden Holte over til Meldalen, medens det egentlige Tiaaens dalføre fra grændsen mod Meldal ved Snausstabbens nordsokraaning kommer ned i nordlig retning. Denne øvre del af dalen har af bebygning kun et par sætre.

Fra Grøset til Brønstad har dalen vestlig retning, og i den nedre del, hvor den gaar sammen med Surnas dal, er retningen sydlig.

Ogsaa i dette dalføre er terrasser eller maaske snarere morænevolde. Ved store Holte, nær grændsen mod Meldal herred, lukkes det ovenfor nævnte skar af en morænelignende ryg af sten og grus, støttende sig til fast fjeld; paa nordsiden af den trange dal er bakker og grus og

klippeblokke, medens sydsiden er fjeld. Nedenfor Holte viser sig igjen spor af terrasser, ligeledes af grus og moræneblokke. Sydsiden af dalen er bevoxet med birkeskog og lidt furu og ved Holte viser sig ogsaa gran.

Lommunddalen er en sidedal til Tiaaens dalføre, til hvilket den kort nedenfor gaarden Oien øvre kommer ned i sydvestlig retning som en temmelig smal dal fra Lommundsjøen, og videre fra grændsen mod Meldal herred; denne grændse følger dalbunden, indtil den støder paa grændsen mod Ørkedal, i hvilket herred dalen begynder ved Slettefjeldets sydskraaning. Dalens vest- eller nordside bestaar for den største del af bakkeskraaninger, hvor en del gaarde og pladse findes i dalens hele længde, medens sydsiden, hvor fjeldsiden gaar helt ned i Lommunda, kun er bebygget i den nedre del med 3 gaarde og et par pladse. Fra gaarden Asphaug og opover er dalen ubebygget med undtagelse af Bakke sæter.

V. *Strækningen mellem Tiaaens dalføre og Lommunddalen* optages af Garbergfjeldets vestre del, der fra Meldal fortsætter ind i dette herred. Fra denne grændse, hvor fjeldets høide er omkr. 520 m., falder fjeldsiden temmelig brat mod Rørvatn og Gaasvatn, hvorpaa en lavere fjeldryg strækker sig vestover mellem den dal, hvori nævnte vand ligger og Tiaaens dalføre, og en anden ryg, hvis østre del kaldes *Jelhaugen*, 355 m. høi, udbreder sig mellem Gaasvatns dal og Lommunddalen. Dette fjeldstrøg er overalt skogbevoxet.

VI. *Strækningen nordenfor Surna, Tiaaens nedre del og Lommunda* gaar mod vest over i Surendalen, mod nord over i Hevne og mod øst i Ørkedalen herreder. De fjeldmasser, der udfylder dette afsnit, og hvis toppe gaar op indtil ca. 1000 m. o. h., er ved dalstrækninger delt i flere dele, nemlig:

a) *Graaorfjeldet*, i den østlige del, er et sammenhængende fjeldparti, hvis høieste punkt, der ligger omtrent midt paa fjeldet, naar til 787 m. høide o. h. Kort nordenfor ligger en noget lavere top 756 m. o. h. Fjeldsiden sænker sig først temmelig brat til alle sider, men derpaa kommer mere svagtheldende fjeldflader, hvorpaa igjen siderne falder temmelig

brat mod de fjeldet begrænsende dale, saaledes mod syd mod Lommunddalen, og mod øst, hvor det gaar over i Orkedal herred, mod Stugudalen. Fjeldets nordre begrænsning er dalføret, der gaar i nordøstlig retning til Søvatn. Denne er en svagt stigende, smal dal, hvis nedre del, indtil henimod gaarden Mælen, danner grænsen mod Hevne herred. I Rindalen herred er dalen fremdeles langsomt stigende med for det meste myrlændt bund til henimod Hevnes grændse paa sydsiden af det trigonometriske punkt *Ruten* (1052 m.). Paa vestsiden adskilles Graaorfjeldet fra det vestenfor liggende ved et dalføre, der kommer ned til Myklegaard i Lommunddalen i sydlig retning; et ca. 520 m. o. h. liggende skar fører over i den sidedal til Søvatndalen, hvori Myklegaard sæter og Sjølsvold sætrene ligger. Mod disse dale falder fjeldsiderne temmelig brat fra toppene *Torhætta* (672 m.) og *Ljøsedalsfjeld* (613 m.)

I den vestlige del af strækningen ligger det til Vinje sogn gaaende Fjelnes dalføre. Ved gaarden Fosse dannes denne dal ved to dales forening, idet *Lerpoldalen* gaar i nordøstlig retning — den fører i sin øvre del over i *store Bæverdalen* i Surendalen herred, — hvorhos et lidet sæterdalføre kommer i nordlig retning fra *Fjelnvatn*. Langs Hevnes grændse hæver sig toppe, af hvilke her skal nævnes — søndenfra og nordover —: *Gjeitskarfjeldet* (819 m.), *Skovlen* (877 m.), *Jørenskar-fjeld* (934 m.), *Snipen*, *Ruten* (tr. p., 1052 m.), *Varskarfjeld* (643 m.), *Nebba* og *Rundfjeldet* (621 m.), hvilke er adskilte ved skar, der ligger fra omkring 700 til 500 m. o. h. *Ruten*, *Varskarfjeldet*, *Nebba* og *Rundfjeld* sænker sig temmelig brat mod Søvatndalen, medens *Snipen* og *Jørenskarfjeldet* udbreder sig mod dalene og skaret vestenfor Graaora.

Fra *Gjeitskarfjeld*, *Skovlen* og *Jørenskarfjeld* strækker sig en svagt heldende fjeldstrækning, hvorpaa ligger en del smaa-vand. Mod *Fjelnvatns* dal falder temmelig brat en paa den nederste del skogbevoxet fjeldside. Mod hoveddalførerne falder ligeledes fjeldsiden temmelig brat og gaar her over i jevnt, tæt bebyggede og dyrkede bakkeskraaninger. Fjeldsiden er her skogbevoxet til ca. 500 m. o. h. Enkelte toppe hæver sig

over fjeldfladen som *Skaakleven* (797 m.) — beliggende sydøst for Fjelnvatn — og det spidse *Høgfjeld* (730 m.) over hoveddalen. Den vestligste del af fjeldet fører navn af Mangevatskjølen, der fortsætter ind i Surendalen.

Mellem Fjelnvatndalen og Lerpoldalen ligger et smalt fjeldparti med toppene *Nonshaug* (650 m.) og *Torehaug* (320 m., paa grænsen mod Surendalen). Strøget nordenfor Lerpoldalen optages af *Kniplefjeldets* sydskraaning, der fra dette fjelds top (882 m. hoi) og *Anderslifjeld* (749 m.) — begge beliggende paa grænsen mod Hevne — falder jævnt mod nævnte dal.

Vasdrag. *Svartaaen* i herredets sydlige del kommer ind fra Rennebu herred ved Grindal sæter. Den løber i næsten vestlig retning forbi Aune og Bruholt sæter, ved hvilken sidste den optager *litle Svartaaen*, der har sine kilder i Opdal, gaar saa ned igjennem dalen mellem Gjeithættas og Troldhættas skraaninger med nogenlunde svagt fald og fortsætter ind i Surendalen herred. Elven er rig paa ørret.

Fra vestre Rinnvatn løber *Rinna* i østlig retning gjennem myrlændt terræn, danner ved Rinnhattens østskraaning østre Rinnvatn, gaar derpaa i nordlig retning forbi Helgetunsætrene, fortsætter videre i nordlig retning med svagt fald paa Rødfjeldets vestsiden og et stykke nordenfor dette fjeld, hvor elven bøier i nordvestlig retning og gaar med temmelig stærkt fald udover fjeldsiden og ned i den egentlige Rinndal. Denne dal gjennemstrømmer den med bugtet løb og temmelig svagt fald mellem bredder, der paa sydsiden næsten overalt er bjergrige, men paa nordsiden for en stor del er dyrkede, bebyggede bakkeskraaninger. Ret vest for Rindal kirke bøier elven, der nu faar navn af *Surna*, først et stykke i vestlig retning og derefter i sydvestlig retning og gaar, svagt strømmende, mellem dyrkede bredder, danner paa et stykke grænsen mellem dette og Surendal herred, i hvilket den derpaa gaar ind vest for Aunegaardene. Over denne elv fører bro for hovedveien søndenfor Rindal kirke.

I Surna fiskes lax lige op til dens sammenløb med Lommunda. I Rinna gaar den op til en liden fos med dam ved broen mellem Bolme og Rindal.

Rinna optager flere tilløb, af hvilke de vigtigste er:

a) *Ljøsaen* dannes af bække fra Reisefjeldets vestskraaning, hvilke forener sig østenfor gaarden Sæter. Elven gaar derpaa i vestlig retning mellem bjergterræn paa sydsiden og bakker paa nordsiden og falder i Rinna i syd for gaarden Kirkholt.

b) *Tiaaen* har sit udspring af et lidet tjern mellem Snaustabben og Litlevatshaugen paa grændsen mod Ørkedalen. Den gaar herfra først i østlig retning, danner et lidet tjern paa østsiden af Snaustabben og gaar saa mod nord, optager, efter at være kommen ned i selve dalføret, syd for gaarden Moen et tilløb fra tjernet nord for Litlevatshaugene og løber nu i vestlig retning noget bugtet og med stærkt fald ned igjennem dalen indtil gaarden Rød, hvor den gaar mod syd, fremdeles stærkt strømmende, og forener sig vestenfor Rindal kirke med Rinna. Den søndre elvebred er for det meste bjergfuld, medens nordbredden hovedsagelig bestaar af bakkeskraaninger, temmelig tæt bebyggede. Denne elv fører, fra kort vestenfor gaarden Oien, hvor den optager Lommunda, og indtil den forener sig med Rinna, navn af *Surna*. Vestenfor Oien fører en bro over. Vandmængden og dybden er ubetydelig indtil sammenløbet med Lommunda, hvorfra den bliver bredere og dybere, men fremdeles stærkt strømmende. Den afgiver drivkraft for flere smaa møller og flomsage, saaledes ved Furuhaugen.

Af Tiaaens mange tilløb skal anføres:

Lommunda kommer fra Ørkedal herred paa Slettefjeldets vestskraaning. Den gaar syd for gaarden Lommunddal ud af nævnte herred og danner saa paa ca. 3 km. længde grændsen mellem Rindal og Meldal. Kort efter at have forladt Meldals grændse danner den Lommundsjøen, gaar fra dennes vestende med bugtet løb ned igjennem Lommunddalen indtil syd for Myklegaard. Her bøier den først i næsten sydlig retning

og derpaa noget mere vestlig og forener sig med Tiaaen vest for gaarden Øien. Søndenfor store Grøte fører en bro over elven. Den optager paa begge sider flere tilløb, saaledes paa østsiden:

Gaasvatnelven, der fra Gaasvatn gaar i sydlig retning, danner først et lidet tjern og derefter Børvatn, gaar saa i vest og kommer ned i dalen mellem gaardene Aspehaug og Haug, hvor en bro fører over, hvorpaa den fortsætter til Lommunda.

Paa vestsiden optager den:

Myklegaardselven, der kommer fra et tjern ved vestskræningen af Graaorfjeldets top. Elven løber i sydvestlig retning ned i dalen paa Torhættas vestside, hvor den optager tilløb, der kommer fra Jørenskarfjeldet, saa i sydøstlig retning og forener sig søndenfor Myklegaard med Lommunda.

Af de tilløb, Surna optager, skal nævnes:

Bulua, som fra øvre Buluvatn — mellem Bolme Troldhætta og Glupen — gaar i nordlig retning, danner Buluvatn og gaar saa i øst ned i Buludalen, bøier saa mod nord og gjennemstrømmer denne sæterdal mellem myrede bredder indtil øst for toppen Bulu. Her faar den stærkere fald, gaar først et stykke i nordøst, optager *lille Bulua* og bøier igjen i nord, optager *Sandaaen* og bøier derpaa i nordvest og vest, falder i Surna ovenfor gaarden Almberg. Kort ovenfor dens udløb fører en bro for hovedveien.

Elven er stærkt strømmende, har ikke liden vandmasse, men er under almindelige forhold overalt vadbar. Som alle elve i Rindalen har den storstenet bund.

Paa Rutens østside forener sig 2 bække ved gaarden Næverøien. Elven *Søvatndalselven* løber derpaa i nordøstlig retning nedigjennem dalen med svagt fald mellem sumpede bredder og optagende enkelte tilløb paa begge sider, hvorpaa den, kort østenfor Mælen, danner grænsen mod Hævne herred og falder i Søvatns sydvestre bugt.

Fra Fjelnvatn løber *Fjelna* i nordlig retning med temmelig bugtet løb forbi Sjølvold og Torset sæter, fortsætter videre

nedigjennem dalføret og optager ved gaarden Fosse Lerpoldalselven, hvorpaa den gaar ned i Hevne.

I de fleste elve er der ørret.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Svartaaen</i>	8,5 km.
<i>Little Svartaaen</i>	6,0 —
<i>Surna</i>	4,5 — (+ 1,5) ¹⁾
<i>Bulua</i>	17,0 —
<i>Little Bulua</i>	6,0 —
<i>Sandaaen</i>	8,0 —
<i>Rinna</i>	31,0 —
<i>Ljøsaaen</i>	8,5 —
<i>Tiaaen</i>	21,0 —
<i>Lommunda</i>	(3,0) ¹⁾ + 11,5 —
<i>Myklegaardselv</i>	8,5 —
<i>Søvatndalselven</i>	9,0 — (+ 2,8) ¹⁾
<i>Fjelna</i>	5,6 —
<i>Lerpoldalselven</i>	6,2 —

Indsjøer. Efter karterne findes 109 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred; de fleste af dem er ganske smaa. De største er:

Vestre Rinnvatn, beliggende i dalen mellem Troldhætta og Rinnhatten, er 3,6 km. langt og paa det bredeste — i den østlige del — 0,5 km. Enkelte odder stikker ud i vandet paa sydbredden, og det smalner noget af østover.

Østre Rinnvatn, noget østenfor forannævnte, har omtrent firkantet form og er omkring 1 km. langt og bredt. Dets bredder er moradsige.

Langvatn, ved Rødfjeldets nordskraaning, er 3 km. langt, og heraf falder 2 km. i dette og resten i Meldal herred. Det er i dette herred meget smalt — kun 0,4 km.

1) () betegner, at elven danner herredsgrændsen.

Af *Søvatn* falder kun en del af dets sydvestligste bugt i dette herred, resten i Ørkedal og Hevne herreder.

I de fleste vand er der ørret og røie.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Høide i m.
Lommundsjøen	0,5	—
Gaasvatn	0,5	261
Del af Surna	0,7	—
Krokvatn	0,5	—
Grønlivatn	0,5	—
Del af Langvatn	0,5	511
Øvre Buluvatn	0,8	884
Østre Rinnvatn	1,1	—
Vestre —	1,1	—
Kvernbækvatn	—	807
Litle Rinnvatn	—	622
Buluvatn	—	713
Igletjern	—	160
Søvatn	—	250
<i>Samlet areal af ferskvand</i>	12,7	—

Jordsmonet under den dyrkede mark i Rindalen er sandblandet, lerholdig muld, sandblandet muldjord og myrjord. *Jordsmonet* er i det hele godt og frugtbart; den sandholdige jord er vistnok ofte fuld af stene, men paa den anden side findes ogsaa god, lerholdig jord, og ligesaa dyb og sort muldjord.

Frost paa sæden indtræffer meget sjelden, og da kun i de høieste dale, saaledes undertiden i Lommunddalen.

Der, hvor skiferbergarterne forekommer, naar gaardene høit op, over 400 m. o. h.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal dyrket jord* til 80 kroner, og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* til 40 kroner.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (ti ar) var i 1886—1890:

Hvede	— liter
Rug	— —
Byg	417 —
Blandkorn.	556 —
Havre	556 —
Erter	— —
Poteter	4448 —
Hø	300 kg.

Noget nyland er opryddet i 1886—90.

Bebygning. Dette herred har følgende bygdelaag:

a) *Rindalens bygdelaag*, hvortil henregnes gaardene i Rindalen samt hoveddalens gaarde fra Surendalens grændse og opover indtil gaarden Rod. Her er en jevn, temmelig tæt bebygning af gaarde og pladse i hoveddalen og i Rinnas og Ljøsaaens dalfører, hvor gaarde og pladse ligger temmelig tæt paa dalens nordskraaninger, hvor skifer danner undergrunden, medens den søndre dalside, der bestaar af grundfjeld, er saagodtsom ubeboet. I sammenløbet mellem Rinnas og Tiaaens dalføre ligger gaardene mest oppe paa den øvre terrasse. Den høiest beliggende gaard i dette bygdelaag er Sæter, der ligger 480 m. o. h. Der er en del sætre i de fra dette bygdelaag indskjærende dale, og enkelte paa fjeldsiderne; de ligger indtil ca. 800 m. o. h.

b) *Tiaaens bygdelaag* eller den saakaldte *Surendalsskog*, som er den mindste del af herredet. Hertil henregnes gaardene fra nedre Oien paa elvens sydside til øvre Oien, og derefter gaardene opigjennem dalføret til Meldals grændse. Gaardene ligger her mest i nordlien oppe i skraaningerne.

Nogle faa sætre, tilhørende dette bygdelaag, ligger paa fjeldsiderne i den øvre del af Tiaaens dalføre, indtil ca. 500 m. o. h.

c) *Lommunddalens bygdelaag*. Hertil henregnes gaardene fra Frønningdal og opover Lommunddalen. I den nedre del

fra nævnte gaard til Haakensli ligger gaarde og pladse temmelig tæt, og ligeledes har bebygningen samlet sig omkring Myklegaard. Den øverste gaard i Lommunddalen — Jolien — er 248 m. o. h. Gaardene ligger mest i den svagt heldende vestre dalside.

De ved Gaasvatn værende gaarde Gaasvatn og Baarshaug ligger i 350 m.s høide.

I dalen, der gaar fra Søvatn, ligger 3 gaarde i høider fra 290 til 641 m. o. h., og i Lerpoldalen Fossegaardene.

Sætre findes spredt over afsnittet nordenfor Lommunddalen indtil 660 m. høit.

Her er høiderne for en del gaarde og sætre:

Gaarde:

Kroken	209 m. o. h.
Langli	239 —
Aune	63 —
Sæter	480 —
Helgetun	423 —
Kirkholt	282 —
Haltli	364 —
Rommundstad, vestre	299 —
Rinli	212 —
Løkken	248 —
Rindal kirke	143 —
Landsem	201 —
Foseide	227 —
Kleven	315 —
Dalen	297 —
Gaasvatn	334 —
Almberg, øvre	240 —
Grytbakke	210 —
Bjørnstad	141 —
Bjørnaas	193 —
Rød	285 —
Sunnholt	277 —

Næverøien	446 m. o. h.
Fosse	346 —

Sætre:

Reitaas	704 —
Baggevold	689 —
Grindal	735 —
Sæter	812 —
Kirkholt	678 —
Bolme	502 —
Heggem	616 —
Ødegaard	569 —
Løset	518 —
Tretten	468 —
Storholt	367 —
Varskar	473 —
Næverøien	498 —
Sjølvold	374 —
Graaor	524 —
Fosse	459 —
Brønstad	505 —
Bjørnaas	568 —

Af *dyrklar, men udyrket jord* er der store strækninger i Rindalen, mindst ligesaa meget, som der er opdyrket. Det er dels muldholdig sandjord, dels lerjord og myr.

Af myrer skal nævnes følgende:

Myrer vest og nordvest for Boksvatn i ca. 2 km.s længde og 1 km.s bredde;

fra Bolmesætrene nordover Buludalen i ca. 3 km.s længde, ligesom fjeldskraaningen sydøstover fra disse sætre er myrlændt;

fra vestre Rinnvatn og nedover dalen paa begge sider af østre Rinnvatn og et stykke forbi dette.

Fra ca. 1 km. nedenfor Helgetun sæter strækker sig myrlændt terræn langs Rinna, men fornemmelig vestenfor denne til Langtjern, og et myrstrog gaar ogsaa i sydøstlig retning fra elven til Langvatn og ved dettes bredder.

Kysingvatn og vandene i øst og nordøst for dette har tildels myrlændte bredder.

I dalen, der fra Myklegaardsdalen skjærer i vestlig retning op mod Jørenskarbjergedet, er dalbunden optaget af myrterræn, hvilket ogsaa er tilfældet med stroget nord for tjernet, hvoraf Myklegaardselven har sit udspring; i dalen, der gaar ned til Søvatn og Lerpoldalen, er myr.

Myrene er næsten overalt farbare for fodgængere, naar ikke længere tids regnveir har opblødt dem.

Havnegangene er gode i Rindalen, bedre end havnegangene i Surendalen og Meldalen. Lierne er i det hele mindre bratte.

1ste januar 1891 var der i Rindalen herred:

Heste .	233
Storfæ .	2520
Faar . .	4019
Gjeder .	104
Svin . .	329
Rensdyr.	741
Fjærkræ.	351 høns
Bikuber.	—

Skog. Herredet er ret rigt paa skog, om end denne er noksaa stærkt hugget. Furuen voxer saagodtsom overalt op til 500 meters hoide. Surnas dalføre, som udvider sig her i Rindalen, er som regel skogbevoxet paa siderne og tildels i høiderne, og ligesaa er Rinnas dalføre i Rommundstadbygden som regel skogbevoxet. Rindalen er i det hele rigere paa furuskog end den nedenfor liggende Surendal. Paa nordsiden af Surna til Lommunda er løvskogen overveiende. Fra grændsen

mod Surendalen ved Kvammen og opover til Langli er der furuskog, saaledes under Bolme og Børsset og fornemmelig under Langli, hvor væxterligheden dog ikke er synderlig god. Videre er der furuskog langs Rinna i Rommundstadbygden, hvor væxterligheden tildels er god, saaledes under gaarden Løset. Den bedste skog er overhovedet i Rommundstadbygden. Paa østsiden af Lommunda er der barskog i blandet bestand med birk.

Ellers har gaardene i regelen vedskog af birk og or, ligesom der voxer asp, rogn og hassel. •

Granen, der, som bekjendt, i regelen ikke forekommer i skogene i Romsdals amt, har i dette herred trængt ind fra Meldalen, og der er noget granskog i Rommundstadbygden eller er endog det herskende træ, og den forekommer ligeledes i Langliskogen, ved Løset og i flere skoge.

Torv benyttes ikke som brændsel i dette herred.

Aure herred.

Aure herred, som indbefatter Aure sogn, ligger i den nordøstlige del af Nordmør fogderi. Herredet grændser mod nord til Trondhjemsleden, mod vest til Trondhjemsleden og Tustern herred, mod syd til Valsøfjord herred og paa en liden strækning til Aasgaard herred, mod øst til Hevne herred.

Ved Vinjefjorden er herredets fastland delt i 2 dele; en forholdsvis liden del ligger paa fjordens sydside. Aure kirke ligger paa fastlandet ved Auresund, omtrent i herredets midte, under nordlig bredde $63^{\circ} 15' 56''$ og under længde $2^{\circ} 11'$ vest for Kristiania meridian.

Herredet har en nogenlunde firkantet form. Dets største længde falder sammen med dets største udstrækning fra nord til syd og er 36 km. Største udstrækning fra øst til vest, der falder sammen med dets største bredde, er ca. 28 km.

Herredets nordligst beliggende gaard er <i>Kjøsvik</i> .			
— østligst	—	—	- <i>Aasgaard</i> .
— sydligst	—	—	- <i>Ringdalshavn</i> .
— vestligst	—	—	- <i>Vinsternes</i> .

Herredets samlede areal 504,5 km.²

Heraf er:

Fastland 356,9 —

Øer:

Del af Ertvaagø 71,7 —

Marø 0,1 —

Josøen 0,5 —

Rotø 4,0 —

Ruø 0,7 —

Borø, store 0,4 —

Grisvaagø 13,9 —

Skarø 54,9 —

80 smaaøer og 26 skjær . . . 1,4 —

Samlet areal af øer 147,6 —

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld 291,0 km.²

Gammel granit 180,0 —

Ler, sand og aur 25,0 —

Indsjøer 9,0 —

505,0 km.²

Arealet er saaledes *udnyttet* i Aure og Valsøfjord *herreder:*

Ager 4,7 km.²

Eng 17,4 —

Ager og eng 22,1 km.²

Skog 150,0 —

Udmark, snaufjeld, indsjøer, myr 488,9 —

661,0 km.²

Nedslagsdistrikter er saaledes fordelt:

Todalselvns	45,6 km. ²
Rustelvns	2,3 —
Dybsæterelvns	0,4 —
Sum Rustelvns	2,7 —
Aureelvns	35,0 —
Hjellenelvns	42,4 —
Til havet og mindre vasdrag .	376,1 —
	504,5 km. ²

Efter *høiden* er arealet i *Aure-* og *Valsøfjord* herreder fordelt saaledes:

Mellem 0—200 fod ligger. .	112,1 km. ²
— 200—500 — . .	97,3 —
— 500—1000 — . .	139,5 —
— 1000—2000 — . .	265,0 —
— 2000—3000 — . .	46,8 —
	660,7 km. ²

Geologi. Aure herred bestaar af *graa gneis*, *hornblendeskifer*, *flammet gneis* og *glimmergneis* oftest med ostnord-ostligt strøg og vekslede faldretning. Derhos optræder *gammel granit* med adskillig udbredelse, mest paa fastlandet, men ogsaa paa Ertvaago.

Af yngre afleininger optræder *sand*, *aur* og *ler*; øst for Aure præstegaard er der *terrasser* med disse hoider:

Første terrasse ved Aure . .	22 m. o. h.
Anden — — . .	26 —
Tredie — — . .	44 —
Myr længer op	74 —

Ler forekommer paa flere steder i herredet, saaledes paa Ertvaago ved Baarset med skjæl i ca. 60 meters høide over havet, videre mellem bunden af Foldfjord og Aalmovatn, ved Eines, Bergfald, Ertvaag, her delvis dækket af myr, ved Klaksvik. Ved Maridal er sand paa ler.

Orografi. Af dette herred er henimod $\frac{1}{3}$ øer og noget over $\frac{2}{3}$ fastland. Ved Vinjefjorden, Auresund, Gjerdeviken med Torsetsund og Aarvaagfjord samt Dromnessund deles herredet i følgende dele:

- I. Strækningen søndenfor Vinjefjorden.
- II. Strækningen begrændset i syd af Vinjefjorden, i vest af Auresund og i nord af Torsetsund med Aarvaagfjord.
- III. Strækningen nordenfor Aarvaagfjord.
- IV. Øerne.

I. *Strækningen søndenfor Vinjefjorden* ligger mellem Hevne, Aasgaard og Valsøfjorden herreder. Mod Vinjefjorden gaar fjeldene paa flere steder over i smale bakkeskraaninger, hvor der ligger en del gaarde og pladse.

Paa grændsen mod Aasgaard ligger toppene *Grønlifjeld* (832 m.), *Harbakken* og *Kværnratfjeld*, og herfra aftager fjeldene i høide mod nv. Her hæver sig flere afrundede toppe som *Blaafjeld* (831 m.), *Sletfjeld* (679 m.). Til Vinjefjorden kommer 2 dale ned, nemlig:

Rodalsdalen, der kommer ned ved gaarden Rodal, gaar i nordvestlig retning paa nordøstsiden af Sletfjeld og Blaafjeld, og *Engedalsdalen*, der ved Engedal kommer ned i nordlig retning fra Kværnratfjeldet, længer oppe har den nordostlig og nordlig retning. Den begynder ved Harbakken og Grønlifjeld med en botn. Fra Rodalsdalen fører paa Blaafjeldets nordside et ca. 440 m. høit skar over i Engedalsdalen. Det fjeldparti, som ligger mellem disse dale, falder temmelig brat mod dalene, men svagt mod Vinjefjorden. Her er enkelte toppe, som *Hakkeltind* (627 m.).

Paa østsiden begrændses Engedalsdalen af brat fjeldside, der falder af fra grændsen mod Hevne. Dalsiden er i regelen kratbevoxet indtil omkring 290 m. o. h.

II. *Strækningen mellem Vinjefjorden i syd og Torsetsund — samt Aarvaagfjorden i nord og i vest begrændset af Auresund*, er et temmelig lavt fjeldstrøg, delt i mindre partier ved smaavand, bække og myrstrækninger; det har en mangfoldighed af smaa-

toppe, for det meste med afrundede og lidet fremtrædende former.

Af disse skal følgende nævnes:

Todalskjølen (tr. p., 910 m.), *Stengjebrynet* (tr. p., 668 m.), begge paa grænsen mod Hevne, *Storlien* (684 m.), *Hjella-lakken* (791 m.), *Lillelakken* (747 m.), *Aalifjeld* (656 m.), *Pik-fjeld* (634 m.), *Stengjeta* (tr. p., 838 m.), *Ameriksfjeld* (684 m.), *Harfjeld* (678 m.), *Ørnfjeld* (707 m.), *Vikafjeld* (690 m.), *Hisaas* (tr. p., 389 m.), *Ormsetfjeld* (543 m.) og *Bergfjeld* (540 m.).

Fjeldsiden falder temmelig brat mod Vinjefjorden og gaar næsten paa den hele strækning helt ud i fjorden, hvis strand derfor er ubeboet undtagen mod Ervik og Todal. Ved sidst-nævnte gaard kommer *Todalsdalen* ned i sydvestlig retning; det er en temmelig svagt stigende kratbevoxet sæterdal; mellem Stengjebrynet og Todalskjølen fører det 427 m. høie Todalsskar fra Todalsdalen over i Hevne. Mod den sydlige halvdel af Auresund — eller til gaarden Torset — falder fjeldet ogsaa temmelig brat af, men gaar dog paa flere steder over i dyrkbart bakketeræn, hvor en del gaarde har fundet plads. Fra Torset — eller rettere fra Hisaasens nordskraaning — ligger fjeldfoden længer tilbage fra kysten, og de dyrkbare strøg er omkring 1 km. bred.

Til Auresundet kommer flere dale ned i vestlig retning, saaledes *Bjørendalen*, der fra Bjøren gaardene stiger temmelig steilt indtil gaarden Bjørenlien, hvor dalen udvider sig om Bjørenvatn. Den ender eller rettere begynder opimod Torsetkjølen.

Torsetdalen kommer ned til Torsetgaardene i sydvestlig retning langs Ormsetfjeldets og Hisaasens sydskraaning og er kun ved en smal ryg adskilt fra Bjørendalen. Mellem Stengjeta og Torsetkjølen, hvor den begynder, ligger den i 600 m. høide.

Auredalen, som kommer ned ved Aure kirke, er svagt stigende mellem Hisaas og Ormsetfjeld paa sydsiden og Bergsfjeld paa nordsiden; længer op ligger den mellem Stengjeta og Pikfjeld; den begynder i en botn. Det er en temmelig

bred, kratbevoxet sæterdal, der paa hele strækningen fra havet kun stiger til 250 m.s høide o. h.

Mod Torsetsund og Aarvaagfjorden er fjeldsiderne for det meste langtheldende og gaar paa næsten hele strækningen over i bakker, hvor der er en jevn fordelt bebygning, der dog ikke er meget tæt. Fjeldsiden er i dette strøg afbrudt ved:

a) en til gaarden Mæle i nordvestlig retning kommende kort dal,

b) en til pladsen Stenshaugøren i nordlig retning paa Aalifjeldets vestside gaaende dal og

c) *Hjelladalen* kommer fra Stengjetas østskraaning og gaar i nordøstlig retning, paa sydsiden af Solemsfjeld og videre mellem Hjellaklakken og Knippa, gaar saa mod nordvest paa østsiden af Hjellaklakken, derpaa mod vest paa nordsiden af Hjellaklakken og Litleklakken med myrlændt bund til Hjella-sæter, hvorfra den i nordlig og nordvestlig retning gaar mellem Aalifjeldets og Kviturknubbens bratte sider til gaarden Hjellen, hvor den naar ned til Aarvaagfjorden. Denne dal har nogle sætre paa øst- og sydsiden af Hjellaklakken.

Ved Hjella sæter kommer en sidedal ned i nordlig retning mellem Aalifjeldet og Solemsfjeld i vest og Litleklakken i øst. Den stiger til 315 m.s høide og gaar over i den arm af Hjelladalen, der har svinget sig om Hjellaklakken.

III. *Strækningen mellem Aarvaagfjorden og Trondhjemsleden og i vest begrændset af Dromnessund*, er i den sydlige del høit og naar op til 740 m.s høide, medens den nordlige del optages af mindre aaspartier og tildels myrer.

I den sydlige del strækker fjeldet sig fra Hevnes grændse i vestlig retning mellem Reinsjøen og Aarvaagfjordens nordside, mod hvilken fjord det falder temmelig brat. I den østlige del, kort vestenfor Hevnes grændse, naar *Høgfjeldet* 511 m.; det sænker sig nordover langs Reinsjøens vestside, medens dens vestskraaning falder steilt mod *Skaalvatndalen*.

Denne dal er en botndal, der gaar i nordvestlig retning til Kjøsvikbugten, svagt skraanende med temmelig bred bund,

der optages af nogle smaa vand og myrer. Paa vestsiden af denne dal stiger fjeldet meget steilt til *Fonnakalven* (659 m.), *Fonna* (739 m.) og i den nordlige del *Lillefonna* (489 m.), fra hvilke fjeldet sænker sig mod Dromnessund. Den største del af strækningen er skog- og kratbevokset til omkring 330 m.s høide o. h. Enkelte gaarde og pladse ligger ved Dromnessund og omkring *Kjosvikbugten*, medens *Aarvaagfjordens* strand paa nordsiden er saagodtsom ubeboet, undtagen ved bunden.

Af de til dette herred hørende øer skal nævnes følgende:

Skarsø, der er adskilt fra fastlandet ved *Torsetsund* og *Dromnessund*.

Denne øs areal er omtrent 54,9 km.²; den har en omtrent firkantet form, naar man ikke medtager den vestlige del, der ved det smale *Drageid* er forbundet med hovedøen.

Paa øen hæver sig enkelte afrundede toppe, som *Ulnesfjeld* (254 m.) og *Rognenfjeld* (320 m.) i den østlige del, *Brandlifjeld* (304 m.), *Krokvatnskubben*, *Bjørnskaliknubben* (395 m.) og *Mellandsfjeld* (tr. p., 195 m.), alle liggende i en linje fra sydost til nordvest, omtrent midt efter øen. Fjeldsiderne er i regelen langtheldende mod kysten, langs hvilken der er en del gaarde og pladse, naar undtages øens nordvestlige del, der er ubeboet. Størstedelen af øen er kratbevokset til omkring 300 m.s høide o. h.

Den vestlige del af *Skarsø*, der som berørt kun er forbundet med øvrige dele ved det smale *Drageid*, har to smaa aaspartier: *Løvaasen* (78 m.), *Bjørniknubben* og *Reitaas* (55 m.), der for en stor del er kratbevokset. Enkelte gaarde og pladse ligger langs øens veststrand.

Kort vestenfor denne del af *Skarsø*, og kun adskilt fra samme ved det smale sund, ligger *Grisvaagø*, ogsaa kaldet *Gjæro* eller *Gjæla*. Den er ca. 6 km. lang fra øst til vest og paa det bredeste ca. 3 km. fra nord til syd. Den har lave aaser, som naar op til 116 m.s høide o. h., saaledes dets trigonometriske punkt *Røsgrønhaug* (100 m.) og *Hisaasen* (116 m.).

Den vestlige del af øen er ubeboet, men langs den øvrige strandside er der nogle gaarde og pladse.

Paa Grisvaagøens nordside er en del smaaholmer og skjær og ved dens vestende, kun adskilt ved Bærøundet, Bærøerne, Krongelholmene og Fiskholmene.

Den østligste Bærø er beboet; her ligger *Hatten*, 37 m. høi.

Ved Grisvaagøens sydøstlige del er en beboet ø *Furuø*, og enkelte andre smaaholmer.

Af *Ertvaagø* tilhører den største del dette herred; den ligger søndenfor Gjerdeviken og adskilt fra fastlandet ved Auresund. Den del af samme, som falder inden dette herred, er 71,7 km.² stor og har en længde fra syd mod nord af opimod 14 km. Bredden inden herredet er ca. 10 km.

Ved Foldfjorden og en til sammes bund mod nord kommende dal, hvori Skogsetvatn ligger, deles øen i 2 dele.

Den østligste del er et sammenhængende fjeldplateau, med hoide o. h. ca. 450 m. og med en del mindre, lidet markerede toppe, som *Korsbekfjeld* (744 m.), *Ertvaagfjeld* (tr. p., 671 m.), *Foldlia* (461 m.) og *Hesteggen* (526 m.).

Øen har i regelen ikke meget steile sider mod kysterne, thi fjeldfoden gaar for det meste over i bakkeskraaninger, hvor der er en ikke meget tæt, men jævnt fordelt bebygning. Paa selve plateauet og paa dets skraaninger er en del sætre.

Vestenfor Foldfjorden og Skogsetvatn stiger igjen fjeldet og her naar *Baarsetfjeld* 449 m. mellem Foldfjorden og Vinsternevatn. En del af *Ormbostadfjeld*, med toppen *Middagstuen* (287 m.) ligger mellem dette vand og Tustern herredsgrændse. Nogen bebygning findes paa strandsiderne, fornemmelig ved Foldfjorden. Fjeldsiderne er kratbevoxede til omkring 300 m.s hoide. Nordenfor denne del af *Ertvaagø* ligger *Jøsøen* med en gaard og nogle mindre holmer, der er ubeboet.

Paa *Ertvaagøens* østside i Auresundet ligger *Rotø*, som for det meste er skogbevoxet, og som har nogle mindre aaspartier, saaledes *Storskarbrynet*, paa øens nordlige del. *Rotogaardene* ligger omtrent midt paa øen, og saa er der nogle pladse langs strandsiderne.

Kort nordenfor denne ø ligger *Ruø* med en gaard og flere pladse og nogle smaaholmer.

Kyst og fjorde. Mod Vinjefjord, Auresund, Torsetsund, Aarvaagfjord, Dromnessund og Trondhjemsleden har dette herreds fastland en kystlinie, der er ca. 80 km. lang.

Vinjefjorden, der er en fortsættelse af Arisvikfjorden, gaar fra Ertvaagøens sydøstlige ende i omtrent østlig retning ind i Hevne herred med en bredde af 2,3 km.

Fra Vinjefjorden fører i nordlig retning *Auresund* mellem Ertvaagøen og fastlandet.

Dette sund, som i den sydlige del er 2 km. bredt, indknibes ved Lindaasodden og den ligeoverfor liggende odde, paa hvis sydside Viksbotn gaar ind til Vik, til kun ca. 400 m.s bredde. Nordenfor disse odder udvider igjen sundet sig, men indsnevres igjen til omtrent 0,5 km. mellem Matneset og Rotø, hvorefter det danner en del smaabugter paa østsiden og fører mellem fastlandet og Ruø samt Bjørnholmen og mellem fastlandet og Ertvaagøen over i Gjerdeviken.

Auresund er udenfor Rotø 143 m. dybt, men det aftager nordover og er ved Bjørnenholmen 37,5 m. Af Ankerpladse er 3 paa Rotøens østside med omkring 19 m. vand og 1 paa Ruøens østside med 15 m.

En arm af Auresundet er *Mjøssund*, der fører mellem *Rotø* og *Ruø* og *Bjørnenholmen* paa østsiden og Ertvaagø paa vestsiden. Dets indløb ved Rotøens sydende er ganske smalt, men nordover noget bredere. Dette sunds dybde er fra 48 til 28 m.

Gjerdeviken, som er en fortsættelse af Edøfjorden, kommer ind i herredet mellem Fiskholmen, Krongleholmen og Bæro paa nordsiden og Ertvaagø og de nordenfor samme liggende holmer og øer paa sydsiden; dens bredde er her ca. 1,5 km. og dybden omkring 80 m. Den fortsætter saa i østlig retning mellem Grisvaagø og Ertvaagø med omkring 36 km.s bredde og derpaa mellem den vestlige del af Skarsø og Aures fastland indtil ved pladsene Festbugten, hvor bredden kun er 0,5 km.

Her faar fjordstrækningen navn af *Torsøtsund* og gaar i øst-nordøstlig retning mellem Skarsøen og fastlandet, idet bredden varierer mellem 300 m. og 1 km.; det antager lidt udenfor Skarsøen navnet *Aarvaagfjord* og fortsætter med omkring 0,5 km.s bredde ca. 6 km. ind i fastlandet til gaarden Fevelen og Aarvaag, altsaa næsten til Hevnes grændse.

Denne fjordstrækning er, som nævnt, i den ytre del omkring 80 m. dyb, mellem Grisvaagø og fastlandet 150 m. dyb og aftager efterhaanden indover i dybde til 8 m. mellem Skarsø og fastlandet, hvorefter dybden igjen tiltager indtil 75 m. Dens løb er rent. Den danner en del bugter som:

Borviken, der gaar ind paa vestsiden af Araneset, *Nordvaagen* og *Sagvaagen*, der mellem Araneset og Marøen gaar ind til Vinsternespladsene og *Foldfjorden*, alle paa Ertvaagøens nordside. Denne sidste fjord, hvis længde er 7 km., og som gaar fra nord til syd, er i den ytre del temmelig smal, fornemmelig paa to steder, nemlig ved ytre og indre Strømmen, hvor bredden kun er omkring 50 m. Indenfor indre Strømmen udvider fjorden sig til 1 km.s bredde og gaar ind til gaarden Dalen.

I Nordvaagens bund er ankerplads med 7,5 til 15 m.s vand, i den ytre del af Foldfjorden med 15 m. og ved Strømsvik med 19 m. Paa nordsiden fører fra Gjerdeviken *Bærøund* i nordvestlig retning mellem store Bærø og Grisvaagø over i Trondhjemsleden. Dette sund er rent, omkring 70 m. dybt, og paa det smaleste mellem Bærø og Grisvaagø 0,7 km.

Mellem Grisvaagø og Skarsøen fører et smalt og ganske grundt sund over i Trondhjemsleden.

I Skarsøen danner Torsetsundet *Kalvelandsvaagen*, der gaar ca. 3 km. ind i øen i nordlig retning til Drageidet. I denne vaag findes ankerpladse ved Ramsvik med 7,5 m.s og ved Sæternes med 9,4 m.s vand.

Ved *Dromnessund*, som fører mellem Skarsø og fastlandet, sættes Aarvaagfjord i forbindelse med Trondhjemsleden. Dette sund, der fører i nordlig retning paa begge sider af Storøen,

er her 1,5 km. bredt, men smalner nordenfor denne ø af og er mellem oddene ved Espenes og Vihals kun 0,5 km. Det tiltager herfra noget i bredde og aftager igjen mellem Ulsnes-tangen og Varmeset til 0,5 km., hvorefter den udvider sig nordover til omkring 1 km. indtil Dromnestangen, udenfor hvilken den bliver 3,5 km. bred. Paa begge sider af Galten munder sundet i Trondhjemsleden. Dens dybde er fra 17 til 66 m. Af ankerpladse her findes 1 i Øsunden mellem Storøen og Skarsø med 17 m., en i Varpbugten med mellem 7.5 og 17 m og en udenfor Skibnes med 30 m.s vand.

Trondhjemsleden, som danner herredets nordre begrændsning, gaar først i nordøstlig retning mellem Smølen øgruppe paa vestsiden og Bærø samt Grisvaagø paa østsiden. Den bøier derefter mere østlig mellem Hitteren paa nordsiden og Skarsø paa sydsiden.

Denne fjord, der er omkring 4 km. bred, har rent løb og er fra 98 til 215 m. dyb.

Den danner paa Skarsøens nordside *Mellandsviken*, der gaar ind til Drageidet og paa fastlandet Kjøsbugten, som gaar ind til gaardene Kjøsvik og Volden; udenfor denne sidste gaard er der ankerplads med fra 17 til 28 m.s vand.

Forskjellen mellem fjære og flod ved dette herreds kyster er ca. 1,9 m., og strømsætningen er temmelig stærk.

Fjordene blir tildels belagte med is.

For dette herred er *fiskeriet* af meget stor betydning, da herredets beliggenhed sætter det istand til med lethed at deltage i skreifiskerierne ved Smølen, og det desuden i sine egne sildevaage ofte fanger en væsentlig del af den sommersild, som fiskes paa Nordmør.

Fiskeribedriften skaffer befolkningen beskæftigelse saagodtsom det hele aar. Ved juletider drager saaledes mange afsted paa torskefiske i de vestenfor Smølen og Hitteren liggende fiskevær og længere nordover. Naar vaaraannen er forbi, er der en liden stands, men i juli, og ofte i slutningen af juni, sætter, tidligere næsten hvert aar silden, ind i fjordene, og

da ligger alle, som kan undværes paa gaardene, med noten. Hele høsten udover skaffer silden ofte beskæftigelse.

Vaagsbugten og Kalvelandsvaagen er gode fiskepladse.

I Foldfjorden er der østers.

Udbyttet af *fiskerierne* er i den officielle statistik angivet saaledes i *Aure* og *Valsøfjord*:

	1892.	1893.
Fedsild	12 500 kr.	8 000 kr.
Lax og sjoorret	3 300 -	6 500 -
Andre fiskerier	6 500 -	20 000 -
	22 300 kr.	34 500 kr.

Vasdrag. Herredet har mange elve, men de fleste har kort løb; de driver nogle smaa møller. I flom og regnveir svulmer de hurtig op, men har ellers for det meste kun liden vandmasse.

Af disse elve skal nævnes:

Rodalselven gaar fra Storvatn, der ligger mellem Blaa fjeld og Sletfjeld, i nordlig retning ned i Rodalsdalen, hvilken dal den gennemstrømmer i nordvestlig retning og falder forbi Rodal i Vinjefjorden.

Engdalselven kommer fra et lidet tjern lige ved grænsen mod Hevne paa Kværnatfjeldets sydspids, gaar i vest ned i Engedalsdalen, derefter nordlig nedigjennem denne dal og falder forbi Engdal i Vinjefjorden.

Todalselven opstaar i Todalskaret paa grænsen mod Hevne, løber i sydvestlig retning ned igjennem Todalen og falder forbi gaarden Todal i Vinjefjorden.

Af de tillob, denne elv optager, skal nævnes:

a) *Slæpaadalselven*, kommer fra skaret mellem Storlia og Todalskjølen, gaar i sydvestlig retning, danner Slæpaadalsvatn, fra hvilket elven gaar i sydlig retning og forener sig med Todalselven ved Todal sæter.

b) *Kvistdalselven* kommer fra et lidet tjern paa østsiden af Kvistdalsfjeld, gaar først et kort stykke i sydlig retning og derpaa i sydvestlig retning mellem nævnte fjeld paa nordsiden

og Ameriksfjeld samt Harfjeld paa sydsiden, hvorpaa den i sydlig retning gaar mellem sidstnævnte fjeld og Ørnfjeld og forener sig med Todalselven.

Bjørendalselven gaar fra Kvistdalsvatn paa Kvistdalsfjelds nordside i sydvestlig retning ned igjennem Bjørendalen, danner Bjørenvatn, fortsætter videre nedigjennem dalen og falder forbi Bjøren i Auresund.

Aureelven gaar fra Stengjetvatn i nordvestlig retning ned i Auredalen mellem Solem og Hurpa sæter, gennemstrømmer derefter Auredalen i næsten vestlig retning med smaabugtet løb og falder forbi Aure kirke i Auresund. Noget ovenfor Aure præstegaard danner den en 7 meter høi fos. Der er foretaget nogen mindre forbygningsarbejder til beskyttelse af kirken, som elven tidligere truede. Den optager saavel paa syd- som nordsiden enkelte mindre tilløb.

Hjellenelven kommer fra to smaatjern i dalen sydfor Solemsfjeld, gaar i nordøstlig retning nedigjennem dalen forbi Klak og Viset sæter, boier paa fjeldet Knyppas nordside i nordvestlig retning, danner Sandvatn og fortsætter til nord for Hjellaklakken, hvor den optager tilløb paa nordsiden fra Krokvatn og Urdvatn. Vasdraget boier nu i vestlig retning mod Aalifjeldet, optager her en elv paa sydsiden fra Krokvatn og gaar derpaa i nordlig retning, med svagt fald nedigjennem Hjelladalen og falder forbi Hjellen i Aarvaagfjorden.

Ledalselven danner afløbet for Reinsjøen, fra hvis vestende den gaar i vestlig retning, danner Svartoset, som fra Skaaldalen optager et tilløb. Fra Svartoset gaar elven i næsten nordlig retning, danner Ledalsvatn, som gennem et ganske kort elveløb har udløb i Kjøsvikbugten. Denne elv driver en større sag.

Paa Skarsøen findes en del smaabække og ligeledes paa Grisvaago.

Af de paa Ertvaago forekommende mange vasdrag skal nævnes:

Vinsterneselven, der fra Vinsternesvatns nordende fører ned til Sagvaagen.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet eller langs dets grændser er:

<i>Rodalselven</i>	7,5 km.
<i>Engdalselven</i>	10,0 —
<i>Todalselven</i>	10,0 —
<i>Slæpaadalselven</i>	6,0 —
<i>Kvistdalselven</i>	6,0 —
<i>Bjørendalselven</i>	10,0 —
<i>Torselven</i>	9,7 —
<i>Aurelven</i>	11,5 —
<i>Hjellenelven</i>	16,7 —
<i>Ledalselven</i> fra Ledals vasdrag .	3,5 —
<i>Vinsterneselven</i>	0,3 —

Indsjøer. Efter karterne findes 122 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. Paa faa undtagelser nær er de alle smaa. De større er:

Vinsternesvatn paa Ertvaagøens nordvestlige del er 3,5 km. lang og 0,8 km. bredt omtrent paa midten, smalner af til begge ender. Dets bredder er for det meste bjergrige, men ikke steile.

Skogselvatn i dalen, der kommer nordover til Foldfjordens bund, ligger delvis i Valsøfjordens herred; det er i det hele 3,2 km. langt, men inden herredet 1,7 km. Bredden overstiger ikke 0,3 km.

Af *Reinsjøen*, som ligger i herredets nordlige del, falder kun den vestlige del, i lidt over 1 km.s længde, i dette herred, resten i Hevne. Sjøen strækker sig fra sydost mod nordvest ved Høgfjeldets østskraaning og er i det hele 5 km. lang. Den har bjergrige, skogbevoxede bredder, temmelig bratte paa østsiden.

De fleste vand og elve er fiskerige; der er ørret og roie. Der er lidt lax i Todalselv.

Ferskvand:

Del af Vinsternesvatn	1,6 km. ²
Bjørenvatn	0,5 —

Del af Reinsjø	0,6 km. ²
Ledalsvatn	0,5 —
Samlet areal af ferskvand	8,9 —
	m. o. h.
Stengjetvatn	439
Ormsetvatn	107
Glomstadvatn	521
Aasgaardvatn	267

Jordsmonet er dels muldholdig ler, blandet sand, og dels muldholdig sand og aur og ofte myr. Det dyrkede jordsmon ligger mest langs fjordsiderne og tildels i smaadalene, der vel er korte, men ikke faa. I den nordlige del af herredet er jordbunden stenet og mager, mest aur og sand eller ogsaa myr.

Herredsstyrelsen anslaaer *værdien af et maal jord* til 80 kr. og *omkostningerne ved rydningen af 1 maal* til 50 kr. i Aure og Valsøfjord.

Gjennemsnitlig *avl pr. maal (10 ar)* var i 1886—1890:

Hvede	— liter
Rug	— —
Byg	300 —
Blandkorn.	360 —
Havre	420 liter
Erter	— —
Poteter	1800 —
Hø	360 kg.

Bebygning. Herredet har følgende bygdelag:

Todalvikens bygdelag, hvortil henregnes Todalen og Vinjefjordens nordside østenfor Auresund, samt Vinjefjordens sydside eller Rodals strand østenfor Valsøfjorden, begge til grændserne af Hevne herred. Dette bygdelag har kun faa gaarde og nogle pladse langs strandsiderne.

Stranden indenfor Todal paa Vinjefjordens nordside er ubeboet, der er enkelte sætre — i høider fra 200—410 m. o. h. i de til fjorden kommende sæterdale.

Auresundets bygdelaq. Til dette henregnes den østlige bred af Auresundet og Gjerdeviken, nemlig fastlandsstrækningen fra Vinjefjorden til gaarden Eid ved Gjerdeviken, samt sundets hele vestlige side paa Ertvaagøen, Rotø, Ruø og Grisvaagø med Bæroen. Dette er et vakkert landskab, som har mange gaarde og pladse, der ligger jevnt fordelt og temmelig tæt langs strandsiderne.

Kun enkelte gaarde paa Ertvaagøen har sætre, men paa fastlandet har hver gaard sin; enkelte sætre ligger temmelig langt fra gaardene indover fjeldet mod Hevne.

Foldfjordens bygdelaq. Hertil hører gaardene paa Ertvaagøens nordside og ved den der indgaaende Foldfjord samt paa smaaøerne nordenfor Ertvaagø. Det har omkring 18 gaarde og en del pladse, der ligger langs strandsiderne og et par oppe i dalen til Skogsetvatn.

Til enkelte af disse hører sætre.

Marøen og Jøsøen er bebygget.

Dromnessundets bygdelaq, hvortil henregnes Skarsøen og fastlandet langs Torsetsund, Aarvaagfjord og Dromnessund samt Trondhjemsleden er den stærkest befolkede del af herredet, og bebygningen er nogenlunde jevnt fordelt langs strandsiderne. Enkelte gaarde paa Skarsøen har sætre, men paa fastlandet har omtrent hver gaard en sæter.

Her er nogle hoider for gaarde og sætre:

Gaarde:

Gaasvik	63 m. o. h.
Rodal	34 —
Todal	32 —
Rammen	235 —

Sætre:

Gaasvik	598 —
Saltro	568 —
Rodal	205 —
Haugen	323 —
Solem	251 —
Vang	279 —

Veaa	304 m. o. h.
Lervik	311 —
Starnes	237 —

Der er megen *udyrket, men dyrkbar jord* i Aure herred, men herredsstyrelsens angivelse, 100 km.², dyrkbar jord, maa ansees altfor høit, selv om Valsøfjord herred er regnet med. Der er dyrkbar jord, væsentlig myr, langs Aureelven op til henimod Løvfaldsæter, videre ved Foldfjorden, samt i Kjosvikbugten og vestover til Vikan. Derhos er der dyrkbar jord spredt omkring ved forskellige gaarde.

Havnegangene er udmærkede paa fastlandet og paa Ertvaagø almindelig gode. Flere af smaaøerne benyttes til havnegang for faar. Mange gaarde har større fjeldslaatter.

1ste januar 1891 var der i Aure herred:

Heste	307
Storfæ	2553
Faar.	7114
Gjeder.	2904
Svin.	215
Rensdyr	0
Fjærkræ	1126
Bikuber	0

Skog. Aure er et skogrigt herred, idet landet som regel er bevoxet med furu eller birk under skoggrændsen.

I herredets nordøstlige del fra Kjosvikbugten til Vikan er der kun lidet skog. Skarsoen er i det hele snau, dog findes noget furu, ogsaa paa nordsiden af øen saaledes ved gaardene Skar, Friset og Melland. Enkelte graner voxer paa gaarden Torset paa Skarsoens sydside. Paa Grisvaagø er der lidt furu paa øens sydside, men der er i det hele kun ubetydelig skog paa denne ø.

Paa begge sider af Auresundet, paa Ertvaagø som paa fastlandet findes furuskog og birkeskog, og i dalforet op for

præstegaarden og omliggende gaarde er der god furuskog. Ertvaagøen har i det hele ikke saa lidet furuskog langs Aursundet og omkring Foldfjorden, ved Vinstervatn og ved Vaagaas.

Langs Vinjefjorden og langs Aarvaagfjorden er der kun lidet furu.

Løvskogen — birk, or, asp, hassel og rogn — voxer ret frodig langs fjordsiderne, og hasselskogen forekommer i saa vidt mængde, at man har nogen indtægt af tilvirkningen af tøndebånd.

Aure er i det hele ret vel forsynet med skog.

Herredet har *brændtorv*. Med enkelte undtagelser er myrene mørke eller sorte; kun sjældnere forekommer hvidmose.

Brændtorv benyttes meget, men torven er for det meste af maadelig beskaffenhed.

Valsøfjordens herred.

Valsøfjordens herred, som indbefatter Valsøfjord eller Otnes annex, ligger i den nordøstlige del af Nordmør fogderi.

Det gamle Aure herred, af hvilket Valsøfjord tidligere udgjorde en del, blev ved kgl. resolution af 14de juni 1893 delt i to herreder, Aure og Valsøfjord.

Herredet grændser mod nord til Aure herred, mod øst til Aure og Aasgaard herred, mod syd til Aasgaard og mod vest til Aasgaard, Halse og Tustern herred.

Af herredets areal udgjør omtrent $\frac{5}{6}$ fastland og resten øer og holmer.

Otnes annexkirke ligger paa en odde paa fastlandet sv. for Valsøen under nordlig bredde $63^{\circ} 8' 15''$ og under længde vest for Kristiania meridian $2^{\circ} 13' 35''$.

Herredets største udstrækning fra nord til syd er 16 km. og fra øst til vest 19 km.

Herredet har en nogenlunde femkantet form, der i nord-vestlig retning løber ud i en spids; dets største længde-udstrækning falder i nordvest—sydøst og er ca. 18 km.; dets største bredde falder i den sydlige del og er ca. 13 km. fra sydvest mod nordøst.

Herredets nordligst beliggende gaard er *Bratset*.

—	østligst	—	—	-	<i>Reinsli.</i>
—	sydligst	—	—	-	<i>Reinsli.</i>
—	vestligst	—	—	-	<i>Einbæk.</i>

Herredets samlede areal . . . 156,3 km.²

Heraf er:

Fastland 131,6 —

Øer:

Del af Ertvaagø 22,5 —

Kjølø 0,1 —

Valsø 2,0 —

13 øer og 16 skjær 0,1 —

Samlet areal af øer 24,7 km.²

Bergarternes areal udgjør:

Grundfjeld 122,0 km.²

Gammel granit 20,0 —

Gabbro 5,0 —

Ler, sand og aur 5,0 —

Indsjøer 4,0 —

156,0 km.²

I *Aure* og Valsøfjord (det gamle Aure herred) er arealet saaledes udnyttet:

Ager	4,7 km. ²
Eng	17,4 —
Ager og eng	22,1 km. ²
Skog	150,0 —
Udmark, snaufjeld, myr, ind- sjøer	488,9 —
	<hr/> 661,0 km. ²

Efter *høiden* er arealet saaledes fordelt i *Aure* og *Valsøfjord* herred:

Mellem	0—200' o. h. ligger	112,1 km. ²
—	200—500' — —	97,3 —
—	500—1000' — —	139,5 —
—	1000—2000' — —	265,0 —
—	2000—3000' — —	46,8 —
		<hr/> 660,7 km. ²

Efter *nedslagsdistrikterne* er arealet fordelt saaledes:

Bævrås	0,5 km. ²
Til havet og mindre vasdrag .	155,8 —
	<hr/> 156,3 km. ²

Geologi. *Stribet gneis* og *hornblendegneis* og andre gneisbergarter, mest med strøg fra vest til øst, danner det faste land i *Valsøfjord*. Mindre partier af *gabbro* forekommer saaledes paa *Hjelmkona* og *Saufjeld* paa grænsen mod *Aasgaard* herred, og ligesaa *gabbro* øst for *gaarden Einbæk* og øst for *gaarden Henden*.

Ler og *aur* danner de løse afleininger i herredet. Skjæl angives at være fundet under *Glaamsmyren* og ved *Lervik*.

Orografi. Ved *Arisvikfjorden*, *Vinjefjorden* og *Valsøfjorden* deles herredet i følgende dele:

I. Strækningen søndenfor Arisvikfjorden og i øst begrændset af Valsøfjorden og den fra sammes bund mod syd gaaende Reinslidal.

II. Strækningen søndenfor Vinjefjorden og østenfor Valsøfjorden med Reinslidalen.

III. Øerne.

I. *Strækningen søndenfor Arisvik- og vestenfor Valsøfjorden* gaar mod vest over i Halse og mod syd i Aasgaard herred. *Grytdalen* gaar op fra den ytre del af Valsøfjorden, først i sydlig retning som en trang dal med temmelig bratte sider, men saa udvider den sig til en stor, tildels af Liavatn udfyldt kjedel, hvorfra den gaar videre i sydvestlig retning som en bred aaben sæterdal med svag stigning. Grytdalen deler denne strækning i 2 dele. Mellem Hjelman og Blaa fjeld, hvor dalbunden har naaet 326 m.s høide over havet, fører den som et bredt, af forholdsvis slake fjeldskraaninger begrændset skar over herredsgrændsen og ned i Settemsdalen i Aasgaard.

I strøget vestenfor denne dal ligger *Blaafjeld* (736 m.), paa grændsen mellem dette herred, Halse og Aasgaard. Fra Blaa fjeld gaar en høideryg i nordlig og nordvestlig retning, og paa denne ligger toppene *Storfjeld* (681 m.), *Tinden* (725 m.) og *Henna* (637 m.), fra hvilken sidste top ryggen sænker sig mod Arisvikfjorden. Fra Tinden gaar fjeldet østover og falder temmelig brat mod den nedre del af Grytdalen, medens fjeldsiderne saavel mod den øvrige del af dalen som nordover mod fjorden er svagtheldende. Vestover falder høideryggen med brat skraaning mod en til gaarden Henden i nordvestlig retning fra Blaa fjelds nordskraaning kommende sæterdal.

Fra Blaa fjeld har derhos fjeldet svag skraaning mod Glaamsmyren og danner Hendendalens vestre begrændsning. Fjeldsiden mod Arisvikfjorden samt paa Hendendalens østside er kratbevoxet til ca. 310 m.s høide o. h.

Langs fjorden er en smal strandside med nogen bebygning.

Østenfor Grytdalen er en del toppe langs grænsen mod Aasgaard, nemlig *Hjelmen* (tr. p., 973 m.), *Hjelmkona* (836 m.), *Saufjeld* (790 m.) samt *Middagsfjeld* strax nordenfor grænsen, hvilke toppe er adskilte ved mellemliggende skar, hvis høide o. h. er omkring 530 m. Med aftagende høide strækker fjeldet sig nordover langs Grytdalen, som det begrænder med temmelig slak side, og det falder ligeledes svagt heldende mod Valsøfjorden, hvor fjeldsiden gaar over i tætbebyggede bakker. Fjeldsiden mod den nedre del af Grytdalen samt fjorden er kratbevokset til ca. 250 m., ellers er stroget skogbevokset.

Reinslidalen, der skiller denne strækning fra den østenforliggende, stiger fra Valsøfjordens bund brat til Reinslivatn, hvorefter den udvider sig om dette samt litle Reinslivatn og gaar til henimod grænsen mod Aasgaard.

II. *Strækningen østenfor denne dal samt Valsøfjorden og i nord begrændset af Vinjefjorden* har paa flere steder mod fjorden smale bakkeskraaninger, hvor en del gaarde og pladse findes.

Paa grænsen mod Stangvik ligger toppene *Høsfjeld* (794 m.) og *Grønlfjeld* (832 m.), og fra disse strækker fjeldet sig i nordvestlig retning med aftagende høide. Der hæver sig flere afrundede toppe som *Stetfjeld* paa grænsen mod Aure 679 m., *Møkkelfjeld* (656 m.) og *Sæterhaugen* (389 m.), hvilke to sidste toppe ligger over Valsøfjorden, mod hvilken de paa korte strækninger falder temmelig brat.

III. Af de til dette herred hørende øer skal nævnes:

Ertvaagsø, hvoraf blot en liden del — den sydligste — tilhører dette herred; dens længde inden dette er fra vest til øst 4,5 km. og bredden fra nord til syd ca. 2 km.

Den del af øen, der falder inden dette herred, deles ved det dalstrøg, hvori Skogsetvatn ligger, i to mindre dele:

Den østligste del er et sammenhængende fjeldplateau, hvis høide o. h. er ca. 450 m. og paa hvis overflade en del mindre, lidet markerede toppe hæver sig, som *Vaagaasfjeld*, *Bergfaldfjeld* (574 m.) og *Gjerdeakslen* (452 m.). Plateauet fal-

der med ikke meget steile sider dels mod Skogsetvatns dal-føre, dels mod kysten, hvor fjeldfoden for det meste gaar over i bakkeskraaninger, hvor en ikke tæt, men jævnt fordelt bebygning ligger. Fornemmelig paa fjeldsiderne er en del sætre.

I stroget vestenfor Skogsetvatn stiger igjen fjeldet og her hæver sig *Arisvikkia* (488 m.). Nogen bebygning ligger paa strandsiden. Fjeldsiderne er kratbevoxede til omkring 300 m.

Sondenfor Ertvaago, og adskilt fra denne ved Arisvikfjorden, ligger *Valsøen* i Valsøfjordens munding. Det er en lav ø bevoxet med skog; Valsøgaardene ligger paa dens sydvestlige del.

Kyst og fjorde. Mod Arisvikfjord med Valsøfjord og Vinjefjord har herredets fastland en kystlinie, der er ca. 34 km. lang.

Arisvikfjorden kommer ind i dette herred fra Tustern og Halse, og er her 3 km. bred. Den fortsætter i østlig retning mellem fastlandet og Ertvaagoen, idet dens bredde varierer mellem 3 og 2 km. indtil mellem odden ved Otnes og Ertvaagoen. Her bøier den lidt nordlig og fortsætter først mellem Ertvaagø og Valsø, hvor den er lidt over 1 km., og derefter igjen mellem førstnævnte ø og fastlandet. Ved Ertvaagøens sydøstlige del faar den navn af

Vinjefjorden og fortsætter nu i næsten østlig retning ind i Aure herred.

En bifjord til Arisvikfjorden er *Valsøfjorden*, der gaar ind paa begge sider af Valsø i sydøstlig retning med henved 1 km.s bredde til gaarden Hjellnes. Her bøier den et kort stykke i østlig retning, idet den bliver smalere, og derefter i næsten sydlig retning og gaar ind til Botngaardene. Den er indenfor Hjellnes paa det bredeste 1,5 km. Regelmæssig dampskibsfart foregaar paa Arisvik- og Vinjefjorden.

Forskjellen mellem fjære og flod ved herredets kyster er ca. 1,9 m., og strømsætningen er temmelig stærk.

Fjordene er tildels belagte med is.

For dette herred er fiskeriet af stor betydning, da herredets beliggenhed sætter det istand til med lethed at deltage i skreifiskerierne ved Smølen og det desuden i sine egne sildevaage fanger sommersild.

Storseifisket er af betydning fra april til juni.

Udbyttet af *fiskerierne* angives saaledes i den officielle statistik for *Aure* og *Valsøfjord* i 1892 og 1893:

	1892.	1893.
Fedsild	12 500 kr.	8 000 kr.
Lax og sjøørret	3 300 -	6 500 -
Andre fiskerier	6 500 -	20 000 -
	<u>22 300 kr.</u>	<u>34 500 kr.</u>

Vasdrag. Herredet er rigt paa elve, men de fleste har kort løb. I flom og regnveir svulmer de hurtig op, men har ellers for det meste kun liden vandmasse.

Af elvene skal nævnes:

Grytdalselven dannes ved bække fra Hjelmkona og Sauvfjeld, hvilke bække forener sig i dalen mellem disse fjelde, hvorpaa vasdraget gaar mod nord med lidet fald og danner Liavatn. Fra dette gaar elven et kort stykke i østlig retning og derefter mod nord nedigjennem Grytdalen og falder i Valsøfjorden forbi pladsen Enge Sr. Der fører en bro over ved denne plads.

Reinslielven har sit udlob af det lille tjern *Kjømma*, gaar mod nord, danner litle Reinslivatn og Reinslivatn, hvorpaa elven gaar i nordvestlig retning og falder i Valsøfjorden kort nordenfor gaarden Botn.

Ved udløbet forener sig med denne *Botnelven*, der har sit udspring af et lidet tjern ved Grønlifjeld, hvorpaa den gaar i vestlig retning, danner Botnvatn og gaar saa i vestlig og sydvestlig retning.

Den optager kort nedenfor Botnvatn et tillob fra nord fra Litlevatn og Fjærlivatn.

Af vasdragene paa *Ertvaagø* kan nævnes:

Skogsetelven, der fra Skogsetvatns sydende gaar i sydlig retning til Arisvikfjorden. Skogsetvatn optager paa vestsiden — strax nordenfor grændsen mod Aure — en elv, der kommer fra Krokvatn paa grændsen mod Tustern, og ligeledes paa østsiden en elv, der kommer fra Djupvatn og gaar i nordlig retning, hvorpaa den løber ned gjennem Skogsetdalen.

Længden af de nævnte vasdrag inden herredet er:

<i>Grytdalselven</i>	9,5 km.
<i>Reinslielven</i>	4,5 —
<i>Botnelven</i>	8,5 —
<i>Skogsetelven</i>	1,0 —

Indsjøer. Efter karterne findes 29 vand, der helt eller delvis tilhører dette herred. De allerfleste er smaa.

De største er:

Krokvatn paa den sydvestlige del af *Ertvaagø* er 2 km. langt og paa det bredeste — i den nordlige del — 0,8 km. Kun den vestlige halvpart af vandet falder i dette herred, resten i Tustern.

Skogsetvatn, ligeledes paa *Ertvaagø*'s sydlige del og paa grændsen mod Aure, er 3,2 km. langt fra nord til syd, men meget smalt — paa det bredeste kun 0,3 km.; 1,5 km. af dets længde falder inden dette herred.

Liavatn, der ligger paa østsiden af fjeldhøiden Tinden, er af omtrent kvadratisk form med omtrent 1 km. side.

De fleste vand og elve er fiskerige; der er ørret og røie.

Ferskvand:

	Areal i km. ²	Hoide i m.
Reinslivatn	0,6	—
Liavatn	1,1	238
Botnvatn	0,8	—

	Areal i km. ²	Høide i m.
Litlevatn	—	467
Fjærlivatn	—	339
Samlet areal af ferskvand	3,9	—

Jordsmonet har dels ler til undergrund, dels sand og aur, ogsaa myr; aur og ler med stene vexler med myr paa den dyrkede mark.

Den dyrkbare og dyrkede mark ligger væsentlig langs kysterne.

Herredsstyrelsen har anslaaet *værdien af 1 maal jord* til 80 kroner og *omkostningerne ved rydningen* af et maal til 50 kroner i *Aure* og *Valsøfjord*.

Gjennemsnitlig *avl* pr. maal (10 ar) var i *Valsøfjord* og *Aure* i 1886—1890:

Hvede	—
Rug	—
Byg	300 liter
Blandkorn	360 —
Havre	420 —
Erter	—
Poteter	1800 —
Hø	360 kg.

Bebygning. Herredets væsentlige bebygning er *Valsøfjordens bygdelaag*.

Til dette bygdelaag henregnes ogsaa *Hendenstranden* og den ligeoverliggende sydstrand af *Ertvaagøen*. *Bebygningen* ligger langs strandsiderne, er jævnt fordelt, men ikke meget tæt. Et par gaarde — *Engeli* og *Reinsli* — ligger i to fra *Valsøfjorden* opgaaende sæterdale. Til omtrent hver gaard hører en sæter, dels i dalene og dels paa fjeldsiderne.

Til hver gaard hører et nøst.

Her er høiden paa nogle sætre:

Litle Sandnes	355 m. o. h.
Hendset	323 —
Høgset	436 —
Gjerde	267 —

Der er ikke lidet *dyrkbart, men udyrket land* i Valsøfjord.

Af myrene skal nævnes:

Glaamsmyren strækker sig fra grænsen mod Halse østover til dalen, der skjærer sydover fra gaarden Henden. Den er ca. 1,5 km. fra øst til vest og 1 km. fra nord til syd. Den er nærmere omtalt under Halse herred.

Den del af *Glaamsmyren*, der tilhører dette herred, er grund og let at dyrke.

Østenfor *Stokkegaardene*, oppe paa fjeldet i ca. 125 m.s høide, ligger en myr, hvis udstrækning er ca. 1 km.² Dalbunden fra Liavatn og helt op til Aasgaards grændse er for det meste myrlændt.

Brændtorv forekommer overalt og benyttes meget, men torven er for det meste af maadelig beskaffenhed.

Havnegangene er gjennemgaaende bra, og fjeldhavnene er gode søndenfor Vinjefjorden. Der er en del udslaatter.

I januar 1891 var der i *Aure* og Valsøfjord herreder:

Heste	307
Storfæ	2553
Faar	7114
Gjeder	2904
Svin	215
Rensdyr . . .	—
Fjærkræ . . .	1126 høns
Bikuber . . .	—

Skog. Valsøfjorden er ret vel forsynet med skog og har forholdsvis mer skog end Aure.

Furuskog findes omkring den ytre del af Valsøfjorden og østover under gaardene Valsø, Lervik, Høgset og Stokke, og derhos voxer i den indre del af fjorden birk og or. Langs Vinjefjorden voxer furu, birk og or jævnt spredt i de lavere niveauer.

Valsøfjorden har skog til gaardsbrug og ogsaa noget tilsalgs.

Der er brændtorv mange steder i myrerne, og den benyttes meget, men torven er for det meste af maadelig beskaffenhed.

Navneregister

over

specialbeskrivelserne af herrederne.

- Aabittind 281, 292, 436.
Aafleilia 302.
Aagottind 280.
Aaheimsdalen 4, 9.
Aak 242.
Aakernes 99.
Aakerneshorn 96, 128.
Aakvikknoen 501.
Aalesundsakslen 186.
Aalifjeld 583.
Aamdalselven 70.
Aandalen 373.
Aandalselven 375, 376.
Aandalsvatn 319.
Aanholmerne 330.
Aaramselven 295.
Aardalsfjeld 139.
Aardalstind 114.
Aarneset 17.
Aarsethorn 78.
Aarskogfjeld 40.
Aarsundfjord 399, 502, 515.
Aarsundli 398.
Aarsunde 398.
Aarvaagfjorden 582, 584, 588.
Aarødalen 309.
Aarødalselv 307, 308.
Aasbakken 215.
Aasbenuten 486.
Aasefjord 189.
Aasen 185.
Aasgaard 478.
Aasgaardedet 487, 488.
Aasgaardfjorden 487, 488, 489.
Akere 324, 328.
Aksnesnebb 386.
Almestranden 42.
Almkloydalen 4, 5.
Alnesdalen 244.
Alnes fyr 187, 189.
Alnesvatn 191.
Alstadfjeld 115.
Alterhøa 244.
Amdamsbugten 161, 162, 166.
Ameriksfjeld 583.
Amunde 359, 362.
Anderslifjeld 570.
Andersvatn 555.
Andholmen 530, 533.
Andholmene 538.
Andurshø 304.
Angvikdalen 383, 392.
Angvikelv 389, 390.
Annestadvatn 150, 153, 164.
Arisvikfjorden 502, 599, 601.
Arisviklia 601.
Arne 529, 538.
Aspbogen 360.
Aspevaagen 189.
Aspholmen 362.
Aspøen 186, 357, 398.
Astadskaret 374, 409, 429.
Audunshø 315.
Auken 530, 538.
Auspolnibba 215.
Aura 278, 279, 283, 285.
Aurdalsnebb 150, 159.
Aure 579, 590, 598.
Auredalen 583.
Aureelven 591, 592.
Aureosen 318.
Auresund 582, 594.
Aurhø, lille 455.
Aurhø, store 455.
Aurvatn 536.
Averøen 410, 422.
Baarsetfjeld 586.
Baarsetøen 501.
Baelven 419, 420.
Bandstakhaug 527.
Banken 382.
Barskjærene 529, 531.
Barstadelv 45, 46.
Batnfjord 370, 373, 374, 378.
Bekarhorn 53.
Benkehø 245.
Berdalen 227.
Bergaaselv 295.
Bergfaldfjeld 600.
Bergfjeld (Tustern) 510.
Bergfjeld (Aure) 583.
Bergemselv 390.
Bergemsvatn 390.
Bergenipa 41.
Bergseen (Herø) 27, 30.
Bergsoen (Gjemnes) 429.
Bergsofjorden 360, 374, 430.
Bergsholmen 362.
Bergsøund 360, 429.
Berild 227, 232.
Berilddal 115.
Berskarhaug 527.
Berstuen 54.
Besteknubben 172.
Betten 500.
Betteneelven 503, 504.

- Biren 387, 397.
 Bispen 243.
 Bjerkedalen 62.
 Bjerkedalseidet 52, 53, 54.
 Bjerkedalselv 60.
 Bjerkedalselv (øvre) 58, 60.
 Bjerkedalsvatn 60.
 Bjerkehornet 79.
 Bjørendalen 583.
 Bjørendalselven 591, 592.
 Bjørgastranden 259.
 Bjørktind 280.
 Bjørlektind 173.
 Bjørnbotnfjeld 250.
 Bjørnbotnhøgda 248.
 Bjørndalselv 349, 350, 418, 420.
 Bjørndalsheia 316, 373.
 Bjørndalshorn 5.
 Bjørneggen 245.
 Bjørnen 5.
 Bjørnenakken 160.
 Bjørnenholmen 587.
 Bjørnliknubben 585.
 Bjørnskatliknubben 585.
 Bjørnskote 514.
 Bjørnstivatn 101.
 Bjørnsund fyr 319.
 Bjørnsundøerne 317, 322.
 Bjørnsunde (nordre) 317.
 Bjørnsunde (sandre) 317.
 Bjørne (Borgund) 184.
 Bjørne (Frøen) 317.
 Bjørnøfjeldet 184.
 Bjørringsø 531, 537.
 Bjørstadvfjeldet 115.
 Blaabrætind 81, 84, 148.
 Blaadalskollen 149.
 Blaaifjeld (Aure) 582.
 Blaaifjeld (Stangvik) 487, 499, 500, 599.
 Blaaifjeld (Nordalen) 114, 116, 138, 139.
 Blaaifjeld (Skodje) 171.
 Blaaifjeld (Stranden) 128.
 Blaaifjeld (Sundalen) 458.
 Blaaifjeld (Sunnelven) 93.
 Blaaifjeld (Vannelven) 6.
 Blaaifjeld (Veo) 267, 277.
 Blaaifjeldnipa 96, 128.
 Blaahorn 97, 98, 139.
 Blaahø 455.
 Blaanebba (Grytten) 247, 248.
 Blaanebba (Øre) 372.
 Blaanebbene 116, 138, 139.
 Blaastolen 229, 266.
 Blaasvær 529, 538.
 Blaasværvaet 532.
 Blaåtind 116, 138, 216, 266.
 Blakstadskaret 429.
 Blankholmen 30.
 Bleia 55, 67.
 Bleiskartind 6, 53.
 Blindeimsfjeld 196.
 Blindernfjeld 184.
 Bløkollen 174, 328.
 Bodalsviken 423.
 Boesund 416.
 Bogen 347.
 Bolga 420.
 Bolgsvaagen 415.
 Bolgsvaet 415.
 Bolgvatn 420.
 Bollen 360, 410.
 Bolmefjeld 565.
 Bolme Troldhætta 565.
 Bolsø 299, 304, 305.
 Bolsesund 309.
 Bondalen 77, 78.
 Bondalselven 83, 84.
 Borgund 180.
 Borgundfjorden 189.
 Borgundkollen 149.
 Borja 244.
 Borviken 588.
 Bosvashøgda 547.
 Botnelven 602, 603.
 Botnhø 455.
 Botnnebb 485.
 Brandalselven 23, 24.
 Brandalsstranden 17, 18.
 Branden 31.
 Brandlifjeld 585.
 Bratholmen 340.
 Bratskjær 532.
 Bratslekjolen 548.
 Bratvær 530, 533, 537, 538.
 Bratværhavet 532.
 Brate 359, 362.
 Bredfjeld 41.
 Brednosa 114.
 Bredskallen 216.
 Bredsund 44, 188.
 Bredsunddybet 44, 188.
 Bredsundleden 347.
 Bredsva 533.
 Bredviken 260.
 Bredvikelen 255, 256.
 Breidalseggen 112.
 Breifjeldet 114.
 Breikopeggen 115.
 Breili 358, 413.
 Breimegaa 284, 285.
 Breistølvatn 441, 442.
 Bremsnes 422.
 Bremsnesfjord 359, 415.
 Bremsnesshatten 411.
 Bremsnesshulen 411.
 Bremneslandet 416.
 Brekkehorn 115, 227.
 Brækketind 128, 149, 152.
 Brettingen 533.
 Brevikheia 250, 251.
 Bruaen 284, 285.
 Bruabotnmillom 246, 278.
 Brudefos 252.
 Brukkelnebb 548.
 Brunstaddalen 148, 149.
 Brunstadelv 152, 153.
 Brunstadhorn 128, 149.
 Brusdalsvatn 176, 191.
 Brustind 215.
 Brækkenakken 68.
 Brækhorn 19.
 Brødrevatn 46.
 Buarno 529, 532.
 Bud 343, 351.
 Budafjeld 196.
 Buddybet 317, 347.
 Buholmen 423.
 Bukholmene 514, 533.
 Bulua 572, 573.
 Bulufjeldet 546, 565.
 Bækkefjeld 293.
 Bæksethornene 4.
 Bæksetvatn 8, 9.
 Bærøsd 588.
 Bæverdalen 487, 548, 549, 557, 569.
 Bævra 491, 493, 553, 554.
 Bæø 315, 322.
 Bøfjorden 502, 503.
 Bøhornet 55.
 Bøkallen 30.
 Boland 27, 30.
 Bolien 488.
 Bones 30.
 Børevatn 10, 24.
 Børhogda 246, 278.
 Børrebotn 245.
 Børsetkjærringa 439.
 Bøvere 530.
 Dalsbygden 54, 59, 122, 260.
 Dalselven 270.
 Dalsfjord 52, 53, 58, 62.
 Daltaarn 438.
 Damfos 117.
 Dauen 384, 484.
 Daugstadelv 220.
 Daumandshaug 527.
 Deleskarven 303, 372.
 Dergubben 328.
 Dimmø 32, 37.
 Dimmøsd 42.
 Dimmøvaagen 32, 43.
 Djupedalen 96, 98.
 Djupevaseggen 97, 112.

- Djupevatn 102.
 Djupvikhorn 29.
 Dokka 285.
 Dolstenen 20.
 Dolstenhulen 20.
 Dordinakken 455.
 Drabløselven 58, 59.
 Drabovattn 362.
 Draglandsheia 382.
 Dragseidet 304.
 Dragsund 32, 43, 174.
 Dragvaagen 305.
 Driva 466.
 Drogen lille 346.
 Drogen store 346.
 Drogevarden 346.
 Dromnessund 584, 588, 594.
 Drønehatten 174.
 Dua 372.
 Dueeggen 4.
 Dugurmaalsfjeld 567.
 Dubeller 203.
 Dukhorn 78.
 Duvaas 546.
 Dvergsnes 303.
 Dyr dalen 111.
 Dyr dalselv 117, 119, 141, 142.
 Dyr dalsvatn 142.
 Dyrkorndalen 140.
 Dyrkornelv 141, 142.
 Dyrkornvatn 142.
 Dyrnestua 527.
 Dyrnesvatn 536.
 Dyrstolen 487, 549.
 Dyvren 171.
 Dyrø lille 531, 533.
 Dyrø store 531.
 Dødmanshelleren 187.
 Dødmansø 514.
 Donjefos 163.
 Denteelv 253, 256.
 Døntind 243.
 Ede 522, 528, 537, 539.
 Edøfjorden 532.
 Eggebøsten 30.
 Eggen 215.
 Eim 234.
 Eide 422, 423.
 Eidsbugten 236.
 Eidsdalen 110, 122.
 Eidselven 59, 117, 119.
 Eidsaugen 292.
 Eidshornet 98, 110.
 Eidskirken 55.
 Eidsund 188.
 Eidsvaagen 282, 294, 297.
 Eidsvatn 120.
 Eidsviken 175.
 Eidsøeren 297.
 Eidsørelv 295.
 Eikisdalen 280, 288.
 Eikisdalsvatn 278, 279, 285.
 Eikrem 331.
 Einsetelven 418, 420.
 Einsetvaagen 414.
 Eira 283, 449.
 Ekilse 412, 416.
 Ekilseviken 416.
 Ekornberghorn 53, 54.
 Ekseteidet 52, 56, 67.
 Ekshorn 173.
 Ekø 14, 17.
 Ellingsfjeldet 186.
 Ellingsø 180, 184, 186.
 Ellingsøfjorden 189.
 Eliisø 529, 538.
 Elsandtinderne 81.
 Eltern 43, 185.
 Eltrenes 44.
 Elverhø 466.
 Emmedalselv 130, 131.
 Emmedalstind 128.
 Engdalsdalen 582.
 Engdalselven 590, 592.
 Engesetdalen 127, 172.
 Engesetelv 130, 131, 172, 176.
 Engesetvatn 177.
 Engevik 269.
 Eresfjord 278, 279, 282, 294.
 Eresfjord og Vistdalen 275.
 Erknø 187.
 Erknø fyr 189.
 Ersdalen 219, 220.
 Erstaddalen 247.
 Ertneskjærleden 330.
 Ertvaagfjeld 586.
 Ertvaage 510, 586, 600, 603.
 Evelfondhøa 279.
 Faarø 304, 513, 315, 529.
 Fagerbotnvasdraget 119.
 Fagerbotnvatn 117, 119.
 Fagerfjeld 410.
 Fagerlihoien 383.
 Faksefonkollen 458, 459.
 Fannefjord 302, 303.
 Fanneknubben 173.
 Fannelebaas 173.
 Fannestranden 304.
 Færligheden 459.
 Færløsa 267.
 Farstadbogten 348.
 Farstaddalen 351.
 Farstadelven 349, 250.
 Fasts mølen 527.
 Fausedalen 127.
 Fauseelv 131.
 Fausken 330.
 Fedalsnibba 93, 94.
 Fegervoldskollen 459.
 Felden 53, 54, 58, 60.
 Festokollen 39, 77.
 Fetevatn 117, 119.
 Fetvatn 152, 153.
 Fibelstadnibba 96.
 Fiksdal 222.
 Fiksdalselv 218, 220.
 Finnan 227, 243.
 Finø 335, 337, 341.
 Fiskaasen 8, 9.
 Fiskaaholmen 6.
 Fiskbuvattn 471.
 Fiskeli 548.
 Fjeldsenden 185, 214.
 Fjeldsvatn 46.
 Fjelna 572, 573.
 Fjelnvatn 569.
 Fjertoft 204.
 Fjertoft fyr 205.
 Fjøseidet 384.
 Flaavær 30.
 Flaaværleden 32.
 Flaavær fyr 33.
 Flaanebba 384, 439, 484.
 Flaavik 43.
 Flatevaagen 218.
 Flatsetø 359.
 Flatvaddalen 437, 460, 461, 462.
 Flate 359, 362, 531.
 Flemmendalen 383.
 Flemmenelv 389, 390.
 Flemse 203.
 Flesjehorn 43, 185.
 Flisfjorden 188.
 Fluuaen 442.
 Fluevaagfjeld 5.
 Flydalseggen 97.
 Flydalselven 101, 102.
 Flydalshornet 97.
 Fløtatind 280, 281.
 Fløhorn 42.
 Fløistaddalen 397.
 Fløranden 43.
 Foldfjorden 588, 594.
 Foldlia 586.
 Folkestadbygden 54.
 Folkestadelv 58, 59.
 Folla 545, 551, 554.
 Folladalen 545, 546.
 Follandsvatn 420.
 Follstaddalen 67, 68.
 Fonna 585.
 Fonnakalven 585.
 Fonnstadnesen 149.
 Forfjorden 214, 217.
 Fosaaen 552, 554.
 Fosaafjeld 485, 486.
 Fossefjeld 246.
 Fosseltind 40.

- Fosterlaagen 376.
 Framstevatn 101.
 Fredsvikelv 295.
 Frei 355.
 Freis 358, 412, 420, 423, 538.
 Freifjorden 360, 398, 430.
 Freikollen 358, 413.
 Frekø 21.
 Frelsvatn 349.
 Frisvoldfjeld 236.
 Fruhætta 547.
 Frænen 312.
 Frænfjorden 315, 317, 318.
 Froisdalselv 101, 102.
 Frølandselv 83, 84.
 Fuglenebba 438, 462.
 Fuglo 413, 528.
 Furneshorn 98.
 Fursetdalen 127.
 Furusetelv 131.
 Furuø 42, 586.
 Ferdenakkken 128, 138, 159.
 Føllingen 533.
G
 Gaasskjærene 531.
 Gaasvatnelven 572.
 Gaase 337, 341.
 Galten 228, 316.
 Gambnesbeten 184.
 Gamlemsveten 202.
 Gammeldamvatn 536.
 Gammelsæterfjeld 485.
 Gammelsæterhaugen 303.
 Gammalurkollen 455.
 Gamsgrøfjeld 293.
 Garnestuen 41.
 Garnesviken 32, 43.
 Garretinden 139.
 Gaudal 435.
 Gaudola 441, 442, 443.
 Gaupe 162.
 Gauphorn 40, 68.
 Gaupsetskaret 409.
 Gautviklia 410.
 Gautø 513, 514, 520.
 Geirangerdalen 96, 98.
 Geirangerelven 101, 102.
 Geirangerfjorden 96, 97, 98, 99.
 Giskemonibba 161.
 Giske 180, 187.
 Giskesund 189.
 Gjeitaaen 467, 470.
 Gjeitdalen 457.
 Gjeitfjeld 116, 138, 139.
 Gjeitfjeldtinden 98.
 Gjeitfongeggen 98.
 Gjeithorn 81, 84, 148, 152.
 Gjeithætta 546, 564.
 Gjeitmjelktind 216, 229.
 Gjeitnaase 184.
 Gjeitneselv 306, 307.
 Gjeitskarfjeld 569.
 Gjennes 426.
 Gjennessund 360, 430.
 Gjerdeakslen 600.
 Gjerdeviken 587.
 Gjerdet 305.
 Gjerdetelv 236.
 Gjerdetvatn 237.
 Gjerdsviken 22.
 Gjerkelandseggen 97.
 Gjermundsnes 221.
 Gjetvatn 555.
 Gjingssteen 416.
 Gjulseidet 384, 386.
 Gjulselven 389, 390.
 Gjulsfjeld (lille) 387.
 Gjulsfjeld (store) 387.
 Gjura 55, 79.
 Jurafetpiggen 81, 84, 148.
 Gjuratind 250, 279, 281.
 Gjønå 19.
 Gjorinakken 30.
 Gjæslingerne 513, 531.
 Gjesund 189, 196.
 Glaamsmyren 506, 605.
 Glaamsmyreidet 500.
 Glase 528, 538.
 Glasoklubben 528.
 Glupelv 467.
 Glupen 565.
 Glupen (nordre) 246.
 Glupen (søndre) 246.
 Glupvatn 467.
 Glutra 246, 255, 256.
 Gløsvaag 413.
 Godalselven 350.
 Godø 180, 187.
 Gohalden 203.
 Goksøret 280.
 Golma 513, 514, 520.
 Gosseklakken 330.
 Gossen 324, 328.
 Graafjeld 251, 267.
 Graahe 279, 452, 455.
 Graakollen 455.
 Graanebba 439, 482.
 Graaora 548.
 Graaorfjeldet 568.
 Graaø 533.
 Graaøre 474.
 Granurvatn 536.
 Grasdalen 438.
 Grasdalsfjeld 172.
 Grashaugen 303.
 Grauthorn 98.
 Grebstadalen 150, 159.
 Grebstadelv 152.
 Grebstadvatn 153.
 Grimstadhaugen 397.
 Grinaasen 482.
 Grinaren 439.
 Grindalshorn 98.
 Grip 364, 365, 531.
 Griphølen 513, 531.
 Griptarene 366.
 Grisvaagø 585.
 Grjotkoppene 114.
 Gruestenen 40.
 Grundefjord 330, 331.
 Gruvedal 451, 453, 454, 457, 474.
 Gruvedalselv 470.
 Gruvedalselv (lille) 467.
 Gruvedalselv (store) 467.
 Gryndingshø 460.
 Grynningsaaen 469, 470.
 Grynningsdalskollen 455.
 Grytdalen 599.
 Grytdalselven 602, 603.
 Grytefjorden 175, 189.
 Grytestranden 184.
 Grytevastind 139, 160.
 Grytevatn 104.
 Grytten 239, 259.
 Grøsholmen 31.
 Grøslitind 460.
 Grødalen 454, 456.
 Grødal 468, 470.
 Grøfjeld 173.
 Grønbotnmund 246.
 Grøndalselv 119.
 Grøndalsvatn 59, 60.
 Grøntfjeld 293, 372.
 Grønfondfjeld 115, 227.
 Grønhe 246.
 Grønlifjeld 487, 582, 600.
 Grønliskarelv 467, 470.
 Grønliskartind 455.
 Grønningen (lille) 320.
 Grønskarhaugen 386.
 Grøtdalshorn 67, 77, 78.
 Grøtfjeld 214.
 Grøthornet 18, 41.
 Grøtnipen 5, 6.
 Grøtshornet 173.
 Grøttvatn 247, 256.
 Grøva 467.
 Gudbrandfossen 118.
 Gudjordelv 307, 308.
 Guldstendalen 512.
 Guldstendalselven 517, 518.
 Guleberget 345.
 Guleelven 349.
 Gunbildsøetervatn 319.
 Gunhilde 514.
 Gursken 22.
 Gurskø 14, 17, 19, 27, 32.
 GUSDALSVATN 8.

- Gusjaaselv 295, 306, 307, 375, 376.
Haabranden 339.
 Haaholmen 538.
 Haakotlestrenden 17, 18.
 Haakonssdalsfjeldene 455.
 Haasundhorn 41.
 Haavær 338.
 Haavørsund (vestre) 339.
 Haavørsund (østre) 339.
 Habostaddalen 127.
 Hadalselven 46.
 Hagahorn 410.
 Hagenakken 303.
 Hakkeltind 582.
 Halle 514.
 Hallehornet 40.
 Hallenubben 19.
 Hallervatn 465.
 Hallerø 514, 529, 538.
 Hallerøerne 530.
 Halse 497.
 Halseidet 500, 501.
 Halsefjord 399, 501, 502.
 Halsen 245.
 Halsfjeld 513.
 Halshullet 245.
 Halsneselven 518.
 Halvardsfjeld 160.
 Hamnersettinderne 149.
 Hamnerø 317, 531.
 Hamnesfjord 487, 488, 489, 495.
 Hanedal (vesle) 245.
 Hanedalsbotn (nordre) 245.
 Hanedalsbotn (søndre) 245.
 Hanedalsbotnelv 256.
 Hanedalstind 245.
 Hango 531.
 Hanheimseidet 384.
 Hanheimselv 390.
 Hanheimsvatn 389, 390.
 Hansø 413.
 Haram 197, 199.
 Haramsfjord 205.
 Haramsleden 205.
 Haramsø 203.
 Harbakken 582.
 Hareide 41.
 Hareidland 14, 17, 27, 30, 37, 41.
 Harelien 411.
 Harembækken 456, 469, 470.
 Haretuen 41.
 Harfjeld 583.
 Harnesstrømmen 338.
 Harstadfjeld 373, 427, 428.
 Hare 204, 335, 337, 339, 341, 346.
 Hare (indre) 317, 319.
 Hare (ytre) 346.
 Harobur 337.
 Harobur (store) 204.
 Harefjorden 329, 338.
 Haresund 319.
 Hasselø 412.
 Hasthammeren 162.
 Hatlø 42.
 Hatten (Aure) 586.
 Hattene (Grytten) 244.
 Hattene (Øre) 373, 408.
 Hauduken 250, 279.
 Haugaas 302.
 Haugen (Øksendalen) 435, 504.
 Haugen (ytterste, Grytten) 243.
 Haugedalselv 101, 102.
 Haugentjern 319.
 Haugholmen (Vea) 268.
 Haugnakken 41.
 Haugsholmen (Vannelven) 7.
 Haugsholmen (Sande) 17, 20, 21.
 Haugsfjorden 21.
 Haukeboelv 307, 308, 331, 332.
 Haukenebbet 172.
 Hausen 303.
 Havnen 360.
 Havnevaagen 339.
 Havnevik 269.
 Havnes (ytre) 318.
 Havrø (lille) 528.
 Havrø (store) 528.
 Havriskjør 339.
 Heen 260.
 Heenselven 246, 249, 250, 256, 260.
 Hegdalselv 332.
 Hegdalshorn 328.
 Hegerbergli 385.
 Heggurdalstind 114.
 Heia 338.
 Heien 202.
 Heifjeldet 111.
 Heimstevatn 101.
 Heinaelv 295.
 Heldalseggen 97, 112.
 Helgebostadeggen 96.
 Helgedalsviken 330.
 Helgebørnet 56, 67.
 Helgenia 278.
 Helgesetkopen 96.
 Hellandshorn 173.
 Hellenakken 173.
 Hellevik fyr 205.
 Helsetelv 58, 60.
 Helsetfjeld 410.
 Helsethorn 54, 55.
 Helsetnakken 217.
 Helvedestind 250, 279.
 Hemmingsholmen 528.
 Hendbogen 416.
 Hendvaagen 416.
 Henna 599.
 Henrikse 516.
 Herdalen 110, 111.
 Herdalselv 117, 119.
 Herdalselv (nordre) 117, 119.
 Herdalsvatn 120.
 Herreggen 112.
 Herjeelven 270.
 Herjevåtn 267, 271.
 Herredalshaugen 397.
 Hero 27, 30.
 Herofjorden 29, 32.
 Hessefjord 189.
 Hessen 180, 184, 186.
 Hestefjeldet 53.
 Hesteggen 586.
 Hestehornet 67.
 Hestekjæften 139.
 Hesten (Borgund) 184.
 Hesten (Vold) 227.
 Hesterøsheia 303.
 Hestfjeld 19, 29.
 Hesthamna 383.
 Hesthaugen 279.
 Hestholmen 528.
 Hestskjør 412.
 Hestskjør fyr 417.
 Heststadvatn 319.
 Heste (Edø) 528, 529.
 Heste (Haram) 203.
 Hestøerne (Tustern) 514.
 Hildrehesten 202.
 Hidseggen 19, 22, 29.
 Hilboen 533.
 Hildreelven 206.
 Hilleboleden 533.
 Hisaas 583, 585.
 Hjelbergtna (vestre) 527.
 Hjelbergtna (østre) 527.
 Hjelberge 530.
 Hjelladalen 584.
 Hjellaklakken 583.
 Hjellbanebbs 435.
 Hjellenelven 591, 592.
 Hjelmén 487, 600.
 Hjelmkona 487, 600.
 Hjelset 305.
 Hjelvikdalen 266.
 Hjelvikelven 270.
 Hjelviksbugten 268.
 Hjerto 304.
 Hjortholmene 533.
 Hjoringdal 42.

- Hjøringdalstuen 41.
 Hjøringnes 44.
 Hjørundfjord 73, 77, 81,
 82, 148, 151.
 Hoasnebb 462.
 Hoemdalen 383.
 Hoemfjeld 250, 279.
 Hoemselv 389, 390.
 Hoemsmanden 383.
 Hoemsvaag (lille) 318.
 Hoemsvaag (ytre) 318.
 Holdebakken 203.
 Holedalen 93, 95, 96.
 Holedalseggen 96.
 Holedalselv 101.
 Holedalsfjeld 96.
 Holevatn (Akerø) 332.
 Holevatn (Sunnelven)
 101.
 Holmefjorden 32.
 Holmeindalen 267.
 Holmeimstranden 272.
 Holmshornet 77.
 Holmsvatn 34.
 Holselven 419, 420.
 Holshornet 79.
 Holstadhorn 42.
 Holtelia 372.
 Holtenfjeld 93.
 Honningsø 412.
 Honningvaag 174.
 Honstadknyken 547.
 Hopen 538.
 Hopenelven 535.
 Horberget 343.
 Horja 267.
 Hornindalsrokk 79,
 95, 100.
 Hornøisa 171.
 Hornsætt 30.
 Hosetvatn 420.
 Hostadvatn 350.
 ovdebugten 230.
 Hovsnebb 462.
 Høe 529.
 Hufate 384.
 Hulbuvatn 465.
 Hulvaagen 423.
 Humblen 186, 188.
 Humblesund 188.
 Hummervaaen 348.
 Hundeidvikelven 153.
 Husaas 358.
 Husfjeld 186, 204.
 Husnebb 250.
 Hustad 351.
 Hustadbugten 347.
 Hustaddal 317.
 Hustaddal (øvre) 317.
 Hustadelv 320, 349,
 350.
 Hustadmyren 352.
 Hustadviken 347.
 Husøen 335, 338, 339,
 341, 413.
 Hvalkevehorn 187.
 Hvalpe 531.
 Hælen 316, 346, 409.
 Hæringse 511, 520.
 Høa (nordre) 246.
 Høfjeld 600.
 Høgaas (Ede) 522.
 Høgaas (Surendalen)
 - 548.
 Høgaas (Ulstein og Vart-
 dalsstranden) 42.
 Høgebøra 215.
 Høgelien 436.
 Høgenipa 53.
 Høgfjeld (Aure) 584.
 Høgfjeld (Rindalen) 570.
 Høgfjeld (Stangvik og
 Aasgaard) 487.
 Høghornet 113, 114.
 Høgnesa 249.
 Høgstab (nordre) 527.
 Høgstab (søndre) 527.
 Høgsten fyr 187, 189.
 Høgstolen 113, 115, 245.
 Høgsvora 161.
 Høgsæternebb 250.
 Høgsøerne 529.
 Høgtunga 246.
 Høidalselv 59, 60.
 Høidalshorn 54.
 Høistakhorn 117.
 Høvikfjeldet 511.
 Igesundhat 30.
 Igesundvaul 32.
 Irdhusø 423.
 Illstiegg 245.
 Illstifjeld 113.
 Imarsund 516.
 Inderbergsalen 511, 517.
 Inderdalen 437.
 Inderdalsvatn 444.
 Indfjorddalen 227, 228.
 Indfjorden 229, 232.
 Indfjordselven 230, 231.
 Indgrip 365.
 Indreleden 318, 330.
 Indveien 531.
 Istjorden 246, 249, 250,
 251, 254.
 Islaaen 40.
 Isflaamanden 40.
 Isglupen (vestre) 244.
 Isglupen (østre) 244.
 Ishola 114.
 Ishøen 245.
 Isingvaag 408, 423.
 Isterdal 243.
 Istadelv 306, 307.
 Isterfos 253.
 Istra 252, 256.
 Jakobsholmen 516.
 Jakta 80.
 Jamtehaug 279.
 Jeilskredvatn 84.
 Jelhaugen 568.
 Jelmamburet 329.
 Jendemsbugten 318.
 Jendemsfjeld 315.
 Jensholmen 30.
 Jora 449.
 Jolgrøhorn 55, 278.
 Jolhornet 78.
 Jondalshorn 54.
 Jordalsgrønden 445.
 Jordalselv 441, 442.
 Jorhornet 112.
 Joen 529, 532, 538.
 Julakslen 327, 328.
 Julsundet 315, 317, 327,
 329, 331, 338.
 Jutevatn 220.
 Juvatn 84.
 Juvikfjeld 185.
 Jøen 530, 538, 539.
 Jønshornet 77.
 Jørenskartfjeld 569.
 Jørgenvaagelven 517,
 518.
 Jørgenvaagsalen 512.
 Jørgenvaagvatn 518.
 Jørgeno 511, 516.
 Jøsevoldbotn 139.
 Jøsevoldbotnelv 141,
 142.
 Jøstrin 486.
 Jøsoen 586.
 Kabbetind 245.
 Kaldbaken (vestre) 316.
 Kaldbaken (østre) 316.
 Kalbergelven 504.
 Kalbergtind 279.
 Kalbotntind 246, 278.
 Kaldalshornet 112.
 Kaldvatn 59.
 Kaldhussæterdalen 111,
 112.
 Kaldhussæterelv 117,
 119.
 Kaldhussætervatn 120.
 Kalfonna 455.
 Kalhø 246.
 Kalken, store 455.
 Kalken, lille 455.
 Kalskraatind 247.
 Kalsvikvaagen 347.
 Kalurdalen 111, 112.
 Kalurfos 117.
 Kalvo, store (Borgund)
 186.
 Kalvo (Ede) 529, 538.
 Kalvo (Sando) 339, 340.
 Kalvedalseggen 67, 79.

- Kalvelandsvaagen 588. Klemmetaasen 316. Kraako (Høe) 30.
 Kalveskrednibba 79, 95. Klempen 411. Kraako, indre (Tustern)
 Kalvestadhorn 43, 185. Kleneggen 278. 513.
 Kalvgjeldtind 278. Kleppen 435. Kraako, ytre (Tustern)
 Kamben 138, 139. Kleven 360. 513.
 Kammen 267. Klevfjeld 452. Krabben 330.
 Kandalen 281. Klevhø 435. Krabbestihornet 18.
 Kansvaagdalen 397. Klevsethorn 328. Kringlaashorn 486.
 Karitind (Norddalen) 113. Klevtind 436. Kringlehoen 439.
 Karitind (Vold) 227, 243, 245. Klingervatn 319. Kringsleden 347.
 Karlsholmen (Akero) 331. Klingfjeldene 461. Kristansundsleden 366.
 Karlsholmen (Edø) 530, 538. Klokseggen 81. Kristvik 415.
 Karlsofjorden 269, 302, 305. Klombroe 114. Krokfantjeld 56, 78.
 Kilefjorden 54, 57, 62. Klombretind 114. Krokhorn, store 5, 6.
 Killingsethorn 185. Kloua 267. Kroksethornet 18.
 Kilsnibben 54, 55. Klovholmen 339. Krokvatn 518, 555, 603.
 Kilspollen 52, 53, 54. Klubben 513, 415. Krokvatnskubben 585.
 Kirkeberget 385. Klovhelfossene 101. Kroppen 347.
 Kirkefjeldet 55. Klevningen 330. Kroshø 455.
 Kirketaget 250, 278. Knabben 485. Krynkelvatn 119.
 Kirkevaagen 416. Knardal 22. Krækvikbogen 414.
 Kjeipen 43, 80, 97, 173, 185. Knegtfjeld 565. Kroveidet 67.
 Kjelbergvatn 536. Kneppingene 161. Kua, store 40.
 Kjelstaddalen 95. Kniplefjeld 550, 570. Kufjeld 546, 547.
 Kjelstadlien 93. Knottehorn 19. Kuholmen 317, 340.
 Kjee 529, 531, 533. Knubbeltua 527. Kuleø 528, 529, 538, 539.
 Kjelstaddalselv 102. Knudskopeggen 114. Kulihammeren 485.
 Kjyrfondal 119. Knudskoppen 115. Kulihaug 528.
 Kjærringa 18, 52, 53. Knudskopsvatn 119. Kulisvaet 534.
 Kjærringnebba 293, 371, 382, 390. Kobviken 416. Kunsen 511.
 Kjærringsund 330. Koftnhorn 5, 18. Kupevatn 101.
 Kjærsemsdalen 215, 216. Kohulen 411. Kvalfjeld 398.
 Kjærsemsdalselv 219, 220. Kolbeinsvatn 117, 119, 120. Kvalhauglien 410.
 Kjærsemsvatn 163. Kolholmene 530, 533. Kvalsdraget 529, 532.
 Kjølaas 69. Kollen 435. Kvalvaagelven 361.
 Kjølaasstenen 68, 77. Kongen 244, 248. Kvalviken 218.
 Kjelbogen 414. Kongensgrovfjeld 546, 565. Kvale 533.
 Kjolen 214. Kongensvatn 536. Kvaløstrommen 338.
 Kjøligen, store 331. Koparnes 7. Kvamse 14, 17, 20.
 Kjønna 602. Koppefjeld 56, 59. Kvandalen 247.
 Kjørsethorn 115. Koppetuen 30. Kvandalselv 255, 256.
 Kjørsviken 318. Korja 114. Kvandalsheerne 247.
 Kjosen 228. Kornhorn 80. Kvandalstind 67, 78.
 Kjøtaaen 284, 285. Kornstad 422, 423. Kvandalsvatn 8, 70.
 Kjøtaafjeld 280, 281. Kornstadfjord 414, 423. Kvanfjeld 316, 408.
 Kjøvdalselven 283, 285. Korsbekifjeld 586. Kvannipen 5.
 Kjøvhøeggen 278. Korsholmen 530. Kvandal 485, 544.
 Kjøvskartind 250, 278. Korsvatn 536. Kvendola 548, 553, 554.
 Klaaven 53. Korvaagen 414. Kvensetelven 491, 492.
 Klammerholmen 30. Kraaka (Edø) 533. Kvernberget 413.
 Klaua 250, 278, 281. Kraaka (Sandø) 339. Kvernes 403, 422.
 Klebergfjeld 161. Kraakleden 416. Kvernhylfjeld 485.
 Kleivafos 101. Kraaksund (Sandø) 329, 330, 339. Kverholmen 203.
 Kleive 310. Kraaksund (Tustern) 514. Kvernesbygden 422.
 Klemmetaasen 316. Kraakvatnstinden 460. Kvernesfjord 414, 430.
 Klempen 411. Kraakvær 530. Kvervet 186.
 Kleneggen 278. Kraakværo, vestre 538. Kvidalselv 285.
 Kleppen 435. Kraako (Edø) 531, 533. Kvillebakfos 117.
 Kleven 360. Kringlaashorn 486. Kvistadelven 83, 84.
 Klevfjeld 452. Kringlehoen 439. Kvistadkjærringerne 79.
 Klevhø 435. Kringsleden 347. Kvistdalselven 590, 592.
 Klevsethorn 328. Kristansundsleden 366. Kvitituen 5, 9.
 Klevtind 436. Kristvik 415.
 Klingervatn 319. Krokfantjeld 56, 78.
 Klingfjeldene 461. Krokhorn, store 5, 6.
 Klokseggen 81. Kroksethornet 18.
 Klombroe 114. Krokvatn 518, 555, 603.
 Klombretind 114. Krokvatnskubben 585.
 Kloua 267. Kroppen 347.
 Klovholmen 339. Kroshø 455.
 Klubben 513, 415. Krynkelvatn 119.
 Klovhelfossene 101. Krækvikbogen 414.
 Klevningen 330. Kroveidet 67.
 Knabben 485. Kua, store 40.
 Knardal 22. Kufjeld 546, 547.
 Knegtfjeld 565. Kuholmen 317, 340.
 Kneppingene 161. Kuleø 528, 529, 538, 539.
 Kniplefjeld 550, 570. Kulihammeren 485.
 Knottehorn 19. Kulihaug 528.
 Knubbeltua 527. Kulisvaet 534.
 Knudskopeggen 114. Kunsen 511.
 Knudskoppen 115. Kupevatn 101.
 Knudskopsvatn 119. Kvalfjeld 398.
 Kobviken 416. Kvalhauglien 410.
 Koftnhorn 5, 18. Kvalsdraget 529, 532.
 Kohulen 411. Kvalvaagelven 361.
 Kolbeinsvatn 117, 119, 120. Kvalviken 218.
 Kolholmene 530, 533. Kvale 533.
 Kollen 435. Kvaløstrommen 338.
 Kongen 244, 248. Kvamse 14, 17, 20.
 Kongensgrovfjeld 546, 565. Kvandalen 247.
 Kongensvatn 536. Kvandalselv 255, 256.
 Koparnes 7. Kvandalsheerne 247.
 Koppefjeld 56, 59. Kvandalstind 67, 78.
 Koppetuen 30. Kvandalsvatn 8, 70.
 Korja 114. Kvanfjeld 316, 408.
 Kornhorn 80. Kvannipen 5.
 Kornstad 422, 423. Kvandal 485, 544.
 Kornstadfjord 414, 423. Kvendola 548, 553, 554.
 Korsbekifjeld 586. Kvensetelven 491, 492.
 Korsholmen 530. Kvernberget 413.
 Korsvatn 536. Kvernes 403, 422.
 Korvaagen 414. Kvernhylfjeld 485.
 Kraaka (Edø) 533. Kverholmen 203.
 Kraaka (Sandø) 339. Kvernesbygden 422.
 Kraakleden 416. Kvernesfjord 414, 430.
 Kraaksund (Sandø) 329, 330, 339. Kvervet 186.
 Kraaksund (Tustern) 514. Kvidalselv 285.
 Kraakvatnstinden 460. Kvillebakfos 117.
 Kraakvær 530. Kvistadelven 83, 84.
 Kraakværo, vestre 538. Kvistadkjærringerne 79.
 Kraako (Edø) 531, 533. Kvistdalselven 590, 592.
 Kvitituen 5, 9.

- Kvitaadalshø 459.
 Kviteggen 79, 95.
 Kvitehesten 8.
 Kvitholmen 410, 423.
 Kvitholmen fyr 417.
 Kvitnes 44.
 Kvitnes fyr 413, 417.
 Kvitnyken 216.
 Kviisdalen, 52, 54, 55.
 Kviivselv 59, 60.
 Kviivsvatn 59.
 Kværnatfjeld 582.
 Kystvaag 360.
 Laagtunga (Grytten) 246.
 Laagtunga (Sundalen) 453.
 Lamø 529.
 Langbakken 412.
 Langbergtua 527.
 Langdalseggen 115.
 Langedalen 93, 95.
 Langedalselv (Sunn-
 elven) 100, 102.
 Langedalselv (Eres-
 fjord) 283, 285.
 Langedeggen 113.
 Langenesvatn 153.
 Langerabben 43.
 Langeseterdalen 81.
 Langevatn (Frænen) 320, 332, 350.
 Langevatn (Grytten) 244.
 Langevatn (Øksendalen) 444.
 Langfjeld (Rindalen) 566.
 Langfjeldet (Norddalen) 114, 115.
 Langfjorden 267, 269, 282, 294.
 Laagholmen 30.
 Langhorn 78.
 Langora 548.
 Langvatn (Rindalen) 573.
 Langvatn (Sundalen) 465, 470.
 Langøen (Borgund) 186.
 Langø (Kvernes) 412, 423.
 Langø (Strømsneset) 398.
 Langøen (Frænen) 315.
 Langosund 399, 416, 423.
 Langovaagen 318.
 Larsholmen 331.
 Larshorn 42.
 Laudalen 79, 80.
 Laudalselv 85.
 Lauken 203.
 Lauparen 139, 159, 160, 216.
 Laupen 19, 29.
 Laushorn 98.
 Lausundholme 203.
 Laxhylfos 58.
 Leanibba 93.
 Leadalselven 591, 592.
 Leieskjærleden 366.
 Leikangerbugten 43.
 Leikua 533.
 Leinebjørn 30.
 Leinekiven 30.
 Leite 22.
 Leitenakken 128, 138, 159.
 Lepsoen 202.
 Lepso fyr 189.
 Lepso rev 189.
 Lerpoddalen 569.
 Lerpoddalselven 573.
 Lervikhøge 529.
 Lervikvatn 536.
 Lesten 187.
 Liabruna 203.
 Liedalselv 70.
 Liadalsnibba 96.
 Liahorn 40, 56, 78.
 Liavaag 44.
 Liavatn 603.
 Libygden 62, 138.
 Lielven 131.
 Lienfjeld 95.
 Lilleblaaufjeldsnipa 53.
 Lillebotnvatn 163.
 Lilledalseggen 40, 54.
 Lilledalsfjeldet 93.
 Lilledalshornet 77.
 Lillegjøtten 20.
 Lillehornet (Grytten) 248.
 Lillehorn (Hjørund-
 fjord) 79, 80, 81.
 Lillehornet (Roald) 196.
 Lillehorn (Vannelven) 6, 53.
 Lillekjornaase 4.
 Lillesæterdal 251.
 Lindvaagelven 517, 518.
 Lindvaagen 514.
 Lindvaagraaset 514.
 Lindøla 457, 458, 468, 470.
 Lingestranden 122.
 Litledalen 451, 452, 453, 474, 476.
 Litledalselv 449, 464, 469.
 Litlefjeld (Skodje) 173.
 Litlefjeld (Suredalen) 485, 548.
 Litlefonna 585.
 Litleglanebba 280, 436.
 Litlehaugen 292.
 Litlehølleren 187.
 Litlehø 460.
 Litleklakken 583.
 Litlenesvatn 536.
 Litlevatn (Edø) 536.
 Litlevatn (Sundalen) 465.
 Litlevatshaugen 567.
 Livanhorn 41.
 Liveten 56.
 Ljosaaelv 284, 285.
 Ljosaaen 563, 566, 571, 573.
 Ljosedalsfjeld 569.
 Loftskartind 250, 278.
 Lommuddalen 568, 575.
 Lomtjern 340.
 Lomunda 571, 573.
 Longvaffjord 205.
 Lundhammeren 266.
 Luten 316, 373, 408.
 Lykkeseidet 485, 486, 544, 547, 548.
 Lyngfjeld 5.
 Lynghjemselv 256.
 Lyngholmen (Hørø) 33.
 Lyngholmene (Sando) 339, 532.
 Lyngstadelv 419, 420.
 Lyngstadvatn 419, 420.
 Lyngvær 335, 337, 339, 341, 529, 531, 532, 538.
 Lyngværfjord 338.
 Lyngo 533.
 Lysaaen 255.
 Lysurdalen 97.
 Lysurdalseggen 96.
 Lærernsstøttemmen 236, 237.
 Leaalkjelen 549.
 Løkeberget 42.
 Løken 339.
 Løsdalstind 81, 148.
 Løsethornet 160.
 Løsetknobben 546.
 Løsetvatn 46.
 Løvaasen 585.
 Løvhorn 317, 345.
 Løviklien 501.
 Løvo, store 411, 423.
 Løvo, lille 411, 423.
 Løvoen 173, 528, 530.
 Løvøfjorden 413.
 Maalbergtua 527.
 Maalo 362, 429, 430.
 Maana 230.
 Maandalen 228, 229, 232.
 Maaneelven 231.
 Maanevatn 228.
 Maanevatntind 138, 139, 229.
 Maaseggen 55.
 Maasehjelhaugen 187.

- Maasvastind 250, 251.
 Maasevatnselven 504.
 Maasevatntind 228, 267, 277.
 Maaoen 531.
 Mageroen 328.
 Magnhildhaug 398.
 Mailfjeld 303.
 Malmedalen 315, 316.
 Malmedalselv 319, 320.
 Malmeifjorden 318.
 Manden 203.
 Maratind 79.
 Mardalsfos 284.
 Mardalsvotn 285.
 Mardola 284, 285.
 Mardelhe 457.
 Marholmen 423.
 Maroen 337, 341, 410.
 Masdalselv 45, 46.
 Matloisdybte 330.
 Mattesfos 252.
 Matæskan 54, 55.
 Maurstadeid 4.
 Mauseidnakken 185.
 Mefjeld 114.
 Megaardsvatnselven 503, 504.
 Meholmen 328.
 Meierdalen 114, 115.
 Meierdalsfjeldene 227.
 Meierdalskopeggen 115.
 Meisalelv 295.
 Meisalvatn 296.
 Meisingseteidet 392.
 Meisingsetvaagen 388, 484, 489.
 Mekknoken 410.
 Melleggen 113.
 Melkollen 250, 278.
 Mellandsfjeld 585.
 Mellandsviken 589.
 Mellemfjeldet 546.
 Melsaas 397.
 Melshorn 41.
 Mevikholmen 414.
 Meeen 173.
 Middagsfjeld (Grytten) 247.
 Middagsfjeld (Valsefjorden) 600.
 Middagsfjeld (Øre) 372.
 Middagsfjeld (Ørskog) 161.
 Middagshorn 80.
 Middagsnibba 94.
 Middagstind 228, 248.
 Middagstuen 586.
 Midtbotn 244, 245, 254.
 Midtflodalen 42, 46.
 Midtfontind 280, 281.
 Midthea 245.
 Midtheene 247, 281.
 Mien 174, 324, 328.
 Miendalstinderne 77, 78.
 Mitjorden 175, 217, 329.
 Misund 329.
 Mittetdalen 267, 272.
 Mittetelven 270, 271.
 Mittivatn 296.
 Mjelfvafjeld 247, 248, 249.
 Mjølkillstranden 445.
 Mjøsund 587.
 Mo 557.
 Moanebba 248.
 Modalen (Vold) 229.
 Modalen (Ørsten) 68.
 Modalselven 69, 70.
 Moelven 231.
 Moen 466.
 Mohaug 457.
 Mohorn 438.
 Molaupsaata 81.
 Moldeelv 307, 308.
 Moldefjord 217, 305, 329, 330.
 Moldenesfjeld 196.
 Moldtuhanen 29.
 Moldtumyr 29.
 Mongeelv 254, 256.
 Mongehoene 247.
 Mongevatn 256.
 Mongse 531, 533.
 Morgendalen 248.
 Morgendalselv 256.
 Movatn 9.
 Moe 317.
 Muldalen 113, 114.
 Muldalselv 118, 119.
 Muletuen 31.
 Muldskreddalen 96, 127, 128.
 Muldskreddalselven 100, 102, 130, 131.
 Mulvikknoken 484.
 Myklebostadelv 119.
 Myklebostadjord 205.
 Myklebostadhornet 186.
 Myklebostadnakken 116.
 Myklebustfjeld 67.
 Myklegaaardselven 572, 573.
 Myrdalshougen 149.
 Myrsetelv 295.
 Myskefjeld 203.
 Mæle 456.
 Mælen (Bud) 346, 410.
 Mælen (Vestnes) 214.
 Mælesæterkollen 457.
 Mælsborn 56, 67.
 Møkkelfjeld 600.
 Mølsæterelv 101, 102.
 Moreelv 59, 60.
 Mørkedalen 487.
 Mørkedalsvatn 395.
 Morkevotn 10, 24, 34.
 Møstbjørnen 358.
 Møstvaagen 359.
 Møtuen 530.
 Naalseid 398.
 Naashornet 113.
 Naasvatn 409, 420.
 Naggen 205.
 Nakkedal 213, 214.
 Nakken 18, 29, 52.
 Nattergalene 366.
 Nautholten 511.
 Nautø 27, 30.
 Navelsakerfjeld 55.
 Naverkollen 461.
 Neaadalselv 490, 492.
 Neaadalspiggen 485, 546.
 Neaadalsnota 485, 546.
 Nebba (Rindalen) 569.
 Nebba (Stangvik) 487, 549.
 Nebba (Øre) 372.
 Neddalskammen 411.
 Nedregaardslia 372.
 Nektadberg 411.
 Nelvikberg 526, 527.
 Nelvikbugten 533.
 Nelvikvatn 536.
 Nerlandshornet 31.
 Nerlandse 27, 30, 31.
 Nesfjeld 247, 248, 249.
 Neskopeggen 114.
 Neskoptind 114.
 Nettet 290, 297.
 Nibba 113.
 Nibbedalen 95, 96.
 Nibbedalselven 100, 102.
 Nipa 4.
 Nogvatfjord 205.
 Nokkenefjeld 96.
 Nokkeneset 99.
 Nonsfjeld (Frænen) 216, 315.
 Nonsfjeld (Rindalen) 567.
 Nonshaug (Eresfjord) 279.
 Nonshaug (Rindalen) 570.
 Nonshaugen (Suredalen) 547.
 Nonshaugen (Sundalen) 459.
 Nonshorn 20, 55.
 Nonsho 438, 460.
 Nonsnibba 94.
 Nonstind 228.
 Noraasbotnfjeld 485.
 Norafjeld 244.
 Norangsdalen 80, 81.
 Norangselven 84, 85.
 Norangsfjorden 80, 81, 82.

- Norddalen 6, 12, 106, 110.
 Norddalselv 9.
 Norddalsfjorden 115, 116, 130.
 Nordlandet 413.
 Nordmør 355.
 Nordstranden 297.
 Nordvaagen 588.
 Nordøen 315.
 Norsken 386.
 Norvikbugten 236.
 Norviksula 485, 548.
 Nyheitind 250, 279, 281.
 Nystølhornet 18.
 Nysæter 160.
 Nysæterhougen 161.
 Nysætervatn 131, 149, 153, 160, 164.
 Næremselven 219, 220.
 Næremstinderne 215.
 Næverkollen 438.
 Norvø 180, 184, 186.
 Nøsakslen 397.
 Nøstaadalselv 491, 492.
 Nøsto 340.

O
 Oaldsfjeld 98.
 Oaldsdalen 98.
 Oaldselven 102.
 Oddehølen 533.
 Odden (Edø) 530, 538.
 Odden (Sando) 338.
 Odderø 529.
 Okla 18.
 Oksebaasen 186.
 Oksen 236.
 Oksene 171, 180, 184, 194, 204.
 Oksvikely 130, 131.
 Oksviken 132.
 Okso 514.
 Oltervaag 305.
 Olvara 530.
 Omelfot 53.
 Omelfotdalen 53.
 Omelfotelven 58, 59.
 Omsund 415, 423.
 Ona 338, 339, 341.
 Ona fyr 340.
 Onakalven 338.
 Opbluseggen 97.
 Opdøl 437.
 Opdølselv 441, 442.
 Opstadhorn 328.
 Ora 415.
 Oravatn 237.
 Orebotn 244.
 Ortjeld 149.
 Orholmboerne 330.
 Orholmen 530, 538.
 Orholmskjærene 330.
 Ormbostadfjeld 511, 586.
 Ormhulen 116, 138.
 Ormhulstinderne 139.
 Ormsetfjeld 583.
 Ortjorden 415.
 Orsholmen 330.
 Orskjærene 413.
 Orten 335, 337, 341, 528.
 Ore 412, 423.
 Osdal (Volden) 59.
 Osdalen (Bølge) 302, 303.
 Oselven 419, 420.
 Osen 305.
 Osmarkeidet 382.
 Osmarken 297, 310, 378.
 Osto, 531, 533.
 Osvatn 296, 308, 451, 465, 470.
 Otaala 79.
 Otdalen 460.
 Oterfjeld 173, 214.
 Oterholm 338.
 Oterholmen, lille 538.
 Oterholmen, midtre 538.
 Oterholmen, store 538.
 Otta 469, 470.
 Otteim 466.
 Otteimsløkken 460.
 Otterholmen 528, 531.
 Otterøen 324, 228.
 Overaa bygden 133.
 Overvaaghorn 29.
 Overøikollen 139.

P
 Peterholmen 30.
 Piken 548.
 Piktjeld 583.
 Pilsvatn, vestre 536.
 Purka 293, 455.
 Pyteggen 113, 245.
 Præstakslen 251, 292.

R
 Raakholmene 530, 538.
 Raana 81, 84, 148.
 Raavikhaugen 337.
 Rakvaag 330, 331.
 Rakvågstrømmen 330.
 Rambergtna 527.
 Rambjøra 68, 184.
 Rambjøra 439, 483.
 Ramsetfjeld 267.
 Ramsfjeld 93.
 Ramsfjøien 172.
 Ramstaddalen 166.
 Ramstadelven 163.
 Ramstadvarden 128, 159.
 Ramsø, lille 412.
 Ramsø, store 412, 513, 514.
 Ramsøfjorden 532.
 Ramsøund, søndre 416.
 Ranæs 556, 557.
 Ranæsbygden 557.
 Rangaaen 254, 256.
 Rangaahøgda 246.
 Rangaahøgda (vesle) 247.
 Rangaatind 279.
 Range 423.
 Ranheia 372, 373.
 Raskholmene 533.
 Rauna 254, 491, 492.
 Ranbækkekollen 459.
 Rauma 244, 246, 248, 252, 256.
 Raumadalen 259.
 Ravnaahogderne 280.
 Ravneflog 196.
 Ravnfjord 416.
 Ravngabet 416.
 Rebboen 533.
 Reidskrednibba 94.
 Reigrova 253, 256.
 Reinsjøen 592.
 Reinslidalen 600.
 Reinslielven 602, 603.
 Reinstaddal 266.
 Reitaas 585.
 Reitbaklien 386.
 Rekdalshesten 172, 214.
 Reklethorn 5.
 Remboen 339.
 Remtjeld 115.
 Remmensbrøstet 244.
 Remmingene 528.
 Remsningerne 538.
 Remø 27, 30, 31.
 Renaaen 442, 443.
 Rendalen 112.
 Rendalen (Skog-) 112, 113.
 Rendalen (østre) 113.
 Rendalselv (østre) 118, 119.
 Rendalsfos 117.
 Rendalskammen 439.
 Rensetelven 492.
 Rensfjeld 371, 383.
 Rensfjeld (lille) 371, 383.
 Renstind 280, 436, 452.
 Rensvatn 465, 469.
 Repdalen 458.
 Repdalsseteren 458.
 Repdalslangen 458.
 Reppa 468, 470.
 Restadell 332.
 Restadhorn 328.
 Restadvatn 332.
 Revjehornet 7.
 Revshoefjeld 315.
 Rikseimelven 152, 153.
 Rimestadell 389, 390.
 Rindalen 546, 560, 575.
 Rindøer 329.
 Ringdalsind 81, 148.
 Ringholmen 514.
 Ringsetkloven 138.
 Ringsfjeld 5, 8.

- Ringsoerne 530.
 Rinna 564, 565, 566, 570, 571, 573.
 Rinnhatten 565.
 Rinnvatn (vestre) 573.
 Rinnvatn (østre) 573.
 Risenaase 80.
 Risto 14, 17, 20.
 Rise 423.
 Ritjerdbotnelv 141, 142.
 Rjaahorn 29, 31.
 Road 194, 205.
 Roadsetelv 307, 308.
 Roadshornet 128.
 Rodalsdalen 582.
 Rodalselven 590, 592.
 Rogneholmen 204.
 Rognekollen 4.
 Rognefjeld 585.
 Rognestaldalen 78.
 Rognestoldalstinderne 78.
 Rognestolelv 83, 84.
 Rognestolvatn 83, 84.
 Rognebba 485.
 Rokkekjerringen 79.
 Romaasen 484, 485, 491, 492.
 Romaalifjeld 485.
 Romaldaasen 303.
 Romedalselv 68, 69, 70.
 Romfo 466, 474.
 Romsdalsfjord 217, 236, 251, 266, 268.
 Romsdals fogderi 209.
 Romdalshorn 40, 68, 77, 247, 248.
 Romtind 40.
 Romstadvarden 138.
 Rongja 216.
 Rophaetta 42.
 Rostvoldberg 528.
 Rostvoldhoge 529.
 Rostvolde 528, 538, 539.
 Rotaas 385.
 Rotvær 520, 532, 538.
 Rote 586, 587.
 Rovde (lille) 22.
 Rovdefjord 7, 14, 22.
 Rovdehorn 18.
 Rovdestranden 17, 18.
 Ruffjeld 548.
 Rugelven 349.
 Rumsundet 305.
 Rundehorn 185.
 Rundfjeldet 569.
 Rundhatten 414.
 Rundhorn 96, 97, 128.
 Rundtuen 303.
 Runde (fyr) 31, 33.
 Rundoen 27, 30, 31.
 Rundesund 32.
 Rundøvarde 31.
 Rusthove 412.
 Ruten 569.
 Ruø 587.
 Ryptind 267, 277.
 Rysdalsnebba 280, 436.
 Rysseviktuen 29.
 Røddalen 112, 113, 316.
 Røbergsaaen 469.
 Røbergsdalen 456.
 Røddalselv 117, 119, 320.
 Røddalselv (østre) 118, 119.
 Rødeelven 69.
 Redeavatn 60.
 Rødfjeld (Rindalen) 566.
 Rødfjeld (Øre) 373, 428.
 Rødhammeren 203.
 Rødholmen 204.
 Rødmyren 506.
 Rødmyrhe 246.
 Rødnaasa 184.
 Rødsandbugten 415.
 Rødsandelv 295.
 Rødsetelv 141, 142.
 Rødsethorn 56.
 Rødsandvatn 24.
 Rødtuen 345.
 Rødvenfjorden 236, 269, 272.
 Rødvenstranden 273.
 Rødviklia 303.
 Røisenakken 43.
 Røkhøng 527.
 Rolandstuen 171.
 Rømerhorn 150, 159.
 Rønstadhelleren 203.
 Rønukdalen 114.
 Rørefjeld 42.
 Røresund 32.
 Rørhudalselv 100.
 Rørhushibba 93.
 Røsgrenhaug 585.
 Røsoke 341.
 Røstholmene (fyr) 197.
 Røvdefjorden 266, 267, 272.
 Røvsdalen 6.
 Røvsdalselv 9.
 Saata 250, 251, 304, 315.
 Saatbakkolen 438, 461.
 Saaten 267, v.
 Saatevatntind 267.
 Saathaugen 113.
 Saathorn 98.
 Sædlen 281.
 Sædelhe 115, 459.
 Sædelhoa 244.
 Sageelv 319, 320, 349, 419.
 Sagvaagen 588.
 Sagvikelven 517, 518.
 Sagvikvatn 518.
 Saksa 81.
 Saksen 500.
 Sakrisvatn 113, 117.
 Sakshammerhaug 204.
 Salshorn 78.
 Saltskjære 520.
 Saltstensleden 317, 318, 330.
 Samsfjorden 175, 205.
 Sandaaen 572, 573.
 Sandalselven 84.
 Sandblaaet 351.
 Sandblaaetvaag 413.
 Sande 14, 34.
 Sandeggen 6, 18.
 Sandfjeld (Suredalen) 547.
 Sandfjeld (Vannelven) 6.
 Sandfjeld (Vestnes) 216, 229.
 Sandgrovbotnvasdrag 255, 256.
 Sandgrovveggen 246, 278.
 Sandgrovvatn 246, 256.
 Sandholmen 339.
 Sandhornet 68.
 Sandnesbugten 282.
 Sandshavn 22, 31.
 Sandskjærene 529.
 Sandso 14, 16, 17, 20.
 Sandvastua 527.
 Sandvatn (Ede) 536.
 Sandvatn (Sundalen) 465.
 Sandvikdalen 462.
 Sandviken 269.
 Sandvikfjeld 29.
 Sandvikhaugen 438, 462.
 Sandvikhorn 160.
 Sandviknipa 18.
 Sandvikvatn 24.
 Sandvær 529, 532, 538.
 Sande 335, 327, 341, 411.
 Sande (lille) 412.
 Sande (store) 411, 423.
 Sande Varde 412.
 Sandefjorden 413.
 Saudalsho 457.
 Saude (ytre) 22.
 Saudefjeld (Hero) 30.
 Saudeggen 56, 78.
 Saudehorn 19, 68.
 Saufjeld (Stordalen) 138, 139.
 Sauefondgrova 255, 256.
 Sauefondhea 247.
 Saufjeld 487, 600.
 Sauhorn 37, 40, 68.
 Saulien 410.
 Seiskjærene 533.
 Seiten 79.
 Sekken 268, 272.
 Selboskar 122.
 Seljebølven 492.

- Selneset 331.
 Selsnes (søndre) 414.
 Semletind 244.
 Sesknubben 439, 482.
 Seter 504.
 Setsknubben 216, 229.
 Settemdalen 499, 500.
 Siemsvatn 237.
 Signalhorn 42, 187.
 Siljebotnelv 141, 142.
 Silsetdalen 370, 373.
 Silsetelven 375.
 Silsetfjeld 409.
 Silsetnibba 372.
 Silsetvatn 376.
 Singsholmen 531, 538.
 Sirabygden 288.
 Sjaastaddalen 78, 79.
 Sjaastadelven 83, 84.
 Sjonghulen 187.
 Sjursvarden 346.
 Sturtind 280.
 Sjøaas (nordre) 527.
 Sjøaas (søndre) 527.
 Sjødøla 279, 281.
 Sjøhelleren (nedre) 203.
 Sjøhelleren (øvre) 203.
 Sjølbottind 243.
 Sjømølingselven 375, 376.
 Sjøsethornet 54.
 Sjøvikbogen 414.
 Sjøvikbugten 230.
 Sjøvikbygden 184.
 Sjøvikdalen 166.
 Sjøvikeidet 159.
 Sjøvikhorn 160.
 Skaaklevn 570.
 Skaala (Veo) 266, 267.
 Skaala (Vestnes) 172.
 Skaala (Hjerundfjord) 78.
 Skaala (Bolso) 216, 303.
 Skaalæggen 6.
 Skaalehorn 53.
 Skaalfjeldet 267, 302.
 Skaalhavn 269.
 Skaalsvatn (Skodje) 172.
 Skaalvatndalen 584.
 Skaalvikfjorden 500, 501.
 Skaalvatn (Veo) 270, 721.
 Skaarene 110.
 Skaarfjeld 303.
 Skaarnebba 483.
 Skaartinderne 79.
 Skatfjeld 42.
 Skamsø 530.
 Skaredalen 228.
 Skarelv (Tingvold) 389.
 Skarelv (Vold) 230, 231.
 Skarfjeld (Grytten) 244.
 Skarfjeld (Norddalen) 115.
 Skarfjeld (Surendalen) 548.
 Skarfjeld (Øksendalen) 438.
 Skarfjeldenden 244.
 Skarfjeldtinden 115.
 Skarhammeren 184.
 Skarhaugen 203.
 Skarhorn 54.
 Skarhø 455.
 Skarhø (lille) 455.
 Skarknoken 384.
 Skarpestua 527.
 Skarsetdalen 351.
 Skarsettind 345.
 Skarstind 79.
 Skarsø 585.
 Skarvaan 254.
 Skarvedalen 456, 476.
 Skarvedalselven 465.
 Skarvedalsvatn 469.
 Skarven (Eid) 236, 251, 267.
 Skarven (Eresfjord) 281.
 Skarven (Stromsneset) 397.
 Skarvene (Grytten) 251, 267.
 Skarvø 423.
 Skatholmen 31.
 Skillingen 530, 538.
 Skindfjeldberg 547.
 Skipedalen 80.
 Skipedalseggen 79.
 Skipedalselven 84, 85.
 Skipedalsvatn 84, 85.
 Skiraaen 458, 468, 470.
 Skiraadalstangen 458.
 Skiriakslen 247.
 Skirifjeld 245.
 Skjeicelven 375.
 Skjelbriedhø 455.
 Skjellingleden 366, 416.
 Skjorta 280.
 Skjortebraen 281.
 Skjortfjeld 549.
 Skjyrfjeld 20.
 Skjæringdalseggen 97.
 Skjæringen 172, 213, 214.
 Skjæringfjeld 439, 482.
 Skjærvo 31.
 Skodje 168.
 Skodjeviken 174.
 Skoften 316.
 Skogsetelven 663.
 Skogsetvatn 592, 603.
 Skolmen 42.
 Skolten (Frønen) 317, 345.
 Skolten (Vold) 227, 243.
 Skommelnebbha 436.
 Skomsø (indre) 538.
 Skomsø (ytre) 538.
 Skopsborn 149, 152.
 Skorgedalen 214, 215, 222, 251.
 Skorgedalselv 70, 255, 256.
 Skogeelv 8, 9, 219, 220.
 Skorgerfjeld 68.
 Skorken (ytre) 139, 160.
 Skorkja (lille) 216.
 Skorkja (store) 139, 216.
 Skorpa 27, 30, 31.
 Skorpesund 32.
 Skorpetuen 31.
 Skottemsbækken 349, 350.
 Skotten 351.
 Skovlen 569.
 Skovløerne 530.
 Skrenakhammeren 110.
 Skrenakhornet 110.
 Skrimkollen 458.
 Skrokkenfjeld 267, 277.
 Skruen 96, 127.
 Skrynten (lille) 458.
 Skrovafjeld 547.
 Skulen 204.
 Skulø 204.
 Skurahornet 128.
 Skutholmen 346.
 Skyggefjeld 485, 548.
 Skyldstaddalen 85.
 Skyldstadhorn 174, 184.
 Slaathø 279, 452.
 Slagneshorn 5.
 Slagsø 530, 538.
 Slangelifjeld 439, 482.
 Sledalen 78.
 Slestadselven 84, 85.
 Sletaaen 552, 554.
 Sletdalen 99.
 Sletfjeld (Sunnelven) 97.
 Sletfjeld (Surendalen) 547, 582, 600.
 Sletflybotn 244.
 Sletflybotnvatn 253.
 Sletthø 459.
 Slettafos 252.
 Slettefjeld 81, 148.
 Slettestøl 22.
 Sletteviken 174.
 Slivatn 5, 6, 8.
 Slogen 81.
 Slyngstadelv 176.
 Slyngstadelv 177.
 Sløpaadalselven 590, 592.
 Smaagesjøen 331.
 Smaagevaagen 330.
 Smaagevatn 332.
 Smaakopeggen 113, 114.
 Smedholmen 30.
 Smedsetnebbha 384, 484.
 Smogehornet 110.
 Smolen 539.

- Smørbotnfjeld 251, 267.
 Smørholmen 410, 423.
 Smørhylla 215.
 Smørkjærna 42.
 Smørklimpen 461.
 Smørskredtinderne 81,
 127.
 Snaufjeldet 161, 166.
 Snausstabben 567.
 Snefjeld (Neset) 293,
 302.
 Snefjeld (Øksendalen)
 439, 482.
 Snefjeldskollen 458, 459.
 Snehorn 53, 55, 67.
 Sneldehorn 42.
 Snetind 280, 436.
 Snetuen 55.
 Snipen 569.
 Snipsørdalen 42, 45, 46.
 Snipsørvatn 46.
 Snota 547.
 Snortungen 250, 251.
 Snyta (indre) 246.
 Soggefjeld 244, 248.
 Solaasvatn 553.
 Solberghei 184.
 Solbunakken 171.
 Solemsdalen 302.
 Solemsdalslia 303.
 Solevaagfjeld 185.
 Solheimselven 517, 518.
 Solheimsund 515.
 Solihorn 19, 29.
 Soliskarven 303.
 Solnibba 93.
 Solnørdalen 166.
 Solnørvelen 164, 175,
 176.
 Solnørviken 162, 174.
 Solskarneba 436.
 Solskjæra 512, 514.
 Solværø 529, 538.
 Solværøerne 513, 532.
 Sommerungneba 438,
 461.
 Sortefjeldene 185.
 Sortetuen 171.
 Sortuleden 533.
 Sotaadalsøren 302.
 Spikrottind 280.
 Spilvalen 530, 538.
 Spjelkevikelv 190.
 Spjutø 42.
 Spriklitjernkobben 546.
 Staalberget 80.
 Stabursbø 452.
 Stabben 511, 517.
 Standal (store) 77.
 Standalskollen 77.
 Stangdrøge 513, 514, 520.
 Stangebukfjeld 567.
 Stangenes 269.
 Stangvik 478, 494.
 Stangvikbugten 388.
 Stangvikfjord 482, 488,
 489.
 Stavbergsvatn 84.
 Staven 80.
 Stavenes fyr 417.
 Stegaaen 468.
 Steinbruhegda (nordre)
 435.
 Steinbruhegda (søndre)
 435, 452.
 Steinihei 303, 372.
 Stemhesten 346.
 Stendalen 114.
 Stendalselv 119.
 Stengjeta 583.
 Stengjetbrynet 583.
 Stenkollen 450.
 Stenkoppen 115.
 Stennesberget 530.
 Stensvik 54.
 Stensvikeidet 52, 53.
 Stensvikelv 58, 59.
 Stensvikhulen 411.
 Stensø 530, 531, 538.
 Stigbotn 244.
 Stigbotnhorn 244.
 Stigedalselv 58 60.
 Stigen 96.
 Stokaasen 372.
 Stokkaasen 254, 256.
 Stokkebygden 431.
 Stokkegaardene 605.
 Stokkehornet 98, 110.
 Stokkehegda 246.
 Stokknoken 428.
 Stoksund 80.
 Stoksundfjeld 29.
 Stolen 139.
 Stopelen 457.
 Storaakretind 248.
 Storaasnakken 111.
 Storbotnhorn 139.
 Storbotntind 160.
 Storbrø 248.
 Storbua 139.
 Stordalen 136, 138, 139,
 143, 166.
 Stordalslandet 279, 452.
 Stordalselv 140, 142, 285.
 Stordalstind 316, 346.
 Storefjeld (Vannelven)
 6, 53.
 Storegjøtten 20.
 Storehesten 247, 249.
 Storehorn 127, 150.
 Storeidet 148.
 Storekjærnaase 4.
 Storekua 68.
 Storelven (Bolsø) 307, 389.
 Storelven (Ørskog) 160,
 163.
 Storesund 21.
 Storetuen 54, 139.
 Storevastind 81, 148, 152.
 Storfjeld (Frænen) 315.
 Storfjeld (Norddalen)
 113, 114, 115, 227, 245.
 Storfjeld (Stordalen) 139.
 Storfjeld (Suredalen)
 548.
 Storfjeld (Søkkelven)
 149, 152.
 Storfjeld (Tingvold) 382.
 Storfjeld (Valsefjorden)
 599.
 Storfjorden 44, 79, 80,
 127, 128, 129, 138, 140,
 148, 150, 151, 162, 174.
 Storfos (Grytten) 244,
 252.
 Storfossen (Sunnelven)
 101.
 Storfossen (Vold) 230.
 Storglanebba 280, 436.
 Storgrovbotn 244.
 Storhaugen (Hø) 30.
 Storhaugen (Kvernes)
 411.
 Storhaugen (Neset) 292,
 293.
 Storhaugen (Vestnes)
 214.
 Storheimsfjeld 549.
 Storchelleren 203.
 Storholmen 17, 20, 196.
 Storhorn (Borgund) 187.
 Storhorn (Hjørundfjord)
 79.
 Storhorn (Sunnelven) 97.
 Storhorn (Vannelven) 5.
 Storhorn (Ørskog) 159.
 Storlua 229.
 Storhø 245, 246.
 Storkjedlen 78.
 Storkollen 458, 459.
 Storlandet 422.
 Storlien (Tingvold) 583.
 Storlien (Aure) 384.
 Storlifjeldet 545.
 Storlihammeren 383.
 Storlivatn 6, 53, 60.
 Storpurka 455.
 Storsadlen 438, 461.
 Storsetberg 527.
 Storskarpbrynet 586.
 Storskredfjeld 139.
 Storskredtind 160.
 Storsviken 318.
 Stortind (Frænen) 316,
 346.
 Stortind (Skodje) 172,
 214.
 Stortuen 439, 483.
 Store 512, 530.

- Storvaskollen 458.
 Storvatn (Edø 536).
 Storvatn (Kvernes) 419, 420.
 Storvatn (Norddalen) 120.
 Storvatn (Sundalen) 465, 468, 470, 471.
 Storvatn (Strømsneset) 400.
 Straakaabotnfjeld 547.
 Strandedalen 127, 128, 132.
 Strandeelv 130, 131.
 Strandeheien 251.
 Stranden 125, 142, 144, 160.
 Strankaabotnfjeld 485.
 Strengen 486, 548.
 Strupen 115, 227.
 Strømmen 175.
 Strømmene (Herø) 32.
 Strømmene (Skodje) 174.
 Strøms bygdslag 422.
 Strømsdalselv 152, 153.
 Strømseimhesten 149.
 Strømseimshorn 149.
 Strømsfjeld 398.
 Strømsholmen (Kvernes) 423.
 Strømsholmen (Skodje) 171.
 Strømsholmerne (Frøen) 318.
 Strømshorn 149.
 Strømsneset 395.
 Strømsund 359.
 Strømsvaageid 397.
 Strømsvaagen 415.
 Strømsvatn 419.
 Støholmene 339.
 Støl (øvre) 114, 115.
 Stølsvatn 389, 390.
 Størmshorn 140.
 Sukkertoppen 186.
 Sulebakhorn 43.
 Sulefjord 44, 188.
 Sulaen 37, 43, 180, 185.
 Sundalen 8, 448, 451, 453, 457, 460.
 Sundalselv 59, 60, 449, 466, 470.
 Sundalsfjord 434, 440, 464, 474.
 Sundalsnibba 55.
 Sundalsvasdraget 9.
 Sudalsøren 473.
 Sundenes 22.
 Sunnakkene 149.
 Sunnelvdalen 93, 94, 96.
 Sunnelvfjorden 96, 99, 116, 128, 130.
 Sunnelven 90, 100, 102.
 Surendalen 373, 540, 543, 548.
 Surendalselv 420.
 Surendalsfjord 486, 487, 489, 557.
 Surna 546, 547, 550, 554, 564, 568, 570, 573.
 Svandshorn 185.
 Svansø 531.
 Svansø 533.
 Svaren 42.
 Svartaaen 545, 546, 552, 554, 564, 565, 570, 573.
 Svartaaen (lille) 564, 570, 573.
 Svartakslen 293, 371.
 Svartdalskollen 460.
 Svarteggen 113.
 Svarteløkfjeld 161.
 Svarteløkvatn 165, 172, 177, 220.
 Svartevatn 142.
 Svarthammeren (nordre) 455.
 Svarthatten 566.
 Svartholet 203.
 Svartholsfos 117.
 Svartnibba 114.
 Svartoksleden 413.
 Svartskjær 330.
 Svarttind 244.
 Svartvastind 229, 250, 251.
 Svartvatn (Edø) 536.
 Svartvatn (Vestnes) 218.
 Svartvatn (Vold) 231.
 Svedehorn 19.
 Sveggen 412, 416.
 Sveggeviken 416.
 Svelungen 529.
 Svetangen 530.
 Svetango 530.
 Svee 530, 538.
 Svinehornet 77.
 Svinetind 39, 77.
 Svina 20, 186, 315, 332, 538.
 Svina, lille 512.
 Svina, store 512.
 Svorka 492, 493, 554.
 Svonaaen 468, 470.
 Sylte 118, 222.
 Syltedalen 12, 316, 321.
 Sylteeidet 408.
 Sylteelv 8, 9, 320.
 Syltefjorden 5, 12.
 Syltehorn 5.
 Syltekopeggen 114.
 Syltenakken 114.
 Syltevikdalen 97.
 Synderlandsakslen 202.
 Synderlandselven 206.
 Synesfjeld 18, 52, 196.
 Synes fyr 197.
 Sysnipa 43.
 Sædalen 19.
 Sædalselv 24.
 Sædalsvatn 24.
 Sælsten 29.
 Sæshorn 19.
 Sæterakslen 187.
 Sæterbakfos 117.
 Sæterdalsnibba 96.
 Sæterfjeld 315.
 Sæterhaugen 600.
 Sæterhellerne 203.
 Sæterhornet (Herø) 31.
 Sæterhornet (Volden) 55, 79.
 Sæterhøa 243.
 Sæternebbba 248.
 Sæterø 337, 341.
 Sætnesfjeld 227, 243, 248.
 Sævikhat 31.
 Søia 491, 492, 548, 553, 554.
 Søiadalen 494, 547.
 Søisetdalen 486.
 Søkkelfvjorden 148, 149, 151.
 Søkkelven 145.
 Sølneset 272.
 Sølvkollen 77.
 Søndenvindsnipa 81, 148.
 Søndmør 1.
 Sjørdalen 5, 6, 12.
 Sjørdalselven 9.
 Sjøre-Dalen 249.
 Sjøreggen, 338, 339.
 Sjørkjebæk 469, 470.
 Sjøstre (de tre) 77.
 Sjøstrene 227, 243.
 Sjøvatn 574.
 Søvatndalselven 572, 573.
 Søvdæidet 5, 12.
 Søvdæfjord 5, 6, 7, 12, 18.
 Søvdænes 7.
 Taagetfjeld 435, 452.
 Taarnfjeldet 438.
 Taffjorden 113, 116.
 Talbergaas 266.
 Talgsjøen 415, 514.
 Tårnholmen 530.
 Taskedalshorn 138.
 Taskedalstind 115, 138, 227.
 Tautra 324, 328.
 Tedne 6, 53.
 Teigenes 33.
 Tennøen 173.
 Teigetuen 31.

- Teistklubben 346.
 Tenfjorden 175.
 Tere 184.
 Thorshaug 527.
 Thorsknoen 384.
 Tiaaen 566, 567, 568, 571, 573, 575.
 Tifjeld 566.
 Tiltoreidet 292, 293.
 Tinbjørga 96.
 Tinden (Ulstein- og Vartdalsstranden) 40.
 Tinden (Valsefjorden) 599.
 Tingvold 380.
 Tinfjeldet 547.
 Tingvoldeidet 384, 385, 392.
 Tingvoldfjord 294, 399.
 Tjellebygden 297.
 Tjelleelv 295.
 Tjernsø 514.
 Tjerne 412, 530, 538.
 Todalen 483, 484, 494.
 Todalsdalen 583.
 Todalselv 482, 490, 492, 590, 592.
 Todalsfjord 482, 489.
 Todalskjølen 583.
 Todalsviken 593.
 Toftesund 22, 175.
 Togkollen, store 455.
 Tohatten 485.
 Toldstadhesten 316.
 Tolleknivseggen 112.
 Tommerfjorden 214, 217, 221.
 Torbuffjeldene 452.
 Torbuø 279, 452.
 Torbuvatn 451, 465, 470.
 Torehaug 570.
 Toren, lille 53.
 Toren, store 54.
 Torgjelvaag 388.
 Torhætta 569.
 Torisetnebba 372.
 Torneselv 316, 317, 320.
 Torsetdalen 583.
 Torsetelven 592.
 Torsetsund 582, 588.
 Torsnaas 113.
 Torvholmen'nordre 538.
 Torvikbugten 236.
 Torvikdalen 371, 378.
 Torvikelven 375, 376.
 Torvloisa 111.
 Tovdalsbergene 566.
 Trangfjord 388.
 Trane 530.
 Trane, store 538.
 Treflisleden 366, 416.
 Treholmene 31.
 Treiekremnebba 397,
 Tresfjorden 214, 215, 216, 218, 222.
 Trevotn 83.
 Troldbotn 281.
 Trolddalselv 420.
 Troldfjeld 280.
 Troldhætta (Rindalen) 565.
 Troldhætta (Stangvik) 485.
 Troldhætta (Surendalen) 546.
 Troldkirken (Grytten) 245.
 Troldkirken(Søkkelven) 149.
 Troldkjærringfos 58.
 Troldkophorn 18.
 Troldstolen 229, 266.
 Troldtind (Vestnes) 214, 216.
 Troldtind (Veg) 266.
 Troldtind(Vold) 228, 229.
 Troldtinder (Grytten) 244, 248.
 Troldvatn 231.
 Troldvatnstind (Stordalen) 139.
 Troldvatntind(Vold) 228.
 Trolle 438, 462.
 Trollekophorn 68.
 Trollevatn 308.
 Trondhjemsleden 532, 584, 589.
 Trædalsvatn 470.
 Trætholmen 533.
 Tua 244.
 Tuen 5, 52.
 Turlen 186, 188.
 Tussedalen 80.
 Tusseelv 84, 85.
 Tussem 373, 408.
 Tussem, vestre 373, 408.
 Tussene 339.
 Tussenipa 4.
 Tussenuten 79.
 Tusserne 500.
 Tussevatn 79, 85.
 Tusten 304, 315.
 Tustern 508, 514, 517.
 Tusternakslen 512.
 Tveraabotnfjeld 485.
 Tveraadalen 461.
 Tverabefossene 101.
 Tverberget 250.
 Tverberghorn 184.
 Tverbotn 243.
 Tverfjeld (Bud) 345.
 Tverfjeld (Haram) 203.
 Tverfjeld (Sunnelven) 98.
 Tverfjeld (Ulstein og Vartdalsstrand) 43, 185.
 Tverfjeld (Vestnes) 214.
 Tverfjeldet(Norddalen), 110.
 Tverfjeldhø 316.
 Tverrivatn 319.
 Tydalsnebba 435.
 Tyvø 533.
 Tælen 302.
 Teiskaafjeld 547.
 Tørlinghaugene 42.
 Tørla 231.
 Tørneshougen 196.
 Ukleberg 318.
 Ulla fyr 205.
 Ullhammer fyr 205.
 Ullaholmen 203.
 Ullahorn 203.
 Ullanova 203.
 Ullelandsvatn 56.
 Ulnesfjeld 585.
 Ulsteinfjord 32, 43.
 Ulstein og Vartdalsstranden 36.
 Ulvaen 244, 245, 253, 256.
 Ulvedalen 80, 245, 259.
 Ulvedalselv 84, 85.
 Ulvedalsvatn 176, 256.
 Ulveostind 245.
 Ulvestaddalen 53.
 Ulvundeidet 437, 439, 445, 482.
 Ulvundelv 441, 442, 490, 492.
 Ulvundfjorden 388, 484, 488, 494.
 Unhjemsbotn 248.
 Ura 546, 565.
 Urbakken 79, 95.
 Urkjeld 214.
 Urhaugen 228.
 Urkedalen 81.
 Urkedalselv 84, 85.
 Urkleiv 227.
 Urkleivtind 227, 243.
 Urkjeld 172.
 Urvatn 84.
 Utheimbækken 419, 420.
 Utkleiva 281.
 Vaagaasfjeld 600.
 Vaagebugten 268.
 Vaagen 400.
 Vaagene 305.
 Vaagstranden 266, 273.
 Vaagsø 17, 20.
 Vaago 315, 322.
 Vagsviksdalen 161, 162.
 Valdalen 114, 115, 122.
 Valdalselv 118, 119.
 Valderhaug fyr 189.
 Valdere 180, 186, 189.

- Valladalen 460.
 Valletuen 315.
 Valsøen 601.
 Valsøfjorden 590, 596,
 599, 600, 601, 604.
 Valsøodden 533.
 Vandløken 349.
 Vannelven 1, 8, 9.
 Vannelvgabet 21.
 Vannelvsdalen 4, 5, 12.
 Vannelvsfjorden 7.
 Vardeeggen 98.
 Vardefjeld 455.
 Vardehaugen 40.
 Vardehorn 53.
 Vardenesholmen 339.
 Varden (Borgund) 184.
 Varden (Sande) 337.
 Varden (Vestnes) 214.
 Vargulen 215.
 Varskarfjeld 569.
 Vartdal (nordre) 43.
 Vartdalselv (vestre) 45,
 46.
 Vartdalselv (østre) 45,
 46.
 Vartdalsfjorden 43.
 Vartdalshorn 40.
 Vasdalen 373.
 Vasdalsbækken 419, 420.
 Vasdalshornet 112.
 Vasdalstinden 68.
 Vasdalstinderne 40.
 Vasdalsvatn 46.
 Vasfjeld 328.
 Vasgaardsvatn 420.
 Vashorn 19, 29.
 Vashougen 203.
 Vaslimana 372.
 Vasstrandsfjeld 171, 184.
 Vatnedalen 172.
 Vatnedalsvatn 102.
 Vatneeidet 172.
 Vatneelven 176.
 Vatnefjorden 173, 175.
 Vatnevatn 67, 70, 177.
 Vatoen 43.
 Vaulevatn 8, 9.
 Veaaen 220.
 Vede 42, 514.
 Vegsund 188.
 Veibostadfjeldet 185.
 Veiholmene 531, 538.
 Veirhalden 67, 77.
 Veirhorn 161.
 Velledal (nedre) 149.
 Velledal (øvre) 149.
 Velledalen 148, 150.
 Velledalselven 152, 153.
 Vellesæterhorn 81, 84,
 148.
 Velsvikbygden 53, 62.
 Velsvikskaala 52.
 Veltenes 162.
 Vemora 230.
 Venaasdalen 229.
 Venaaselv 230, 231.
 Vengedalen 247.
 Vengedalselv 255, 256.
 Vengetinderne 247, 248,
 260.
 Verma 253.
 Vermeaasen 253, 256.
 Vermedalen 243, 244.
 Vermehea 244.
 Vermetind 115, 245.
 Vernevatn 253, 256.
 Vernevatnsbrø 115.
 Veslehesten 247, 249.
 Vaslelangdalen 114, 115.
 Veslelangdalselv 119.
 Veslevatn 286.
 Veslevatntind 138.
 Vesteraaselven 101, 102.
 Vestklakken 347.
 Vestnes 211, 221.
 Vestnesmyren 224.
 Vestrefjord 175.
 Vestrevatn 176.
 Vetafjeld (Øksendalen)
 435, 452.
 Vetafjeld (Ørskog) 161,
 172.
 Vettafjeld (Nesset) 293,
 371.
 Vevlungerne 339.
 Vee 263, 268, 272.
 Viaaen 219.
 Vianova 112.
 Viavatn 120.
 Viavotn 111.
 Viddalen 79, 80.
 Viddalselv 84, 85.
 Videldelven 23, 24.
 Vidhammerbygden 143.
 Vidneshornet 110.
 Vidnessotta 5.
 Vigan 269.
 Vigna 196, 198.
 Vigráfjord 188, 196, 204.
 Vikafjeld 583.
 Vikebotn 280.
 Vikebygden 56.
 Vikeelv (Volden) 52, 55,
 56, 59, 60.
 Vikeelv (Eresfjord og
 Vestdalen) 284, 285.
 Vikeholmene (Kvernes)
 414.
 Vikesaksen 280, 436.
 Vikfjeld 19.
 Vikholmen (Borgund)
 186.
 Viknakken 217, 266.
 Vikselven (Vee) 270, 271.
 Viksgaardene 12.
 Viksvatn 113.
 Vindaashorn 98.
 Vindela 547, 552, 554.
 Vindældalen 544, 546.
 Vinjefjorden 582, 587,
 600, 601.
 Vinnufjeld 438, 562.
 Vinnufjeldbræen 462.
 Vinsterneselven 591,
 592.
 Vinternesvatn 518, 592.
 Virumsdalen 437, 439.
 Virumskjærringa 439,
 443, 482.
 Vistdalen 277, 278.
 Vistdalsbugten 282.
 Vistdalselven 283, 285.
 Vittingskollen 236.
 Voksdalselv 332.
 Vold 225.
 Volden 49, 52.
 Voldenfjord 52, 53, 54,
 57.
 Voldsbugten 229.
 Voldsdalen 228.
 Voldselven 230, 231.
 Voldsfjeldene 228.
 Voldshammeren 53.
 Voldsund 32.
 Voldsøterskaala 93, 94.
 Volongoen 502.
 Vorekninipen 5.
 Værholmen 30.
 Ynningen 77.
 Ysttind 214.
 Ystø 339.
 Ytrefjorden 366, 531.
 Yttreholen 513.
 Ægholmer 43.
 Ærfjeldet 204.
 Ærstenen 339.
 Øie 556.
 Øksendalen 432, 434,
 443, 464.
 Øksendalselven 441,
 442.
 Ølma 253, 256.
 Ølsnøsa 251.
 Ømnahorn 203.
 Ørbogstadfjeld 511.
 Øre 368.
 Øre, lille (Tustern) 511.
 Øre, store (Tustern)
 517.
 Ørehorn 29.
 Ørnetuen 5.
 Ørnfjeld 583.

Ørskog 157, 172.	Ørstenelv 69, 70.	Østefjorden 52, 54, 62.
Ørskogdalen 161, 166	Ørstenfjord 69.	Østerdalsfjeld 55.
Ørskogelv 160, 161, 163,	Øsekarret 160	Østeroerne 529.
219, 220.	Øspetind 216, 220.	Øverlihaugen 303.
Ørskogviken 162, 166	Østbedalen 544, 547, 557.	Øverstedalen 216.
Ørsten 64.	Østefjorddalen 52, 54,	Øverstedalselv 219, 220.
Ørstedal 67.	55, 62.	

Norges geologiske undersøgelse

har udgivet i kommission hos H. Asebohoug & Co. i Christiania:

1. **Norges geologiske undersøgelses aarbog for 1891.** Udg. af dr. Hans Reusch, undersøgelsens bestyrer. (English Summary). 1891. 50 øre. [Bogen indeholder blandt andet afhandlinger om torvmyrer, feldspat- og granitindustri.]

2. **Homan. Selbu.** Fjeldbygningen inden rektangelkartet Selbus omraade. (English Summary.) 1890. 25 øre.

3. **Vøgt. Salten og Ranen** med særligt hensyn til de vigtigste jernmalm- og svovlkis-forekomster samt marmorlag. (Resumé in deutscher Sprache.) 1891. 8vo. 1 kr.

4. **Det nordlige Norges geologi.** Med bidrag af dr. Tollef Dahll og O. A. Corneliussen udgivet af dr. Hans Reusch. (English Summary.) 1892. 204 s. Med Dahlls: Geologisk kart over det nordlige Norge 1 kr. 50 øre.

5. **Stangeland. Torvmyrer inden kartbladet Sarpshorgs omraade.** Med et kart. (English Summary.) 1892. 25 øre.

6. **Vøgt. Om dannelsen af de vigtigste i Norge og Sverige repræsenterede grupper af jernmalforekomster.** (Resumé in deutscher Sprache.) 1892. 1 kr.

7. **Vøgt. Nikkelforekomster og nikkelproduktion.** (Resumé in deutscher Sprache.) 1892. 40 øre.

8. **Stangeland. Torvmyrer inden kartbladet Nannestads omraade.** Med 1 kart og plancher. 1892. 1 kr. 25 øre.

9. **Amund Helland. Jordbunden i Norge.** (English Summary.) 1893. 8vo 2 kr. [Denne bog indeholder en almenfattelig indledning om berg- og jordarter, beskrivelser over jordsmonnet i hvert herred i Norge og mange statistiske oplysninger om landets høideforhold og arealerne for dyrket mark, skov m. m.]

10. **Amund Helland. Tagskifer, heller og vekstene.** 1893. 8vo. 1 kr.

11. **W. C. Brøgger. Lagfølgen paa Hardangervidda og den saakaldte „høifjeldskvarts“.** (Resumé in deutscher Sprache.) 1893. 80 øre.

12. **Carl C. Riiher. Norges granitindustri.** (English Summary.) 1893. 25 øre.

13. **Bjørlykke. Gausdal. Fjeldbygningen inden rektangelkartet Gausdals omraade.** (English Summary). 1893. 25 øre.

14. **Norges geologiske undersøgelses aarbog for 1892 og 93.** Udg. af dr. Hans Reusch, undersøgelsens bestyrer. (English Summary). 1894. 148 s. 75 øre. [Indhold: Reusch: Strandfladen. Mellem Bygdin og Bang. Isdæmmede indsøer. — Bjørlykke: Høifjeldskvartsen. — Friis: Feldspat og glimmer. — Helland: Indsjødybder. Værdalen. — Ryan: Torvprover.]

15. **Vøgt. Dunderlandsdalens jernmalmfelt (i Ranen, Nordlands amt, lidt søndenfor polarkredsen).** Med „Resumé in deutscher Sprache“ og to plancher. 1894. 8vo. 75 øre.

16. **Amund Helland. Jordbunden i Jarlsberg og Larviks amt.** 1894 1 kr.

17. **Nissedalens jernmalforekomst (i Thelemarken).** Med „Resumé in deutscher Sprache“. 50 øre.

NB.

Man kan hos enhver af landets boghandlere tegne sig som abonnent paa den geologiske undersøgelses skrifter og saaledes faa dem tilsendte, eftersom de udkommer. Pris omtrent 4 kroner aarlig. Bøgenes billige pris bør bemærkes.

Norges geologiske undersøgelse

har udgivet følgende farvetrykte geologiske rektangelkarter (1:100000), der sælges for 60 øre stykket hos landets boghandlere og i Norges geografiske opmåling. Stenkjær, Skjørn, Levanger, Terningen, Trondhjem, Stjørdalen, Meraker,

Rindalen, Melhus, Selbu, Gausdal, Aamot, Gjøvik, Hamar, Eidsvold, Hønefos, Nannestad, Fet, Moss, Eidsberg, Tønsberg, Sarpsborg, Haus, Bergen. (NB. Bladet „Kristiania“ er udsolgt).

Endvidere er udkommet:

Dahll og Kjerulf. Geologisk kart over det søndenfjeldske Norge. Chr. 1865. 1:400,000. Prisen, som tidligere var kr. 8,80, er indtil videre nedsat til kr. 2. (P. T. Mallings boghandel.)

Kjerulf. Udsigt over det sydlige Norges geologi. Chr. 1879. 4°. 262 s. Med atlas og geologisk oversigtskart over Norge. Kr. 12,00. (P. F. Steensballes boghandel.)

Reusch. Bømmeløen og Karmøen med omgivelser. 8°. 422 s. Med 3 farvetrykte karter og „An English Summary of the Contents“. Chr. 1888.

Kr. 2,00. (P. F. Steensballes boghandel.)

Reusch. Almenfattelig vejledning ved benyttelsen af de geologiske rektangelkarter over det sydøstlige Norge. 3 sider. Forsendes gratis til personer, som skriftlig henvender sig til Norges geologiske undersøgelses bestyrer.

Navneregister

til

specialbeskrivelserne af herrederne.

Norges geologiske

Depotbiblioteket

93sd 29 080

har udgivet i kommission hos H. Ase

1. Norges geologiske undersøgelses
Hans Reusch, undersøgelsens bestyrer. (I
[Bogen indeholder blandt andet afhandlin
granitindustri.]

2. Homan. Selbu. Fjeldbygningen i
raade. (English Summary.) 1890. 25 øre.

3. Vogt. Salten og Ranen med særlige hensyn til de vigtigste jern-
mal- og svovlkis-forekomster samt marmorlag. (Resumé in deutscher
Sprache.) 1891. 8vo. 1 kr.

4. Det nordlige Norges geologi. Med bidrag af dr. Teller Dahll og
O. A. Corneliussen udgivet af dr. Hans Reusch. (English Summary.) 1892.
204 s. Med Dahlls: Geologisk kart over det nordlige Norge 1 kr. 50 øre.

5. Stangeland. Torvmyrer inden kartbladet Sarpsborgs omraade.
Med et kart. (English Summary.) 1892. 25 øre.

6. Vogt. Om dannelsen af de vigtigste i Norge og Sverige re-
senterede grupper af jernmalforekomster. (Resumé in deutscher Sprache.)
1892. 1 kr.

7. Vogt. Nikkelforekomster og nikkelproduktion. (Resumé in
deutscher Sprache.) 1892. 40 øre.

8. Stangeland. Torvmyrer inden kartbladet Nannestads omraade.
Med 1 kart og plancher. 1892. 1 kr. 25 øre.

9. Amund Helland. Jordbunden i Norge. (English Summary.)
1893. 8vo. 2 kr. [Denne bog indeholder en aimenfattelig indledning om
berg- og jordarter beskrivelser over jordsmonnet i hvert herred i Norge
og mange statistiske oplysninger om landets høideforhold og arealerne
for dyrket mark, skov m. m.]

10. Amund Helland. Tagskifer, heller og vekslerne. 1893. 8vo. 1 kr.

11. W. C. Brøgger. Lagfølgen paa Hardangervidda og den saakaldte
„højeldskvarts“. (Resumé in deutscher Sprache.) 1893. 80 øre.

12. Carl C. Riiber. Norges granitindustri. (English Summary).
1893. 25 øre.

13. Bjørlykke. Gausdal. Fjeldbygningen inden rektangelkartet
Gausdals omraade. (English Summary.) 1893. 25 øre.

14. Norges geologiske undersøgelses årsbog for '89' og '92. Udg.
af dr. Hans Reusch, undersøgelsens bestyrer. (English Summary.) 1894.
148 s. 75 øre. [Indhold: Reusch: Strandflaaten. Mellem Bygdin og Bang.
Isdæmmede indsjøer. — Bjørlykke: Højeldskvartsen. — Friis: Feldspat
og glimmer. — Helland: Indsjødybder. Værdalen. — Ryan: Torvprover.]

15. Vogt. Dunderlandsdalens jernmalmeft (i Ranen, Nordlands amt,
lidt søndenfor polarkredsen). Med „Resumé in deutscher Sprache“ og to
plancher. 1894. 8vo. 75 øre.

16. Amund Helland. Jordbunden i Jarlsberg og Larviks amt. 1894. 1 kr.

17. Nissedalens jernmalmeft (i Thelmarken). Med „Resumé
in deutscher Sprache“. 50 øre.

NB.

Man kan hos enhver af landets boghandlere tegne sig
som abonnent paa den geologiske undersøgelses
skrifter og saaledes faa dem tilsendte, eftersom de
udkommer. Pris omtrent 4 kroner aarlig. Bøgernes
billige pris bør bemærkes.